H. Eccl.
973 u

Rhenieris

de

ΜΑΡΚΟΥ ΡΕΝΙΕΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Ο ΕΛΛΗΝ ΠΑΠΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε'

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΚΑΙ Η ΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1881

260 H

= Gesch. p. 946.

à Mr. Ferdinand Gregorovius

hommage

Athènes 30 Décembre 1881.

de l'auteur.

ΜΑΡΚΟΥ ΡΕΝΙΕΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΜΑΡΚΟΥ ΡΕΝΙΕΡΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Ο ΕΛΛΗΝ ΠΑΠΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε′

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ ΚΑΙ Η ΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙᾼ ΣΥΝΟΔΟΣ

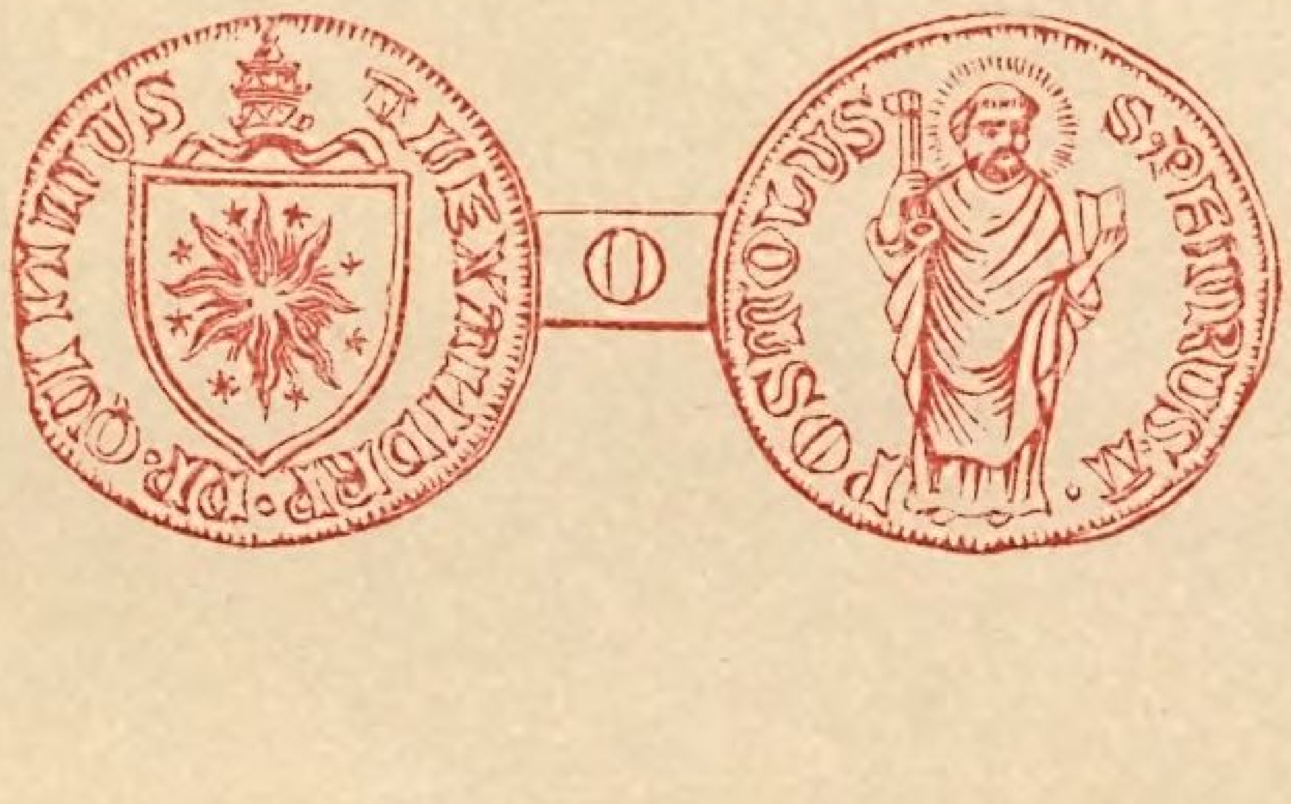

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1881

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε'

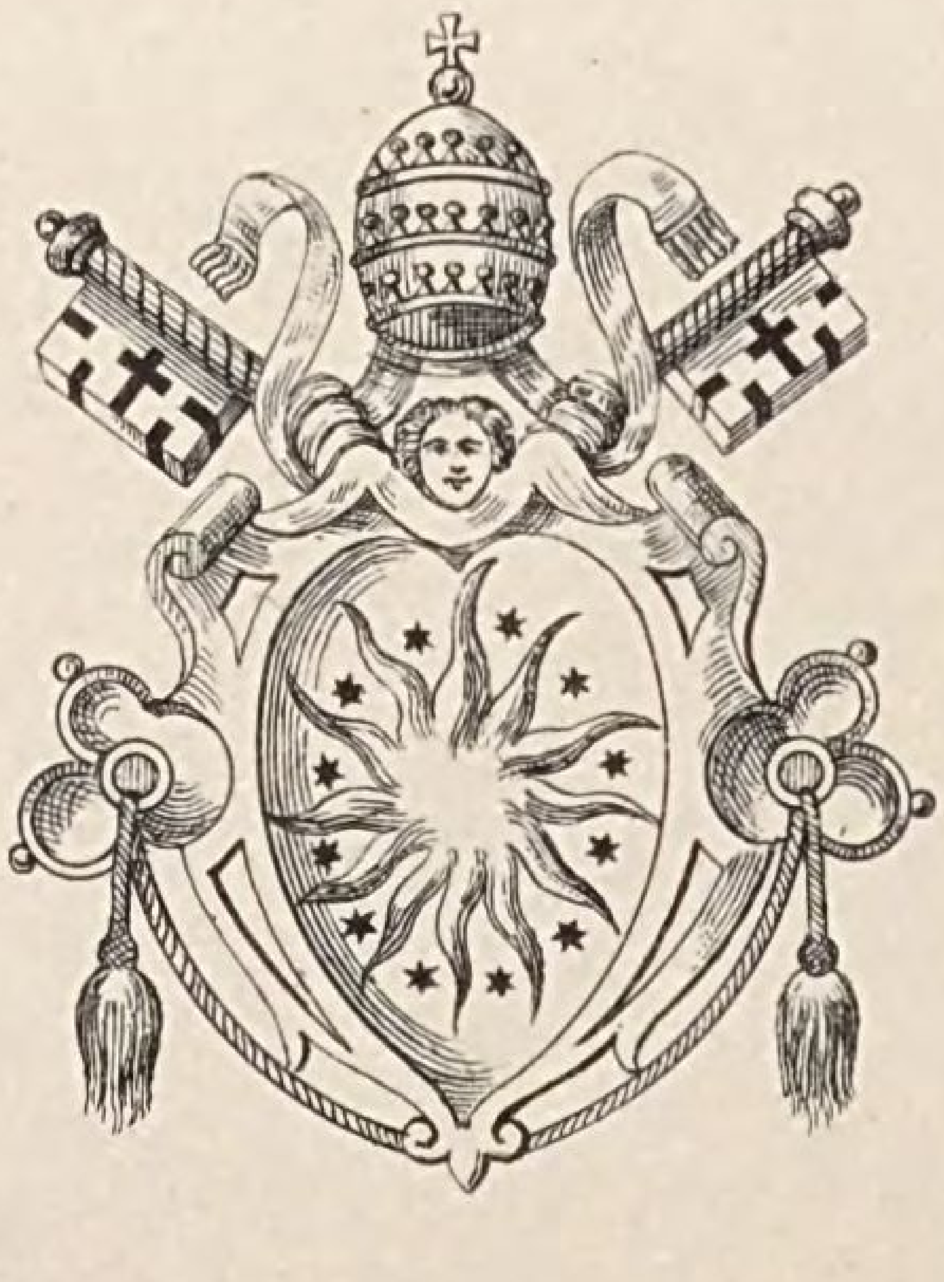

Ο ΕΛΛΗΝ ΠΑΠΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε΄

« Nous avons de présent Pape un et certain Pape qui est docteur excellent en théologie ; il est Grec de nacion ».

Gerson.

« Cunctarum fere Nationum consensu in Concilio Alexander natione Græcus ad Pontificatum adsumtus ».

Leonardus Aretinus.

Α΄

Ἐν Καραῖς, μικρῷ χωρίῳ τῆς κωμοπόλεως Βουλισμένης τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλλου τῆς Κρήτης, ἐπὶ τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας καὶ περὶ τὸ 1340 ἔτος, ἐγεννήθη ἐξ ἐντίμων ἀλλὰ πτωχῶν γονέων ὁ *Πέτρος Φιλάργης*[1]. Ὅταν ὁ μέγας λοιμὸς ὁ τὸν πληθυσμὸν πολλῶν μερῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης ἀποδεκατίσας[2] διεδόθη καὶ εἰς Κρήτην, διατελῶν ὁ Πέτρος οὗτος ἐν παιδικῇ ἔτι ἡλικίᾳ ἐστερήθη τοὺς γονεῖς ὑπὸ τῆς βροτολοιγοῦ νόσου ἀφαρπασθέντας. Ὁ δυστυχὴς ὀρφανός, ἔρημος πάσης προστασίας ἐγκαταλειφθείς, περιεφέρετο εἰς τὰς ὁδοὺς ἐπαιτῶν ἄρτον, ὅτε Φραγκισκανός τις μοναχός, εὐσπλαγχνισθεὶς τὸν παῖδα καὶ διιδὼν ὅτι ἦν ἐπιδεκτικὸς ἐλευθερίου ἀγωγῆς, προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν μονήν του καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ.

Τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν μοναχῶν ἢ *Ἐλασσόνων Ἀδελφῶν* (Fratres Minores), ὅπως ἐκ ταπεινοφροσύνης εἶχεν

(1) Κατά τινας Πέτρος Φιλάρετος· Creta Sacra, Venetiis 1755. II, σ. 364—365.

(2) G. Villani, Croniche, L. 12, cap. 84.

ὀνομάσῃ αὐτοὺς ὁ ἱδρυτὴς ἅγιος Φραγκίσκος ὁ ἐξ Ἀσσισίου, κατεῖχεν ἐν Κρήτῃ πολλὰ κοινόβια, ἐξ ὧν δύο τὰ κυριώτατα ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου, ἕτερα δὲ μικρότερα ἐν Κυδωνίᾳ, ἐν Ῥιθυμνίᾳ, ἐν Σιτείᾳ, ἐν Ἱεραπέτρῳ καὶ ἐν Νεαπόλει (Villa nuova)[1]. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἐδέχθη ὁ Πέτρος τὸ μοναχικὸν σχῆμα κατὰ τὸ 1357 ἔτος, μεθ' ὃ ἀπεστάλη εἰς Παταΰϊον τῆς Ἰταλίας, ὅπου οἱ Φραγκισκανοὶ εἶχον τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τιμώμενον μοναστήριον. Ἐν αὐτῷ διατρίβων ὁ νέος Κρὴς ἐφοίτα εἰς τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἀκμάζον Πανεπιστήμιον ἀκροώμενος τῶν θεολογικῶν μαθημάτων[2]. Τοιαύτη δὲ ἦν ἡ ἐπίδοσις αὐτοῦ, ὥστε πρὸς μείζονα τελειοποίησιν εἰς τὰ ἱερὰ γράμματα ἐστάλη ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὀξωνίας καὶ τῶν Παρισίων· εἰς τοῦτο δὲ λαβὼν τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα ἐδίδαξεν ἐπί τινα χρόνον μαθήματα καὶ μνημονεύεται ὑπὸ τῶν συγγραψάντων τὴν ἱστορίαν ταύτης τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς ὡς καθηγητὴς αὐτῆς[3].

Ἀλλὰ πῶς πτωχὸς Κρὴς καλόγηρος ἠδύνατο νὰ πορευθῇ τόσον μακρὰν καὶ νὰ διατρίψῃ ἔτη τοσαῦτα ἐκτὸς τῆς μονῆς του, τοῦτο δὲ πρὸς ἀπόκτησιν ὑψηλῶν γνώσεων, αἵτινες δὲν φαίνονται ἀναγκαῖαι πρὸς τὸ ταπεινὸν αὐτοῦ στάδιον; Δέον νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν εἶχε παντοῦ μοναστήρια, ὅπου οἱ ἀδελφοὶ εὕρισκον τροφὴν καὶ κατοικίαν, καὶ ὅτι ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τούτοις, ἅτινα ἐπεσκέπτετο ὁ ἡμέτερος Πέτρος, ἐδίδασκον πολλάκις καθηγηταὶ ἐκ τοῦ τάγματος τούτου, ὧν ἡ φήμη συνεκάλει μαθητὰς ἐξ ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἰδίως δὲ τοὺς ὁμοιοσχήμους αὐτῶν. Διότι τὸ πνεῦμα ὅπερ ἡ μεγάλη τοῦ Φραγκίσκου ψυχὴ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ἱδρυθὲν τάγμα, τὸ πνεῦμα τῆς

(1) Creta Sacra II, 16, 366.

(2) Tiraboschi, Storia della Letteratura Italiana, Firenze 1807. T. VI. A, σ. 264.

(3) Boulay, Hist. de l' université de Paris. T. 5, σ. 912.

πρακτικῆς πρὸς τοὺς ταπεινοὺς τοῦ κόσμου ἀγάπης, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ πλάσματα τῆς φύσεως καὶ τὰς μάλιστα καταπεφρονημένας τάξεις τῆς κοινωνίας εἰς θείαν πηγὴν ἀνέφερε καὶ θειοτέρας λατρείας μετέδιδε, τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς πρὸς ἅπαντα τὰ ὄντα τῆς πλάσεως ἀδελφοσύνης εἶχεν ἐγείρῃ νέαν ζωὴν οὐ μόνον εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ τὰς θεολογικὰς σπουδάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν ποίησιν. Ἐντεῦθεν ἀνεβλάστησαν ἄνδρες, οἵτινες ἀνεμόρφωσαν τὴν σχολαστικὴν τοῦ αἰῶνος φιλοσοφίαν, ἀνεζήτησαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας, ἐπετίμησαν τὰς καταχρήσεις τῆς παποσύνης καὶ ἐπεδίωξαν νέον ἰδανικὸν τῆς κοινωνίας. Μεταξὺ τῶν ἀστέρων τῶν προαγγελλόντων τὴν ἀνατολὴν τῆς Ἰταλικῆς ποιήσεως συγκαταριθμεῖται αὐτὸς ὁ ἅγιος Φραγκίσκος. Τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους Dies irae καὶ Stabat mater, οὓς ἐμελοποίησαν οἱ μεγάλοι μουσικοὶ μὴ εὑρίσκοντες ὑψηλοτέρας ἐννοίας πρὸς ἐκτύλιξιν τῆς θείας αὐτῶν τέχνης, συνέταξαν δύο Φραγκισκανοί, *Θωμᾶς ὁ Κοιλάνιος* (Tommaso da Celano) καὶ *Ἰάκωβος ὁ Τουδέρτινος* (Jacopone da Todi). Φραγκισκανοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ *Ῥογέριος Βάκων*, ὁ *Ἰωάννης Δοὺνς Σκῶτος*, ὁ *Οὐϊλλέλμος Ὀκκάμιος*, σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες, κλονήσαντες τὸ κῦρος τοῦ *Θωμᾶ Ἀκουϊνάτου*, νέαν φιλοσοφικὴν σχολήν, τὴν φραγκισκάνειον, ἵδρυσαν, προανοίξαντες τὴν ὁδὸν εἰς τὴν χειραφέτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτῶν ἐσεμνύνετο ἡ τῶν Φραγκισκανῶν χορεία, καὶ τοὺς ἐπὶ φιλομαθείᾳ καὶ εὐφυΐᾳ διακρινομένους νέους μοναχοὺς ἔπεμπον εἰς τὰ τότε ἀκμάζοντα κέντρα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν φώτων, ὅπως ἀναστήσωσιν ἀξίους αὐτῶν διαδόχους, μέλλοντας ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀντιζήλων μοναχικῶν ταγμάτων καὶ ἰδίως τῶν Δομινικανῶν νὰ κρατήσωσιν ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τοῦ ἁγίου ἱδρυτοῦ.

Ἐν Παρισίοις διατρίβων μετέφρασεν ὁ Πέτρος Ἑλληνικὰ βιβλία εἰς τὴν Λατινικήν, ὑπεμνημάτισε δὲ τὸ ἐν πάσαις ταῖς σχολαῖς τῶν χρόνων τούτων μελετώμενον καὶ ὡς ἀριστούργη-

μα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας θαυμαζόμενον θεολογικὸν πόνημα τοῦ Πέτρου Λομβάρδου τὸ ἐπιγραφόμενον Sententiae, οὗ ἕνεκα ὁ Λομβάρδος οὗτος ὠνομάσθη Magister Sententiarum[1]. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο τοῦ Πέτρου σώζεται ἀνέκδοτον ἐν πολλαῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης, εἰκάζομεν δὲ ὅτι εἶνε τὸ κείμενον, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις κατὰ τὰς ἐν Παρισίοις παραδόσεις τοῦ Κρητὸς καθηγητοῦ[2].

Δὲν ἦν ὅμως προορισμὸς τοῦ Πέτρου ὁ θεωρητικὸς βίος εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐγκεκλεισμένος. Τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν, βλέπον ὅτι αἱ γνώσεις, ἡ εὐγλωττία καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ εἶνε εἰς ἄλλο πρακτικώτερον στάδιον πολὺ χρησιμώτεραι, ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἕδρας αὐτὸν καὶ ἀπέστειλεν εἰς Βοεμίαν καὶ Λεχίαν· ὑπῆρχον ἐκεῖ μοναὶ αὐτῶν ἔργον ἔχουσαι τὴν κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς σλαβικοὺς πληθυσμούς, ὅσοι ἢ ἀσπασθέντες ἤδη τὰ τοῦ Χριστοῦ δόγματα διετήρουν ἤθη καὶ προλήψεις τῆς παλαιᾶς θρησκείας των, ἢ ἀντετάσσοντο ἀκόμη εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ βαπτίσματος. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ *Λιθουανοί*, ἀποτελέσαντες ἤδη ὑπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας ἰσχυρὸν κράτος. Ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτῶν Οὐίλνῃ ὁ λαὸς παροργισθεὶς κατὰ τῶν Φραγκισκανῶν ἀποστόλων ἐφόνευσε δεκατέσσαρας ἐξ αὐτῶν. Τὰς ἡμιβαρβάρους ἐκείνας χώρας περιῆλθεν ὁ Πέτρος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του, ἐπέτυχε δὲ νὰ συνδέσῃ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ τῆς Λιθουανίας ἡγεμόνος *Ἰαγέλλωνος*, ὅστις βαπτισθεὶς μετὰ ταῦτα καὶ τῆς Λεχίας βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς διετήρησεν, ὡς θέλομεν ἴδῃ ἐν καιρῷ, ζωηρὰν τὴν ἐνθύμησίν των[3].

Δὲν εἶνε ἀπορίας ἄξιον ἄν, ὅταν ὁ Πέτρος ἐπανῆλθεν εἰς

(1) Thurot, L' enseignement dans l' université de Paris au moyen âge. Paris 1850, σ. 143.

(2) Tiraboschi, Letteratura Italiana. VI, A, 264. — Waddingius, Scriptores Ordinis Minorum. Romae 1650. II, σ. 6—7. — Mazuchelli, Scritt. Ital. t. I, p. I, σ. 455.

(3) Duglossii, Historia Polonica. Lipsiae, 1672. L. 10, σ. 207.

Ἰταλίαν ἔχων φήμην μεγάλου θεολόγου, ἐξόχου φιλοσόφου, εὐγλώττου ῥήτορος, εὗρεν ἀρίστην ὑποδοχὴν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λομβαρδίας *Ἰωάννου Βισκόντου*.

Ἦν οὗτος υἱὸς τοῦ μεγαλουργοῦ ἐκείνου τυράννου τοῦ Μεδιολάνου *Γαλεατίου Βισκόντου*, ὃν ἐξύμνησεν ὁ μέγας ποιητὴς *Πετράρχης* ὡς τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν συγχρόνων του δυναστῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαλεατίου τούτου ὁ μὲν ἀδελφός του Βαρνάβας ἑδρεύων ἐν Μεδιολάνῳ ἐδέσποζε μεγάλου μέρους τῆς Λομβαρδίας, εἰς δὲ τὴν μοῖραν τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου ἀνῆκον ἡ Παπία, ὅπου εἶχε τὴν ἕδραν αὐτοῦ, ἡ Πλακεντία, ἡ Νουαρία καὶ ἄλλαι πόλεις τοῦ Πεδεμοντίου.

Ὁ Ἰωάννης Γαλεάτιος ἀκολουθῶν τὰς τοῦ οἴκου του παραδόσεις, περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν συναναστροφὴν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, οὓς συνῆγεν εἰς τὴν αὐλήν του[1]. Εἰς τὸν κύκλον αὐτῶν προσελήφθη ὁ Πέτρος, ἀποκτήσας δὲ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ ἐχειροτονήθη διὰ τῆς προστασίας του ἐπίσκοπος Πλακεντίας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Βισκόντης συλλαβὼν καὶ καθαιρέσας τὸν θεῖόν του Βαρνάβαν ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Λομβαρδίας καὶ ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ γείνῃ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὡς σύμβουλον καὶ συμπράκτορα εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν μεγάλων σχεδίων του τὸν Πέτρον, ἐν ᾧ εὕρισκε σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν συνωδευμένας ὑπὸ πολιτικῆς συνέσεως καὶ ἐπιτηδειότητος.

Δὲν εἶνε ἔργον τῆς παρούσης βιογραφίας νὰ ἐξιστορήσωμεν διὰ ποίας πολιτείας ὁ Ἰωάννης Γαλεάτιος, ὁτὲ μὲν διὰ τῆς βίας, ὁτὲ δὲ διὰ τοῦ δόλου ὑποτάσσων τοὺς γείτονας τυραννίσκους, καὶ ἐκτείνων βαθμηδὸν τὰ ὅρια τῆς ἡγεμονίας του πρός τε τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν, ἐσχημάτισεν ἐν τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ τὸ ἰσχυρότατον τῶν τῆς χερσονήσου κρατῶν. Εἰς ἡμᾶς ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν ὅτι τὸν Πέτρον δὲν ἐπαύσατο ὁ Γαλεάτιος μεταχειριζόμε-

(1) Tiraboschi, Lett. It. V, A, σ. 34. — Rosmini, Storia di Milano. T. II, σ. 211.

νος εἰς σπουδαίας ὑπηρεσίας, ἰδίως ἀναθέτων εἰς αὐτὸν διοίκησιν πόλεων ἢ πέμπων αὐτὸν πρεσβευτὴν πρὸς τὰς Ἰταλικὰς πολιτείας. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων τούτων ὁ Πέτρος διὰ τῆς προστασίας τοῦ ἡγεμόνος[1] διωρίζετο ἐπίσκοπος Οὐϊκεντίας, εἶτα δὲ μετετίθετο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Νουαρίας. Αἱ ἄχρι τοῦδε ὅμως ἐκδουλεύσεις τοῦ Πέτρου ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ ἦσαν ἐλάχισται ἀπέναντι τῆς μεγάλης ἐκείνης, ἣν κατὰ τὸ 1395 ἔτος ἐκαλεῖτο νὰ προσενέγκῃ.

Ὁ Ἰωάννης Γαλεάτιος εἶχε μὲν κατορθώσῃ νὰ δεσπόζῃ τριάκοντα πέντε ἐπισήμων πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ σχηματίσῃ, ὡς εἴπομεν, μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐπικράτειαν· ἔλειπεν ὅμως ἔτι τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας του, ὁ ἐπίσημος τίτλος ἱκανὸς νὰ νομιμοποιήσῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ὑπηκόου τὴν δυναστείαν του.

Ἡ Ἰταλία ὑπήγετο τότε, εἰ καὶ ψιλῷ ὀνόματι, εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων, τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Καρόλου τοῦ ἱδρύσαντος τὴν δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ δὲ ἐξουσία τῶν μικρῶν αὐτῆς πολιτειῶν ἐθεωρεῖτο ὡς νόμιμος, ἐφ' ὅσον ἐπήγαζεν ἐκ παραχωρήσεων καὶ διπλωμάτων τοῦ πέραν τῶν Ἄλπεων Καίσαρος. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Βισκόντης εἶχεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1380 ἀναγνωρισθῇ *τοποτηρητής* (Vicarius imperii), ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Οὐϊγκισλαυίου* ἀλλ' ὁ τίτλος οὗτος ὅλως προσωπικὸς δὲν μετέβαινεν εἰς τὰ τέκνα του, πρὸς δὲ ἠδύνατο νὰ ἀνακληθῇ ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοκράτορος. Ἐχρειάζετο λοιπὸν πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ Βισκόντου παραχώρησις τελεία καὶ ὁριστική. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τοιαύτης εὐχῆς ἐφαίνετο λίαν δύσκολος εἰς πάντα γνωρίζοντα τὰ φρονήματα καὶ τὰς ἕξεις τῶν Γερμανῶν Καισάρων. Καραδοκοῦντες οὗτοι πάντοτε εὐκαιρίαν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν χωρῶν ἀξιώσεών των, δὲν ἤθελόν ποτε

(1) Πῶς ἡ προστασία αὕτη ἦν παντοδύναμος παρὰ τῷ Πάπᾳ, ὅρα Verri, Storia di Milano. Firenze 1851. T. I, σ. 402.—Muratori, R.I. Script. T. XVI, σ. 802.

δι' ἀμετακλήτου παραχωρήσεως νὰ ἀπεκδυθῶσι τὴν ἐπ' αὐτῶν ἔστω καὶ ψιλὴν ἐξουσίαν. Ὁ Βισκόντης μὴ ἀναχαιτιζόμενος ὑπὸ τῶν δυσκολιῶν ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ πρεσβευτὴν εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐλήν, ἵνα ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ πολύτιμον δίπλωμα, στρέψας δὲ περὶ αὑτὸν τὸ βλέμμα ἵνα εὕρῃ μεταξὺ τῶν συμβούλων καὶ τῶν μεγιστάνων του τὸν πρὸς τοιαύτην σπουδαίαν ἐντολὴν κατάλληλον ἄνδρα, ἐξελέξατο τὸν Πέτρον. Εὐλόγως δὲ οὗτος ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς ἐξόχως τετιμημένον, ἐνθυμούμενος ὅτι πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ πατὴρ τοῦ ἡγεμόνος Γαλεάτιος, ὅτε ἐδέησε νὰ διαπρεσβεύσηται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Δ', ἔπεμψε τὸν Πετράρχην.

Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς Πράγαν, ὅπου ἥδρευεν ὁ αὐτοκράτωρ Οὐΐγκισλαύιος, βασιλεὺς τῆς Βοεμίας, ἐστέφθη διὰ πληρεστάτης ἐπιτυχίας. Καίπερ ἔχων νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀντιδράσεις τῶν πρεσβευτῶν τῆς Φλωρεντίνης δημοκρατίας, ἥτις παντὶ σθένει ἠναντιοῦτο εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ κράτους τοῦ Βισκόντου ἀπειλοῦντος τὴν ἀνεξαρτησίαν της, κατώρθωσε διὰ τῆς δαπάνης ἑκατὸν χιλιάδων φλωρινίων νὰ ὑπερνικήσῃ πάντα τὰ ἐμπόδια· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπέστρεφεν εἰς Μεδιόλανον προαγγέλλων τὴν ἔλευσιν τοῦ αὐλικοῦ συμβούλου *Βενισίου Καουστνὶκ* (Benës von Chaustnik) φέροντος τὰ πολυπόθητα διπλώματα τὰ χορηγοῦντα εἰς τὸν Ἰωάννην Βισκόντην καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὸν τίτλον καὶ τὴν ἐξουσίαν δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου [1].

Οἱ Ἰταλοὶ χρονογράφοι περιγράφουσι λεπτομερῶς τὴν λαμπροτάτην τελετήν, ἥτις κατὰ τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1395 ἐγένετο ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου τοῦ Μεδιολάνου, ὅτε εἰς τὸν Βισκόντην, παρόντων τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους καὶ τῶν πρεσβευτῶν πάσης Ἰταλίας καὶ ἀπείρου πλήθους ἀστῶν καὶ ξένων, ἐνεχειρίσθησαν μετὰ μεγάλης πομπῆς ὑπὸ

(1) Palacky, Gesch. von Bœhmen T. III, A. σ. 107 — Verri, Storia di Milano. T. I, σ. 405. — Rosmini, St. di Milano. T. II, σ. 184—185.

τοῦ Γερμανοῦ ἀπεσταλμένου τὰ παράσημα τοῦ νέου ἀξιώματος. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος τῆς Νουαρίας ἐκλεχθεὶς ῥήτωρ τῆς πανηγύρεως, ἧς μετὰ τοῦ δουκὸς ἦν καὶ αὐτὸς ἥρως, ἐξεφώνησε λόγον Λατινικὸν θαυμασθέντα τότε ὡς ἀριστούργημα εὐγλωττίας. Τοῦ λόγου τούτου ἀνεκδότου ὄντος γνωρίζομεν μόνον ἀποσπάσματα[1], ἅτινα ἐκφωνούμενα σήμερον ἤθελον προξενήσῃ ἀντὶ θαυμασμοῦ γέλωτα, ὅπως καὶ ὁ περισωθεὶς κατάλογος τῶν ἐδεσμάτων τῶν παρατεθέντων εἰς τὸ τῆς τελετῆς ἡγεμονικὸν συμπόσιον δὲν ἤθελεν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῶν σημερινῶν Λουκούλλων. Ὅτι ἡ τοιαύτη σχολαστικὴ ῥητορικὴ ἦν ἰδία τῶν χρόνων ἐκείνων ἀποδεικνύουσιν οἱ ἐν ὁμοίαις πανηγυρικαῖς τελεταῖς ἐκφωνηθέντες λόγοι τοῦ μεγάλου Πετράρχου[2]. Ἡ κολακεία ὅμως πρὸς τοὺς ἰσχυρούς, ἥτις μολύνει τὴν προσλαλιὰν τοῦ ἐπισκόπου παριστάνοντος τὸν Οὐΐγκισλαύιον καὶ τὸν Βισκόντην ὡς πρωτότυπα πάσης ἀρετῆς δὲν εἶνε ἀποκλειστικῶς τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐλάττωμα.

Αἱ τύχαι τοῦ κόσμου ἔφερον μετ᾽ ὀλίγον νὰ γνωρίσῃ ὁ Πέτρος ἕτερον αὐτοκράτορα, τὸν ἀληθῆ διάδοχον τῶν τῆς Ῥώμης Καισάρων οὐχὶ ὅμως μοιράζοντα τίτλους καὶ διπλώματα καὶ ἐξουσίαν, ἀλλὰ πλανώμενον κατὰ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην καὶ ἐπαιτοῦντα τὴν βοήθειαν τῶν χριστιανικῶν λαῶν ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1400 ἔτους ὁ *Μανουὴλ Παλαιολόγος* διήρχετο ἐκ Παπίας διευθυνόμενος εἰς Παρισίους, ὁπόθεν τότε ὡς καὶ σήμερον ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες τὴν σωτηρίαν των[3]. Ὁ δοὺξ Βισκόντης ἐφιλοξένει μεγαλοπρεπῶς τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, πιθανώ-

(1) Ὅρα Verri, αὐτ. Τ. I, σ. 406.

(2) Koerting, Petrarca's Leben. Leipzig 1878. σ. 179.

(3) Ἐν τῷ λόγῳ, ὃν ἐξεφώνησεν ὁ Μανουὴλ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, λέγει περὶ τῆς ἀποδημίας ταύτης· ἐμοὶ δέδοκται καὶ τοῖς ἡμετέροις εἰς Ἰταλίαν πορεύεσθαι καὶ δὴ καὶ Γαλλίαν καὶ Βρεττανίαν αὐτήν. Πεῖσαι γὰρ εἰκότως δι᾽ ἐμαυτοῦ τοὺς δυναμένους ἡμῖν ἀμύνειν, χρῆσθαι τῇ δυνάμει θελῆσαι, καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς καὶ ὑπερβάσεις χωρεῖν· τοῦτο δὴ τὸ εἰωθὸς ἐκείνοις ποιεῖν.

τατα δὲ προσεκάλει εἰς τὰς συνεντεύξεις του τὸν ἐπίσκοπον Νουαρίας καὶ ὡς σύμβουλόν του εἰς τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις καὶ ὡς κάτοχον τῆς Ἑλληνικῆς. Ὁ δὲ Πέτρος, ἂν ἔμενεν ἐν τῇ καρδίᾳ του ἴχνος Ἑλληνικοῦ αἰσθήματος, δὲν παρέστη ἄνευ βαθείας συγκινήσεως ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς φυλῆς του, ὅστις, καὶ εἰς τοιαύτην κατάπτωσιν καταντήσας, διετήρει ὅμως ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τοσαύτην μεγαλοπρέπειαν, ὥστε αὐτὸς ὁ τῶν Τούρκων Σουλτάνος νὰ εἴπῃ ποτὲ περὶ αὐτοῦ· *Καὶ ὅστις οὐκ οἶδε τὸν βασιλέα, ἀπὸ μόνης τῆς θεωρίας αὐτὸν λέξει εἶναι βασιλέα*[1]. Ὁ δοὺξ παρεχώρησεν εἰς τὸν Παλαιολόγον ἵππους καὶ λαμπρὰν συνοδείαν, ἵνα μετὰ τιμῆς εἰσέλθῃ εἰς τὴν χώραν τῆς Γαλλίας, ὑπέσχετο δὲ αὐτῷ ὅτι ἐὰν οἱ ἄλλοι τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες ὁμοφρονήσωσι, θέλει ἐκστρατεύσῃ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς εἰς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως[2].

Ἀποβιώσαντος ἐν τούτοις τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Μεδιολάνου, ὁ Πέτρος ἐλάμβανε λαμπρὰν ἀμοιβὴν τῶν πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσιῶν προβιβασθεὶς κατὰ τὸ 1402 ἔτος εἰς τὴν καθέδραν τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου. Πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνυψοῦτο τότε ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ γιγαντιαία μητρόπολις, ἧς ὁ μεγαλουργὸς ἡγεμὼν ἀπὸ τοῦ 1386 ἔτους εἶχε θέσῃ τὸν θεμέλιον λίθον[3], μνημεῖον μέλλον νὰ ἑλκύσῃ τὸν θαυμασμὸν πασῶν τῶν γενεῶν. Ηὐχαριστεῖτο δὲ ὁ δοὺξ Βισκόντης ἐγκαθιδρύων ἐν αὐτῇ ὡς ἀρχιεπίσκοπον τὸν πιστὸν φίλον καὶ σύμβουλον, ἐλπίζων νὰ λάβῃ μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς χειρός του τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας. Οἱ στρατοὶ αὐτοῦ ἐπολιόρκουν τὴν Φλωρεντίαν· ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περιεμένετο ἡ ἀγγελία τῆς ἁλώσεως τῆς ἀντιζήλου πόλεως, τοῦ μόνου ἔτι ὑφισταμένου ἐμποδίου εἰς τὸ μέγα τοῦ Βισκόντου σχέδιον ὅπως κηρυχθῇ βασιλεύς· ἦσαν δὲ πρὸς τὴν στέψιν ἕτοιμα τὰ βασιλικὰ παράσημα, ὅτε αἱ-

(1) Φραντζῆς, Βιβλ. Α', 39.
(2) Φραντζῆς, αὐτόθι κ. 15.
(3) Muratori, R. J. S. T. XVI, 802.

φνιδία νόσος ἀπέκοψε τὸ νῆμα καὶ τῶν σχεδίων καὶ τῆς ζωῆς του [1].

Ἐν τῇ Καρτουσιανῇ ἐκκλησίᾳ (Certosa) τῆς Παπίας ὑψοῦται ὁ μεγαλοπρεπὴς τάφος τοῦ ἡγεμόνος, ὅστις πρὸ τοσούτων αἰώνων πρῶτος συνέλαβε καὶ ἐγγὺς τῆς ἐπιτυχίας ἤνεγκε τὸ σχέδιον, ὅπερ μόλις κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἔργον ἐγένετο, τῆς ὑπὸ ἰθαγενῆ βασιλέα ἑνώσεως τῶν Ἰταλικῶν χωρῶν. Κοσμοῦσι δὲ τὸν τάφον ἀνάγλυφα παριστῶντα τὰ κυριώτερα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Ἰωάννου Γαλεατίου. Βλέπει δέ τις ἐκεῖ αὐτὸν δεχόμενον πανηγυρικῶς τὸ αὐτοκρατορικὸν δίπλωμα τὸ ἀναγνωρίζον αὐτὸν δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου, ἐκεῖ αὐτὸν ἐπιστατοῦντα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐν Μεδιολάνῳ μητροπόλεως, ἐκεῖ αὐτὸν ἐν μέσῳ ὁμηγύρεως σοφῶν διατάσσοντα καὶ ἐμψυχοῦντα τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων. Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἕλληνος τοῦ περιηγουμένου τὴν ὡραίαν Ἰταλίαν τὰ ψυχρὰ ἐκεῖνα μάρμαρα ψιθυρίζουσι τὸ ὄνομα τοῦ φίλου καὶ συμπράκτορος τοῦ δουκός, τὸ ὄνομα Πέτρου τοῦ ἐκ Κρήτης.

Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου διέλαμψεν ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ ὑπόληψις, ἣν καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀπέδειξεν ὁ Βισκόντης πρὸς τὸν ἡμέτερον Πέτρον. Ἀνηλίκου ἔτι ὄντος τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἰωάννου διώρισε διὰ τῆς διαθήκης του ἀντιβασιλείαν· ταύτης δὲ συγκειμένης ἐκ τῆς χήρας δουκίσσης *Αἰκατερίνης* καὶ ἐκ τῶν πιστοτέρων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὧν τῇ συνεργείᾳ εἶχε προαγάγῃ ὁ Βισκόντης τὸ κράτος εἰς τοιαύτην ἀκμήν, μέλος ὡρίζετο καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μεδιολάνου [2]. Εὑρέθη οὕτως ὁ ἐξ ἀσήμων γονέων καταγόμενος Κρὴς ἔχων συμπαρέδρους εἰς τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ μεγίστου τῆς Ἰταλίας κράτους τοὺς εἰς τὰς ἐπισημοτάτας αὐτῆς οἰκογενείας ἀνήκοντας στρατηγούς, οἷον τὸν μέγαν κοντόσταυλον κόμητα *Ἀλβερῖκον ἐκ Βαλβιάνου*, τὸν ἡγεμόνα τῆς Μαντούης *Φραγκίσκον Γονζάγην*, τὸν *Παν-*

(1) Corio, Historia di Milano. Venetia 1565. σ. 666.

(2) Muratori, R. I. Scr. T. XVIII, σ. 973 — T. XIX, σ. 11.

δοῦλφον Μαλατέσταν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τοῦ Ἀριμίνου, τὸν *Παῦλον Σαβέλλην*, τὸν *Ἀντώνιον* κόμητα τοῦ *Οὐρβίνου*, καὶ τὸν *Ἰάκωβον Οὐέρμιον* (dal Verme) υἱὸν τοῦ περιβοήτου ἐκείνου Λουκᾶ, ὅστις ὡς στρατάρχης τῶν Ἐνετῶν ὑποτάξας τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ἐξυμνήθη ὡς νέος Μέτελλος ὑπὸ τοῦ Πετράρχου. Οἱ ἀντιβασιλεῖς ὅμως οὗτοι, μεθ' ὅσης καὶ ἂν εἶχον ἐκλεχθῇ προσοχῆς ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος δουκός, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπληρώσωσι τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ καὶ νὰ διατηρήσωσιν ἀκέραιον τῆς μεγαλοφυΐας του τὸ ἔργον. Συνάδελφος αὐτῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἦν ὁ *Φραγκίσκος Βαρβαουάρας*, ὅστις οὐδένα ἄλλον τίτλον κατεῖχε δικαιολογοῦντα τὴν εἰς τὴν τοιαύτην περιωπὴν ἀνάβασίν του ἢ τὴν εὔνοιαν τῆς χήρας δουκίσσης. Εἰς ταύτην δὲ ἐρειδόμενος, ἄγων καὶ φέρων κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν ἡγεμονίδα, ἐνόμισεν ὅτι πάντες οἱ ἄλλοι ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰς θελήσεις του, ὥστε νὰ διευθύνῃ μόνος τοὺς οἴακας τῆς πολιτείας. Ἐντεῦθεν ψυχρανθέντες οἱ συγκηδεμόνες, οἵτινες αὐτὸν οὐδὲ ἴσον θεωροῦντες πολὺ μᾶλλον δὲν ἠδύναντο ὡς ἀνώτερον νὰ παραδεχθῶσιν, οἱ μέν, ὡς ὁ μέγας κοντόσταυλος, ἐγκατέλιπον τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μεδιολάνου καὶ προσέφερον τὸ ξίφος καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν των εἰς τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ ἀντεπολιτεύοντο τὴν δούκισσαν καὶ τὸν εὐνοούμενον αὐτῆς καραδοκοῦντες τὴν στιγμὴν τῆς ἀποβολῆς αὐτοῦ. Αἱ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑποταχθεῖσαι εἰς τὸ δουκᾶτον Ἰταλικαὶ πόλεις ζωηρὰν ἔτι διετήρουν τὴν ἐνθύμησιν τῆς αὐτονομίας των, ἀπέσεισαν δὲ πᾶσαι ἐφεξῆς τὸν νέον ζυγόν, καὶ οὕτως ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἦρεν ἁπανταχοῦ τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν του. Ἡ βόρειος Ἰταλία συνεταράχθη ἅπασα, εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν κακῶν οἱ Φλωρεντῖνοι πρὸς ἐκδίκησιν τῶν παλαιῶν παθημάτων καὶ ὁ πάπας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Βονωνίας, ἣν ὁ Βισκόντης εἶχεν ἁρπάση ἀπὸ τῆς ἁγίας ἕδρας, δὲν ἐπαύοντο μισθούμενοι κατὰ τὴν τότε συνήθειαν στρατοὺς καὶ ἀπολύοντες αὐτοὺς κατὰ τῶν Βισκοντείων χωρῶν, ξυλευόμενοι ἐκ τῆς πεσούσης δρυός.

Ἡ δούκισσα εἰς ἀμηχανίαν ἀνυπέρβλητον εὑρεθεῖσα ἔπεμψε πρεσβευτὴν εἰς Ῥώμην τὸν ἡμέτερον ἀρχιεπίσκοπον, ἵνα ζητήσῃ εἰρήνην. Κατεῖχεν ὅμως τότε τὴν ἁγίαν ἕδραν πάπας ἰσχυρογνώμων καὶ δραστικός, ὁ Βονιφάτιος Θ', ὅστις ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἀναγορεύσεώς του ἐπεδίωκε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ παπικοῦ κράτους. Τοῦτο ἐλεεινῶς κατακεκερματισμένον κατώρθωσε διὰ τῆς σιδηρᾶς αὐτοῦ θελήσεως νὰ συγκολλήσῃ ἀρχόμενος ἀπὸ αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ἧς τὴν αὐτονομίαν αὐτός ἐστιν ὁ ὁριστικῶς καταργήσας[1]. Ἔλειπον δὲ ὅμως αὐτῷ ἡ Βονωνία καὶ ἄλλαι πόλεις, ἃς ἡ τολμηρὰ χεὶρ τοῦ Βισκόντου εἶχεν ἀφαιρέσῃ· ἡ χεὶρ αὕτη ἦν ἤδη νεκρά, ἡ δὲ πειθὼ τοῦ ἀρχιεπισκόπου δὲν ἠδύνατο ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἐκλείψασαν ἰσχύν. Πᾶσα λοιπὸν ἡ τέχνη αὐτοῦ ἀπέβη ἄσκοπος, ἠναγκάσθη δὲ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς δουκίσσης νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος διατρέξας οὐ μικροὺς κατὰ τὴν πορείαν του κινδύνους ἅτε διαβαίνων διὰ χωρῶν, ἃς ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἀναρχία ἐλυμαίνοντο[2].

Ἀφικόμενος εἰς Μεδιόλανον εὗρεν ἕτοιμον πρὸς ἔκρηξιν τὴν ἀπὸ καιροῦ ἑτοιμαζομένην ἐπανάστασιν. Ἅπασαι αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις ἦσαν ἐκ χρόνου πολλοῦ διῃρημέναι εἰς δύο ἀντιθέτους πολιτικὰς μερίδας, τὴν τῶν *Οὐέλφων* καὶ τὴν τῶν *Γιβελλίνων*, αἵτινες ἀδιαλείπτως προσεπάθουν νὰ ἐξολοθρεύσωσιν ἀλλήλας. Ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ Βισκόντου κυβέρνησιν ἐσίγησαν ἐπί τινα χρόνον τὰ πάθη, ἀπηγορεύθη δὲ ἐπὶ βαρυτάταις ποιναῖς ἡ χρῆσις καὶ τῶν ἐπωνυμιῶν τούτων τῶν ἀναμιμνησκουσῶν αἱματηρὰς ἐμφυλίους ῥήξεις. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ δουκὸς ἀνέζεσαν πάλιν μετὰ νέας ὁρμῆς αἱ παλαιαὶ ἔριδες, ἡ δὲ δούκισσα μετὰ τοῦ εὐνοουμένου Βαρβαουάρα ἔδωκεν εἰς τοῦτο ἀφορμὴν προστατεύουσα ἀναφανδὸν τοὺς Οὐέλφους καὶ καταδιώκουσα τοὺς Γιβελλίνους. Οὗτοι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς δύο Βισκοντίδας ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου καταγομένους καὶ

(1) Gregorovius, Gesch. der Stadt Rom. T. 6, σ. 538.
(2) Corio, αὐτ. σ. 672.

ἄλλους ἐκ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν, ἤγειραν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1403 ἔτους εἰς στάσιν τὸν λαόν, ὅστις συνηθροίσθη ἔνοπλος περὶ τὰ ἀνάκτορα ζητῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ Βαρβαουάρα. Ἡ δούκισσα τότε ἀπέστειλε πρὸς τοὺς στασιαστὰς τὸν *Ἰωάννην Καζάτην* παιδαγωγὸν τῶν ἡγεμονοπαίδων, ἄνδρα συνετὸν καὶ σπουδαῖον, ἔχοντα ἐντολὴν νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ παραχωρήσεων. Ἀλλὰ αὐτὸν μόλις εἰς τὸ πλῆθος ἐμφανισθέντα ὁ *Ἀλιπράντης* εἷς τῶν δημαγωγῶν ἐπιτεθεὶς ἐφόνευσεν. Εἰς τὴν θέαν τοῦ ῥέοντος αἵματος ὁ ἀριθμὸς τῶν στασιαστῶν ηὔξησεν εἰς χιλιάδας· οἱ ὀπαδοὶ καὶ φίλοι τοῦ Βαρβαουάρα κατὰ πάσας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως καταδιωχθέντες ἐγένοντο θύματα τῆς ὀργῆς τοῦ λαοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ δὲν ἔμεινεν ἄλλη σωτηρία ἢ ἡ φυγή. Τότε μόνον ἀποκατέστη ἡ ἡσυχία, ὅταν ἡ δούκισσα ἀναγκασθεῖσα συνεκρότησε νέον συμβούλιον τῆς ἀντιβασιλείας ἐκ τῶν πρώτων ἀρχόντων, ἀνηκόντων πάντων εἰς τὴν ὑπερισχύσασαν μερίδα τῶν Γιβελλίνων, μεθ' ὧν ὅμως ἐξηκολούθησε συμπαρεδρεύων ὁ ἡμέτερος ἀρχιεπίσκοπος, ὅστις, ὡς ἄνθρωπος ἐνάρετος καὶ ἀμερόληπτος, παρὰ πάντων ἠγαπᾶτο. Τὸ ἐντεῦθεν ἡ δούκισσα μόνον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἦρχε, περιοριζομένη δίκην αἰχμαλώτου εἰς τὸ ἀνάκτορον, ὑπογράφουσα ἐξ ἀνάγκης τὰ ὑποβαλλόμενα αὐτῇ διατάγματα, ἀλλὰ ἐνδομύχως καραδοκοῦσα εὐκαιρίαν πρὸς ἐκδίκησιν. Δὲν ἐβράδυνε δὲ τοιαύτη νὰ φανερωθῇ.

Ἡ νέα ἀντιβασιλεία, ἵνα ἐλαττώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πολεμίων, συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ πάπα παραχωρήσασα εἰς αὐτὸν τὴν Βονωνίαν καὶ ἄλλας πόλεις, ἃς ὁ ἀποθανὼν δοὺξ εἶχε καταλάβη. Ἕνεκα τῆς εἰρήνης ταύτης ἔχουσα ἡ κυβέρνησις διαθεσίμους τοὺς στρατούς, οὓς ὁ ἔξω πόλεμος ἕως τότε ἀπησχόλει, ἠδυνήθη δι' αὐτῶν νὰ ὑποτάξῃ ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου τὰς πόλεις τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Βρηξίας καὶ τοῦ Κώμου, αἵτινες εἶχον ἀποσείση τὸν ζυγὸν τοῦ Μεδιολάνου. Ἀποκαταστάσης οὕτω τῆς ἡσυχίας ἔσω τε καὶ ἔξω, ἡ δούκισσα ἐθεώρησε τὸν καιρὸν κατάλληλον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐξουσίας.

Συνεννοηθεῖσα μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰακώβου Οὐερμίου, ἀνήκοντος εἰς τὴν Οὐελφικὴν μερίδα, ἐκάλεσε παρ' αὐτῇ τὰ μέλη τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς σύσκεψιν δῆθεν δημοσίων ὑποθέσεων, αὐτοὺς δὲ ἐκ προδοσίας συλλαβοῦσα τοὺς τρεῖς αὐτουργοὺς τῆς στάσεως Ἀλιπράντην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Πόρρους ἀπεκεφάλισε. Τὴν πρωΐαν τῆς 8 Ἰανουαρίου 1404 ὁ λαὸς εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς ἐξερχόμενος εἶδεν ἐκτεθειμένα τὰ πτώματα αὐτῶν μετὰ δελτίου ἀναφέροντος τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν καταδίκην. Τρόμος κατέλαβε τοὺς πάντας, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ὁ Βαρβαουάρας ἀνακληθεὶς ἐκ τῆς ἐξορίας διωρίζετο πρώτιστος ὑπουργός. Εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ ἐπέμποντο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πέτρος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν προκρίτων, ἐδέχετο δὲ αὐτὸν μετ' ἀνευφημιῶν ὁ λαός, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἐζήτει τὴν κεφαλήν του [1].

Βραχὺς ὅμως ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τοῦ Βαρβαουάρα. Τὸ ἄστρον τῆς δουκίσσης ἐπλησίαζεν εἰς τὴν δύσιν, ὅσον ἡ ἡλικία τοῦ δουκὸς Ἰωάννου προβαίνουσα ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ ἐπιλαμβάνηται τῆς κυβερνήσεως. Ἐν ᾧ δὲ ἡ μήτηρ ἔκλινε πρὸς τὴν μερίδα τῶν Οὐέλφων, ὁ υἱὸς ὑπερίστατο τῶν Γιβελλίνων, ἀπεστρέφετο δὲ τὸν Βαρβαουάραν, ὅστις, ἵνα μὴ πάθῃ χείρονα, ἐγένετο αὖθις φυγὰς εἰς τὴν ξένην.

Ἐν τούτοις νέος πόλεμος ἀνεφαίνετο. Ὁ *Φραγκίσκος Καρράρας* ἡγεμὼν τοῦ Παταυΐου συμμαχήσας μετὰ τοῦ μαρκίωνος τῆς Φερράρας εἶχεν ἤδη κυριεύσῃ τὴν Βερώνην, ἐπολιόρκει δὲ τὴν Οὐϊκεντίαν. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Μεδιολάνου μὴ δυναμένη ν' ἀντιτάξῃ ἀξιόμαχον στρατόν, προσέφυγε πάλιν εἰς τὸν Πέτρον, πέμπουσα αὐτὸν πρεσβευτὴν πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς Ἐνετίας, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ λέοντος τοῦ Ἁγίου Μάρκου [2]. Διὰ τῶν προσπαθειῶν δὲ τοῦ Πέτρου, ὅστις ὡς γεννηθεὶς ὑπήκοος τῶν Ἐνετῶν ἐτύγχανε τῆς εὐνοίας αὐτῶν, κατωρθώθη σύμβασις, δι' ἧς ἡ Δημοκρατία ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῶν πόλεων Βερώνης καὶ Οὐϊκεντίας συνωμολόγει συμμα-

(1) Corio, αὐτ. σ. 686.
(2) Navagero, Storia Veneta παρὰ Muratori T. XXIII, σ. 1076.

χίαν μετὰ τοῦ δουκὸς Βισκόντου, ὑπισχνουμένη αὐτῷ ὑπεράσπισιν κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Καρράρα καὶ παντὸς ἄλλου πολεμίου, χορηγοῦσα δὲ μεγάλην ποσότητα χρημάτων πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ὑπηρεσία, ἣν ὁ Πέτρος προσήνεγκεν εἰς τὸν εὐεργετήσαντα αὐτὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τοῦ Βισκόντου. Μετ' οὐ πολύ, τῇ 12 Ἰουνίου 1405, ὁ πάπας Ἰννοκέντιος διώριζε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μεδιολάνου καρδινάλιον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, νέον δὲ στάδιον ἠνοίγετο εἰς τὸν Κρῆτα ἱερέα.

Β′

῞Οταν ὁ Πέτρος Φιλάργης ἐκαλεῖτο εἰς τὸ καρδιναλικὸν ἀξίωμα, ἐπλησίαζε τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τοῦ βίου αὐτοῦ. Διὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἡ ἡλικία αὕτη εἶνε συνήθως τὸ τέρμα τῶν ἐλπίδων· διὰ τοὺς καρδιναλίους ὅμως τῆς ῾Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἶνε δευτέρα νεότης. Εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἀνοίγεται νέος ὁρίζων, ἐξ οὗ ἀκτινοβολεῖ ἡ παπικὴ τιάρα. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ ἐκείνους αἱ τιᾶραι τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀντὶ μιᾶς ἦσαν δύο. Ἦν τότε ἡ ἐποχὴ τοῦ μεγάλου σχίσματος, ὅπερ ἀπὸ τριακονταετίας ἐδίχαζε τὴν ῾Εσπερίαν χριστιανοσύνην εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα. Δύο πᾶπαι, ᾿Ιννοκέντιος ὁ Ζ′ ἐν ῾Ρώμῃ καὶ Βενέδικτος ὁ ΙΓ′ ἐν Αὐενιῶνι, ἔλεγον ἑκάτερος πρὸς τοὺς χριστιανούς· *ἐγώ εἰμι ὁ διάδοχος τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς, ὁ κρατῶν τὰς κλεῖς τοῦ οὐρανοῦ· ἐγώ εἰμι ὁ ἀληθὴς ποιμήν, ὁ δὲ ἕτερος εἶνε ὁ ᾿Αντίχριστος· οὐαὶ τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ· οὐαὶ τοῖς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας τρεπομένοις! Καὶ τὸ βάπτισμα καὶ οἱ γάμοι καὶ ἡ ἁγία μετάδοσις καὶ πᾶσα λειτουργία τελουμένη ὑπὸ τῶν ἱερέων, οὓς οἱ ἐπίσκοποι τοῦ ἀντιπάπα ἐχειροτόνησαν, εἶνε πράξεις οὐδὲν κῦρος ἔχουσαι· εἰς τοὺς κόλπους μου ἐπανέλθετε, ἂν τὴν ψυχὴν θέλητε νὰ σώ-*

σητε[1]. Ἀλλὰ ποῖον τὸ γνώρισμα ἐξ οὗ νὰ κρίνωσιν ἀδιστάκτως οἱ χριστιανοὶ πότερος ὁ γνήσιος πάπας; Καὶ τῶν δύο ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τεθεσπισμένα. Αὐτοὶ οἱ σοφώτατοι διδάκτορες τῆς θεολογίας, αὐτὰ τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι βεβαίαν γνώμην, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὸ ἀμαθὲς πλῆθος. Πάντων δὲ αἱ συνειδήσεις εὑρίσκοντο εἰς φοβερὰν ἀπορίαν καὶ ταραχήν. Εἶχε δὲ κορυφωθῇ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη ἐδεῖτο ταχείας θεραπείας· ἀλλὰ πόθεν νὰ περιμείνῃ ταύτην ὁ κόσμος ἄλλοθεν εἰμὴ ἐκ τοῦ συλλόγου τῶν καρδιναλίων τῶν κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους ἐκλογέων τοῦ πάπα; Ἕκαστος καρδινάλιος ἔχων τὴν συναίσθησιν τῆς ἀξίας του ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ὡς τὸν ποιμένα τὸν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας κεκλημένον νὰ ἑνώσῃ ποτὲ τὸ διεσκορπισμένον τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον.

Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἰννοκέντιος ἀπένεμεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μεδιολάνου τὸν καρδιναλικὸν πῖλον, ἀκόμη δὲν εἶχε συμπληρωθῇ ἐνιαυτὸς ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του, καὶ ἤδη Ἰλιὰς κακῶν περιεστοίχιζε πανταχόθεν αὐτόν· πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιπάπα Βενεδίκτου ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἱσπανίᾳ ᾐσθάνετο συγχρόνως κλονούμενον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ λησμονήσαντες τὴν παρὰ τοῦ προκατόχου του Βονιφατίου ἀφαιρεθεῖσαν αὐτονομίαν των ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ εἶχον ὑψώσῃ χαρακώματα κατὰ πάσας τὰς ὁδοὺς τοῦ ἄστεος, ἀξιοῦντες νὰ παραιτηθῇ ὁ νέος πάπας τὴν ἐπὶ τῆς Ῥώμης κοσμικὴν ἐξουσίαν. Εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἰννοκεντίου δὲν ἔμενον ἄλλα μέρη ἢ ὁ Οὐατικανὸς καὶ ὁ Τάφος τοῦ Ἀδριανοῦ (Castel Sant' Angelo), τὸ δὲ Καπιτώλιον στενῶς ἐπολιορκεῖτο. Εἰς τὴν ἀγγελίαν τῶν συμβάντων τούτων ὁ γείτων βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως *Λαδισλαΰος* ἔτρεξε μετὰ στρατοῦ, ὡς μεσάζων δῆθεν μεταξὺ ποντίφικος καὶ πολιτῶν· ἀλλὰ τρέφων φιλόδοξα σχέ-

(1) Raynaldi, Annales Ecclesiastici ad ann. 1405 n. XVIII.—Janus, le Pape et le Concile, trad. de M. Giraud-Teulon, fils. Paris 1869 p. 324—326.

δια, ἔχων ὡς σύνθημα τὸ λόγιον *ἢ Καῖσαρ ἢ μηδὲν* (aut Caesar aut nihil) εἶχε βάλῃ κατὰ νοῦν, ὅπως πρὸ αὐτοῦ ὁ Βισκόντης, νὰ γείνῃ βασιλεὺς τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας. Καὶ ὁτὲ μὲν ἠρέθιζε τὸν λαὸν εἰς διεκδίκησιν τῆς ἐλευθερίας, ὁτὲ δὲ ὑπισχνεῖτο εἰς τὸν πάπαν προστασίαν. Τῇ ὑπαγορεύσει αὐτοῦ ἐπῆλθε συμβιβασμός, δι' οὗ ὁ πάπας παρεχώρει εἰς τοὺς Ῥωμαίους συνταγματικὸν πολίτευμα· ἡ πόλις ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ διοικῆται ὑπὸ δεκαμελοῦς ἀρχῆς, ἧς οἱ ἑπτὰ ἄρχοντες ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ τρεῖς ὑπὸ τοῦ πάπα ἢ τοῦ Λαδισλαυΐου νὰ ἐκλέγωνται.

Ὁσάκις τὰ συντάγματα προέρχωνται ἐκ τοῦ συμβιβασμοῦ δύο πολεμίων ἀλλήλαις ἐξουσιῶν, ἡ ἰσχυροτέρα αὐτῶν μὴ ἀρκουμένη εἰς τὰ χαραχθέντα ὅρια ζητεῖ βαθμηδὸν νὰ τὰ ἐπεκτείνῃ πρὸς βλάβην τῆς ἀσθενεστέρας. Τοῦτο καὶ τότε συνέβη. Αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὑπὲρ ὧν τὸ σύνταγμα παρεχωρήθη, καθ' ἡμέραν παρεβίαζον αὐτό. Διὰ τῆς ἀποκλείσεως τῶν τριῶν ὑπὸ τοῦ πάπα ἐκλεγομένων μελῶν, οἱ δέκα ἔμειναν ἑπτὰ λαβόντες αὐτοχειροτονήτως τὴν ἐπωνυμίαν *Κυβερνῆται τῆς ἐλευθερίας τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας*, καὶ οἰκειοποιηθέντες ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Τὸ μόνον ὅπλον, δι' οὗ ἠμύνετο ὁ πάπας, ἦν ἡ ἀπειλή, ὅτι ἤθελεν ἐπὶ τέλους ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ῥώμην καὶ ν' ἀποσυρθῇ ἀλλαχόσε, ὅπερ πολὺ ἐφόβιζε τὸν λαὸν θέλοντα καὶ πλήρη αὐτονομίαν νὰ ἔχῃ καὶ τὸν πάπαν νὰ μὴ στερηθῇ. Διὰ τῆς ἀπειλῆς δὲ ταύτης ἀνεχαίτιζεν ὁ Ἰννοκέντιος μέχρι τινὸς αὐτοὺς καὶ ἠνάγκαζε νὰ ζητῶσι συγγνώμην τῆς αὐθαδείας των. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον σφοδρότεροι ἐπανήρχοντο νέας ἀπαιτήσεις προτείνοντες, ὥστε ἡμέραν τινὰ πιεζόμενος ὁ πάπας κατήντησε νὰ ἀποκριθῇ αὐτοῖς· *παρεχώρησα ὑμῖν ὅ,τι ἠθελήσατε· δὲν μοὶ μένει ἄλλο νὰ δώσω ἢ καὶ τὸν χιτῶνά μου.* Τὸν πάπαν ἤθελον ὅπως διανέμῃ αὐτοῖς ἐκκλησιαστικὰς θέσεις· ἕκαστος ἐζήτει ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ τῶν οἰκείων του τὴν καρδιναλικὴν πορφύραν ἢ ἐπισκοπὰς ἢ ἡγουμενείας ἢ ἄλλα κληρικὰ ὠφελήματα.

Τῇ 11 Ἰουνίου 1405 ἐνδίδων εἰς τὰς πιέσεις διώριζεν ὁ Ἰννοκέντιος πέντε καρδιναλίους ἐκ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐπισήμων τῆς Ῥώμης οἰκογενειῶν, προσθέσας ὅμως καὶ ἑτέρους ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἵνα οὕτως αὐξήσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ καρδιναλικοῦ συλλόγου. Μεταξὺ τῶν νέων τούτων περιελήφθησαν ὁ ἡμέτερος *Πέτρος* ὁ Κρής, ὁ *Ὄθων Κολόννας* Ῥωμαῖος, ὁ *Ἄγγελος Κορράριος* Ἐνετός, οἵτινες καὶ οἱ τρεῖς ἔμελλόν ποτε νὰ καταλάβωσι τὸν παπικὸν θρόνον.

Καὶ τοῦτο ὅμως δὲν ἐκόρεσε τοὺς Ῥωμαίους. Ἠξίουν ἔτι νὰ παραδοθῇ ὁ πάπας ἐντελῶς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ νὰ ἀπολύσῃ τὸν ὀλίγον στρατόν, ὅστις κατεῖχεν ἀκόμη ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τὸ Καπιτώλιον καὶ τὸν Τάφον τοῦ Ἀδριανοῦ. Στάσις νέα, ἔφοδος αἱματηρῶς ἀποκρουσθεῖσα, ἣν ἠκολούθησαν νέαι διαπραγματεύσεις καὶ νέαι παραχωρήσεις. Τῇ 6 Αὐγούστου δεκατέσσαρες ἀπεσταλμένοι τοῦ δήμου, ἄνδρες ἐκ τῶν ἐπισήμων τῆς πόλεως, ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν Ἰννοκέντιον καὶ μετὰ ὑπερηφάνου ὕφους ἐξέθετον νέας ἀξιώσεις. Ἐν ᾧ ἀπεχώρουν ἄπρακτοι, ὁ τοῦ πάπα ἀνεψιὸς *Λουδοβίκος Μιλιωράτης* ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ αὐθαδείᾳ αὐτῶν διέταξε τὴν σύλληψίν των, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ θείου του ἔσφαζεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν, ἔρριπτε δὲ ἐκ τοῦ παραθύρου τὰ πτώματα εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν, νομίζων ὅτι ἤθελεν ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς τοὺς πολίτας. Ὅλως ἀντίθετον ὅμως ἀπέβαινε τὸ ἀποτέλεσμα· ἡ ὀργή, ἥτις κατέλαβέ ποτε τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ πτώματος τῆς καλλίστης τῶν ἐν Ῥώμῃ παρθένων Οὐεργενίας καὶ ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαδαρχίας, ἐξέκαυσε καὶ τότε τὴν καρδίαν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν θεωμένων τοὺς προκρίτους, τοὺς πρεσβευτὰς αὐτῶν ἐκ προδοσίας κρεουργηθέντας. Ἐν ἀκαρεῖ τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως θέτει εἰς τὰς χεῖρας πάντων μαχαίρας καὶ δᾷδας· τῶν καρδιναλίων αἱ οἰκίαι λεηλατοῦνται καὶ παραδίδονται εἰς τὸ πῦρ, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πάπα, ὅσοι πίπτουσιν εἰς χεῖρας τοῦ ὄχλου, φονεύονται· ἔφοδος γενικὴ γίνεται κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν παπικῶν κατεχομένων θέσεων

τῆς Λεοντείου πόλεως. Τὴν νύκτα ὁ Ἰννοκέντιος, ὁ ἀνεψιός του, οἱ καρδινάλιοι, οἱ αὐλικοὶ καταλείπουσιν ἔντρομοι τὸν Οὐατικανόν, καὶ ὡς ὑπὸ τῶν Ἐρινύων κυνηγούμενοι φεύγουσιν εἰς *Οὐϊτέρβιον*.

Ἐν ᾧ οὕτως ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ἐκδιωχθεὶς ἐκ τῆς πρωτευούσης τοῦ Καθολικισμοῦ μόλις εὕρισκε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, θλιβερὰ ἀγγελία ἀπεκάλυπτεν αὐτῷ νέας συμφοράς. Ὁ ἀντιπάπας Βενέδικτος ἐπὶ κεφαλῆς στόλου καὶ στρατοῦ ἰσχυροῦ μετέβαινεν εἰς Ἰταλίαν· ἡ δὲ πόλις τῆς Γενούης, ἥτις τότε κατείχετο ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐδέχετο αὐτὸν μετὰ τιμῶν καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς νόμιμον ποντίφικα. Ἡ Πῖσα καὶ ἄλλαι γειτονεύουσαι πόλεις ἠκολούθουν τὸ παράδειγμα τοῦτο, ἦν δὲ φόβος μὴ ἡ μερὶς τοῦ ἀντιπάπα ὑπὸ τῆς Γαλλίας βοηθουμένη ἐκταθῇ εἰς ἄλλας ἰταλικὰς ἐπαρχίας, συγχρόνως δὲ ὁ Βενέδικτος ἐπιχειρήσῃ πραξικόπημα ὅπως κυριεύσῃ τὴν Ῥώμην.

Ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ ὥρᾳ κατέφευγεν ὁ Ἰννοκέντιος εἰς τὸν ἄρτι διορισθέντα καρδινάλιον Πέτρον. Οὗτος, καὶ ὡς ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου καὶ ὡς χρηματίσας σύμβουλος καὶ ὑπουργὸς τοῦ μεγάλου Βισκόντου καὶ φίλος ὢν τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας, πλείστην διετήρει ἰσχὺν καὶ ὑπόληψιν καθ' ὅλην τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἦν γνωστὸς καὶ ἀγαπητὸς ἕνεκα τῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολιτείας του. Εἰς αὐτὸν ἀνέθετεν ὁ Ἰννοκέντιος τὴν ἐντολὴν νὰ περιέλθῃ ὡς *Ληγᾶτος* a latere καὶ πληρεξούσιος αὐτοῦ τὰ μέρη ταῦτα ὅπως καταπολεμήσῃ τὰς προόδους τοῦ σχίσματος καὶ διατηρήσῃ ταῦτα ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν. *Σκεφθέντες*, λέγει ἡ παπικὴ ἐπιστολὴ ἐκδοθεῖσα τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1405, *ὅτι τὸ πρόσωπόν σου ὁ Ὕψιστος ἐλάμπρυνε διὰ παντοίων χαρισμάτων, ποιήσας σε μέγαν ἐν ἐπιστήμαις, ἔξοχον τὴν πρόνοιαν, διακεκριμένον τὴν σύνεσιν, περίβλεπτον κατὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κοσμήσας σε διὰ πολλῶν ἀρετῶν, ἔδωκε δὲ καὶ τοῖς ὤμοις σου ῥώμην,*

ὅπως πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ βαστάζωσι μεγάλα φορτία, ἡμεῖς καίπερ θεωροῦντές σε χρησιμώτατον παρὰ τῇ ἁγίᾳ ἕδρᾳ καὶ ἄκοντες σχεδὸν στερούμενοι τῆς παρουσίας τοιούτου ἀνδρός, ἀποβλέποντες ὅμως εἰς τὴν ἐπείγουσαν καὶ ἀναπόδραστον ἀνάγκην τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ἀπεφασίσαμεν πρὸς αὐτὰς νά σε ἀποστείλωμεν. Τῇ θείᾳ ἀρωγῇ λοιπὸν στηριζόμενος ἐμφανίσθητι ὡς ἄγγελος Κυρίου, κατέρειπε, φύτευε καὶ ἀνοικοδόμει[1].

Ὁ καρδινάλιος Πέτρος καὶ ὁ καρδινάλιος *Βαλτάσαρ Κόσσας* ἦσαν οἱ δύο στῦλοι τοῦ Ἰννοκεντίου. Ὁ μὲν ἐγένετο τὸ στήριγμα αὐτοῦ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ἐμποδίσας τὴν πρόοδον τοῦ σχίσματος[2], ὁ δὲ ὡς πληρεξούσιος τοῦ πάπα εἰς Βονωνίαν κατώρθωσε νὰ φυλάξῃ κατὰ τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὰς πέριξ αὐτῆς ἐπαρχίας ἀκεραίαν τὴν παπικὴν ἐξουσίαν κατὰ τῶν συνωμοσιῶν καὶ τῶν ἐπιθέσεων τῶν γειτόνων τυραννίσκων. Τότε κατὰ τὴν σύγχρονον ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης παποσύνης ἐνέργειαν τῶν δύο τούτων καρδιναλίων ἐσχηματίσθη πιθανῶς ἡ στενὴ μεταξὺ αὐτῶν φιλία, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τοσοῦτον νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὸν ἐπίλοιπον βίον τοῦ Πέτρου.

Ἐν τούτοις ἡ τύχη αἰφνιδίως μεταβληθεῖσα ὑπὲρ τοῦ Ἰννοκεντίου ἤρξατο δεικνύουσα πρὸς αὐτὸν πᾶσαν αὐτῆς τὴν εὔνοιαν. Ὁ Βενέδικτος, βλέπων μὴ προχωροῦντα τὰ πράγματα αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐπανέκαμψεν εἰς Γαλλίαν, ἥτις ἐκ τοῦ σχίσματος ἀπαυδήσασα ἐσκέπτετο σπουδαίως περὶ καταπαύσεως αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετενόησαν ἐπὶ τῷ διωγμῷ τοῦ πάπα, ἀφ᾽οὗ ἐπείσθησαν ὅτι ἡ τῶν προκρίτων σφαγὴ ἐγένετο παρὰ τὴν θέλησίν του, καὶ ὅτι τοῦ πάπα ἀπαλλασσόμενοι ἀντὶ νὰ ἀπολαύσωσιν ἐλευθερίας ἤθελον πέσῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Οὗτος ἀμέσως μετὰ τὰς σκηνὰς τῆς 6 Αὐγούστου ἔπεμψε στρατόν, ὅπως καταλάβῃ τὰ ὀχυρὰ μέρη

(1) Raynaldi, Annales ad ann. 1405, p. 141. n. XVIII.

(2) Τότε μετέβη ὡς ληγᾶτος τοῦ πάπα εἰς Ἐνετίαν· ὅρα Sanudo, Vite dei Duchi di Venezia παρὰ Muratori R. I. S. T. XXII, p. 832.

τῆς πόλεως. Οἱ πολῖται ὅμως ἐννοήσαντες τὰ σχέδιά του ἀπέκρουσαν γενναίως μαχόμενοι τὸν ξενικὸν στρατόν. Τὸν τέταρτον μῆνα ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης νυκτός, καθ' ἣν ὁ Ἰννοκέντιος μόλις διέφυγε τὸν θάνατον ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ῥωμαίων, ἡ συνέλευσις αὐτῶν παμψηφεὶ ἐθέσπιζε νὰ προσφέρῃ πάλιν αὐτῷ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Δεκαεννέα δὲ πολῖται μετέβαινον εἰς Οὐϊτέρβιον, ἵνα παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἰννοκέντιον τὴν σφραγῖδα καὶ τὰς κλεῖς τῆς Ῥώμης.

Τῇ 13 Μαρτίου εἰσήρχετο θριαμβευτικῶς εἰς τὸ ἄστυ ὁ πάπας· ἠκολούθει δὲ αὐτὸν ἔφιππος ὁ ἀνεψιός του Μιλιωράτης χωρὶς νὰ φανῇ κατὰ τὴν διάβασιν τούτου διὰ μέσου τοῦ ἀνευφημοῦντος ὄχλου κἀνὲν σημεῖον ὅτι ἐνεθυμοῦντο τὴν γενομένην σφαγήν. Τοσοῦτον εἶχεν ἐκπέσῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν φρόνημα![1] Ἔκτοτε εὗρεν ἡσυχίαν ὁ Ἰννοκέντιος μέχρι τοῦ θανάτου του γενομένου τῇ 6 Νοεμβρίου 1406.

(1) Gregorovius, Gesch. der Stadt Rom. T. VI, σ. 567.

Γ΄

Ὁ θάνατος τοῦ Ἰννοκεντίου ἠδύνατο μᾶλλον ἢ ἡ περαιτέρω αὐτοῦ ζωὴ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παῦσιν τοῦ σχίσματος. Ζῶν μέν, εἰ καὶ ὑπέσχετο ἐνόρκως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς του ὅτι ἤθελε πράξῃ πᾶν τὸ ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ ἤθελε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου, οὐδὲν εἶχε πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπὸν ἐνεργήσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ πάσης δυνάμεως εἰς τοῦτο ἀντέπραξεν· ἀποθνήσκων δὲ ἤνοιγεν ὁδὸν εἰς τὴν λύσιν, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Βενεδίκτου ὅτι ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ ἀντιπάλου του ἦν πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἦν ἀναπόφευκτον νὰ μὴ σπεύσωσιν οἱ ἐν Ῥώμῃ καρδινάλιοι εἰς τὴν ἐκλογὴν ἑτέρου πάπα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἅμα μαθὼν τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Ἰννοκεντίου ἀπηύθυνεν αὐτοῖς ἐπιστολὴν παρακλητικὴν περὶ ἀναβολῆς, αὐτὸ δε τοῦτο περιέμενε παρ' αὐτῶν ὁ κόσμος διψῶν τῶν κακῶν τὸ τέλος.

Ὅτε ὅμως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως ἔφθασεν, οἱ ἐν Ῥώμῃ παρόντες καρδινάλιοι, χωρὶς κἂν νὰ περιμείνωσι τὴν ἔλευσιν τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἀπόντων συναδέλφων, εἶχον ἤδη ἀπὸ τῆς 30 Νοεμβρίου 1406 ἐκλέξῃ παμψηφεὶ πάπαν τὸν καρδινάλιον Ἄγγελον Κορράριον Ἐνετὸν λαβόντα τὸ ὄνομα

Γρηγορίου ΙΒ', οὕτω δὲ ἡ ἐκκλησία ἐγένετο πάλιν δικέφαλος. Προέταττον οἱ καρδινάλιοι εἰς δικαιολογίαν αὐτῶν τοὺς φόβους, ὑφ' ὧν κατείχοντο περὶ νέας στάσεως τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὰ μέτρα δι' ὧν περιεφρούρησαν τὴν ἐκλογήν, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας. Ὁ πάπας Γρηγόριος, γέρων ὀγδοηκοντούτης, ὑπεχρεοῦτο ἐνόρκως νὰ παραιτηθῇ ἀμέσως ἅμα ὁ ἀντιπάπας Βενέδικτος καὶ αὐτὸς παρῃτεῖτο ἢ ἀπέθνησκεν· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ καρδινάλιοι τῶν δύο μερίδων ὤφειλον νὰ συνέλθωσιν ὁμοῦ, ἵνα ἐκλέξωσι κανονικῶς ἕνα πάπαν. Ὑπέσχετο προσέτι ὁ Γρηγόριος νὰ ἐπιστείλῃ ἐντὸς μηνὸς πρὸς τὸν ἀντιπάπαν καὶ τοὺς καρδιναλίους του, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς βασιλεῖς, ἵνα ἀναφέρῃ αὐτοῖς τὰ γενόμενα καὶ κηρύξῃ ἑαυτὸν ἕτοιμον νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς ῥηθέντας ὅρους καὶ πᾶν ἄλλο ἐγκριθησόμενον μέτρον πρὸς κατάπαυσιν τοῦ σχίσματος. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν πληρεξούσιοι ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ συνερχόμενοι μετὰ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἑτέρου πάπα ἔπρεπε νὰ ὁρίσωσι τόπον συνεντεύξεως τῶν δύο ἀντιφερομένων. Ὑπέσχετο ἐπὶ τέλους ὁ νέος πάπας νὰ διορίσῃ νέους καρδιναλίους. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἦτο μόνον προσωρινὸς κηδεμὼν τοῦ σχολάζοντος θρόνου[1].

Τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας ἀνεδέχθη ὁ Γρηγόριος ἀσμένως δι' ἐπισήμου πρακτικοῦ· ἐν τῷ ζήλῳ δὲ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἕνωσιν ἔλεγε συχνάκις εἰς τοὺς περὶ αὐτόν· *ὅπου καὶ ἂν ὁρισθῇ ὁ τόπος τῆς συνεντεύξεως, ἔχω ἀπόφασιν νὰ πορευθῶ· ἂν μὴ εὑρεθῶσι πλοῖα, θὰ ἐπιβῶ ἀκατίου· ἂν δὲ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ὑπάγω διὰ ξηρᾶς καὶ λείπωσιν ἵπποι, θέλω κινήσῃ πεζὸς στηριζόμενος ἐπὶ ῥάβδου.*

Ὅταν ἔλεγε ταῦτα ὁ Γρηγόριος, ἦτο ἴσως εἰλικρινής· ἀφ' οὗ ὅμως ἐγεύθη τῆς ἐξουσίας, πᾶσαν μηχανὴν μετεχειρίσθη, ὅπως κατὰ μίμησιν τοῦ προκατόχου ἀναβάλῃ τὴν λύσιν, δι' ἧς ἔμελλε νὰ ἐκπέσῃ τοῦ θρόνου. Παράδοξον ψυχολογικὸν φαινόμενον! Δύο *ἐσχατόγηροι*, ἔχοντες τὸν ἕνα πόδα εἰς τὸν τάφον,

(1) Héfélé, Hist. des Conciles. Paris 1874. Tom. X, p. 142.

δύνανται νὰ ἄρωσι δόξαν ἀθάνατον ἁμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους τίς πρῶτος νὰ χαρίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὸν κόσμον, καταθέτων ἑκουσίως τὴν τιάραν, ἣν ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου ἦν ἕτοιμος νὰ ἁρπάσῃ ἐκ τῆς κεφαλῆς του· τοὐναντίον δὲ προτιμῶσι νὰ γείνωσι περίγελως τῆς ἐκκλησίας ἀναζητοῦντες καθ' ἡμέραν νέαν πρόφασιν, ὅπως ἀθετήσωσι τὰς ἐνόρκους ὑποσχέσεις των, ὅπως διὰ τῶν ὑπὸ γήρως τρεμουσῶν χειρῶν κρατήσωσιν ἐπὶ τῶν ὤμων των τὸν παπικὸν μανδύαν γενόμενον ἐλεεινὸν ῥάκος.

Δὲν ὑπάρχει κωμῳδία τόσον ἀστεία ὅσον ἡ τότε παιχθεῖσα ὑπὸ Γρηγορίου καὶ Βενεδίκτου.

Μεταξὺ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτῶν συνομολογεῖται ἐν Μασσαλίᾳ κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1407 ἔτους σύμβασις, καθ' ἣν οἱ δύο πᾶπαι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀμοιβαίων ὑποσχέσεων ὑποχρεοῦνται νὰ συνέλθωσι μετὰ τῶν καρδιναλίων αὐτῶν τὴν ἡμέραν τῶν Ταξιαρχῶν ἢ τὸ βραδύτερον τὴν τῶν ἁγίων Πάντων εἰς Σαββατίαν (Savona), πολίχνιον τῆς Λιγυρίας, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Γρηγορίου διὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ πέντε κάτεργα τῆς Γενούης, ἥτις τότε διετέλει ὑπὸ Γαλλικὴν προστασίαν. Ἀλλ' ὁ πάπας ἀποφαίνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὸν εἰς πλοῖα πόλεως ἀναγνωριζούσης τὸν ἀντιπάπαν, δὲν ἔχει δὲ χρήματα ὅπως μεταβῇ εἰς Σαββατίαν διὰ ξηρᾶς. Συγχρόνως δὲ συγκαλεῖ συμβούλιον ἐξ εἴκοσι τεσσάρων σοφῶν ἀνδρῶν ὑποβάλλων αὐτοῖς τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐν Μασσαλίᾳ γενομένη σύμβασις εἶνε δι' αὐτὸν ὑποχρεωτική. Καὶ τὸ μὲν συμβούλιον ἀπαντᾷ καταφατικῶς, ὁ δὲ Γάλλος βασιλεύς, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸν πάπαν πάσης ὑποψίας, προσφέρει ἓξ σκάφη εἰς αὐτὸν ἔχοντα τὴν ἄδειαν νὰ βάλῃ εἰς αὐτὰ πληρώματα τῆς ἐμπιστοσύνης του· προσέτι δὲ ἑκατὸν ἐπίσημοι πολῖται τῆς Γενούης καὶ πεντήκοντα τῆς Σαββατίας εἰσὶ πρόθυμοι νὰ παραδοθῶσιν ὡς ὅμηροι μέχρι τέλους τῆς ἐκεῖ γενησομένης συνεντεύξεως.

Ὁ Γρηγόριος τέλος ἀναχωρεῖ ἐκ Ῥώμης τῇ 9 Αὐγούστου

πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἐλπίζοντος νὰ μάθῃ ταχέως τὴν εἰς Σαββατίαν ἄφιξίν του. Φθάσας ὅμως εἰς Οὐϊτέρβιον δὲν θέλει νὰ προχωρήσῃ, ζητῶν νὰ ὁρισθῇ πρὸς τὴν συνέντευξιν πόλις μεσόγειος. Ἐν τούτοις ἡ ἡμέρα τῶν Ταξιαρχῶν παρέρχεται, ὁ δὲ Βενέδικτος εὑρίσκεται κατ' αὐτὴν ἐν Σαββατίᾳ· μαθὼν δὲ τὴν νέαν ἀξίωσιν τοῦ Γρηγορίου δηλοῖ ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ προχωρήσῃ μέχρις *Ἀφροδισίου* (Porto Venere), ἂν ὁ ἀντίπαλός του ἤθελε προβῇ μέχρι *Ἱερᾶς Πέτρας* (Pietra Santa). Αἱ δύο αὗται παράλιοι πόλεις ἀπέχουσιν ὀλίγας ὥρας ἀλλήλων· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἦν τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γενούης, ἡ δὲ ἑτέρα ὑπὸ τὴν τῆς Λούκκης (Lucca), ἧς ὁ ἡγεμὼν ἐτύγχανε φίλος ἐμπεπιστευμένος τοῦ Γρηγορίου. Ἐν τῷ μεταξὺ παρέρχεται καὶ ἡ ἡμέρα τῶν ἁγίων Πάντων, ἥτις εἶχε ταχθῆ ὡς τελευταία προθεσμία, καὶ οὕτως ἀκυροῦται ἡ ἐν Μασσαλίᾳ σύμβασις.

Οὐχ ἧττον ὁ Βενέδικτος ἀναλαμβάνων θάρρος, καθόσον ἐπείθετο ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἔπασχε θαλασσοφοβίαν, μεταβαίνει εἰς Ἀφροδίσιον, ὁ δὲ Γρηγόριος προχωρεῖ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἐπιόντος 1408 ἔτους εἰς Λοῦκκαν, ἐκεῖθεν δὲ ὁρίζει τόπον συνεντεύξεως τὴν Πῖσαν, ὅπου, ὡς λέγει, δύνανται ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ νὰ μεταβῶσιν αὐτὸς μὲν διὰ ξηρᾶς, ὁ δὲ Βενέδικτος διὰ πλοίου. Μεταμελόμενος ὅμως μετ' ὀλίγον καὶ διὰ τὴν παραχώρησιν ταύτην ἐπὶ προφάσει ὅτι ἐπληροφορήθη τὸν σκοπὸν τοῦ Βενεδίκτου νὰ ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς Ῥώμην καὶ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν, κηρύττει διαρραγεῖσαν πᾶσαν διαπραγμάτευσιν καὶ δὲν θέλει πλέον νὰ ἀκούσῃ λόγον περὶ ἀποπειρῶν ἑνώσεως.

Ἡ κωμῳδία αὕτη παιζομένη εἶχεν ἀκροατήριον πάντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον, ὅστις καγχάζων παρωμοίαζε τοὺς δύο πολεμίους πάπας πρὸς δύο θηρία, τὸ μὲν θαλάσσιον τὸ δὲ χερσαῖον, μὴ δυνάμενα ἐκ τοῦ οἰκείου εἰς ἕκαστον στοιχείου νὰ ἐξέλθωσιν, ὅπως συναντηθῶσιν.

Ἵνα καταστῇ δὲ ἡ κωμῳδία ἀστειοτέρα, ὁ βασιλεὺς τῆς

Νεαπόλεως Λαδισλαύϊος, ἐν ᾧ οἱ δύο πᾶπαι ἤριζον περὶ τοῦ τόπου τῆς συνεντεύξεως, ἐκυρίευε διὰ τῶν στρατῶν του τὴν Ῥώμην, ἐπικροτοῦντος τοῦ Γρηγορίου, ὅστις οὕτως ἀπηλλάσσετο τοὐλάχιστον τοῦ φόβου μὴ πέσῃ ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐκκλησίας εἰς χεῖρας τοῦ ἀντιπάπα.

Ἀπηύδησεν ὁ κόσμος ἀναμένων τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν συνειδήσεων ἐκ δύο δολίων γερόντων. Κοινὴ γνώμη ἐμορφώθη πλέον ὅτι μόνη γενικὴ σύνοδος δύναται ν' ἀποσείσῃ τὸν ζυγὸν αὐτῶν, καθαιροῦσα αὐτοὺς καὶ ἐκλέγουσα τὸν γνήσιον πάπαν, τὸν νέον σωτῆρα τῆς ἐκκλησίας. Τῆς κοινῆς ταύτης γνώμης προΐστατο τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, δὲν ἐβράδυνον δὲ οἱ δύο πᾶπαι νὰ αἰσθανθῶσι τὰ ἀποτελέσματα.

Καὶ ὁ μὲν Βενέδικτος ἐλάμβανεν ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου βασιλέως ἀπειλοῦσαν ὅτι, ἂν ἡ ἕνωσις μὴ γείνῃ μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως, δὲν θέλει ἀναγνωρισθῆ πλέον αὐτὸς ὡς πάπας ἐν τῷ Γαλλικῷ κράτει καὶ θέλει θεωρηθῆ σχολάζουσα ἡ παπικὴ ἕδρα. Ὁ Βενέδικτος ἀποκρίνεται δικαιολογούμενος καὶ ἀνταπειλῶν ἀφορισμόν· ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ σχίζονται περιφρονητικῶς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως, τοῦ παρλαμέντου, τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ πανεπιστημίου, διατάσσεται δὲ ἡ σύλληψις αὐτοῦ. Ἵνα μὴ πέσῃ αἰχμάλωτος, φεύγει οὗτος τάχιστα ἐξ Ἀφροδισίου εἰς Περπινιάνην, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ σωθῇ διὰ τῶν Πυρηναίων εἰς τὴν πατρίδα του Ἀραγωνίαν.

Αἱ ἀποφάσεις αὗται κοινοποιοῦνται εἰς πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, συγχρόνως δὲ προτρέπονται οἱ καρδινάλιοι τῶν δύο παπῶν νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ὅπως ἐργασθῶσι πρὸς σύγκλησιν γενικῆς συνόδου.

Ὁ δὲ Γρηγόριος τί πράττει ἐν Λούκκῃ; Βλέπων ὅτι οἱ καρδινάλιοι αὐτοῦ ἀπολέσαντες πάντα πρὸς αὐτὸν σεβασμὸν σκέπτονται νὰ τὸν ἐγκαταλίπωσι, διορίζει τέσσαρας νέους καρδιναλίους, ἐξ ὧν δύο ἀνεψιούς του. Τὸ ἀσύνετον τοῦτο μέτρον, δι' οὗ ἤλπιζε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα του ἐν τῷ καρδιναλικῷ

συλλόγῳ, φέρει τὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων. Οἱ ἐν Λούκκῃ καρδινάλιοι, ἀφ' οὗ ἐτοιχοκόλλησαν διαμαρτυρίαν ἀποκαλοῦσαν καὶ τοὺς δύο πάπας σχισματικούς, αἱρετικούς, προδρόμους τοῦ Ἀντιχρίστου, καταλείπουσι λάθρᾳ τὴν πόλιν καὶ μεταβαίνουσιν εἰς Λίβερνον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀφικνοῦνται καὶ οἱ καρδινάλιοι τοῦ Βενεδίκτου, ἵνα προετοιμάσωσι πάντες ὁμοῦ τὴν ἐναγωνίως περιμενομένην σύνοδον.

Δ'

Ἐν ᾧ αἱ σκηναὶ αὗται διεδέχοντο ἀλλήλας, ὁ Πέτρος ἀπουσίαζε καταγινόμενος εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀποστολῆς του κατὰ τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ῥῆξιν εὑρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς ἀπορίαν περὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν ὤφειλε νὰ βαδίσῃ. Ὁ φίλος ὅμως αὐτοῦ καρδινάλιος Κόσσας, ὅστις, ὡς εἴπομεν, ἐκυβέρνα διὰ στιβαρᾶς χειρὸς τὴν Βονωνίαν καὶ τὴν Ῥωμανίαν καὶ διέθετε τὰ λείψανα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ὑλικῆς τῆς παποσύνης δυνάμεως καὶ τὰ ἐκ τῆς πολυετοῦς αὐτοῦ διοικήσεως συναχθέντα πλούτη, εἶχε γείνη ὁ κύριος μοχλὸς τοῦ κινήματος καὶ κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς εἰς Λίβερνον καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Πῖσαν ἀρξαμένης συναθροίσεως, κατώρθωσε δὲ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν προτροπῶν του, ὡς παραπονεῖται ῥητῶς ὁ Γρηγόριος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του[1], νὰ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Πέτρον καὶ ἄλλους συναδέλφους. Ἔσπευσαν τότε οὗτοι διὰ τῆς προσελεύσεως αὐτῶν νὰ ἐνισχύσωσι τοὺς ἤδη λαβόντας τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου καρδιναλίους.

Μετὰ πόσης χαρᾶς εἶδον οὗτοι ἄνδρα ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διάσημον, ἐρχόμενον νὰ μετάσχῃ τῆς εὐθύνης καὶ τῶν

(1) Raynaldi, Annales Ecclesiastici ad ann. 1408, n. LXIV.

ἀγώνων των, ἐξάγεται ἐκ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ἀμέσως ἀνέθεσαν αὐτῷ δυσκόλους ἐντολὰς καὶ τὸν κατέστησαν οἱονεὶ δεξιὰν αὐτῶν χεῖρα. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Σιένην, ὅπως ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν Γρηγόριον πρόσκλησιν νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς ἐν Πίσῃ συγκροτηθησομένης συνόδου, ὅπερ ὁ Πέτρος, ἀρνουμένου τοῦ πάπα τὴν παραλαβήν, ἐξετέλεσε διὰ τοιχοκολλήσεως εἰς τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως· πρὸς δὲ ἀνέλαβεν ὁ Πέτρος νὰ γράψῃ πρὸς πάντας τοὺς ἡγεμόνας, εἰς οὓς κατὰ τὴν μακρὰν ὑπὸ τὸν δοῦκα Βισκόντην διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν εἶχε γείνῃ γνώριμος καὶ ἀγαπητός, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγήν των εἰς τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως.

Καὶ πρὸ πάντων διαφέρον ἦτο εἰς τοὺς ἐν Πίσῃ συνηγμένους καρδιναλίους νὰ ἔχωσι τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Κατὰ τὸ τότε δημόσιον δίκαιον τῆς Δύσεως οὗτος ὡς διάδοχος τοῦ μεγάλου Καρόλου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἦν ὁ ἀνώτατος προστάτης τῆς ἐκκλησίας καὶ εἶχε πρῶτος τὸ καθῆκον νὰ λάβῃ μέτρα πρὸς εἰρηνοποίησιν αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο ἕως τότε, διότι μετὰ τοῦ σχίσματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συνέπιπτεν ἀτυχῶς καὶ σχίσμα πολιτικόν. Ἐν ᾧ δύο ἦσαν οἱ πᾶπαι, ταὐτοχρόνως δύο ἦσαν καὶ οἱ αὐτοκράτορες, ὁ Οὐϊγκισλαΰϊος ὁ Βοεμός, ὁ φίλος τοῦ Βισκόντου καὶ τοῦ Πέτρου, καὶ ὁ Ῥοβέρτος ὁ Βαυαρός. Εἷς δὲ τῶν λόγων, ὧν ἕνεκα μερίς τις τῶν Γερμανῶν εἶχε καθαιρέσῃ τὸν πρῶτον, ἦν αὐτὴ ἡ διὰ τῆς πρεσβεύσεως τοῦ Πέτρου ἐπιτευχθεῖσα παραχώρησις τῆς δουκικῆς ἐξουσίας εἰς τὸν Βισκόντην, παραχώρησις θεωρηθεῖσα ὡς παράνομος ἀπαλλοτρίωσις τῶν δικαιωμάτων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο σχίσμα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξηκολούθει μαστίζον τὴν Γερμανίαν, διότι ὁ ἕτερος ἀντίπαλος δὲν εἶχε δύναμιν νὰ καταβάλῃ τὸν ἕτερον. Καὶ ὁ μὲν Ῥοβέρτος ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ Γρηγορίου· καὶ διὰ τοῦτο οἱ καρδινάλιοι προσέφευγον εἰς τὸν Οὐϊγκισλαΰϊον, δὲν ἠδύναντο δὲ νὰ ἐκλέξωσι πράκτορα πρὸς τοῦτο καταλληλότερον ἢ τὸν ὑπ' αὐτοῦ εὐνοούμενον

Πέτρον. Αἱ παρὰ τούτου διευθυνόμεναι διαπραγματεύσεις ἐπέτυχον, ὑποσχεθέντος τοῦ Βοεμοῦ πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς τὴν μέλλουσαν σύνοδον ἐπὶ τῷ ὅρῳ ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ αὐτὸς παρ' αὐτῆς νόμιμος αὐτοκράτωρ.

Ὁ Πέτρος, ὅτε διετέλει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου, εἶχε γείνη γνώριμος καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀγγλίας, ἥτις συνεδέετο διὰ φιλικῶν καὶ συγγενικῶν σχέσεων μετὰ τῶν Βισκοντιδῶν[1]. Ἰδίως δὲ ἦν, ὡς φαίνεται, ἀγαπητὸς εἰς τὸν Ἑρρίκον δοῦκα τῆς Λαγκαστρίας, ὅστις ἤδη ἐβασίλευε τῆς Ἀγγλίας. Τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ θάρρος ν' ἀποταθῇ εἰς τὸν βασιλέα καὶ προσαγορεύων αὐτὸν ὡς *φίλον προσφιλέστατον* (amicum carissimum) νὰ τὸν προτρέψῃ, ὅπως μὴ ἀναγνωρίζῃ τοῦ λοιποῦ τὸν πάπαν Γρηγόριον, καὶ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους εἰς τὴν σύνοδον. Καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη τοῦ Πέτρου ἐστέφετο δι' ἐπιτυχίας[2].

Καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Λεχίας Ἰαγέλλων εἶχε γνωρίση τὸν Πέτρον, ἀφ' ἧς ἐποχῆς αὐτὸς μὲν ἦν εἰδωλολάτρης, ὁ Πέτρος δὲ ἁπλοῦς μοναχὸς περιοδεύων ὡς ἀπόστολος εἰς τὰ μέρη τῆς Λιθουανίας. Καὶ ἡ σχέσις αὕτη, ἧς ὁ βασιλεὺς ἐτήρει τὴν ἐνθύμησιν, συνετέλεσεν, ὅπως ἡ Λεχία ἐγκαταλίπῃ τὴν μερίδα τοῦ Γρηγορίου[3].

Οὐ μόνον τὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα τοῦ Πέτρου μετε-

(1) Ὁ Λεώνελλος δοὺξ τῆς Γλαρέντζας, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου Γ', ἐνυμφεύθη κατὰ τὸ ἔτος 1368 τὴν Βιολάντην ἀδελφὴν τοῦ Ἰωάννου Γαλεατίου Βισκόντου. — Ὡσαύτως ἡ Λουκία Βισκόντου ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1407 σύζυγος τοῦ Ἐδμόνδου ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως Ῥικάρδου Β'. — Ὅτε ὁ ἄνω μνημονευθεὶς δοὺξ τῆς Λαγκαστρίας, ὁ μετὰ ταῦτα Ἑρρίκος Δ' ἀναγορευθείς, προεκάλεσεν ἐν ἔτει 1398 τὸν δοῦκα τῆς Νορφόλκης εἰς τὴν περιβόητον μονομαχίαν, ἥτις εἶνε γνωστὴ εἰς ὅσους ἀναγινώσκουσι τὸν Σεκσπῆρον, ἔγραψεν ἀμέσως εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου, ἵνα στείλῃ αὐτῷ καλὴν πανοπλίαν. Froissart, Chroniques, éd. Buchon, T. III, σ. 317.

(2) Ὅρα παρὰ Martene et Durand, Veterum scriptorum amplissima collectio, T. VII, σ. 815—817 τὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν βασιλέα Ἑρρίκον καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κανταβριγίας.

(3) Lenfant, Concile de Pise, Amsterdam 1724, T. I, σ. 237.

χειρίσθησαν οἱ καρδινάλιοι, ἀλλὰ προσέτρεξαν καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ ἐμπειρίαν. Φοβούμενοι μήπως ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Λαδισλαΰος, ὅστις, ὡς ἐρρήθη, ἦν ἤδη κύριος τῆς Ῥώμης, ἐκτείνῃ τὰς κατακτήσεις του μέχρι τοῦ Σπολέτου καὶ τῆς Ἀγκῶνος, διώρισαν αὐτὸν (29 Αὐγούστου 1408) ἔκτακτον ἐπίτροπον καὶ διοικητὴν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ Βαλτάσαρ Κόσσα οἱ ἐν Πίσῃ καρδινάλιοι κατώρθωσαν νὰ κρατήσωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰς ἐπαρχίας τοῦ παπικοῦ κράτους, ἃς δὲν εἶχε προφθάσῃ νὰ καταλάβῃ ὁ Λαδισλαΰος, νὰ ἔχωσι δὲ ἀρωγοὺς τοὺς ἰσχυροτάτους βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης.

Ἔλειπεν ὅμως ἀκόμη, ὅπως ἀρχίσῃ εἰρηνικῶς ἡ σύνοδος καὶ εὐοδωθῇ τὸ ἔργον αὐτῆς, νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ Γρηγόριος, ὁ ἀπειλῶν τὴν συγκρότησιν ἀντισυνόδου, νὰ μὴ εὕρῃ ποῦ νὰ σταθῇ. Καὶ ἡ μὲν δημοκρατία τῆς Φλωρεντίας ἐβοήθει ἀναφανδὸν τοὺς καρδιναλίους, ὥστε νὰ ἀναγκασθῇ ὁ Γρηγόριος ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν τῆς Σιένης, καὶ νὰ προσφύγῃ εἰς Ἀρίμινον, ὅπου ἐδέσποζεν ὁ φίλος καὶ προστάτης αὐτοῦ Μαλατέστας. Ὁ μαρκίων τῆς Φερράρας πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ Κόσσα ἐκηρύχθη καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ Γρηγορίου. Οἱ Ἐνετοί, ὧν ὁ ἀντιπάπας οὗτος ἦτο συμπολίτης καὶ οἵτινες ἐπὶ τῇ τιμῇ ταύτῃ ἐκαυχῶντο, ἠδύναντο ὡς κράτος ἰσχυρὸν τῆς Ἰταλίας νὰ παράσχωσι πράγματα εἰς τοὺς καρδιναλίους, παραχωροῦντες τῷ Γρηγορίῳ τόπον, ὅπου νὰ συναγάγῃ τὴν σύνοδόν του. Ὁ δόγης ὅμως Μιχαὴλ Στένος καὶ μέγα μέρος τῆς ἀριστοκρατίας ἦσαν ἐναντίοι αὐτοῦ· εἰκάζομεν δὲ ὅτι ὁ Πέτρος, ὅστις, ὡς Κρὴς ὑπήκοος τῆς Ἐνετίας καὶ ὡς χρηματίσας δὶς πρεσβευτὴς πρὸς τὴν γερουσίαν τὸ πρῶτον μὲν ἀποσταλεὶς παρὰ τῆς δουκίσσης τοῦ Μεδιολάνου, τὸ δεύτερον δὲ παρὰ τοῦ Ἰννοκεντίου, εἶχε φίλους καὶ προστάτας πολλοὺς μεταξὺ τῶν ἀρχόντων, συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον διὰ τῶν σχέσεών του εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῇ ἡ γερουσία νὰ δεχθῇ

τὸν Γρηγόριον ἐπισήμως ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας καὶ νὰ λάβῃ τὸ μέρος του[1].

Δύο λοιπὸν ἔμειναν ἐν Ἰταλίᾳ σύμμαχοι τοῦ Γρηγορίου, ὁ Μαλατέστας τοῦ Ἀριμίνου, ὅστις ὡς μικρὸς ἡγεμὼν ὀλίγα ἠδύνατο ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ πράξῃ, καὶ ὁ Λαδισλαΰϊος τῆς Νεαπόλεως, ὅστις, καίπερ καταλαβὼν τὴν Ῥώμην, ὑπεστήριζεν οὐχ ἧττον διὰ τῶν ὅπλων τὸν Γρηγόριον. Ὁ δὲ πολιτικὸς λόγος τῆς τοιαύτης ὑποστηρίξεως ἦν ἡ κατέχουσα αὐτὸν ὑπόνοια μὴ ἡ ἐν Πίσῃ σύνοδος ἀναγκαζομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Φλωρεντίνων ἐκλέξῃ πάπαν τὸν καρδινάλιον Κόσσαν ἐχθρὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ φιλικῶς διετέλει πρὸς τὸν Γρηγόριον χορηγῶν αὐτῷ χρήματα ἀφειδῶς, ὥστε νὰ διαδοθῇ τότε φήμη ὅτι ἠγόρασε παρὰ τοῦ πάπα τὴν Ῥώμην καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν του ἀντὶ 25,000 φλωρινίων[2]. Οἱ δὲ καρδινάλιοι, ὅπως ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ Γρηγορίου καὶ τὸ ἔσχατον τοῦτο στήριγμα, συνέταξαν ἔγγραφον, δι' οὗ ὑπέσχοντο τῷ βασιλεῖ ὅτι ὅστις ἂν ἐξ αὐτῶν ἐκλεχθῇ πάπας δὲν θέλει ἐπεχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ στέμματος τῆς Νεαπόλεως. Μόνος ὁ ἡμέτερος Κρὴς ἐφάνη τόσον φιλότιμος, ὥστε νὰ ἀρνηθῇ τὴν συνυπογραφήν του εἰς τοιαύτην ἐξευτελιστικὴν δήλωσιν[3]. Ἀναφέρομεν δὲ τοῦτο ὡς πρᾶξιν μεγάλως τιμῶσαν τοῦ ἀνδρὸς τὸ φρόνημα.

(1) Sanudo, Vite αὐτόθι σ. 842.

(2) Gino Capponi, Storia della repubblica di Firenze, T. II, σ. 123.—Gregorovius, T. VI. σ. 589.

(3) Gino Capponi, αὐτ. II, 127.

Ε΄

Τῇ 25 Μαρτίου τοῦ 1409 ἔτους, ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Πίσης, τῷ θαυμαστῷ ἐκείνῳ ναῷ τῷ μαρτυροῦντι μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὴν εὐσέβειαν, τὴν δύναμιν, τὰ πλούτη τῆς ἐνδόξου ταύτης δημοκρατίας, ἥτις κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς ἀκμῆς αὐτῆς κατετρόπωσε πολλάκις τοὺς στόλους τῶν Σαρακηνῶν καὶ διεφιλονίκησε πρὸς τὴν Γένουαν καὶ τὴν Ἐνετίαν τὸ κράτος τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς τὴν Φλωρεντίαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Τοσκάνης, συνήρχετο ἡ πρὸ ἑνὸς ἔτους προκηρυχθεῖσα γενικὴ σύνοδος. Οἱ κάτοικοι τῆς δυσπότμου πόλεως, ἥτις ἀπολέσασα τὴν αὐτονομίαν της εἶχε δουλωθῇ ὑπὸ τῆς μισητῆς αὐτῆς ἀντιπάλου, τῆς Φλωρεντίας, ἐνόμισαν ἐπὶ ὀλίγας ὥρας ὅτι ἀνέστη τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς μεγαλεῖον· ἱστάμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ πλατείᾳ, κεκοσμημένῃ ὑπὸ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς Πισατικῆς τέχνης, ἔβλεπον διαβαίνουσαν μετὰ πάσης τῆς πομπῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας μεγαλοπρεπῆ καὶ ἀτελεύτητον λιτανείαν συγκειμένην ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων ἁπάσης σχεδὸν τῆς χριστιανοσύνης.

Ὅταν μετὰ τὴν ἐν Μελωρίᾳ καταστρεπτικὴν ναυμαχίαν δεκάκις χίλιοι Πισᾶται ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Γένουαν, ἐρρήθη ὅτι τοῦ λοιποῦ ἐκεῖσε πρέπει νὰ μεταβαίνῃ ὁ θέλων νὰ

ἴδῃ τὴν Πῖσαν. Ἤδη ἠδύναντο οἱ Πισᾶται νὰ εἴπωσι· δεῦρο ἐλθέτω ὅστις θέλῃ νὰ ἴδῃ τὴν Εὐρώπην ὅλην. Ἀφ' οὗ διὰ τῶν τριῶν μεγάλων πυλῶν εἰσῆλθεν ἡ λιτανεία καὶ ἐπλήρωσε τὸν ἀπέραντον τῆς μητροπόλεως σηκόν, εὑρέθησαν παρόντες εἴκοσι δύο καρδινάλιοι, τέσσαρες πατριάρχαι, ὀγδοήκοντα ἐπίσκοποι μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων ἑκατὸν δύο ἀπόντων ἐπισκόπων, ἑκατὸν εἴκοσιν ἡγούμενοι μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων διακοσίων ἀπόντων ἄλλων ἡγουμένων, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν τεσσάρων μεγάλων μοναχικῶν ταγμάτων, πρὸς δὲ ὁ μέγας μάγιστρος τῶν Ῥοδίων ἱπποτῶν μετὰ δεκαὲξ ταξιαρχῶν, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τοῦ Τευτονικοῦ τάγματος, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Πανεπιστημίων τῶν Παρισίων, τῆς Τολώσης, τῆς Αὐρηλίας, τοῦ Ἀνδηγαυΐου, τοῦ Μομπελλιέρου, τῆς Βονωνίας, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Κρακοβίας, τῆς Βιέννης, τῆς Πράγης, τῆς Κολωνείας, τῆς Ὀξωνίας, τῆς Κανταβριγίας καὶ ἄλλων, οἱ πληρεξούσιοι τοῦ κλήρου ἑκατὸν μητροπολιτικῶν ναῶν, τριακόσιοι καὶ ἐπέκεινα διδάκτορες τῆς θεολογίας καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ οἱ πρεσβευταὶ ἁπάντων σχεδὸν τῶν βασιλέων, τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν δημοκρατιῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Οἱ συνοδικοὶ καταλαμβάνουσι κατὰ ἱεραρχικὴν τάξιν τὰς ἡτοιμασμένας ἕδρας, οἱ μὲν καρδινάλιοι τὰς πρώτας θέσεις πλησίον τοῦ χοροῦ, μετ' αὐτοὺς οἱ κληρικοὶ πρεσβευταὶ βασιλέων, εἶτα δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι, κάτωθεν δὲ αὐτῶν οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸν ἀνώτερον κλῆρον. Ἐν τῷ μέσῳ βαθείας σιγῆς ὁ καρδινάλιος ἐπίσκοπος τῆς Παλεστρίνης πλησιάζει τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ ἄρχεται τῆς θείας μυσταγωγίας, ἐπικαλούμενος τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῆς ἐν ὀνόματι αὐτοῦ συνελθούσης συνόδου.

Ἐν ᾧ οἱ παριστάμενοι κλίνοντες γόνυ συνεύχονται ἐνδομύχως μετὰ τοῦ ἱερουργοῦντος ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ δυσχεροῦς ἔργου, ἐξ οὗ ἤρτηται ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου, ἡμεῖς διὰ τῆς φαντασίας διασχίζοντες τὰς τάξεις των ἂς ὀνομάσωμέν τινας

ἐξ αὐτῶν, καθόσον αἱ ἀκτῖνες τῆς ἱστορίας πίπτουσαι ἐπὶ τοῦ μετώπου των διακρίνουσιν αὐτοὺς ἐκ τοῦ πλήθους.

Οἱ εἴκοσι δύο καρδινάλιοι, οἵτινες κάθηνται σήμερον ἀδελφικῶς ἡνωμένοι, εἰσὶν αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες πρὸ ὀλίγων μηνῶν κεχωρισμένοι εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα ἀνεθεμάτιζον ἀλλήλους καθὸ ἀκολουθοῦντας ἑκατέρους ἕνα τῶν ἀντιπαπῶν. Ἤδη ἔδωκαν ἀλλήλοις τὰς χεῖρας καὶ ἀναγνωρίζονται ἀμοιβαίως ὡς πρίγκιπες τῆς ἐκκλησίας, ὡς νόμιμοι ἐκλογεῖς τοῦ μέλλοντος πάπα, ἑτοιμαζόμενοι νὰ καθαιρέσωσι τοὺς ἀντιπάπας, ἐξ ὧν ἐν τούτοις ἐκπηγάζει ἡ ἐξουσία των καὶ τὸ ἐκλογικὸν αὐτῶν δικαίωμα. Τοιοῦτον εἶνε τὸ σόφισμα, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ νομιμότης τῆς συνόδου, οὗ ἄνευ ὅμως δὲν δύναται νὰ λυθῇ ὁ γόρδιος δεσμός.

Ἐκ τῶν προτοῦ ὀπαδῶν τοῦ Βενεδίκτου καρδιναλίων ἐξέχουσιν ὁ Πικταβίας (Poitiers), ὁ Σαλουτίου (Saluce), ὁ Θυρείου (Thury). Πῶς οὗτοι βαρυνθέντες τὸ σχίσμα καὶ πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἐν Γαλλίᾳ δημοσίας γνώμης ἐγκατέλιπον τὸν Βενέδικτον καὶ τεθέντες ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ ἐπολιόρκησαν αὐτὸν εἰς τὸ φρούριον Αὐενιῶνος· πῶς κατὰ ἔφοδον διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος συναδέλφου των καρδιναλίου τοῦ Νεοκάστρου (Neufchâtel) ὁ πάπας ἐπληγώθη καὶ συλληφθεὶς ἔμεινε τέσσαρα ἔτη εἰς τὸ ἐν Αὐενιῶνι παλάτιόν του φυλαττόμενος ὑπὸ Γαλλικῆς φρουρᾶς, μέχρις οὗ μετημφιεσμένος ἐδραπέτευσε· πῶς μετὰ ταῦτα στραφείσης ὑπὲρ αὐτοῦ τῆς εὐμεταβλήτου γνώμης τῶν Γάλλων οἱ καρδινάλιοι οὗτοι ἐπανῆλθον μεταμελόμενοι εἰς τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ, οὗτος δὲ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀμνηστίαν, ἀφ' οὗ πρότερον κατὰ τὸ εἰς αὐτοὺς παρατεθὲν συμπόσιον τοὺς ἐφόβισε διὰ τοῦ τραγικοῦ τέλους τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης[1]· πῶς ἐπὶ τέλους ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Βενεδίκτου καὶ τοῦ Γρηγορίου καθιστῶσα ἀκατόρθωτον τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας ἔφερεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὁριστικὴν ἀποστασίαν

(1) Lenfant, Concile de Pise, T. I. σ. 117. — Chronique du religieux de St. Denys, Paris 1841. T. III σ. 85.

τῶν καρδιναλίων ἑκατέρου καὶ τὴν σύγκλησιν γενικῆς συνόδου· τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κατ' αὐτὰ πρωταγωνιστησάντων ἦσαν τότε τοῖς πᾶσι διὰ στόματος καθ' ὅλην τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἥτις τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθεώρει ὡς κοινὴν ὑπόθεσιν. Πρὸς τοῖς προμνημονευθεῖσι καρδιναλίοις περίβλεπτος ἦν ἕνεκα τῆς καταγωγῆς του ὁ καρδινάλιος δοὺξ τοῦ Βὰρ (de Bar) ἔγγονος ὢν πρὸς μητρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Ἰωάννου, γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας καὶ τοῦ μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου, δύο ἀδελφοὺς ἀπολέσας κατὰ τὴν ἐν Νικοπόλει μάχην ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων ἡρωϊκῶς πεσόντας[1].

Μεταξὺ τῆς ἄλλης πτέρυγος τῶν καρδιναλίων, τῶν προτοῦ ὀπαδῶν τοῦ Γρηγορίου, τὴν πρώτην κατεῖχε θέσιν ὁ καρδινάλιος τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου Βαλτάσαρ Κόσσας. Οὗτος ἦν ἡ πραγματικὴ ἀσπὶς τῆς συνόδου, διότι μόνος ἐκ τῶν καρδιναλίων ἠδύνατο νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς στρατούς, χρήματα, ἐπαρχίας. Ἐν ᾧ ὁ πάπας Γρηγόριος ἠναγκάζετο νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἄσυλον τοῦ Ἀριμίνου παρὰ τῷ τῆς πόλεως ταύτης ἡγεμόνι Καρόλῳ Μαλατέστᾳ, ὁ Βαλτάσαρ Κόσσας ἐξουσίαζεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν Βονωνίαν, τὴν Φαυεντίαν καὶ τὸ Φορολίβιον, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τοὺς ἀφορισμοὺς καὶ τὰς διαταγὰς τοῦ πάπα, ἐκώλυε δὲ διὰ τῶν δυνάμεών του μὴ ὁ Λαδισλαΰος τῆς Νεαπόλεως στείλῃ στρατὸν εἰς Πῖσαν καὶ διαλύσῃ τὴν σύνοδον. Ἀνὴρ εἰς τοιαύτην περιωπὴν ἀναβὰς καὶ προσδοκίαν ἔτι ὑψηλοτέρας ὁσημέραι προσκτώμενος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἔχῃ καὶ φίλους πολλοὺς καὶ ἐχθροὺς θανασίμους, ἕνεκα δὲ τούτου πολλὰ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἔκτοτε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτοῦ ἐκοινολογοῦντο.

Καὶ κατὰ τοὺς μέν, ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Νεαπόλεως καταγόμενος, διαπρέψας εἰς τὰς σπουδὰς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλοσοφίας, εἶτα δὲ ἀσπασθεὶς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, εἶχε διακριθῇ εἰς πλείονας μάχας, μέχρις οὗ μεταβαλὼν γνώμην

(1) Art de vérifier les dates, Paris 1818, T. XIII σ. 441.

προετίμησε τὸν κληρικὸν βίον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τοσαῦτα ἀνέπτυξε προτερήματα, ὥστε νὰ λάβῃ ταχεῖαν προαγωγὴν καὶ νὰ διορισθῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Βονιφατίου διοικητὴς τῆς Βονωνίας καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, ἃς ἐν μέσῳ παντοίων κινδύνων διετήρησεν ἀκεραίους ὑπὸ τὴν παπικὴν ἐξουσίαν. Κατ' ἄλλους δὲ ὁ Κόσσας μετῆλθε κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ τοῦ πειρατοῦ τὸ ἐπάγγελμα κατὰ τὴν Σικελικὴν θάλασσαν, ἐκ τοῦ τοιούτου δὲ βίου ἀπέκτησε τὴν ἕξιν νὰ κοιμᾶται τὴν ἡμέραν καὶ νὰ μένῃ ἄγρυπνος τὴν νύκτα. Μεταβὰς ἔπειτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βονωνίας, ἀντὶ νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ μαθήματα ἐξώκειλεν εἰς παντοίας παρεκτροπάς. Μὴ δυνηθεὶς δὲ νὰ ἐπιδώσῃ εἰς τὰς ἐπιστήμας ἠσπάσθη τὸν κληρικὸν βίον, καθ' ὃν εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ συμπολίτου του πάπα Βονιφατίου, ὅστις τὸν εὗρεν ἄνθρωπον πολυμήχανον, προήχθη βαθμηδὸν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Βονωνίας, ὅπου ἀνέπτυξε μὲν στρατιωτικὴν καὶ διοικητικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ συγχρόνως κατέστη τύραννος ἀφόρητος οὐδὲν ἔχων σέβας πρὸς τὴν τιμήν, τὴν περιουσίαν, τὴν ζωὴν τῶν συμπολιτῶν [1].

Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι ταῦτα, αἱ φωναὶ τῶν φίλων ἐκάλυπτον τότε τὰς τῶν ἐχθρῶν του, μόνον δὲ ὑπὸ τῶν στιβαρῶν αὐτοῦ χειρῶν προσεδόκα ὁ κόσμος νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ μέλλουσαι τῆς συνόδου ἀποφάσεις καὶ νὰ ἀνοιχθῶσιν εἰς τὸν ἐκλεχθησόμενον πάπαν αἱ πύλαι τῆς Ῥώμης.

Ἂν αἱ γνῶμαι ἦσαν διῃρημέναι περὶ τοῦ καρδιναλίου Κόσσα, μία ἐπεκράτει ὁμόφωνος γνώμη περὶ τῶν ἀρετῶν, τῆς παιδείας, τῆς εὐγλωττίας, τῆς ἱκανότητος τοῦ καρδιναλίου Μεδιολάνου Πέτρου Φιλάργη. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐχθροί του ἠδύναντο ν' ἀποκαλύψωσι κηλῖδά τινα ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Ὡς

(1) Reumont, Gesch. der Stadt Rom, T. II, σ. 1143.—Gregorovius, αὐτ. T. VI, σ. 600.—Héfélé, Hist. des Conciles, T. X, σ. 310.—Gozzadini, Nanne Gozzadini e Baldassarre Cossa, Bologna 1880.

τέκνον τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου ἐτύγχανε τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἐν τῇ συνόδῳ ἐπικρατούσης Γαλλικῆς μερίδος· ὡς ὑπουργὸς καὶ σύμβουλος χρηματίσας τοῦ δουκὸς Βισκόντου ἦν ἔνδοξος καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν· ὡς γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ ὑπήκοος τῆς Ἐνετικῆς δημοκρατίας ἦν πρόσωπον εὐνοούμενον τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης πολιτείας· ὡς ἀνήκων τέλος εἰς τὸ μοναχικὸν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου τάγμα, ὅπερ ἀνέκαθεν ἐπεζήτει τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας, παρεῖχεν ἐλπίδας εἰς τοὺς ἐκ τῆς συνόδου προσδοκῶντας οὐ μόνον τὴν κατάπαυσιν τοῦ σχίσματος ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων.

Ἔκτοτε ἠδύνατό τις νὰ προΐδῃ ὅτι εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς τῶν δύο τούτων ἐμπείρων ἀνδρῶν ἔμελλε μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν ἀντιπαπῶν νὰ περιέλθῃ τὸ πηδάλιον τῆς ἐκκλησίας. Ἀμφότεροι δὲ ἀνυψώθησαν διαδοχικῶς, ὡς θέλομεν ἴδῃ, εἰς τὸν παπικὸν θρόνον. Καὶ ἐν τούτοις οὐδέτερος αὐτῶν ἦν πεπρωμένον νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὸ σχίσμα. Εἷς τῶν μετ' αὐτῶν συγκαθημένων νεωτέρων καρδιναλίων, ὁ *Ὄθων Κολόννας*, ἀνήκων μὲν εἰς τὴν ἐπιφανῆ τῶν Κολονναίων Ῥωμαϊκὴν οἰκογένειαν ἀλλ' οὐδὲν δεικνύων τότε ἐξαιρετικὸν προτέρημα προσελκύον τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, ἔμελλε μετὰ ἐνναετίαν ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἕνωσιν καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς πάπας *Μαρτῖνος* Ε′ μόνος καὶ ἀναμφισβήτητος ποιμενάρχης τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας.

Τὰ βλέμματα ὅμως πάντων τῶν παρισταμένων ἐζήτουν νὰ διακρίνωσιν εἰς τὰς τῆς ὁμηγύρεως ἕδρας τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Γαλλικοῦ κλήρου καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου, τῆς φλογερᾶς ταύτης καμίνου, ἐξ ἧς πρῶτον ἐξῆλθεν ἡ ἐπίνοια τῆς διὰ συγκλήσεως συνόδου θεραπείας τοῦ σχίσματος. Μεταξὺ τῶν παρόντων διδακτόρων τῆς θεολογίας οἱ ὀγδοήκοντα ἀνῆκον εἰς τὸ πρώτιστον τοῦτο τῶν χρόνων ἐκείνων ἵδρυμα. Οἵαν δύναμιν κέκτηται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιτείαις ὁ τύπος καὶ ἡ δημοσία γνώμη, τοιαύτην ἐκέκτητο

τότε ἐν τῇ φεουδαλικῇ τῆς Γαλλίας πολιτείᾳ ὁ σύλλογος τῶν τεσσάρων σχολῶν τῆς ὑπὸ τῶν φοιτητῶν ὅλης τῆς Εὐρώπης συχναζομένης ταύτης ἀκαδημείας[1]. Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν, τὴν ἐπιμονήν, τοὺς ἀποστόλους αὐτῆς, εἰς τὰ κηρύγματα τῶν εὐγλώττων αὐτῆς ῥητόρων, ἱκανῶν ἐπίσης καὶ τοὺς ὄχλους νὰ ἐξεγείρωσι καὶ τοὺς ἡγεμόνας νὰ μεταπείθωσιν, ὠφείλετο κυρίως τὸ παρὸν θέαμα τῆς ἐξ ἁπασῶν τῶν χριστιανικῶν ἐπικρατειῶν συνάξεως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐκκλησίας πρὸς εἰρηνοποίησιν τοῦ κόσμου. Ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης κινήσεως τῶν πνευμάτων ἐν τῇ Γαλλικῇ πρωτευούσῃ χρονολογοῦνται τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ Γαλλικοῦ βήματος[2]. Οἱ ῥήτορες οὗτοι, οἵτινες διὰ τῆς ῥύμης τῶν λόγων των εἶχον παρασύρῃ καὶ ὄχλους καὶ κλῆρον καὶ πρίγκιπας καὶ βασιλεῖς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς συνόδου, οἵτινες ἀρχίσαντες τὴν κατὰ τοῦ σχίσματος σταυροφορίαν ὡς πτωχοὶ φοιτηταὶ εἶχον προαχθῇ ἤδη εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς ἐκκλησίας, παρευρίσκοντο πολυάριθμοι ὑπὸ τὸν θόλον τῆς ἐν Πίσῃ μητροπόλεως καὶ ἔχαιρον βλέποντες τὴν βούλησιν αὐτῶν ἔργον γενομένην[3]. Ἐκεῖ παρίστατο ὁ *Σίμων Κραμώδιος* (Cramaud) φέρων ἤδη τὸν τίτλον πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τὰς ἐν Παρισίοις γενομένας συνελεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κλήρου, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου εἶχεν ἐν ὀνόματι τούτου κηρυχθῇ ὑπὲρ τῶν ῥιζικῶν μέτρων καὶ ἐκφωνήσῃ τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο κατηγορητήριον κατὰ τοῦ Βενεδίκτου, ἐν ᾧ ἀπεκάλει τὸν πάπαν τὸν ἐκ φιλοδοξίας καὶ πλεονεξίας ὑποθάλποντα τὸ σχίσμα αἱρετικὸν καὶ ἄξιον τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου· ἐκεῖ ὁ *Πέτρος Ἀλλιακηνὸς* (Pierre d'Ailly) ἄλλοτε καγκελλάριος καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, νῦν δὲ ἐπίσκοπος

(1) Ὅρα τὸ μνημονευθὲν σύγγραμμα τοῦ Thurot, De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris au moyen âge, Paris 1850.

(2) Aubertin, Histoire de la littérature française au moyen âge, Paris 1878, T. II, σ. 353—357.

(3) Moland, Origines littéraires de la France, Paris 1866, Partie III, chap. II. σ. 182—254.

τοῦ Καμεράκου (Cambray) καὶ πνευματικὸς τοῦ βασιλέως, ἄλλοτε ἐκ τῆς χορείας τῶν ὁρμητικῶν, νῦν δὲ ἐκ τῶν μετριοφρόνων, ἀλλὰ πάντοτε εἷς τῶν πρώτων θεολόγων καὶ ῥητόρων τῆς Γαλλίας. Ἀμφισβητούμενον μένει ἂν παρίστατο αὐτοπροσώπως καὶ ὁ ἔνδοξος τοῦ Ἀλλιακηνοῦ μαθητής, ὁ *Ἰωάννης Γερσώνιος* (Gerson) καὶ ὡς πολιτικὸς ῥήτωρ καὶ ὡς ἱεροκήρυξ καὶ ὡς θεολόγος καὶ ὡς συγγραφεὺς περιφανὴς γενόμενος καὶ ἀστὴρ λαμπρὸς τῆς Γαλλικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος αὐτοῦ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἐνέπνεε τοὺς ἐν Πίσῃ συνελθόντας πατέρας.

ΣΤ΄

Τὰ ἔργα τῆς συνόδου ἤρξαντο τῇ ἐπιούσῃ· ὁ δὲ πρῶτος, εἰς ὃν ἀπενεμήθη ἡ τιμὴ νὰ λάβῃ τὸν λόγον ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς ὁμηγύρεως, ἦν ὁ Πέτρος καρδινάλιος Μεδιολάνου, εἰς ὃν ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος ἡ ἐναντίον παντοίων προσκομμάτων ἐπιτευχθεῖσα συγκρότησις αὐτῆς. Λαβὼν ὡς θέμα τῆς ὁμιλίας τὴν ῥῆσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς *Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς υἱοὶ Ἰσραήλ, δότε ἑαυτοῖς λόγον* (*Κριταί*, Κ΄, 7), παρωμοίασε τὴν θέσιν τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς Λευΐτου, οὗ τὴν γυναῖκα ἔφθειραν μέχρι θανάτου οἱ υἱοὶ παρανόμων. Ὅπως δὲ τότε οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξῆλθον πάντες καὶ ἐξεκκλησιάσθη ἡ συναγωγὴ ὡς ἀνὴρ εἷς ἀπὸ Δὰν ἕως Βηρσαβεέ, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τιμωρίας τοῦ κακουργήματος, οὕτως ἤδη ἡ ὁμήγυρις, συνελθοῦσα ἐκ περάτων τοῦ κόσμου ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκπροσωποῦσα κανονικῶς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν, καθῆκον ἔχει νὰ προνοήσῃ περὶ ἐξαλείψεως μιαροῦ σχίσματος τρεφομένου ὑπὸ τῆς πεισμονῆς καὶ τῆς πονηρίας τῶν δύο ἀντιπάλων. Ἀφ᾽ οὗ δὲ ἀνέπτυξε τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα σχίσματος λυμαινομένου ἐπὶ τριάκοντα ἔτη τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπειλοῦντος νὰ διαιωνίσῃ, ὅπως τὸ σχίσμα τῶν Γραικῶν, καὶ νὰ γεννήσῃ νέας

αἱρέσεις, ἐξώρκισε τὸ συνέδριον νὰ ἐκριζώσῃ τὰς δύο τερατώδεις κεφαλὰς τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ χαρίσῃ αὐτῇ τὸν μοναδικὸν καὶ ἀληθῆ ποιμένα.

Ὅτε οὕτως ἐλάλει ὁ ἱεράρχης, διηρμήνευε τὸ γενικὸν αἴσθημα καὶ τὰς προσδοκίας τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τοῦ κόσμου, καὶ ὥριζε τὸν σκοπόν, πρὸς ὃν ἔπρεπε νὰ βαδίζῃ ἡ σύνοδος. Οὐδεὶς ὅμως ἠδύνατο ἐκ τῶν προτέρων νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος ἤθελεν ἐπιτευχθῇ. Οἱ δύο ἀντιπᾶπαι εἶχον ἐν αὐτῇ τῇ συνόδῳ ὀπαδοὺς πολλοὺς ἐκ τῶν συνοδικῶν, οὓς καίπερ ἀποστρεφομένους καὶ κατακρίνοντας τὴν διαγωγὴν τοῦ Βενεδίκτου καὶ τοῦ Γρηγορίου κατεῖχε φόβος ἐνώπιον τοῦ τολμήματος νὰ θέσωσι χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἑνὸς πάπα καὶ νὰ ἀποσπάσωσι βιαίως ἀπ' αὐτῆς τὴν τιάραν. Ἂν εἷς ἐκ τῶν δύο εἶνε ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶνε ἱεροσυλία, δὲν εἶνε ἔγκλημα ἀσυγχώρητον, δὲν εἶνε δευτέρα σταύρωσις ἡ καθαίρεσις αὐτοῦ; Διὰ τοῦτο μία μερὶς ἦν ὑπὲρ τῶν συμβιβαστικῶν μέτρων, ὅπως εἰρηνικῶς πεισθῶσιν οἱ δύο ἀντιπᾶπαι εἰς ἑκουσίαν παραίτησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τριακονταετίαν ἀποτυχία πάσης τοιαύτης ἀποπείρας καὶ ἡ ἐξάντλησις τῆς ὑπομονῆς τοῦ κόσμου εἶχον καταστήσῃ δημοτικωτέραν καὶ ἰσχυροτέραν τὴν ἄλλην μερίδα τὴν ἀσπαζομένην τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τοῦ πάπα κυριαρχίας τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Τὰ ἐκ τοῦ σχίσματος δεινὰ καὶ ἡ ἠθικὴ παρακμὴ τῆς παποσύνης εἶχον προκαλέσῃ, κυρίως μεταξὺ τῶν θεολόγων τοῦ τότε πρωτεύοντος Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, βαθείας ἐρεύνας περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα. Αἱ κατὰ τὴν νύκτα τῶν μέσων αἰώνων σχηματισθεῖσαι περὶ τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας αὐτοῦ δόξαι, αἵτινες ὡς ἀναμφισβήτητα ἀξιώματα εἶχον ἐπὶ μακρῶν χρόνων σειρὰν δεσπόσῃ τῶν πνευμάτων, ἀνελύθησαν ἤδη καὶ διυλίσθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν λογικὴν καὶ τὰ φῶτα πρωτευόντων Γάλλων θεολόγων. Πόρισμα δὲ τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἦν ὅτι, ὅταν ἡ παποσύνη παρεκτρέπηται ἢ ἀδυνατῇ νὰ λειτουργῇ, ἡ ἐκκλησία, ἐνσεσαρκωμένη εἰς σύνοδον

καὶ ἐκπροσωποῦσα τὸν θεῖον λόγον, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καθαιρῇ τὸν πάπαν καὶ νὰ ἐπανάγῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν τροχιάν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον πρέπει νὰ περιορίσῃ ἡ σύνοδος τὰς ἐνεργείας της; Πρέπει ἆρά γε μόνον τὰ πρὸ ποδῶν κακὰ νὰ θεραπεύσῃ, ἢ δὲν ἔχει καθῆκον νὰ ἀναδράμῃ εἰς τὰς πηγὰς αὐτῶν; Τὸ σχίσμα οὐδὲν ἕτερον ἢ ὁ ἔσχατος κρίκος εἶνε τῶν κακῶν, ὁ πρῶτος δὲ κρίκος εἶνε ἡ διαφθορὰ ὅλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ αὐτῆς τῆς παποσύνης. Ἡ σύνοδος λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ διαλυθῇ πρὶν ἢ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. — Ποῦ ὅμως ἤθελε σταθῇ ἡ μεταρρύθμισις αὕτη, ἂν ἅπαξ ἤθελε γείνῃ ἔναρξις αὐτῆς; Ἡ σύνοδος ἤθελε τραπῇ εἰς συντακτικὴν συνέλευσιν. Ἦσαν δὲ καὶ ἕτεροι τολμηρότεροι, οἷς καὶ ταῦτα δὲν ἐφαίνοντο ἀρκοῦντα. Ὅσα, ἔλεγον, καὶ ἂν νομοθετήσῃ ἡ σύνοδος πρὸς μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας θέλουσι προϊόντος τοῦ χρόνου πέσῃ εἰς ἀχρηστίαν, ἡ διαφθορὰ θέλει ἀναφανῆ κατ' ἀρχὰς μὲν λεληθότως, βραδύτερον δὲ αὐθαδῶς, ἂν μὴ ορισθῶσι τακτικαὶ περίοδοι πρὸς συγκρότησιν συνόδων, εἰς ἃς νὰ δίδωσιν οἱ πᾶπαι εὐθύνας τῆς χρήσεως τῆς ἐξουσίας των. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἦτο πλέον μεταρρύθμισις ἀλλὰ μετατροπὴ τῆς ἀπολύτου τοῦ πάπα ἐξουσίας εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν, ἥτις πάλιν δὲν θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον σημεῖον τῆς λογικῆς ἐκτυλίξεως τῆς συνοδικῆς κυριαρχίας. Καὶ τῷ ὄντι, ἂν ἡ σύνοδος εἶνε τὸ πᾶν, ἂν ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς ἔχωσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα, διατί ἡ ἐκλογὴ τοῦ πάπα νὰ γίνηται ὑπὸ τοῦ καρδιναλικοῦ συλλόγου καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκοπικοῦ σώματος καὶ διατί νὰ μὴ ψηφίζωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν οἱ κατώτεροι κληρικοὶ καὶ οἱ διδάκτορες τῆς θεολογίας; διατί νὰ μὴ μετατραπῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία εἰς δημοκρατίαν ὅπως ἦν κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ βίου αὐτῆς αἰῶνας;

Τοιαῦται ἦσαν αἱ σκέψεις, αἵτινες ἐν τῇ συνόδῳ καὶ περὶ αὐτὴν αἱ μὲν φανερῶς ἤδη ἐξεφράζοντο, αἱ δὲ ἐνεφώλευον εἰς τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων, μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη ἐν ταῖς συνό-

δοις τῆς Κωνσταντίας καὶ τῆς Βασιλείας ἔμελλον νὰ φανῶσι πρὸς στιγμὴν ὑπερισχύουσαι καὶ ἀνατρέπουσαι τὰ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καθεστῶτα. Εἰς τὴν ἐν Πίσῃ σύνοδον τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα εἰσέτι ἦσαν ἐπικρατέστερα, τὸ ζήτημα δέ, ὅπερ οἱ ἔχοντες πρακτικὸν νοῦν καὶ πρακτικὰς ζητοῦντες λύσεις ἐπεδίωξαν δι' αὐτῆς, περιωρίζετο εἰς τὴν ἴασιν τῆς χαινούσης πληγῆς τοῦ σχίσματος καὶ εἰς τὴν ἔναρξιν εὐρείας ἀνακρίσεως περὶ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κακῶς κειμένων καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς βαθμιαίας βελτιώσεως.

Δὲν εἶνε ἡμέτερον ἔργον νὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερῶς τὰς ἐργασίας τῆς συνόδου. Ἀντικείμενον δὲ τῆς συγγραφῆς ἡμῶν ἔχοντες τὸν Πέτρον θέλομεν περιλάβη μόνον ἐκείνας, ὧν μετέσχεν οὗτος, ἀποτελούσας οὐσιῶδες μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ζ'

Τίς ἐπισκεπτόμενος τὴν Πῖσαν δὲν σταματᾷ ὑπὸ τὸν πυλῶνα τῆς μητροπόλεως, ἵνα ἀπολαύσῃ τοῦ ἐντεῦθεν ἀποκαλυπτομένου γοητευτικοῦ θεάματος; Ἔμπροσθέν σου τὸ γραφικὸν τριώροφον βαπτιστήριον, ὄπισθεν ὁ ναὸς μετὰ τοῦ ἑτεροκλινοῦς πύργου, δεξιόθεν τὸ ἱστορικὸν νεκροταφεῖον (Campo Santo)· ἐν μικρῷ κύκλῳ ἡ χριστιανικὴ γέννησις, ὁ χριστιανικὸς βίος, ὁ χριστιανικὸς θάνατος. Ἡ Πισαία ἐλευθερία, ὡσεὶ προαισθανομένη τὸ βραχύβιον αὐτῆς, ἠθέλησεν ἐν μικρῷ χώρῳ ν' ἀφήσῃ ὡς ἴχνη τῆς διὰ τοῦ κόσμου διαβάσεώς της τὰ τρία τῆς τέχνης αὐτῆς ἀριστουργήματα.

Ὁ περιηγητής, ὅστις διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν ζωὴν τὰ εἴδωλα τοῦ παρελθόντος, ὅπως πληρώσωσι τὴν ἔρημον πλατεῖαν, ἐνθυμεῖται ὅτι τῇ 27 Μαρτίου 1409 ἔμπροσθεν τῶν αὐτῶν πυλῶν καρδινάλιοι καὶ ἀρχιερεῖς ἐκλήτευον τρὶς γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ δύο πάπας νὰ ἐμφανισθῶσιν ὡς ὑπόδικοι ἐνώπιον τῆς ἐν τῷ ναῷ συνεδριαζούσης συνόδου. Εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνην ἐσκίρτησαν ὑπὸ χαρᾶς τὰ ὀστᾶ τῶν ἐν τῷ νεκροταφείῳ κοιμωμένων ἐνδόξων Γιβελλίνων τῶν ἐν πάσῃ γωνίᾳ τῆς Ἰταλίας πολεμησάντων τὴν παπικὴν ἐξουσίαν.

Μὴ ὑπακουσάντων εἰς τὴν κλήτευσιν ταύτην τῶν παπῶν,

ἔμελλε νὰ προβῇ ἡ κατ' ἐρήμην ἐκδίκασις αὐτῶν, ὅτε αἴφνης ἐνεφανίζετο εἰς Πῖσαν ἀνὴρ σεβαστός, πολλοὺς ἔχων ἐν τῇ συνόδῳ φίλους, ἐν οἷς καὶ τὸν Πέτρον, ὅπως ἀποπειραθῇ τελευταίαν ἀπόπειραν συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν Γρηγόριον. Ἦν δὲ οὗτος ὁ *Κάρολος Μαλατέστας*.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ πάπας Γρηγόριος κατέφυγεν εἰς Ἀρίμινον ἐπικαλούμενος τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Μαλατέστα, ἡγεμόνος μὲν μικρᾶς πόλεως ἀλλὰ κεκτημένου καθ' ὅλην τὴν Ἰταλίαν μεγάλην τὴν ὑπόληψιν καὶ ὡς στρατηγοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρός.

Τὸν καιρὸν ἐκεῖνον οἱ μικροὶ ἡγεμόνες, ὧν πλῆθος ἠρίθμει ἡ Ἰταλία, ἵνα αὐξάνωσι τοὺς πόρους των καὶ τὴν σημασίαν των, συνήθροιζον ὑπὸ τὴν σημαίαν των στρατιωτικὰ σώματα, διωργάνουν καὶ ἐγύμναζον αὐτά, ἅμα δὲ τῇ ἐκρήξει πολέμου μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας πολιτειῶν, ἤρχοντο ὡς μισθοφόροι πρὸς ἐκεῖνον τῶν ἐμπολέμων, ὅστις προσέφερεν αὐτοῖς μεγαλήτερον μισθὸν καὶ μεγαλητέραν προσδοκίαν δόξης καὶ πλούτου. Καὶ πιστῶς μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπηρέτουν τὸν πληρώνοντα αὐτούς· τοῦτο ὅμως δὲν ἐκώλυε νὰ εἰσέλθωσι μετὰ τῆν λῆξιν τοῦ πολέμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, καθ' οὗ πρὸ ὀλίγου ἐμάχοντο. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτως ἐγίνοντο ἔνδοξοι καὶ πλούσιοι, ἀπεσύροντο εἰς τὴν μικρὰν πόλιν, ἧς ἡγεμόνευον, ἐμισθοῦντο τοὺς ἐπιφανεστάτους καλλιτέχνας καὶ ἁδρὰ δαπανῶντες ἤγειρον λαμπρὰς οἰκοδομὰς μαρτυρούσας μέχρις ἡμῶν τὴν φιλοκαλίαν των.

Εἷς τούτων ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Μαλατέστας ἀνήκων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ ὁ σύζυγος καὶ φονεὺς τῆς Ἀριμινίας *Φραγκίσκης*, ἧς τὸν ἔρωτα καὶ τὰ πάθη ἀπηθανάτισεν ὁ Δάντης, καὶ θεῖος τῆς *Παρισίας* (Parisina), ἧς τὸ τραγικὸν τέλος ἔψαλεν ὁ Βύρων. Στρατηγήσας ὑπὸ τὰς σημαίας ὁτὲ μὲν τοῦ πάπα, ὁτὲ δὲ τῶν Ἐνετῶν καί ποτε τοῦ γυναικαδέλφου του δουκὸς τῆς Μαντούης, εἶχε τέλος μισθωθῇ κατὰ τὸ 1401 ἔτος εἰς τὸν δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου,

τὸν γνωστὸν ἡμῖν Ἰωάννην Γαλεάτιον Βισκόντην, ὅστις συνῆγε περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς μεγάλους ὁπλαρχηγούς. Ἠρίστευσε δὲ κατὰ τὴν περὶ τὴν Βρηξίαν μάχην, καθ' ἣν τρέψας εἰς φυγὴν τὸν Γερμανικὸν στρατὸν ἠχμαλώτισε τὸν Λεοπόλδον ἀρχιδοῦκα τῆς Αὐστρίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δουκὸς Βισκόντου, μολονότι ὁ ἀδελφός του Πάνδολφος Μαλατέστας ἦν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πέτρου κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Μαρίας Βισκόντου, ἔστρεψε κατὰ τοῦ Μεδιολάνου τὰ ὅπλα εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πάπα Βονιφατίου καὶ συντελέσας εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἀνάκτησιν τῆς Βονωνίας. Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἐμπόδιον ὅπως μετ' ὀλίγον κληθῇ εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ νεαροῦ δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου, ὅστις κατὰ τὸ 1408 ἔτος γενόμενος ἐξ ἀγχιστείας συγγενής του καθὸ νυμφευθεὶς τὴν ἀνεψιάν του Ἀντωνίαν θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ του ἡγεμόνος τῆς Καισήνης (Cesena), ἀνέθεσεν αὐτῷ τὴν ἀνωτάτην τοῦ καταπολεμουμένου κράτους διοίκησιν. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ Μαλατέστας, βαρυνθεὶς τὰς ὠμότητας τοῦ δουκὸς καὶ τὴν ἀπείθειαν αὐτοῦ εἰς τὰς φρονίμους συμβουλάς του, παρήτησεν αὐτὸν[1] καὶ ἐπανέκαμψε νὰ ἡσυχάσῃ ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀριμίνου, ὅπου τὸν εὗρεν ὁ φυγὰς πάπας Γρηγόριος.

Ἦν ὁ Κάρολος ἄνθρωπος πρὸς τὰ θεῖα εὐσεβέστατος, μέγας νηστευτὴς καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις καθ' ὑπερβολὴν ἀφωσιωμένος. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν αἱ παντοειδεῖς πληγαί, αἵτινες ἐμάστιζον τὴν Ἰταλίαν ἕνεκα τοῦ σχίσματος, εἶχον καταστήσῃ τὰ πλήθη εἰς τοιαύτην περὶ ἀνθρωπίνης θεραπείας ἀπόγνωσιν, ὥστε νὰ συναθροίζωνται κατὰ χιλιάδας ἄνδρες, γυναῖκες, νέοι, γέροντες, πλούσιοι, πτωχοί, εὐγενεῖς καὶ χυδαῖοι, τρέχοντες παράκοποι φρενῶν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ φωνάζοντες *Κύριε ἐλέησον*. Μιᾶς τοιαύτης λιτανείας εἶχε τεθῇ ποτε ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Μαλατέστας ὑπὸ τῆς κοινῆς μανίας ἐκβακχευθείς, τὸ πρόσωπον κεκρυμμένον ἔχων, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι συνθιασῶται,

(1) Verri, αὐτ. Τ. Ι. σ. 422.

ὑπὸ λευκὴν καλύπτραν, ἀνυπόδητος καὶ εἰς χεῖρας νέον εἶδος θύρσου κρατῶν, μάστιγα, δι' ἧς ἔπληττεν ἄχρις αἵματος τοὺς γυμνοὺς ὤμους του [1].

Ἱπποτικὸς λοιπὸν καὶ θρῆσκος, ἔχων μάλιστα χροιάν τινα φανατισμοῦ, ἑπόμενον ἦτο νὰ συγκινηθῇ βαθέως ὁ Μαλατέστας ἐπὶ τῇ θέᾳ γηραιοῦ πάπα ἐγκαταλελειμμένου σχεδὸν παρὰ πάντων καὶ προσερχομένου ὡς ἱκέτου εἰς τὴν ἑστίαν του. Ἀναλαβὼν ὡς ἰδίαν τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, ὑπέσχετο νὰ τὸν προστατεύσῃ ἄχρι τέλους. Ἡ τῆς ὑποσχέσεως ταύτης ἱπποτικὴ τήρησις εἶνε ἡ ὡραιοτάτη σελὶς τοῦ βίου τοῦ Ἰταλοῦ ἡγεμόνος.

Μεταβαίνων ὁ Μαλατέστας εἰς Πῖσαν ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ διαβήματος αὐτοῦ πολὺ ἐκρέματο ἐκ τοῦ Πέτρου, ἤλπιζε δὲ νὰ σύρῃ αὐτὸν πρὸς τὸ μέρος του οὐχὶ τόσον ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν λαμπρῶν ὑποσχέσεων μεγαλείου καὶ πλούτου, ἃς ἐντολὴν ἔλαβε παρὰ τοῦ Γρηγορίου νὰ τῷ διακοινώσῃ, ὅσον εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας σχέσεως καὶ φιλίας, ὅτε συνυπηρέτησαν ὑπὸ τὸν μακαρίτην δοῦκα τοῦ Μεδιολάνου καὶ συνειργάζοντο πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ σχεδίων.

Ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Μαλατέστα, δηλώσαντος ὅτι φέρει προτάσεις συμβιβασμοῦ, ἡ σύνοδος ἔσπευσε νὰ διακόψῃ τὰς συνεδριάσεις καὶ νὰ διορίσῃ τέσσαρας καρδιναλίους, ἐν οἷς καὶ τὸν Πέτρον, ἐντολὴν ἔχοντας νὰ διαπραγματευθῶσι κατ' ἰδίαν μετ' αὐτοῦ. Βάσις τῆς διαπραγματεύσεως τεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μαλατέστα ἦτο νὰ μετατοπισθῇ ἡ σύνοδος εἰς ἄλλην Ἰταλικὴν πόλιν μὴ ὑπαγομένην εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Φλωρεντί-

(1) Passerini, Malatesta di Rimini, ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Litta, Famiglie celebri d' Italia. Ἠγάπα τὰ γράμματα καὶ περιεποιεῖτο τοὺς λογίους, οὓς συνεκάλει εἰς τὴν αὐλήν του, ὢν ὁ ἴδιος ποιητὴς καὶ ἄριστος καλλιγράφος. Καὶ ἐν τούτοις ὑπὸ φανατισμοῦ καταληφθεὶς διέταξεν ἐν Μαντούῃ νὰ κρημνισθῇ καὶ βυθισθῇ εἰς τὸν ποταμὸν Μίγκιον ὁ ἀνδριὰς τοῦ Οὐεργιλίου, διότι ὁ λαὸς ἀπένεμεν αὐτῷ εἶδος λατρείας προσβαλλούσης τὸ θρησκευτικόν του αἴσθημα. Τὸ γεγονὸς ἀμφισβητοῦσί τινες (Voigt, Wiederbelebung des classischen Alterthums, Berlin 1880, τ. I. σ. 577), ἀλλὰ φαίνεται συνᾷδον πρὸς τὸν ἰδιότροπον χαρακτῆρα τοῦ Μαλατέστα.

νων, οὓς ὁ Γρηγόριος ἐθεώρει ἀδιαλλάκτους πολεμίους του· ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ὑπέσχετο οὗτος νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν σύνοδον καὶ νὰ παραιτήσῃ τὴν ἀρχήν.

Κατὰ τοὺς σχολαστικοὺς τῆς ἐποχῆς τύπους οἱ καρδινάλιοι ἀντέταξαν τεσσαράκοντα ἐπιχειρήματα, ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ συγκατατεθῶσιν εἰς τὴν πρότασιν καὶ ν' ἀφήσωσι τὴν Πῖσαν. Ἑπόμενον ἦτο νὰ ἐρεθισθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Μαλατέστας βλέπων ἑαυτὸν περιπλεκόμενον εἰς τὰς διαλεκτικὰς ἐκείνας καὶ ἀπεράντους λογομαχίας, εἰς ἃς ἐνησμένιζον τότε θεολόγοι καὶ νομοδιδάσκαλοι. Τοῦ μακροῦ σωρείτου ἡ ἔννοια ἦτο ὅτι οἱ δύο ἀντιπᾶπαι εἶχον αὐτοὶ οὗτοι ὁρίσῃ τὴν Πῖσαν ὡς τόπον συνελεύσεως τῆς συνόδου, ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχε κεντρικὴν θέσιν, ὥστε νὰ μεταβαίνωσιν εὐχερῶς καὶ ἀσφαλῶς εἰς αὐτὴν καὶ τῶν δύο μερίδων οἱ ὀπαδοί, ὅτι ἡ σύνοδος ἦτο ἤδη ἐπισήμως ἀνοικτή, ὅτι ἦτο ἀρχὴ ἀνωτέρα τῶν καρδιναλίων καὶ αὐτοῦ τοῦ πάπα, ὅτι ἑπομένως οἱ καρδινάλιοι δὲν εἶχον πλέον ἐξουσίαν νὰ μεταβάλωσι τὸν τόπον. Ἡ μετάθεσις ἄλλως τῆς συνόδου ἤθελεν ἐρεθίσῃ τὸν ἀντιπάπαν Βενέδικτον καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ καὶ ἐμβάλῃ νέον εἰς τὴν ἕνωσιν πρόσκομμα. Ἂς μείνῃ λοιπόν, συνεπέραινον οἱ καρδινάλιοι, ἡ σύνοδος ὅπου εὑρίσκεται, ἃς πειθαναγκάσῃ ὁ Μαλατέστας τὸν Γρηγόριον νὰ μεταβῇ ἐνταῦθα καὶ νὰ παραιτηθῇ· οὕτω δὲ θέλει γείνῃ ὁ εὐεργέτης τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου χαρίζων αὐτῷ τὴν πολυπόθητον ἕνωσιν.

Ὁ ἱππότης, ὅστις δὲν εἶχεν ἔλθῃ εἰς Πῖσαν ὅπως συζητήσῃ μετὰ θεολόγων ἂν ἡ σύνοδος ἦν ἢ μὴ ἀρχὴ ἀνωτέρα τοῦ πάπα καὶ τῶν καρδιναλίων, ἀλλ' ὅπως εὑρεθῇ τρόπος συμβιβασμοῦ δυνάμενος νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν Γρηγόριον ἄνευ θυσίας τῆς ἀξιοπρεπείας του, ἐθεώρησεν ὡς τέχνασμα τὴν ἀπάντησιν τῶν τεσσάρων καρδιναλίων καὶ ἀπέδωκε τοῦτο εἰς τὸν Πέτρον. Βλέπων δὲ αὐτόν, ἐφ' ὃν ἤλπιζε, γινόμενον τὸ κυριώτατον αὐτοῦ πρόσκομμα, ἐκυριεύθη ὑπὸ σφοδροῦ πάθους καὶ ἀπεφάσισε κατ' αὐτοῦ νὰ στρέψῃ τὴν δύναμίν του καὶ νὰ προσάψῃ

αὐτῷ σχέδια ἐκδικήσεως καὶ φιλοδοξίας, ὅπως τὸν καταστήσῃ ὕποπτον εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἄλλων. — Δὲν ἐμβαίνω, ἀπήντησεν ὁ Μαλατέστας, εἰς τὸ ζήτημα ἂν ἡ ἐν Πίσῃ συνέλευσις εἶνε οἰκουμενικὴ σύνοδος· τοῦτο μόνον πιστεύω, ὅτι πάντα τὰ μέλη αὐτῆς ἤθελον συναινέσῃ εἰς τὴν μετάθεσιν τῆς ἕδρας αὐτῆς, ἂν οἱ καρδινάλιοι ἀπήτουν τοῦτο ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἑνώσεως. Τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες δὲν εἶνε αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἡ πόλις, ἀλλὰ ἡ εἰρηνοποίησις τῆς ἐκκλησίας. Θέλω ἐκλιπαρήσῃ τὸν πάπαν νὰ πράξῃ ὅ,τι τὸ καθῆκον ἀπαιτεῖ, ἐλπίζω ὅμως ὅτι οἱ καρδινάλιοι θέλουσι μὲ βοηθήσῃ ἀπεκδυόμενοι πᾶσαν δυστροπίαν. Ὁ Γρηγόριος θέλει πράξῃ πλέον ἢ ὅ,τι ὑπέσχετο, ἀλλὰ καὶ οἱ καρδινάλιοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Μεδιολάνου δὲν πρέπει ἐκ μίσους καὶ ἐκδικήσεως νὰ καταδιώξωσι τὸν Χριστὸν ἐν τῷ προσώπῳ, ὅπερ αὐτοὶ οὗτοι ἐξελέξαντο ὡς διάδοχον τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ἡ ὁδός, ἣν ἐτράπησαν, δύναται ταχέως νὰ φέρῃ αὐτοὺς εἰς τὸ σκοπούμενον τέλος, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἑνώσωσι τὴν ἐκκλησίαν θὰ τριχοτομήσωσιν αὐτήν.

Οἱ τέσσαρες καρδινάλιοι ἔθεσαν τότε τὸ ἑξῆς δίλημμα· ἢ ὁ Γρηγόριος θέλει μεταβῇ εἰς Πῖσαν ἢ θέλει παραιτηθῇ ἐν Ἀριμίνῳ ἐνώπιον ἀπεσταλμένων τῆς συνόδου. Προσέθηκαν δέ, ἵνα κολακεύσωσι τὸν Μαλατέσταν, ὅτι, ἂν τὸ δεύτερον γείνῃ, μεγάλη θέλει προξενηθῇ ἐντεῦθεν τιμὴ εἰς τὴν πόλιν, ἧς οὗτος ἦρχε, διότι κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα ἡ ἐκλογὴ νέου πάπα γίνεται πάντοτε ἐκεῖ, ὅπου ὁ προκάτοχος ἤθελε τελευτήσῃ, ἡ δὲ παραίτησις ἰσοδυναμεῖ τῇ ἀποβιώσει. — Ὁ Μαλατέστας ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἐπιζητεῖ δόξαν οὔτε δι' ἑαυτὸν οὔτε διὰ τὴν πατρίδα του ἀλλ' ἀποκλειστικῶς τὸ καλὸν τῆς ἐκκλησίας.

Εἶνε εὔκολον νὰ φαντασθῇ τις ἐν ποίᾳ ἀγωνίᾳ τὰ μέλη τῆς συνόδου περιέμενον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συνδιαλέξεων τούτων· πληροφορηθέντα δὲ ὅτι ὀλίγαι ὑπῆρχον ἐλπίδες συνεννοήσεως, ἀπεφάσισαν νὰ παρεμβῶσιν ἀποστέλλοντα εἰς ἐπικουρίαν

τῶν τεσσάρων καρδιναλίων ἕτερα τέσσαρα πρόσωπα ἐκπροσωποῦντα τὰ τέσσαρα κυριώτατα ἔθνη, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος.

Εἷς αὐτῶν ἦν ὁ ἐπίσκοπος Καμεράκου (Cambray) καὶ πνευματικὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας *Πέτρος Ἀλλιακηνός* (d'Ailly), ἀνήκων ὡς εἴπομεν εἰς τὴν μερίδα τῶν μετριοφρόνων καὶ ὡς τοιοῦτος διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ κλήρου θέλοντος διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρὸς συμβιβασμὸν τάσιν του. Ὁ Μαλατέστας εὑρέθη οὕτως ἠναγκασμένος νὰ συζητήσῃ πρὸς ὀκτὼ μάλιστα πεπειραμένους εἰς τὴν διαλεκτικὴν παλαίστραν κληρικούς· στενοχωρηθεὶς δέ, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ κρατηθῇ καὶ κατήντησεν εἰς πικροὺς καὶ προσωπικοὺς λόγους καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ καρδιναλίου Μεδιολάνου.

«Σὲ παρακαλῶ», ἔλεγεν οὗτος, «νὰ εἴπῃς τῷ πάπᾳ Γρηγορίῳ »τάδε· ἀμφότεροι ὑπήρξαμεν ἄλλοτε οἰκεῖοι καὶ καλοὶ φίλοι, »ἀλλ' ἰδοὺ ἐγηράσαμεν καὶ ὀφείλομεν νὰ φροντίσωμεν περὶ »σωτηρίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Ἵνα δὲ τοῦτο πράξωμεν, ἂς κα»ταθέσωμεν καὶ οἱ δύο τὰ ἀξιώματα ἡμῶν καὶ ἂς ὑπηρετῶ»μεν τοῦ λοιποῦ τὸν Θεὸν ὡς ἁπλοῖ μοναχοὶ ἐν τῷ τῆς Ἐ»νετίας μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Νικολάου (Lido).

«Ἀφ' οὗ μὲ παραγγέλλεις», ἀπεκρίθη ὁ Μαλατέστας, «νὰ »εἴπω εἰς τὸν πάπαν ὅτι εἶσαι πρόθυμος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃς »μέχρι τοῦ μοναστηρίου, κατ' ἰσχυρότερον λόγον ὀφείλεις νὰ »τὸν ἀκολουθήσῃς εἰς Ἀρίμινον, πόλιν παρέχουσαν τοῖς πᾶσιν »ἀσφαλῆ διαμονήν, καὶ ὅπου αὐτὸς μὲν θέλει παραιτηθῇ τὴν »ἀνωτάτην ἀρχήν, σὺ δὲ θέλεις διατηρεῖ τὸ σὸν καρδιναλικὸν »ἀξίωμα».

Ἀντεῖπεν ὁ Πέτρος· «Δὲν θέλει παραιτηθῇ ποτε ὁ Γρηγό»ριος γλυκὺ εὑρίσκων τὸ ἄρχειν».

Ὁ δὲ Μαλατέστας εἰρωνικῶς· «Ἀφ' οὗ ὑπάρχουσιν ἄνθρω»ποι τόσον ἐμμανῶς πρὸς τὴν ἀρχὴν φερόμενοι, ὥστε χάριν »αὐτῆς νὰ διαταράξωσι τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, ἵνα ἀναβῶ-

»σιν εἰς τὸν θρόνον, πῶς φαίνεται ὑμῖν ἄπορον, ἂν ὁ Γρηγό-
»ριος δυσκολεύηται ὀλίγον νὰ καταβῇ ἐξ αὐτοῦ;»

Ὁ Πέτρος τότε διαμαρτυρόμενος· «Οἱ λόγοι σου», εἶπε, «δὲν προσαρμόζονται εἰς ἐμέ, διότι χάριτι θείᾳ δὲν σύνοιδα »ἐμαυτῷ ἔφεσιν νὰ γείνω πάπας.»

Ὁ δὲ Μαλατέστας· «Ἐγὼ ὅμως φρονῶ ὅτι δὲν ἤθελε σοὶ »ἀπαρέσῃ νὰ καταλάβῃς τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου[1].»

Οὕτως ἡ μεταξὺ τόσων σοβαρῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν περὶ τοῦ ἀνωτάτου συμφέροντος τῆς ἐκκλησίας ἀρξαμένη συνδιάλεξις μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς φαρέτρας τῶν θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων ἐκινδύνευε νὰ λήξῃ εἰς κωμικὴν σκηνήν. Νεώτεραι ὅμως σκέψεις ἔπεισαν τὸν Μαλατέσταν ὅτι οὕτως ἐχειροτέρευε τὴν θέσιν τοῦ φίλου του Γρηγορίου· διὸ ἐνδίδων τέλος εἰς τὰς παραστάσεις τῶν καρδιναλίων ἀνεχώρησεν, ὅπως πείσῃ τὸν πάπαν νὰ δεχθῇ συνέντευξιν πρὸς αὐτοὺς ἐν Πιστωρίᾳ (Pistoia) ἢ ἄλλῃ τινὶ πόλει μὴ πολὺ ἀπεχούσῃ τῆς Πίσης, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἀποζημιώσεως τοῦ Γρηγορίου καὶ τῶν συγγενῶν του ἐν περιπτώσει παραιτήσεως. Ἡ κωμῳδία ὅμως ἀνενεοῦτο εἰς Ἀρίμινον, ὅπου ὁ πάπας, ἅμα ἀκούσας παρὰ τοῦ Μαλατέστα τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀποστολῆς του, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος παρεπονέθη κατὰ τοῦ μόνου τούτου πιστοῦ καὶ φρονίμου φίλου ὅτι ἠθέλησε νὰ τὸν θυσιάσῃ, καὶ ἀπέκρουσε πᾶσαν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν.

(1) Héfélé, Hist. des Conciles, T. X, σ. 259. — Martene et Durand, Script. vet. T. VII, σ. 1043—44.

Η΄

Μετὰ τοῦ Μαλατέστα ἀποχωροῦντος ᾤχετο ἡ τελευταία ἐλπὶς συμβιβασμοῦ. Οὕτω κρίνασα ἡ σύνοδος προέβη ἀμέσως εἰς τὰς ἐργασίας της. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν μακροῦ ὑπομνήματος ἐξιστοροῦντος τὴν γένεσιν καὶ τὴν πορείαν τοῦ σχίσματος καὶ τὰ μηχανήματα τῶν δύο ἀντιπαπῶν ὅπως παρατείνωσιν αὐτὸ πρὸς βλάβην τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γαλλικοῦ κλήρου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Σαλισβουρίας ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐκήρυττον ἐν ὀνόματι τῆς συνόδου ὅτι ἡ ἕνωσις τῶν δύο καρδιναλικῶν συλλόγων ἦν νόμιμος καὶ συνᾴδουσα πρὸς τοὺς κανόνας, ὅτι ἡ σύνοδος ἦν νομίμως συγκεκλημένη καὶ συγκεκροτημένη καὶ ἐκπροσωπεῖ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ὡς τὸ ἀνώτατον ἐπὶ γῆς κριτήριον ἔχει μόνη τὸ δικαίωμα ν' ἀποφασίσῃ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιποιουμένων τὴν παπικὴν ἀρχήν.

Ἡ λογικὴ ἀπῄτει νὰ ἐξετάσῃ ἤδη ἡ σύνοδος πότερος τῶν παπῶν ἦν ὁ νομίμως ἐκλεχθεὶς διάδοχος τῶν ἀποστόλων· ἀλλὰ τοῦ ζητήματος οὕτω τιθεμένου ἡ λύσις ἀπέβαινεν ἐν ταῖς προκειμέναις περιστάσεσιν ὅλως ἀδύνατος. Ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ ἀνατρέξῃ ἡ σύνοδος εἰς τὸ ἔτος 1378, ὅτε τὸ σχίσμα ἤρ-

χισε διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Οὐρβανοῦ ΣΤ', ἣν ἐπηκολούθησε μετ' ὀλίγους μῆνας ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κλήμεντος Ζ', καὶ νὰ ἀποφανθῇ ἂν ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρώτου ἦν ἄκυρος ὡς διὰ τῆς βίας γενομένη. Ἦν ἡ σύνοδος εἰς κατάστασιν μετὰ παρέλευσιν τριῶν καὶ ἐπέκεινα δεκαετηρίδων νὰ λύσῃ τὸ πραγματικὸν τοῦτο ζήτημα, περὶ οὗ καὶ σήμερον διαφωνοῦσιν οἱ μάλιστα ἀμερόληπτοι ἱστοριογράφοι; Ἦν δέ ποτε δυνατὸν νὰ συμφωνήσωσιν εἰς τὴν λύσιν ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου καρδινάλιοι, ἐπίσκοποι, κληρικοὶ ὀφείλοντες τὰ ἀξιώματα αὐτῶν εἰς τὸν ἕτερον τῶν ἀντιπαπῶν, οὕτω δὲ νὰ ἐκμηδενίσῃ ἡ μία μερὶς τὴν ἑτέραν; Διὰ τοῦτο τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, ὅπερ πρὸ τοσούτων ἐτῶν εἶχε λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξαλείψεως τοῦ σχίσματος καὶ ἐρευνήσῃ τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀγούσας ὁδούς, κατανοῆσαν ὅτι ἡ τῆς ἐξετάσεως τῆς νομιμότητος ἦν ἀκατόρθωτος, τρεῖς ἄλλας εἶχε προτείνῃ, τὴν τῆς συγχρόνου παραιτήσεως τῶν ἀντιπαπῶν (via mutuae cessionis), τὴν τῆς διαιτήσεως (via arbitrii), ἐν ἀποτυχίᾳ δὲ τούτων ἐξαρτωμένων ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν ἀντιπάλων, τὴν τῆς συγκροτήσεως συνόδου μελλούσης νὰ καθαιρέσῃ ἀμφοτέρους. Τὴν τελευταίαν ταύτην ὁδὸν ἐτράπη ἡ σύνοδος ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Μαλατέστα.

Εἰς συνέδριον ἐκ διδακτόρων τῆς θεολογίας τὸν ἀριθμὸν 105 ἀνηκόντων εἰς τὰ τότε ἐπισημότατα τοῦ κόσμου Πανεπιστήμια ὁ καρδινάλιος Μεδιολάνου κατ' ἐντολὴν τῶν συναδέλφων του ἔθεσε τὰ ἑξῆς δύο ζητήματα:

αον Ὁ Πέτρος Λουναῖος αὐτοκαλούμενος Βενέδικτος ΙΓ' καὶ ὁ Ἄγγελος Κορράριος αὐτοκαλούμενος Γρηγόριος ΙΒ' εἰσὶ σχισματικοὶ καὶ αἱρετικοί;

βον Ἀποκλειστέοι οὗτοι τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς παποσύνης λόγῳ αἱρέσεως;

Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ζητήματα καταφατικῶς ἀπήντησε

τὸ συνέδριον τῶν θεολόγων. Ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ὑπεβλήθη εἰς τὴν σύνοδον, εὑρέθη δὲ σύμφωνος οὐ μόνον τῇ γνώμῃ, ὡς εἴρηται, τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας ὑπογεγραμμένῃ ὑπὸ 120 διδακτόρων, καὶ τῇ τοῦ Πανεπιστημίου Βονωνίας ὑπογεγραμμένῃ ὑπὸ 103 τοιούτων. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῆς ὁμοψήφου γνώμης 328 θεολόγων ἡ σύνοδος ἐξέδωκε κατὰ τὴν 5 Ἰουνίου 1409 τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς, δι' ἧς οἱ δύο ἀντιπᾶπαι ὡς σχισματικοὶ καὶ αἱρετικοὶ καὶ ἐπίορκοι καὶ σκάνδαλον γινόμενοι τῆς ἐκκλησίας, ἐκηρύττοντο ἀνάξιοι καὶ ἔκπτωτοι τῆς παποσύνης, ἀπηγορεύετο αὐτοῖς νὰ λέγωνται τοῦ λοιποῦ πᾶπαι καὶ ἐθεωρεῖτο χηρεύουσα ἡ Ῥωμαϊκὴ ἕδρα [1].

Ἓν βῆμα ἀκόμη ὑπελείπετο, ὅπως ἐπανέλθῃ ἡ ἐκτροχιασθεῖσα παποσύνη εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῆς πορείαν, ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου πάπα. Ἀλλὰ τίς ἡ εἰς ταύτην ἁρμοδία ἐξουσία; Κατὰ τὸν κανόνα τῆς τρίτης ἐν Λατερανῷ συνόδου (τοῦ 1179 ἔτους) μόνος τῶν παπῶν ἁρμόδιος ἐκλογεὺς ἦν ὁ καρδιναλικὸς σύλλογος. Ἤδη ὅμως ὁ σύλλογος οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ καρδιναλίων διορισθέντων πάντων (πλὴν ἑνὸς) διαρκοῦντος τοῦ σχίσματος ὑπό τινος ἀντιπάπα. Οἱ ἐκλογεῖς οἱ ἐκ τοιαύτης ἀκαθάρτου πηγῆς προερχόμενοι ἠδύναντο ἆρά γε νὰ μεταδώσωσι νομιμότητα, ἧς ἐστεροῦντο, εἰς τὸν νέον ποιμενάρχην τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας; Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου προύτεινάν τινες, ἵνα μὴ ἀμφισβητηθῇ ἡ νομιμότης τῆς ἐκλογῆς, νὰ γείνῃ αὕτη οὐχὶ ὑπὸ τῶν καρδιναλίων ἀλλὰ ὑπὸ τῆς συνόδου. Ἡ πρότασις ὅμως ἀπερρίφθη, διότι, ἑκάστου ἔθνους ἀπαιτοῦντος νὰ ληφθῇ ὁ νέος πάπας ἐξ αὐτοῦ, ἠπειλεῖτο νέα ῥῆξις. Διὸ ἐπὶ τέλους συνεφωνήθη νὰ γείνῃ ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τοῦ καρδιναλικοῦ συλλόγου λαμβάνοντος πρὸς τοῦτο ἐντολὴν καὶ ἐξουσίαν παρὰ τῆς συνόδου.

Τῇ 15 Ἰουνίου ἀπεσύροντο οἱ καρδινάλιοι εἴκοσι τέσσαρες

(1) Héfélé, Hist. des Conciles, T. X, σ. 284. — Lenfant, Concile de Pise, T. I, σ. 277.

τὸν ἀριθμὸν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν παλάτιον, ὅπου μένοντες κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀποκεκλεισμένοι, ἐξέλεγον τῇ 26 παμψηφεὶ πάπαν τὸν Πέτρον Φιλάργην, καρδινάλιον Μεδιολάνου, ὅστις ἐλάμβανε τὸ ὄνομα Ἀλεξάνδρου Πέμπτου.

Θ΄

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἅμα ἐγένετο γνωστὴ καὶ ἐνεπλήσθη ἀπείρου χαρᾶς ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος. Τὰ ἐκ τῶν δεινῶν πολυχρονίου σχίσματος πάσχοντα ἔθνη ἐνόμισαν ὅτι ἀπετίναξαν διὰ παντὸς τὸν πιέζοντα αὐτὰ ἐφιάλτην. Οὐδεὶς ὁ διστάζων νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ ἀντιπᾶπαι ἐγκαταλελειμμένοι παρὰ τῶν ὀλίγων ἔτι μενόντων αὐτοῖς ὀπαδῶν, ἤθελον σπεύσῃ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἀλέξανδρον ὡς τὸν μόνον ποιμενάρχην τῆς ἐκκλησίας. Οὐδὲν κώλυμα πλέον εἰς τὴν παρὰ πάντων προσδοκωμένην μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Ὁ νέος πάπας κεκτημένος πάντα τὰ προσόντα ἀρετῆς, πείρας, παιδείας, εἶχε προσέτι καὶ τὸ προτέρημα νὰ εἶνε ὅλως ξένος, νὰ μὴ περιστοιχίζηται, ὅπως οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ὑπὸ ἀνεψιῶν καὶ συγγενῶν ἁρπάγων, θεωρούντων τὴν παποσύνην ὡς οἰκογενειακὸν λάφυρον[1]. Ὑπετίθετο δὲ ὅτι πάσης οἰκιακῆς πιέσεως ἀπηλλαγμένος ἠδύνατο νὰ ἀφιερωθῇ ὅλος εἰς τὸ μέγα ἔργον, εἰς ὃ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἡ θεία Πρόνοια. Αὐτὴ ἡ καταγωγή του ἐξ Ἑλλάδος ἐνέπνεε τὴν ἐλπίδα ὅτι, μὴ περιοριζόμενος εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν κατὰ τὴν

(1) Raynaldus, Annales, Lucae 1752, T. VIII, σ. 286.

Δύσιν πραγμάτων, ἤθελε κατορθώσῃ τὴν παῦσιν τοῦ ἔτι παλαιοτέρου σχίσματος, ὅπερ δυστυχῶς ἐχώριζε τὴν Ἀνατολικὴν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ μεγάλαι προσδοκίαι, ἃς ἐγέννησεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐντεῦθεν δὲ ἡ γενικὴ χαρά, ἥτις πανταχοῦ ἐξεδηλώθη ἀλλὰ ἰδίως ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Πράγῃ.

Ὅτε ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας τὰς ἐπιστολὰς τῶν ἐν Πίσῃ ἀντιπροσώπων αὐτοῦ, δι' ὧν ἀνηγγέλλετο ἡ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον ἀναβίβασις ἀνδρός, ὅστις ἦν τέκνον τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου, ὑπερβαλλόντως ἐχάρη, λέγουσιν οἱ σύγχρονοι χρονογράφοι[1], ὡσανεὶ ἦν Γάλλος τὸ γένος ὁ ἀναγορευθεὶς καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας μέλος. Τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος ἐμφορούμενος ὁ λαὸς τῆς μεγάλης πόλεως κατέκλυσε τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας κράζων· *Ζήτω ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ἡμέτερος πάπας*. Λιτανεῖαι ἐτελέσθησαν ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, ἰδίως δὲ ἐν τῇ τῆς ἁγίας Γενοβέφης, ὅπου ἡ αὐλὴ παρευρέθη.

Ὅταν δὲ ἀφίκετο ὁ καρδινάλιος Λουδοβίκος *τοῦ Βάρ*, ὃν εὐστόχως ἀπέστειλεν ὁ Ἀλέξανδρος πρεσβευτήν, ἀνήκοντα διὰ συγγενικῶν δεσμῶν εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, πάντες οἱ πρίγκιπες τοῦ αἵματος ἐξῆλθον μετὰ μεγάλης πομπῆς εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐθριάμβευε τὸ τῶν Παρισίων Πανεπιστήμιον. Αὐτὸ ἦν τὸ καταβαλὸν τὸ Δυτικὸν σχίσμα· τέκνον αὐτοῦ ἦν ὁ πάπας ὁ φέρων τὴν εἰρήνην εἰς τὸν κόσμον. Ἡ λαμπρὰ αὕτη ἐπιτυχία ἀνερρίπιζε τὰς περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας[2]. Τὰς ἐλπίδας δὲ ταύτας ἔσπευδεν ὁ δημοφιλὴς τῆς Γαλλίας θεολόγος, ὁ καγκελλάριος τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ πολὺς *Γερσώνιος* νὰ δηλώσῃ πρὸς τὸν νέον πάπαν, δι' ἐπιστολῆς λαμβανούσης ὡς κείμενον τὴν ῥῆσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς· *Κύριε εἰ*

(1) Chronique de St. Denys, T. IV, σ. 240. — Lenfant, Concile de Pise, T. I. σ. 292.

(2) Moland, Origines littéraires de la France. σ. 257.

ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ (Πράξ. ἀποστ. Α', 6); Ἄλλην δὲ ἡμέραν ἐμφανιζόμενος ὁ αὐτὸς Γερσώνιος μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Πανεπιστημίου ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἐξεφώνει Γαλλιστὶ λόγον ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς αὐτῆς Γραφῆς *εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας* (Λουκ. Β', 14)[1].

Ἐπιτραπήτω ὑμῖν ν' ἀναλύσωμεν τὸν πανηγυρικὸν τοῦτον, ἐμφαίνοντα τὴν πρὸς ἡμᾶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀγάπην τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ κορυφαίου αὐτῆς Πανεπιστημίου. Ἡ ἀγάπη αὕτη βεβαίως ἄλλον χαρακτῆρα ἐλάμβανε κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἢ οἷον ἔλαβε κατὰ τὸν παρόντα. Οἱ σύγχρονοι ἡμῶν φιλέλληνες Γάλλοι ηὔχοντο νὰ ἴδωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀπηλλαγμένον καὶ ἀποτελοῦντα μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ Ἑσπερίου πολιτισμοῦ· οἱ δὲ τῶν χρόνων ἐκείνων ηὔχοντο νὰ ἴδωσιν αἰρόμενον τὸν διαχωρίζοντα τὴν Ἀνατολὴν ἐκ τῆς Δύσεως θρησκευτικὸν μεσότοιχον, ἀλλὰ καὶ οἱ νῦν καὶ οἱ τότε ηὔχοντο νὰ περιπτύξωσιν ἡμᾶς ὡς ἀδελφούς· ἑκάτεροι αἰσθανόμενοι ἀτελῆ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν, εἰ μὴ περιελάμβανεν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ τὸ ἔθνος, ὅπερ ἡ θεία Πρόνοια ἔπλασε θεματοφύλακα τῶν ἀρχαιοτάτων παραδόσεων τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ.

«Ἡ ἀκαδήμεια τῶν Παρισίων, mère des études et défenseresse de la foy, lumière de Saincte Esglise (οὕτως ἄρχεται ὁ Γερσώνιος) ἐμφανίζεται ὡς ταπεινὴ καὶ ἀφωσιωμένη θυγάτηρ ἐνώπιον τῆς Μεγαλειότητος τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως παρόντων τῶν πριγκίπων καὶ τῶν συμβούλων τοῦ

(1) Sermon inédit de Jean Gerson prêché en présence de Charles VI, publié pour la première fois par le Prince Galitzin, Paris 1859. Ὅρα περὶ τοῦ λόγου τούτου Egger, l'Hellénisme en France, T. I, σ. 105. Σημειωτέον δ' ὅτι παρεθέσαμεν τὴν ῥῆσιν κατὰ τὴν διάφορον γραφὴν εὐδοκίας ἀντὶ τῆς ἑτέρας ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, ἐπειδὴ ἐκ ταύτης προέρχεται ἡ ἐν τῷ Λατινικῷ κειμένῳ pax hominibus bonae voluntatis, ἣν μετεχειρίσθη ὁ Γερσώνιος.

στέμματος, ἵνα λαλήσῃ περὶ ἀντικειμένου, οὗ τινος οὐχ ὑπάρχει ὑψηλότερον, περὶ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας τόσον μεταξὺ τῶν Λατίνων αὐτῶν, ὅσον καὶ τῶν Γραικῶν πρὸς τοὺς Λατίνους».

«Ἀλλὰ θέλει εἴπη τις· εἰς πάντα λοιπὸν ἀναμιγνύεται αὐτὴ ἡ ἀκαδήμεια; δὲν εἶνε δὲ τόλμημα, αὐθάδεια ἀφόρητος ν' ἀναλάβῃ αὕτη τοιοῦτον ἐργῶδες πρᾶγμα; ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ συμβιβάσῃ τις πάντας τοὺς Λατίνους πρὸς ἀλλήλους, ἢ τὸ ἥμισυ ἢ τὸ τεταρτημόριον αὐτῶν, ἢ δύο κἂν μικρὰ κράτη, ὅπως Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἢ ἓν μόνον κράτος, μίαν μόνην πόλιν· δυσχερὲς εἶνε νὰ εὕρῃ τις καθ' ὅλα συμφώνους τέσσαρας ἢ ἕξ ἀνθρώπους· ἡμεῖς δὲ τώρα θέλομεν νὰ συμβιβάσωμεν ὁλόκληρον κόσμον! Παναγία μου, τί αὐθάδεια! Θέλομεν δὲ νὰ ἔχωμεν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Γραικούς, οἵτινες, ὡς ᾄδεται, μισοῦσι καὶ περιφρονοῦσι τοὺς Λατίνους, θεωροῦσιν αὐτοὺς αἱρετικοὺς καὶ σχισματικοὺς καὶ θέλουσι στραφῇ μᾶλλον πρὸς τοὺς Τούρκους ἢ πρὸς ἡμᾶς».

«Τίς ὁ λέγων ταῦτα; ἡ κακοβουλία ἡ σταλεῖσα παρὰ τοῦ Σατανᾶ ὅπως ἐμποδίσῃ τὸ ἁγιώτατον τοῦτο ἔργον τῆς εἰρήνης μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων, ἡ κακοβουλία στηριζομένη ἐπὶ τῶν τεσσάρων αὐτῆς θυγατέρων, ἃς οἱ μὲν ποιηταὶ ὀνομάζουσιν Εὐμενίδας, οἱ δὲ φιλόσοφοι πάθη· ἀλλὰ θὰ ψευσθῇ θείᾳ χάριτι ἡ ἄπιστος αὕτη προδότις. Διότι ἡ εὐβουλία, ἡ καλὴ παρθένος, ἡ εὐγενὴς καὶ εὐάρεστος θυγάτηρ τοῦ θεοῦ, θέλει ματαιώσῃ τὰς προσπαθείας της, θέλει ἐγκατοικήσῃ ἐν ἀνθρώποις καὶ βοηθοῦσα αὐτοὺς μετὰ τῶν ἱπποτῶν τοῦ οὐρανοῦ θέλει τοὺς ἐνισχύσῃ εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα. Τοῦτο ᾐνίττετο ὁ Ἰωάννης, ὅταν ἔγραψεν ἐν τῇ θείᾳ ἀποκαλύψει *καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ, γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα.*» Ὁ οὐρανὸς κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Γερσωνίου εἶνε ἡ τῶν Παρισίων ἀκαδήμεια, ἧς οἱ σοφοὶ λαμπρύνουσι τὸ στερέωμα, διότι ὡς λέγει ὁ προφήτης

Δανιὴλ *οἱ συνιέντες λάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος*. Ἡ γυνὴ εἶνε ἡ εὐβουλία πατοῦσα τὴν σελήνην, σύμβολον τοῦ εὐμεταβλήτου κόσμου· οἱ δὲ δώδεκα ἀστέρες εἶνε αἱ ἰσάριθμοι ἀρεταί, ὧν ὁ κάλλιστος στέφανος ποῦ ἀλλοῦ φέγγει λαμπρότερον ἢ περὶ τὸ μέτωπον τῆς ἀκαδημείας;

«Ἂν λοιπὸν ἡ ἀκαδήμεια ὑπὸ τῆς εὐβουλίας ἐμπνεομένη ἐπιχειρῇ νὰ λαλήσῃ περὶ τῆς καθολικῆς εἰρήνης, ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τῆς ἀνδρείας γυναικός, ἥτις κατὰ τὴν Γραφὴν *ἀναζωσαμένη ἰσχυρῶς τὴν ὀσφὺν αὐτῆς ἤρεισε τοὺς βραχίονας αὐτῆς εἰς ἔργον*· ἂν αὕτη δὲν ἐλάλει, ὅτε ἡ ἐκκλησία ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῆς διαφορᾶς δύο ἀντιπαπῶν, τὰ πράγματα ἤθελον ἔχει ποτὲ ὅπως ἔχουσι σήμερον καὶ ὅπως ὁσημέραι θὰ προοδεύσωσιν, ἕως οὗ καταντήσῃ ἀλήθεια ἡ εὐαγγελικὴ ἐπαγγελία *εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας*; Ἀπελαύσαμεν νῦν πάπα ἑνός, πάπα βεβαίου καὶ ἐξόχου ἐν θεολόγοις, γινώσκοντος κατὰ βάθος τὰ τῆς διαιρέσεως πρὸς τοὺς Γραικοὺς καὶ ποῦ αὕτη ἔγκειται· διότι εἶνε Γραικὸς τὸ γένος, κέκτηται μεγάλην πεῖραν, ἔπεμψε δὲ ἤδη ἐκεῖ πρεσβείαν. Ἐντὸς τριετίας θέλει συγκροτηθῇ γενικὴ σύνοδος, εἰς ἣν παρευρεθήσονται οἱ Γραικοί· ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῶν μετ' ἄλλων πολλῶν ἐπιθυμοῦσιν ἤδη εἴπερ ἄλλοτέ ποτε τὴν εἰρήνην[1]».

Ὅταν ὁ ῥήτωρ ἐμνημόνευσε τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γραικῶν, δὲν ἐξέφρασε πρόσωπον ἄγνωστον ἐν Παρισίοις. Πρὸ ὀλίγου χρόνου (3 Ἰουνίου 1400) ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ εἶχεν ἔλθῃ μετὰ μεγάλης συνοδείας εἰς τὴν Γαλλικὴν πρωτεύουσαν, γενόμενος μετὰ μεγάλης παρατάξεως δεκτὸς παρὰ τοῦ βασιλέως, τῶν

(1) «Nous avons de présent Pape un et certain, Pape qui est docteur excellent en théologie pour quoy il scet mieulx que c'est de ceste division des Grecs et en quelz points elle gist, il est Grec de nacion, il est de grande expérience et qui desjà y a commis legacion. En oultre concil général se doit célébrer dedens trois ans où pourront estre les Grecs. En surplus l'empereur des Grecs et les siens désirent de cette union et ceste paix avec plusieurs autres bonnes circonstances.... »

πριγκίπων καὶ τοῦ λαοῦ [1], εἶχε δὲ κατοικήση ἐπὶ διετίαν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Λούβρου, συναναστρεφόμενος καθ' ἡμέραν μετὰ τῶν φιλοξενούντων αὐτὸν Γάλλων καὶ ἰδίως μετὰ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου (Saint-Denys), πρὸς οὓς ἰδιαιτέραν ἐνεδείξατο ὑπόληψιν. Καὶ ὁτὲ μὲν παρίστατο αὐτὸς εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Λατίνων, ὁτὲ δὲ προσεκάλει αὐτοὺς νὰ παρασταθῶσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν λειτουργίαν, ὁσάκις τοιαύτη ἐτελεῖτο ὑπὸ τοῦ συνοδεύσαντος αὐτὸν κλήρου ἐν εὐκτηρίῳ (chapelle) πρὸς τοῦτο παρασκευασθέντι ἐν αὐτῷ τῷ Λούβρῳ, προσοικειώνων οὕτω τοὺς Γάλλους εἰς τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας [2].

Πῶς δὲ ἐννοεῖ ὁ Γερσώνιος τὴν ἕνωσιν Λατίνων καὶ Γραικῶν; «Μήπως πρόκειται οἱ Γραικοὶ νὰ μεταβάλωσί τι ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν; Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶνε ὑπόχρεοι νὰ τηρῶσι τοὺς αὐτοὺς θεσμοὺς εἰς πράγματα μὴ προσβάλλοντα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως καὶ τὸν εὐαγγελικὸν νόμον. Ἡ σκέψις αὕτη καλῶς ἐννοουμένη ἔσται ἡ κλεὶς τοῦ συμβιβασμοῦ. Ἡ χρῆσις ζυμίτου ἄρτου κατὰ τὴν μετάληψιν, ὁ γάμος τῶν ἱερέων εἶνε ἔθιμα, ἅτινα δὲν ἀφαιροῦσι τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως. Ἂν δὲ οἱ Γραικοὶ δὲν δέχωνται εἰσέτι τὰ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὸ τῶν Δυτικῶν συνόδων ψηφισθέντα, δὲν πρέπει ἕνεκα τούτου νὰ θεωρῶνται αἱρετικοί, διότι εἰς τὰς συνόδους ταύτας δὲν παρευρέθησαν, ἐξεκάλεσαν δὲ ταῦτα εἰς οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἥτις ὅταν συγκροτηθῇ, θέλει ἀκροασθῇ τῶν λόγων αὐτῶν, καὶ θέλει εὕρῃ τρόπον συμβιβασμοῦ ἢ θέλει ἐπαναγάγῃ τὸ ζήτημα, ὅπου ἦν πρὶν ἢ ἀναφανῇ ἡ διάστασις [3]».

«Ἵνα ὅμως ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς οὗτος, πρέπει ν' ἀποπερατώσωμεν τὴν μεταξὺ αὐτῶν τῶν Λατίνων ἕνωσιν, ὥστε ἅπαν-

(1) Chronique de St. Denys T. II, σ. 755.

(2) Lebeau, Hist. du Bas Empire, liv. XXI.

(3) Gerson, αὐτ. σ. 41 «on porroit faire nouvel article pour mettre les chozes en tel estat quelles estoient avant la déterminacion».

τες νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς ἀληθῆ καὶ μοναδικὸν πάπαν τὸν Ἀλέξανδρον Ε΄, ἄλλως, ἂν τὸ σχίσμα δὲν ἐκριζωθῇ πανταχόθεν, οἱ Γραικοὶ δικαίως θὰ ἀντιλέξωσιν ἡμῖν τὸ εὐαγγελικὸν *ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν* ».

Πρὸ ἑνὸς ἔτους ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὡς ἐνθύμησιν τῆς φιλίας καὶ ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἁγίου Διονυσίου εἶχε πέμψῃ αὐτοῖς διὰ τοῦ σοφοῦ *Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ* πολύτιμον χειρόγραφον δι' εἰκόνων ἐστολισμένον περιέχον τὰς τῷ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἀποδιδομένας συγγραφάς[1]. Κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ὁ ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ τιμώμενος ἅγιος ἦν αὐτὸς ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ πρῶτος ἀπόστολος τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος. Ἐκ τούτου λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ ῥήτωρ λέγει ὅτι « τῶν Γάλλων πρὸ πάντων καὶ τῆς ἀκαδημείας αὐτῶν εἶνε καθῆκον νὰ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὴν ἕνωσιν τοὺς Γραικοὺς ἀδελφοὺς ἢ μᾶλλον πατέρας αὐτῶν, δι' ὧν ἡ πίστις διεδόθη αὐτοῖς· ὅτι ὁ Διονύσιος Ἕλλην τὸ γένος εἶνε ὁ ἀπόστολος, εἰς ὃν ὤφειλον τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι ἦν μέλος τῆς πάλαι ποτὲ ἀκαδημείας τῶν Ἀθηνῶν[2]».

«Βεβαίως τὸ ἔργον ἔσται δυσχερὲς καὶ πολυδάπανον, ἀλλὰ ἂς ἀναμνησθῇ ὁ βασιλεὺς ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτοῦ καὶ ἰδίως ὁ ἅγιος Λουδοβίκος ὑπέστησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν μυρίους κινδύνους καὶ διέβησαν τὰς θαλάσσας ὑπὲρ πί-

(1) Tiraboschi, T. VI, σ. 783. — Montfaucon, Palæographie Gr. σ. 56.

(2) « N' est besoigne plus religieuse ne plus devote que de reduire à unité et à bonne voye nos frères voire nos pères par les quelz la foy est venue à nous et ne fut mie Saint Denis apostre de France natif de Grèce par lequel nous avons reçu vraye paix et foy crestienne. Et ce ne fut mie sans grant force et labeur. Si devons pareillement laborer que ceulz de Grèce retournent à nous, en espécial l' Université de laquelle fut Saint Denis pour le temps, qu' elle estoit en Athènes». Ἐπιστεύετο τότε ὅτι ἡ ἀκαδήμεια μετετέθη ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ῥώμην ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ ὅτι ὁ μέγας Κάρολος μετεκόμισεν αὐτὴν ἐκ Ῥώμης εἰς Παρισίους. — Aubertin αὐτ. T. II, σ. 357.

στεως ἀγωνιζόμενοι. Ἡ παροῦσα ἐπιχείρησις ἔσται εὐκολωτέρα τῶν σταυροφοριῶν, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ πολὺ πλέον ἀξιέπαινος καὶ θεάρεστος. Ἂν πρὸ ὀλίγου, ὅτε ἐγίνοντο συνεισφοραὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων πιεζομένων Γραικῶν, οἱ Γάλλοι εὐθύμως ἐχορήγουν χρήματα, πολλῷ μᾶλλον θέλουσι συνεισφέρει ὑπὲρ ἔργου ὑπισχνουμένου τοιοῦτον μέγα ἀποτέλεσμα οἷον τὴν πάντων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν σύναξιν εἰς μίαν ποίμνην ὑπὸ ἕνα ποιμένα».

Τοιοῦτος ἦν ὁ εὐρὺς ὁρίζων, ὃν ἡ ἐμφάνισις Ἕλληνος πάπα ἤνοιγεν εἰς τὸν εὔγλωττον ῥήτορα. Ὑψωθεὶς οὗτος εἰς τοιαύτην περιωπήν, διανοηθεὶς περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἑνώσεως τῆς ἀνθρωπότητος καὶ φοβούμενος μὴ φανῇ πάνυ τολμηρὸς εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, σπεύδει νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Παύλου. Ἂν κατὰ τὸν κορυφαῖον τῶν φιλοσόφων καὶ τὸν κορυφαῖον τῶν θεολόγων ἡ κοινωνία ὅλη εἶνε μία οἰκογένεια, ἂν πάντες εἴμεθα ἀλλήλων μέλη, ἄν, ὅπως τὸ ὑλικόν, οὕτω καὶ τὸ κοινωνικὸν σῶμα πάσχῃ, ὅταν ἓν μόνον μέλος ἀσθενῇ, ἕπεται ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ Γραικοὶ μένωσιν ἀποκεχωρισμένοι, τὸ χριστιανικὸν σῶμα καὶ ἕκαστον μέλος αὐτοῦ ἔσται βεβλαμμένον καὶ ἀλγοῦν. Ἡ τῶν Παρισίων ἀκαδήμεια, ἥτις συνίσταται ἐξ ἀνθρώπων ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου συρρεόντων, δὲν εἶνε ἄπορον ἂν ἔχῃ μᾶλλον ἢ ἄλλος τις τὴν συναίσθησιν τοῦ ἄλγους καὶ τῆς ἐλλείψεως καὶ τῆς γυμνότητος ταύτης, καὶ ἂν ἑπομένως λαμβάνῃ τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ζητήσῃ τὴν θεραπείαν τούτων διὰ τῆς πρὸς τοὺς Γραικοὺς διαλλαγῆς, ἡγέτην ἔχουσα πάπαν Γραικὸν τὸ γένος.

Ὅπως εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐφάνη ὡς ἔργον παρασχὼν τοῖς λόγοις αὐτῶν καὶ θεόθεν ἐλθὼν κοινὸς ἁρμοστὴς καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων, ὅπως εἷς βίος ᾖ καὶ κόσμος ὥσπερ ἀγέλης νόμῳ κοινῷ συντρεφομένης[1], οὕτως εἰς τὰ ὄμματα τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημείας ἐφαίνετο

(1) Πλούταρχος, Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης.

ὅτι ἐπὶ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅτι οὗτος ἦν ὁ ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας ἀπεσταλμένος, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ συναγάγῃ τὸν κόσμον ὑπὸ μίαν πίστιν καὶ ἕνα νόμον[1].

(1) «Aussy qui scet se Dieu veult avancier la fin du monde et tourner tout à une foy crestienne et à une resligion et union comme telle se doibt faire avant que le monde se fine, conbien que je ne divine ou prophétise rien de cecy attendu que Dieu ne veult pas ce secret reveler à ses apostres: non est vestrum nosse tempora vel momenta quae Pater posuit in suâ potestate.» Act. I. 7.

Ι΄

Ἡ ἀγγελία τῆς ἐκλογῆς τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἠκούσθη μετὰ τῶν αὐτῶν ἐνδείξεων χαρᾶς ἐν Πράγῃ· ὅλως διάφοροι ὅμως ἦσαν αἱ προσδοκίαι αἱ αὐτόθι παρὰ ταύτης ἐγερθεῖσαι.

Ἐν ᾧ ἐν Παρισίοις ἡ κοινὴ γνώμη προσεδόκα παρὰ τοῦ νέου πάπα οὐ μόνον τὴν παῦσιν τοῦ Δυτικοῦ σχίσματος ἀλλὰ καὶ γενικὴν εἰρηνοποίησιν καὶ ἕνωσιν διὰ τῆς ἐξαλείψεως τοῦ Ἀνατολικοῦ σχίσματος, ἐν Βοεμίᾳ νέον σχίσμα ἐπωαζόμενον ἠσπάζετο τὴν εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀνάβασιν τοῦ Γραικοῦ πάπα, ἐλπίζον τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰς νέας δοξασίας.

Οἱ Τζέχοι, ὁ Σλαυϊκὸς πληθυσμὸς τῆς Βοεμίας, μυηθέντες τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὰ γράμματα παρὰ τῶν Βυζαντίνων ἀποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, εἶχον ἀπὸ αἰώνων ἀποσπασθῇ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὑποταχθῇ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Λατινικοῦ κλήρου· ἀπό τινος ὅμως ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ ἐπικρατήσει ξένης γλώσσης καὶ ξένων τύπων εἰς τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν. Ἡ δυσαρέσκεια αὕτη συνεδυάζετο μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἀναπτυχθὲν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ κέντρον ἔχον τὸ ἐν Πράγῃ Πανεπιστήμιον, ἐζήτει τὴν χειραφέτησιν τῆς Βοεμίας ἀπὸ τοῦ ὁσημέραι εἰσδυομένου

Γερμανισμοῦ. Ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τοῦ *Λουξεμβούργου*, ὅστις διὰ συνοικεσίου διεδέχθη τὴν ἐκλείψασαν τῶν *Πρισμυλιδῶν* ἰθαγενῆ δυναστείαν, καίπερ Γερμανικὸς τὴν καταγωγήν, εἶχε ῥιζωθῆ βαθέως εἰς τὴν ἀγάπην τῶν Τζέχων ὡς συντελέσας τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Ὁ Κάρολος Δ΄ μάλιστα, ὢν συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἔβαλε κατὰ νοῦν τὴν Βοεμίαν νὰ καταστήσῃ κέντρον καὶ τὴν Πράγαν κεφαλὴν τῆς Γερμανο-ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ μέγα σχέδιον ἀπέτυχε μὲν ἕνεκα τῆς ἀναξιότητος τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Οὐϊγκισλαυΐου, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῶν Βοεμῶν ἐπήρθη ἐντεῦθεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἀνέχωνται πλέον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Γερμανικοῦ στοιχείου.

Τὰς τάσεις ταύτας τοῦ Σλαυϊκοῦ ἐθνισμοῦ ἐνεκολπώθη ὁ *Ἰωάννης Οὔσσιος*· ὢν ὅμως ἐν ταὐτῷ καὶ θεολόγος καὶ φιλόσοφος ἠθέλησε νὰ συνδυάσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν χειραφέτησιν τῆς φυλῆς καὶ τῆς πατρίδος αὑτοῦ μετὰ τῆς γενικῆς τῆς ἐκκλησίας μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ὁλοκλήρου τῆς χριστιανοσύνης ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς παπικῆς ἕδρας.

Καθηγητὴς ἐν τῷ τῆς Πράγης Πανεπιστημίῳ, οὗτινος διετέλεσε καὶ πρύτανις κατὰ τὸ 1403 ἔτος, ἱεροκήρυξ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Βηθλεέμ, ὅπου πλῆθος ἄπειρον συνήρχετο, ἵνα ἀκούῃ τοῦ εὐγλώττου ῥήτορος κηρύττοντος ἐν Βοεμικῇ διαλέκτῳ, πνευματικὸς συγχρόνως τῆς βασιλίσσης Σοφίας, ἄφθονα εἶχε τὰ μέσα ὅπως διαδώσῃ τὰς νέας θεωρίας, ἃς κυρίως ἐπορίζετο ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἄγγλου θεολόγου Ἰωάννου Οὐϊκλίφου. Χωρὶς νὰ ἀποσπασθῇ ἀκόμη τῶν παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ δεδογμένων, ὑπέσκαπτε τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτῆς, λάβρος ἐπιπίπτων κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῆς κοσμικῆς τοῦ πάπα ἐξουσίας, ἀπαιτῶν τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πενίαν καὶ τὴν καθαρότητα τῶν πρώτων αἰώνων, τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ δάσους τῶν προλήψεων, δι᾽ ὧν παρεμορφώθη τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὸν κηρύττων τὴν μόνην πέτραν, ἐφ᾽ ἧς ᾠκοδομήθη ἡ ἐκκλησία, καὶ τὸν λόγον

αὐτοῦ παραδεχόμενος ὡς τὸν μόνον γνώμονα τῆς ἀληθείας. Αἱ φλογεραὶ αὐτοῦ ὁμιλίαι εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν ἀπαγγελλόμεναι συνεκίνουν τὰ πλήθη, ἐν βραχεῖ δὲ χρόνῳ συνησπίζετο περὶ αὐτὸν πολυάριθμος μαθητῶν ὅμιλος.

Αἱ περιπλοκαὶ τοῦ πολυχρονίου Δυτικοῦ σχίσματος, ὅπερ παρέλυε τὴν δύναμιν καὶ ἀπέσπα τὴν προσοχὴν τῆς παποσύνης, συνετέλουν μεγάλως ὅπως δύνηται ἀκωλύτως ὁ Οὔσσιος νὰ προβαίνῃ εἰς τὸ ἔργον του, μετ' οὐ πολὺ μάλιστα προσεκτήσατο οὗτος ἑαυτῷ προστάτην καὶ σύμμαχον αὐτὸν τὸν βασιλέα Οὐϊγκισλαΰϊον· ἰδοὺ δὲ πῶς.

Ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΒ΄ ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τῆς Γερμανίας βασιλέα τὸν ἀντίπαλον τοῦ Οὐϊγκισλαυΐου, τὸν Ῥοβέρτον ἐκ Βαυαρίας. Ἐντεῦθεν ὀργισθεὶς ὁ Βοεμὸς ἠσπάσθη τὴν μερίδα τῶν κατὰ τοῦ πάπα συνασπισθέντων καρδιναλίων καὶ εὐμενῶς ἀπεδέχθη, ὡς εἴδομεν, τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἡμετέρου Πέτρου τὰς προσκαλούσας αὐτὸν νὰ πέμψῃ ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐν Πίσῃ σύνοδον. Κατὰ ταῦτα δὲ διέταξεν ὅπως ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ μὴ ἀναγνωρίζηται πλέον ὡς πάπας ὁ Γρηγόριος, μέχρις οὗ ἡ σύνοδος ἐκλέξῃ τὸν νέον ποντίφικα.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πράγης Ζδύγκος (Zbynck), ὁ ἀνώτερος τῆς Βοεμίας κλῆρος καὶ οἱ γερμανίζοντες καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἠρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν βασιλικὴν διαταγὴν καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν νόμιμον πάπαν Γρηγόριον. Ὁ Οὔσσιος ὅμως μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου τῆς ὑπισχνουμένης τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς κειμένων καὶ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν δὲ ζωηρὰ θρησκευτικὴ ἔρις, ἐφ' ἧς ἐκλήθη νὰ γνωμοδοτήσῃ τὸ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην φήμης μεγίστης ἀπολαῦον Πανεπιστήμιον τῆς Πράγης.

Ἐντὸς τούτου ἡ φιλονικία προσλαβοῦσα ἄλλον χαρακτῆρα ἐγένετο πάλη μεταξὺ δύο φυλῶν. Οἱ μὲν Γερμανοὶ καθηγηταὶ ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Γρηγορίου, οἱ δὲ Τζέχοι ὑπὲρ τῆς συνόδου· κατὰ δὲ τὸ καταστατικὸν τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ ξένοι

εἶχον τὴν ὑπεροχήν, διαθέτοντες τὰ τρία τέταρτα τῶν ψήφων.

Οὕτω πως εἶχε διοργανώση αὐτὸ ὁ ἔνδοξος αὐτοῦ ἱδρυτής, ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Δ', κατὰ νοῦν ἔχων νὰ καταστήσῃ αὐτὸ οὐχὶ ἁπλῶς Βοεμικὸν ἵδρυμα ἀλλὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παιδείας πρυτανεῖον. Μιμούμενος τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου, οὗτινος ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὸ δημιούργημά του ἐφάμιλλον, διῄρεσεν αὐτὸ εἰς τέσσαρα ἔθνη, τὸ Βοεμικόν, τὸ Βαυαρικόν, τὸ Λεχικόν, τὸ Σαξωνικόν, ἀπονέμων εἰς ἕκαστον ἔθνος ψῆφον μίαν κατὰ τὰς γενικὰς συνελεύσεις· οὕτω δὲ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς αὐτὸ ἀκροατὰς ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης, ὥστε, ὅτε ἐξερράγη ἡ πάλη, τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ἠρίθμει διακοσίους διδάκτορας καὶ μαγίστρους, πεντακοσίους τελειοδιδάκτους καὶ πλείονας τῶν τριάκοντα χιλιάδων φοιτητῶν ἐκ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ἐν τῇ κρισίμῳ ὥρᾳ ἡ ἀκρόπολις αὕτη τῶν γραμμάτων κατεχομένη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ παρελθόντος, ὑπὸ τῶν πολεμίων τῆς προόδου, ἐγίνετο φραγμὸς εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ψηφίζον τὸ Πανεπιστήμιον ὑπὲρ τοῦ ἀντιπάπα, ἀπεδοκίμαζε τὸ ἐν Πίσῃ συνέδριον, ἐκώλυε τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Δυτικοῦ αὐτοκράτορος, ἀφῄρει ἀπὸ τῆς συνόδου τὸ κῦρος καὶ ἐματαίου τὰς ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῆς στηριζομένας ἐλπίδας. Αὐτοὶ δὲ οἱ θυσιάζοντες τὸ μέλλον τῆς Βοεμίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἦσαν ἀλλοδαποὶ Γερμανοί, οἵτινες φιλοξενηθέντες ὑπὸ τῶν Βοεμῶν ἤθελον ἤδη νὰ κηδεμονεύωσι καὶ νὰ ἄρχωσιν ἐν ξένῃ χώρᾳ.

Κατὰ τῶν Γερμανῶν λοιπὸν καὶ κατὰ τοῦ χορηγήσαντος αὐτοῖς τοιαύτην ὑπεροχὴν καταστατικοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου ἤρξατο ἡ ἐπίθεσις τοῦ Οὐσσίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἥτις ἐκμεταλλευομένη τὴν τῶν Βοεμῶν φιλαυτίαν, κατήντησεν ἐθνικὴ ὑπόθεσις. Λόγοι ἐξεφωνοῦντο, φυλλάδια ἐμοιράζοντο, δι' ὧν προετρέπετο ὁ βασιλεὺς νὰ μὴ παρίδῃ τοὺς Βοεμοὺς γινομένους δούλους τῶν Γερμανῶν, νὰ θέσῃ τέρμα εἰς ξένης φυλῆς κηδεμονίαν, ἥτις, ἂν κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο δεδικαιολογη-

μένη, ὅτε οἱ Βοεμοὶ ἦσαν ἄμοιροι παιδείας, δὲν ἔχει πλέον οὐδένα λόγον σήμερον, ὅτε οἱ Βοεμοὶ καθηγηταὶ ὑπερέχουσι τόν τε ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοὺς πρώην διδασκάλους. «Δὲν »εἶπεν ὁ ἅγιος Παῦλος *ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νή»πιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὤν, »ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς »προθεσμίας τοῦ πατρός;* Ἦλθεν ὅμως ἤδη τὸ πλήρωμα τοῦ »χρόνου· ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες, ὑποχωρήσατε· εἰσέρχεται ὁ «κληρονόμος, ὁ υἱὸς τοῦ κυρίου, ὁ Βοεμός [1]».

Ὅτε οἱ περὶ τὸν Οὔσσιον μετὰ τοσαύτης παρρησίας διεξεδίκουν τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἔθνους αὐτῶν, παρῆσαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Οὐϊγκισλαυΐου πρεσβευταὶ τοῦ Γάλλου βασιλέως καὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου ἐντολὴν ἔχοντες νὰ προτρέψωσιν αὐτὸν ὅπως κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου. Βλέποντες ἤδη τὴν ἀποςολὴν αὐτῶν καταπολεμουμένην ὑπὸ τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Πράγης Γερμανῶν, ἡνώθησαν οὗτοι μετὰ τοῦ Οὐσσίου, ἵνα συντρίψωσι τὸ ἀναφανὲν πρόσκομμα.

Ὑπ' αὐτῶν πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐξέδωκε τῇ 18 Ἰανουαρίου 1409 διάταγμα ὁρίζον ὅτι τοῦ λοιποῦ οἱ μὲν Βοεμοὶ ἤθελον ἔχει τρεῖς ψήφους, οἱ δὲ Γερμανοὶ καὶ ξένοι μίαν μόνην. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐδέχθησαν οἱ Τζέχοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ, οἱ δὲ ἡττηθέντες Γερμανοὶ καθηγηταὶ καὶ εἰκοσάκις χίλιοι φοιτηταὶ ἐγκατέλιπον τὴν Πράγαν, πνέοντες ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ Βοεμικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Οὐσσίου ὡς αἰτίου τοῦ διωγμοῦ αὐτῶν.

Ἔχων οὕτως ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ τῆς νομιμότητος τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου τὸ κῦρος τοῦ ἐν Πράγῃ Πανεπιστημίου, ἔσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτήν, ἀπέστειλε δὲ εἰς Πῖσαν ἀντιπροσώπους, ὧν μεταξὺ εὑρίσκομεν τὸν Βενίσιον Κάουστνικ, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅστις, ἂν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν ἐνθυμῶνται, συνώδευσε τὸν ἡμέτερον Πέτρον ἐκ Πράγης εἰς Μεδιόλανον, ὅτε ἐκόμιζεν εἰς τὸν δοῦκα Βισκόντην τὸ αὐτοκρατορικὸν δίπλωμα.

Μετ' οὐ πολὺ ἀφικνεῖτο εἰς Πράγαν ἡ εἴδησις ὅτι κατὰ τὴν

(1) Ernest Denis, Huss et la guerre des Hussites. Paris 1878. σ. 82.

29 Ἰουνίου ὁ καρδινάλιος Πέτρος ἐκ Κρήτης ἀνηγορεύθη πάπας μετονομασθεὶς Ἀλέξανδρος Ε'.

Ἡ ἀγγελία αὕτη ἐνέπλησε χαρᾶς τοὺς περὶ τὸν Οὔσσιον, οἵτινες ἦσαν ἤδη ὅλος ὁ Βοεμικὸς λαός. Ἐφαίνετο εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν ὅτι ἡ θεία Πρόνοια ἀνεβίβασεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὸν κατάλληλον ἄνδρα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν διακαῶν πόθων των. Γνωστὸς ἤδη καὶ ἀγαπητὸς εἰς αὐτοὺς ὡς ἐκ τῆς ἐν Πράγῃ διαμονῆς του, φίλος τοῦ βασιλέως, δοὺς εἰς τὴν σύνοδον τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ἔσται ἡ μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας, Γραικὸς συμπολίτης τῶν ἀποστόλων Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, ὧν ζωηρὰ παρ' ἅπασι τοῖς Σλαύοις διετηρεῖτο ἡ ἐνθύμησις, παρεῖχε πλείστας χρηστὰς ἐλπίδας ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία ἤθελεν ἀνακαθαρισθῆ κατά τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ μέλη.

Τὴν πρώτην ὅμως ταύτην χαρὰν διεδέχθη βαθεῖα κατήφεια τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως ἰδόντων ἀπροσδοκήτως τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πράγης καὶ τὸν ἀνώτερον κλῆρον μὴ πτοηθέντας ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐμμένοντας νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι τὸ ἔργον τῆς συνόδου καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου πάπα. Ὁ ὁρμητικὸς βασιλεὺς παροργισθεὶς ἐκ τῆς πεισμονῆς ταύτης ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν, ὅπως ἀναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἵνα μὴ συλληφθῶσιν, ἔθεσε δημευτικὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐπήνεγκεν εὐθὺς ἀποτέλεσμα. Τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1409 ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὅλος ὁ κλῆρος, ἀπαρνούμενοι Γρηγόριον τὸν ΙΒ', ἀνεγνώριζον Ἀλέξανδρον τὸν Ε'· ὁ δὲ λαὸς τῆς Βοεμίας ἐξεδήλου διὰ παντοίων σημείων τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀγαλλίασιν αὐτοῦ. Δοξολογίαι ἐψάλλοντο ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, ἡ πόλις ἐφωταγωγεῖτο, οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῆς ἔφιπποι ἐν λαμπραῖς στολαῖς διέτρεχον τὰς ὁδοὺς κηρύττοντες ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων τὸ ὄνομα τοῦ νέου ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας.

ΙΑ΄

Εὐχάριστοι βεβαίως ἐφάνησαν εἰς τὸν νέον πάπαν αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδηλώσεις αὗται λαῶν ὁλοκλήρων· οὐχ ἧττον ὅμως εὐχάριστος καὶ εἰς ἄκρον τιμητικὴ ἐθεωρήθη ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστολή, ἣν τῷ ἀπηύθυνεν ἐκ τῆς μεμακρυσμένης Ἀνατολῆς ἀρχαῖος φίλος, ἐνδοξότατος τῶν χρόνων ἐκείνων ἀνήρ, ὁ γηραιὸς τῆς Ἐνετίας ἥρως, ὁ *Κάρολος Ζένος*.

Τίς ὁ ἀγνοῶν τότε τὰ ἀνδραγαθήματα, δι' ὧν ἐλάμπρυνεν οὗτος τὸ Ἐνετικὸν ὄνομα, τὰς τύχας τοῦ πολυπλανοῦς αὐτοῦ βίου; Ἀρχίσας τὸ στάδιόν του ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου περὶ τὰς Πάτρας μαχόμενος ἠρίστευσε κατὰ τῶν Τούρκων, ἔκτοτε δέ, ἐν ᾧ μετὰ διαφόρους περιπετείας μετήρχετο τὴν ἐμπορίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποπειραθεὶς διὰ σπανίας τόλμης νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς τοῦ Ἀνεμᾶ τὸν ἔκπτωτον αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον, κυριεύσας μετὰ ταῦτα διὰ πραξικοπήματος τὴν νῆσον Τένεδον, νικήσας ὡς ναύαρχος τῶν Ἐνετικῶν στόλων εἰς πλείστας ναυμαχίας τοὺς Γενουησίους, τέλος δέ, ὅταν οὗτοι εἰσελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Ἐνετίαν τενάγη καὶ καταλαβόντες τὴν Κλαυδίαν (Chioggia) ἐφαίνοντο ἐγγὺς νὰ ζωγρήσωσιν ἐν τῇ φωλεᾷ του τὸν Λέοντα τοῦ ἁγίου Μάρκου, προφθάσας μετὰ τοῦ στόλου του καὶ πολιορκήσας τοὺς πολιορ-

κοῦντας καὶ ἀναγκάσας αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν αἰχμάλωτοι καὶ σωτὴρ κηρυχθεὶς τῆς πατρίδος ὁ νέος Θεμιστοκλῆς ἐξωρίσθη ὑπὸ τῆς ἀχαρίστου δημοκρατίας. Διέτριβε δὲ τότε ἐν Κύπρῳ καὶ ἐπολέμει ὀγδοηκοντούτης γέρων ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ βασιλέως *Πέτρου Λουσινιάνου* αὐτοὺς τοὺς Γενουηνσίους, καθ' ὧν τὰς ἄλλοτε ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ ἁγίου Μάρκου μάχας του ἐμαρτύρουν τεσσαράκοντα πληγαὶ ἐπὶ τοῦ σώματός του.

Ὁ Κάρολος Ζένος εἶχεν ἄλλοτε διατελέσῃ καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου Ἰωάννου Βισκόντου, ὅστις συνῆγε περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς ἐξόχους τῆς Ἰταλίας ἄνδρας, τότε δὲ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου Πέτρου συνήφθη στενὴ φιλία στηριζομένη εἰς ἀμοιβαίαν ὑπόληψιν καὶ τιμῶσα ἀμφοτέρους. Ἅμα δὲ ἀκούσας ὅτι ὁ ἀρχαῖος φίλος αὐτοῦ καὶ συνάδελφος ἐκλεχθεὶς πάπας κατεπολεμεῖτο ὑπὸ ἐχθρῶν ἰσχυρῶν κατεχόντων εἰσέτι τὴν Ῥώμην καὶ εἶχεν ἀνάγκην τῆς βοηθείας πάντων, ὅπως πατάξῃ τὰς κεφαλὰς τοῦ σχίσματος, ἔδραμε πρὸς τὸν βασιλέα ζητῶν τὴν ἄδειαν νὰ ἀφιερώσῃ τοῦ λοιποῦ τὴν ὑπηρεσίαν του εἰς τὸν νέον ποντίφικα. Τυχὼν δὲ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Λουσινιάνου, ὅστις μάλιστα διέταξε νὰ ἑτοιμασθῇ τριήρης πρὸς μεταφορὰν αὐτοῦ, προέπεμψε τὸν υἱόν του κομίζοντα ἐπιστολὰς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, δι' ὧν ἐξέφραζε τὴν ἀγαλλίασίν του ἐπὶ τῇ ἐνθρονίσει αὐτοῦ καὶ προσέφερεν εἰς τὸν Μακαριώτατον Πατέρα τὸ ξίφος του καὶ τὴν ἐμπειρίαν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη εὐμενῶς τὸν υἱὸν καὶ ἀπεκρίθη πάραυτα εἰς τὸν Κάρολον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σπεύσῃ τὴν ἄφιξίν του, ἅτε τῶν πραγμάτων τῆς παποσύνης ἀπαιτούντων ἐπειγόντως τὴν ἀντίληψιν τοιούτου πολυπείρου καὶ δραστηρίου ἀνδρός[1].

Ὅτε ὁ Κάρολος Ζένος ἔφθανεν εἰς Ἰταλίαν, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο πλέον μεταξὺ τῶν ζώντων.

(1) La vita di Carlo Zeno, gran Capitano della Serenissima repubblica di Venezia. In Venetia 1606.—Muratori, R. I. S. Tom. IX. σ. 363.

ΙΒ΄

Ἀφ᾿ οὗ ἡ ἑσπερία Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας δὲν ἠδυνήθη οὔτε ἐν τῷ παπισμῷ οὔτε ἐν τῷ φεουδαλισμῷ οὔτε ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ἰδανικοῦ, ἔστρεψε περὶ ἑαυτὴν τὰ ὄμματα εἰς ἀναζήτησιν νέας ἰδέας καὶ νέας πίστεως ἐξ ἧς νὰ ἀναγεννηθῇ. Ὡσανεὶ δὲ προαισθανομένη ὅτι ἡ ἀναγέννησις αὕτη ἔμελλε νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐφίστα τὸ βλέμμα ἐφ᾿ ὅ,τι ἐνόμιζεν ἔτι ζωντανὸν ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ πᾶπαι καὶ τιμαριῶται καὶ αὐτοκράτορες εἰργάζοντο πρὸς καταστροφὴν τοῦ Βυζαντίνου κράτους, ἤδη ἡ Εὐρώπη ἤνοιγε τὰς ἀγκάλας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας αὐτοῦ καὶ ἐκάλει αὐτοὺς ὅπως λησμονηθῶσιν αἱ παλαιαὶ ἔριδες καὶ προσέλθῃ ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς νέος παράγων εἰς συμπλήρωσιν τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτως, ἐν ᾧ ἄλλοτε ἐκ τοῦ Οὐατικανοῦ ἐξήρχοντο αἱ κατάραι καὶ οἱ ἀφορισμοὶ κατὰ τῶν Γραικῶν, σύνοδος ἤδη γενικὴ παρέδιδε τοῦ Οὐατικανοῦ τὰς κλεῖς εἰς ἄνδρα Γραικὸν περιμένουσα παρ᾿ αὐτοῦ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Βυζαντίνη αὐτοκρατορία καὶ ὁ ἐκ Κρήτης πάπας ἦσαν γέροντες παρηκμακότες, οἵτινες πολὺ ἀπέχοντες τοῦ νὰ δύνωνται ζωὴν νὰ μεταδώσωσιν, ἔφερον ἤδη ἐπὶ τοῦ με-

τώπου τὰ σημεῖα τοῦ θανάτου. Ἔπρεπε τὸ κέλυφος νὰ ῥαγῇ, ὅπως οἱ περιεχόμενοι σπόροι ζωῆς διασκορπισθῶσιν ἐφ' ὅλην τὴν Δύσιν καὶ ἀναγεννήσωσι τὸν κόσμον.

Μὴ περιμένοντες παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων προσδοκιῶν τῶν συγχρόνων του, μεταβαίνομεν εἰς τὴν διήγησιν τῶν πράξεων αὐτοῦ κατὰ τοὺς ὀλίγους μῆνας, οἵτινες χωρίζουσι τὴν στέψιν του ἀπὸ τοῦ τάφου του.

ΙΓ΄

Τὸ μέγα ζήτημα τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου ἦν μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ πάπα ἡ μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας. Ἵνα ἐξασφαλισθῇ τοῦ ζητήματος ἡ λύσις, οἱ καρδινάλιοι κατὰ τὴν 10 Ἰουνίου πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ὑπέγραψαν πρᾶξιν, δι' ἧς ὑπέσχοντο ἐνόρκως ἕκαστος ὅτι ὅστις αὐτῶν θεωρηθῇ ἄξιος ν' ἀναβῇ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου, δὲν θέλει διαλύσῃ ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτῷ τὴν σύνοδον, ἕως οὗ συμφώνως τῇ γνώμῃ αὐτῆς γείνῃ ἡ εὔλογος καὶ ἐπαρκὴς καθολικὴ μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς καταστάσεως αὐτῆς κατά τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ μέλη. Quod si quis nostrum in summum Romanum Pontificem eligetur, praesens concilium continuabit nec dissolvet, neque dissolvi permittet, quantum in eô erit, usque quo per ipsum cum consilio ejusdem concilii sit facta debita, rationalis et sufficiens reformatio universalis ecclesiae et status ejus, tam in capite quam in membris. Βεβαίως δὲ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἀπαιτοῦσα ἡ σύνοδος παρὰ τοῦ μέλλοντος πάπα, ἐξέφραζε τὸν γενικὸν πόθον πάντων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν. Ἀλλ' ἦτο ἤδη κατάλληλος ὁ καιρός, ἦσαν ὥριμοι αἱ διάνοιαι πρὸς ἀμε-

σον λύσιν τοῦ ζητήματος; Πρὶν ἢ γνωσθῇ ἂν οἱ δύο ἀντιπᾶπαι καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν ὑπετάσσοντο εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, δὲν εἶχεν αὕτη τὸ ἀναγκαῖον κῦρος ὅπως ἐπιβάλῃ χεῖρα εἰς τὸ μεσαιωνικὸν οἰκοδόμημα τῆς ἐκκλησίας ἄνευ φόβου ν' ἀναγεννηθῶσι νέα σχίσματα. Τὸ δὲ σύνθημα τῆς μεταρρυθμίσεως ῥιφθὲν ἀπό τινος χρόνου εἰς τὸ μέσον καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀρχὴν ἀποδεκτὸν γενόμενον, δὲν εἶχε ποσῶς μελετηθῇ κατὰ τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ ὥστε νὰ σχηματισθῇ κοινὴ γνώμη περὶ τῆς μεθόδου καὶ τῶν ὁρίων τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἄλλο τὸ ἰδανικὸν τοῦ Γερσωνίου καὶ τῆς Γαλλικῆς σχολῆς, ἄλλο τὸ τοῦ Οὐσσίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος, ἐζήτουν διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων τὴν αὔξησιν τῆς ἐξουσίας των καὶ τῶν προσόδων των.

Ἐνώπιον τοιούτων κωλυμάτων ὁ Ἀλέξανδρος, τῆς συνόδου συμφωνούσης, ἀπεφάσισε νὰ ἀνατεθῇ τὸ ἔργον εἰς νέαν σύνοδον συγκληθησομένην πρὸ τῆς παρελεύσεως τριῶν ἐτῶν, ἐντὸς δὲ τοῦ διαστήματος τούτου ἔπρεπε νὰ συνέλθωσιν αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν μητροπολιτῶν, καὶ τὰ συμβούλια τῶν μονῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν ἡγουμένων, ἵνα συζητήσωσι τὰς προταθησομένας μεταρρυθμίσεις.

Κατεκρίθη μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὡς ἀθετήσας οὕτω τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσίν του. Ἡ κατάκρισις ὅμως αὕτη, ὡς λαμπρῶς ἀπέδειξεν ὁ *Ἑφέλης* εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ συγγραφεῖσαν *Ἱστορίαν τῶν Συνόδων*, εἶνε ὅλως ἄδικος[1]. Οἱ σύγχρονοι τοῦ ἡμετέρου πάπα θεολόγοι οἱ μᾶλλον κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, δὲν ἐκφράζουσι παράπονον κατ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἀναβολῆς τοῦ ἔργου, πεισθέντες ὅτι ἡ παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου χαραχθεῖσα ὁδὸς ἦν ἡ καταλληλοτάτη πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ. Αὐτὸς δὲ ὁ Γερσώνιος, ὅταν ἀπήγγειλε τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου λόγον, οὗ ἐμνήσθη-

(1) Tom. X, σ. 300—301.

μεν, ἐγνώριζεν ἤδη τὴν ἀναβλητικὴν ἀπόφασιν, οὐχ ἧττον δὲ δὲν ἐφαίνετο ἐκ τούτου ἐλαττωθεῖσα ἡ περὶ τοῦ νέου πάπα καλὴ αὐτοῦ δοξασία καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ νέα σύνοδος θέλει ἀγάγῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον.

ΙΔ΄

Κηρυχθείσης οὕτω κατὰ τὴν 7 Αὐγούστου 1409 τῆς λήξεως τῆς συνόδου, τὰ μέλη αὐτῆς ἀπήρχοντο εἰς τὰ ἴδια, ἀφίνοντα εἰς τὸν νέον πάπαν τὸ καθῆκον νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς ἐκκλησίας. Ὤφειλεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ κατορθώσῃ πρὸ πάντων τὴν γενικὴν αὑτοῦ ἀναγνώρισιν ἀπέναντι τῶν δύο ἀντιπαπῶν, νὰ καταλάβῃ δὲ τὴν ἀποστολικὴν ἕδραν τῆς Ῥώμης, ἣν κατεῖχον οἱ στρατοὶ τοῦ Νεαπολίτου βασιλέως ἐν ὀνόματι τοῦ Γρηγορίου. Ἐν ὅσῳ ταῦτα δὲν ἤθελον ἐκτελεσθῇ, ἡ σύγχυσις, ἣν ἡ σύνοδος συνῆλθε νὰ θεραπεύσῃ, ἤθελεν εὑρεθῇ ηὐξημένη, τριῶν ἤδη ἀριθμουμένων τῶν κεφαλῶν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ναὶ μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεγνωρίζετο νόμιμος πάπας ὑπὸ τῶν πλείστων Ἰταλικῶν χωρῶν, καὶ ὑπὸ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Βοεμίας καὶ μέρους τῆς Γερμανίας, καὶ τῆς Λεχίας, οἱ δύο ὅμως ἀντίπαλοι αὐτοῦ μὴ πτοούμενοι ἐκ τούτου, ἐξηκολούθουν πεισματωδῶς καὶ ὀδὰξ λαβόμενοι τοῦ τελευταίου ῥάκους τῆς παπικῆς ἐξουσίας ν' ἀντιτάσσωσιν εἰς τὴν ἐν Πίσῃ σύνοδον ἀντισυνόδους, ὧν ἑκάστη τὸν συγκαλέσαντα αὐτὴν ἐκήρυττε νόμιμον, τοὺς δὲ ἄλλους δύο ἀφώριζεν. Ἡ μὲν μία ψευδοσύνοδος συνήρχετο ἐν Περπινιάνῃ πόλει ἀνηκούσῃ τότε εἰς

τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας προστάτην τοῦ Βενεδίκτου, ἡ δὲ ἑτέρα ἐν Φόρῳ Ἰουλίῳ (Cividale del Friuli) πόλει ἀνηκούσῃ εἰς τὸν δοῦκα τῆς Αὐστρίας. Εἰς αὐτὴν ἐμφανισθεὶς ὁ Γρηγόριος ἐπανελάμβανε τὰς αὐτάς, ἃς καὶ ἄλλοτε ὑποσχέσεις· ὅτι δῆθεν, εὐθὺς ὡς ἤθελον παραιτηθῆ οἱ δύο ἀντιπᾶπαι, ἦν καὶ αὐτὸς πρόθυμος νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ χάριν τῆς ἑνώσεως· πληροφορηθεὶς ὅμως ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀκυληίας (Aquilia), ὀπαδὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡτοιμάζετο νὰ ἐμποδίσῃ αὐτῷ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἐπιστροφήν, φοβούμενος δὲ μὴ συλληφθῇ κατὰ τὴν διάβασιν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, οἵτινες εἶχον ἀσπασθῆ τὴν μερίδα τοῦ Κρητὸς πάπα [1], ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν μετημφιεσμένος καὶ μετὰ πολλοὺς κινδύνους κατώρθωσε νὰ εὕρῃ ἄσυλον εἰς τὰ πλοῖα τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ἅτινα μετέφερον αὐτὸν εἰς Καιάταν (Gaëta).

Ὁ Λαδισλαῦϊος λοιπὸν κατέχων τὴν Ῥώμην καὶ ἄσυλον παρέχων τῷ ἀντιπάπᾳ, ἦν ὁ μόνος σπουδαῖος ἀντίπαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἂν ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ ἦν ἐφικτή, ἔπιπτε τὸ ἔσχατον προπύργιον τοῦ σχίσματος. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δὲν ἐξήρκουν τὰ ἠθικὰ μέσα, αἱ πολιτικαὶ τέχναι, δι' ὧν ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἄχρι τοῦδε ἐπιτύχῃ νὰ σύρῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τόσας χριστιανικὰς πολιτείας· ἐχρειάζοντο χρήματα, στρατοί, δυνάμεις ὑλικαὶ κατὰ ἡγεμόνος ἰσχυροῦ καὶ πολυπράγμονος· τούτων δὲ ἐστερεῖτο ὁ νέος πάπας, ὅστις τότε ἐν τῇ ἀπορίᾳ του ἐξεφώνησεν· *ὑπῆρξα πλούσιος ἐπίσκοπος, πτωχὸς καρδινάλιος, εἰμὶ δὲ ἐπαίτης πάπας*, καὶ ἐνεθυμήθη τὰς ἡμέρας, ὅτε παῖς ὢν ἐν Κρήτῃ ἐζήτει ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν διαβατῶν. Τὰ χρήματα καὶ τοὺς στρατοὺς τῆς ἁγίας ἕδρας διέθετεν ἀκόμη ὁ καρδινάλιος Κόσσας, δὲν ἦν δὲ καιρὸς νὰ ζητήσῃ λόγον παρ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς κηδεμονίας του, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νεαπόλεως εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἀξιώσεις

(1) Romanin, Storia di Venezia, Venezia 1855, T. IV, σ. 54—55.

ὁ Λουδοβίκος δοὺξ τῆς Ἀνδηγαυΐας (Anjou), ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῶν ἀξιώσεων τούτων κατέβη μετὰ στρατοῦ εἰς Πῖσαν ζητῶν νὰ ἀναγνωρισθῇ παρὰ τοῦ πάπα, ἅτε ὄντος τοῦ κράτους τῆς Νεαπόλεως τιμαρίου τῆς ἁγίας ἕδρας. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐκήρυττεν ἔκπτωτον τὸν Λαδισλαΰον καὶ ἐκάλει σταυροφορίαν κατ' αὐτοῦ, ὅπως ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Λουδοβίκον. Στρατὸς πολυάριθμος συνήγετο ἐν τάχει εἰς τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν δυνάμεων τοῦ παπικοῦ Ληγάτου Κόσσα, τοῦ Ἀνδηγαυΐνοῦ καὶ τῶν Φλωρεντίνων καὶ ἐκίνει ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ 1409 κατὰ τῆς Ῥώμης.

Πολλοὶ ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν (condottieri), οἵτινες, εὐθὺς ὡς ἠκούετο πόλεμος, ἔτρεχον προσφέροντες τὴν ὑπηρεσίαν των εἰς ἐκεῖνον ἐκ τῶν μαχομένων, παρ' οὗ προσεδόκων ἀνωτέρας ὠφελείας, προσῆλθον εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πάπα ὀσφραινόμενοι νίκας καὶ λάφυρα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν οἱ μετὰ ταῦτα ἱστορικὸν ὄνομα διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν ἀποκτήσαντες *Βράκκιος ἐκ Μοντώνης* (Braccio da Montone) καὶ *Μούτιος Σφορτίας Ἀττένδολος* (Mucio Sforza Attendolo), οὗτινος οἱ ἀπόγονοι ἔμελλόν ποτε νὰ διαδεχθῶσι τοὺς Βισκοντίδας εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Μεδιολάνου. Ἕτερος ὁπλαρχηγός, ὁ *Παῦλος Ὀρσίνης*, ὅστις ἡγεῖτο στρατοῦ τοῦ Λαδισλαυΐου καὶ ἄλλοτε εἶχε συνυπηρετήσῃ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν δοῦκα Βισκόντην, θεωρῶν ἀπηλπισμένην τὴν ὑπόθεσιν τοῦ νῦν κυρίου του, ἀπεφάσισε νὰ προσκυνήσῃ τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον καὶ ἡνώθη μετὰ τῶν συμμάχων. Ὁ δὲ κόμης τῆς Τροίας, ἀρχηγὸς τῶν Νεαπολιτῶν, μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων, ἐκλείσθη ἐν Ῥώμῃ, ἧς ἤρξατο ἡ πολιορκία τῇ 1 Ὀκτωβρίου. Αἱ γενόμεναι ὅμως ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπόπειραι, ὅπως δι' ἐφόδου κυριεύσωσι τὴν πόλιν, ἀπεκρούσθησαν· μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Λουδοβίκος καὶ ὁ Κόσσας ἐπανῆλθον εἰς Πῖσαν ἀφήσαντες στρατὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ παραταθέντος ἄχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου ἔτους, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι

κηρυχθέντες ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ἔμενον οὐχ ἧττον ἀκόμη ὀχυρά τινα μέρη τῆς πόλεως κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Νεαπολιτῶν γενναίως ἀμυνομένων, ὥστε μόλις κατὰ τὴν 1 Μαΐου 1410 ἔλαβεν ὁ πάπας κατοχὴν ἀδιαφιλονίκητον τῆς ὅλης πρωτευούσης τοῦ καθολικοῦ κόσμου.

ΙΕ΄

Ἡ ἀγγελία τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ῥώμης δὲν εὕρισκε πλέον τὸν Ἀλέξανδρον εἰς Πῖσαν. Διατρίψας ἐκεῖ τρεῖς περίπου μῆνας μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συνόδου, μετέβη κατὰ Νοέμβριον εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Τοσκάνης, τὸ *Πιστώριον* (Pistoia), ἵνα ἀποφύγῃ τὸν ἐν Πίσῃ ἀναφανέντα λοιμόν, μετὰ ταῦτα δὲ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ καρδιναλίου Κόσσα εἰς Βονωνίαν, ἥτις ἄχρι τῆς καταλήψεως τῆς Ῥώμης ἦν ἡ ἀκρόπολις τῆς παπικῆς ἐξουσίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ ἄστεος τὸ ζήτημα τῆς παποσύνης διεφιλονικεῖτο διὰ τῶν κοσμικῶν ὅπλων, ὁ νέος πάπας κατεγίνετο εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν πνευματικῶν ὑποθέσεων τῆς ἁγίας ἕδρας, αἵτινες ἐκ τοῦ πολυχρονίου σχίσματος εἶχον συμπέσῃ εἰς ἄκραν περιπλοκήν. Κατεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι προτιθέμενος νὰ συμβιβάσῃ τὰ πνεύματα, νὰ καταπαύσῃ τὰ μίση, νὰ ἀποδείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τοὺς καρδιναλίους, οἵτινες ἀνεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἐφάνη λίαν ἐλευθέριος εἰς τὴν διανομὴν τῶν θέσεων καὶ τῶν ἀμοιβῶν, κατεκρίθη δὲ πρὸς τούτοις ἕνεκα τῆς προτιμήσεως, ἧς ἐτύγχανον παρ' αὐτῷ οἱ πρῴην συνάδελφοι αὐτοῦ, οἱ μοναχοὶ τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου.

Ἡ τοιαύτη ὅμως διαγωγὴ αὐτοῦ ἀρκούντως δικαιολογεῖται, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν εὑρέθη οὗτος ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάρρησίν του, νὰ περιποιηθῇ τοὺς ἐκλέξαντας αὐτὸν καὶ νὰ προσκτήσηται φίλους, τὸ δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸ εὐεργετῆσαν αὐτὸν τάγμα φυσικῆς ἀφοσιώσεως.

Δύο ὅμως σπουδαῖα μέτρα, εἰς ἃ προέβη ὁ Ἀλέξανδρος, συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀπολέσῃ οὗτος τὴν δημοτικότητα, ἧς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔτυχεν ἐν Πράγῃ καὶ ἐν Παρισίοις.

Ἀφήκαμεν τὴν Πράγαν ὅλην πανηγυρίζουσαν διὰ φωταψιῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων τὴν εἰς τὴν παπικὴν ἕδραν ἀνύψωσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ζβύγκος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀναγνωρίσῃ. Ὁ Οὔσσιος ὅμως ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ἐπιθαρρυνθεὶς καὶ τὸν πάπαν τοῦτον ὡς προστάτην λογιζόμενος, ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος μετὰ νέας παρρησίας τὰς περὶ ἀναμορφώσεως τῆς ἐκκλησίας γνώμας του, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον περιέγραφε διὰ μελανωτάτων χρωμάτων τὴν παροῦσαν τοῦ Λατινικοῦ κλήρου κατάστασιν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπὶ ταῖς τῶν προσβληθέντων ἐφημερίων καταγγελίαις διέταξεν ἀνάκρισιν κατὰ τοῦ Οὐσσίου, οὗτος δὲ πάλιν κατήγγειλε τὸν ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν παπικὴν ἕδραν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχε κληθῇ ὁ Ζβύγκος νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ πάπα, ὅπως ἀπολογηθῇ. Ἐφήμερος ὅμως ὁ θρίαμβος! Ὁ Ἀλέξανδρος πληροφορηθεὶς μετ' ὀλίγον ὑπὸ ἀποστόλων τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὧν εἷς εἶχεν ἐπιτηδείως ληφθῇ ἐκ τοῦ εὐνοουμένου τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν, ὅτι οἱ περὶ τὸν Οὔσσιον διαδίδουσιν αἱρετικὰς δοξασίας, ἐξέδωκε τῇ 20 Δεκεμβρίου 1409 διάταξιν, δι' ἧς ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπηλλάσσετο τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν, ἐχορηγεῖτο δὲ αὐτῷ πληρεξουσιότης, ὅπως καταδιώξῃ πᾶσαν ἐντὸς τοῦ ποιμνίου του ἀναφανεῖσαν αἵρεσιν, νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν πιστῶν τὰ τοῦ Οὐϊκλίφου συγγράμματα καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς Οὐσσίτας τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος κήρυξιν.

Ἡ παπικὴ βοῦλλα, ὅτε ἐγνώσθη ἐν Πράγῃ, λυπηρῶς ἐξέπληξε καὶ τοὺς Οὐσσίτας καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ῥέπουσαν αὐ-

λὴν τοῦ Οὐϊγκισλαυΐου· αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὑποστηρίξαντες τὸν νέον πάπαν, ἤδη δὲ τοιαύτην ἐλάμβανον ἀμοιβήν! Ἡ βοῦλλα εἶνε πλαστή, ἐφώναζόν τινες· ἡ βοῦλλα εἶνε μηχάνημα, ἐφώναζον ἄλλοι, ὅπως προδοθῇ ἡ Βοεμία εἰς τοὺς Γερμανούς.

Πῶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποῖαι αἱ ἐκ τούτου γενόμεναι ῥήξεις, ἀρχαὶ καταστρεπτικῶν πολέμων, ταῦτα δὲν εἶνε ἔργον ἡμῶν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὡς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου συμβάντα. Οὗτος ὅμως, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ πεπεισμένος περὶ τῆς ἀνάγκης τῶν μεταρρυθμίσεων, δὲν ἠδύνατό ποτε ὡς πάπας νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ σημείου, ὅπερ ὁ Οὖσσιος προὐτίθετο, ἡ δὲ πάλη μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Ῥώμης ἤθελεν ἀφεύκτως ἐκραγῇ καὶ ἄνευ τῆς ἐκδόσεως τῆς μνημονευθείσης βούλλης.

Ἐν ᾧ οὕτως ὁ Ἀλέξανδρος κατελάμβανε τὴν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένην αὐτῷ θέσιν ἀπέναντι τῶν ἐν Πράγῃ νεωτεριστῶν, ἐπίκραινε δι' ἑτέρου μέτρου τοὺς ἐν Παρισίοις εἰλικρινεῖς φίλους του.

Κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ἐν Λατερανῷ συνόδου τοῦ 1215 ἔτους πάντες οἱ ἐνορῖται ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ ἐξομολογῶνται εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν ἐφημέριον. Πᾶπαί τινες ὅμως ἐπέτρεψαν τὴν ἐξομολόγησιν πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἁγίου Δομινίκου ἢ ἄλλων ταγμάτων, οἵτινες κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀδιακόπως μεταβαίνοντες ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐκήρυττον, ἐξωμολόγουν καὶ συνήθροιζον ἐκ τῶν πιστῶν χρήματα ὑπὲρ τῶν μοναστηρίων των. Οἱ ἐφημέριοι, ὧν οἱ μοναχοὶ οὗτοι παρεβίαζον τὸ προνόμιον, ἠλάττουν τὴν ἐπὶ τῶν ἐνοριτῶν ἐπίδρασιν καὶ ἐμείουν τὰ εἰσοδήματα, εἶχον κινήσῃ πᾶσαν μηχανήν, ὅπως ἐμποδισθῇ τοῦτο ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τὰ κεκτημένα αὐτῶν δικαιώματα· οἱ δὲ πᾶπαι ὁτὲ μὲν ἐνδίδοντες ὑπὲρ τῶν ἐφημερίων, ὁτὲ δὲ ἐπιμένοντες ὑπὲρ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων, εἶχον καταστήσῃ δι' ἀντιφατικῶν διατάξεων ἀμφίβολον τὸ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον.

Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος θέλων νὰ θέσῃ ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως

τὸ δικαίωμα τῶν μοναχῶν, ἐξέδωκε κατὰ τὴν 12 Ὀκτωβρίου τὴν βοῦλλαν Regnans in excelsis, δι' ἧς κατεδίκαζεν ὡς αἱρετικοὺς τοὺς ἰσχυρισθέντας ὅτι ἡ πρὸς τοὺς μοναχοὺς τούτους γενομένη ἐξομολόγησις δὲν ἔχει κῦρος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τοιαύτην γνώμην πρεσβεύοντες θεολόγοι ἦσαν ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις Πανεπιστημίου, τοῦτο συνεταράχθη ἀμέσως καὶ προεκάλεσε βασιλικὴν διαταγὴν ἀπαγορεύουσαν τοῖς μοναχοῖς τὴν ἐξ ἄμβωνος κήρυξιν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν. Μὴ ἀρκούμενον δὲ εἰς τοῦτο, ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν καγκελλάριον αὐτοῦ, αὐτὸν τοῦτον τὸν Γερσώνιον, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου, νὰ κηρύξῃ δημοσίως κατὰ τῆς διατάξεως αὐτοῦ. Καὶ δὴ ὁ μέγας ῥήτωρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας (Notre-Dame) ἐξεφώνησε λόγον, δι' οὗ κεραυνοβολεῖ τὴν παπικὴν βοῦλλαν ὡς ἀνατρέπουσαν δῆθεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν καὶ ἀπορεῖ πῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἔγκριτος ὢν θεολόγος ἠδυνήθη νὰ κυρώσῃ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τοιαύτην παράνομον διάταξιν· ὑποθέτων δὲ ἐξ ἀβροφροσύνης ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἐκ λήθης καὶ ἐλλείψεως προσοχῆς, παρακινεῖ πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, *ὅπως ποτὲ ὁ Παῦλος ἀντετάχθη τῷ Πέτρῳ*. Σύλλογος δὲ καθηγητῶν τῆς θεολογίας, εἰς ὧν τὴν ἐξέτασιν ὑπεβλήθη ἡ παπικὴ βοῦλλα, ἀπεφήνατο ὅτι αὕτη, ὡς ἀντικειμένη εἰς τὰ ἐν Λατερανῷ ψηφισθέντα καὶ διαταράσσουσα τὴν νόμιμον ἱεραρχίαν, ἦν ἀνακλητέα καὶ ἀκυρωτέα ὑπὸ τοῦ πάπα, εἰ δὲ μή, ὑπὸ τῆς ὅσον οὔπω συγκροτηθησομένης γενικῆς συνόδου.

Τὰ ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπειλούμενα συμφέροντα τοῦ τακτικοῦ κλήρου, ὅστις κατὰ μέρος ἐκ τῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον φοιτώντων ἐστρατολογεῖτο, ἦσαν τὰ ἀληθῆ αἴτια τῆς κατὰ τοῦ πάπα ἐξεγέρσεως τῶν Γάλλων θεολόγων, οἵτινες εἶχον πρὸ ὀλίγου συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ. Ἵνα δὲ ἐξιλεώσῃ αὐτοὺς ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωάννης ΚΓ', ἔσπευσε ν' ἀνακαλέσῃ μετ' ὀλίγους μῆνας τὴν πολυθρύλητον βοῦλλαν. Εἶνε ἑπομένως βέβαιον ὅτι ὁ ἡμέτερος Ἀλέξανδρος δὲν ἔδειξε

πολιτικὴν φρόνησιν ἀποξενούμενος οὕτω τὰς συμπαθείας τῶν Γάλλων, ὧν εἶχεν ἀνάγκην ὅπως παλαίσῃ κατὰ δύο ἀντιπαπῶν. Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ἦν ἔργον ἐσκεμμένον ἀληθοῦς ποντίφικος φροντίζοντος ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς του περὶ τοῦ γενικοῦ τῆς ἐκκλησίας καλοῦ καὶ θυσιάζοντος ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον.

Καὶ ὄντως, τίνες ἦσαν οἱ ἐφημέριοι οὗτοι, εἰς οὓς οἱ περὶ τὸν Γερσώνιον ἤθελον ἀποκλειστικῶς νὰ προσέρχωνται οἱ χριστιανοί, ὅπως ἐξομολογῶνται καὶ λαμβάνωσι τὴν θρησκευτικὴν τροφήν; Αἱ περιγραφαὶ τῆς ἠθικῆς τῶν πλείστων τούτων ἐξαχρειώσεως, αἵτινες ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ αἰῶνος, προξενοῦσι φρίκην καὶ ἀηδίαν[1].

Ἀμαθεῖς καὶ ἀναλφάβητοι ὄντες καὶ πάσης διαφθορᾶς ἀγγεῖα, μόνον ἔργον εἶχον τὴν κραιπάλην, τὰ τυχηρὰ παιγνίδια, τὴν μετὰ αἰσχρῶν γυναικῶν συναναστροφήν. Ἀπίστευτον καὶ ἐν τούτοις ὑπὸ τῶν συγχρόνων μεμαρτυρημένον εἶνε τὸ ἑξῆς· ὅτι πρὸς ἠθικοποίησιν τῶν τοιούτων ἐφημερίων οἱ πολῖται ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ ἔχωσι παλλακήν, ἵνα οὕτω μὴ ἐπιβουλεύωσι τὰς ἀλλοτρίας γυναῖκας. Περίεργον δὲ ὅτι ὁ Γερσώνιος αὐτὸς συνομολογεῖ τὴν τοιαύτην τοῦ τακτικοῦ κλήρου παραλυσίαν[2]. Οὐδὲν λοιπὸν τὸ ἄπορον, ἂν εἰς τὰ χωρία, ὅσα οἱ τοιοῦτοι ἐφημέριοι ἐλυμαίνοντο, εὐθὺς ὡς ἤθελεν ἐμφανισθῇ περιοδεύων τις μοναχός, ὃν ἡ φήμη προπορευομένη ἀνήγγελλεν ὡς ἅγιον καὶ πεπαιδευμένον, ἅπαντες συνωθοῦντο περὶ τὸν ἄμβωνα, ἵνα ἀκούσωσι τῆς διδαχῆς του καὶ μετὰ ταῦτα προσήρχοντο εἰς αὐτόν, ὅπως ζητήσωσι θεραπείαν τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς των. Οἱ μοναχοὶ οὗτοι, καὶ ὅταν ἀκόμη οἱ ἐφημέριοι ἐτύγχανον εὐπαίδευτοι καὶ ἐνάρετοι, εἶχον τὸ γόητρον τῆς καινότητος, διδόντες εἰς τὸ κήρυγμά των ἄλλο παρὰ τὸ

(1) Gieseler, Kirchengesch. T. II, M. III, σ. 184.

(2) Jo. Gerson, de Simoniâ 4. «Recessit a Clero omnis lex, omnis veritas, omnis verecundia, ita ut haec audeant quae etiam latrones et similes horrent».

σύνηθες καὶ τετριμμένον ἔνδυμα καὶ οὕτως εὑρίσκοντες νέας εἰσόδους εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀκροωμένων. Ἐνίοτε δὲ οὐ μόνον τὸ ἔνδυμα ἀλλὰ καὶ αἱ διδαχαὶ ἦσαν νέαι καὶ προοδευτικαί, καὶ ἤνοιγον νέους ὁρίζοντας εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ περιοδεύοντες οὗτοι ἱεροκήρυκες ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῆς μεγάλης μεταρρυθμίσεως[1].

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἡ διάταξις τοῦ Ἀλεξάνδρου φαίνεται ἀξιέπαινος, ὡς προστατεύουσα τὴν ἐλευθερίαν τῶν συνειδήσεων. Ποία δουλεία δύναται νὰ ἐφευρεθῇ ἐπαχθεστέρα ἢ ἐκείνη τοῦ ἐνορίτου ὑποχρέου ὄντος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας νὰ ἐξομολογῆται ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ ἔτους εἰς τὸν τοιούτου εἴδους ἐφημέριον τοῦ χωρίου καὶ βλέποντος πάντοτε ἐνώπιόν του τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἐγνώριζε πάντα τὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς του; Δὲν ἦτο δὲ εὐεργετικὴ ἡ ἀνακούφισις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἠδύναντο νὰ ἐξομολογῶνται εἰς περιοδεύοντα μοναχόν, ὅστις ὡς κομήτης ἐμφανιζόμενος ἤθελε μετ' ὀλίγον ἐξακολουθήσῃ τὴν τροχιάν του μεταβαίνων εἰς ἄλλας ἐπαρχίας καὶ ἄλλα ἔθνη; Δὲν καθίστατο δὲ οὕτως ἡ ἐξομολόγησις ἁγιωτέρα, εἰλικρινεστέρα, ἅτε ἀπαλλασσομένη παντὸς κοσμικοῦ κωλύματος;

Ὅπως καὶ ἂν κριθῶσιν αἱ πρῶται αὗται πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμφαίνουσιν ἄνθρωπον ἔχοντα ἰδίαν θέλησιν καὶ τολμῶντα νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοὺς φίλους ἐκείνους, οἵτινες συντελέσαντες εἰς τὴν ἀνύψωσίν του ἐξελάμβανον αὐτὸν ὡς εὐπειθὲς ὄργανον. Δυνάμεθα δὲ ἐκ τούτου νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἤθελεν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ ἀποτινάξῃ καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ καρδιναλίου Κόσσα, ἂν ὁ θάνατος δὲν τὸν προελάμβανε πρὸς ζημίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ.

(1) Antony Meray, La vie au temps des libres prêcheurs. Paris 1878. T. I, σ. 9.

ΙΣΤ΄

Ὁ πάπας, ἐν ᾧ προὐνόει περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ στρέψῃ τὰ βλέμματα πρὸς ἀνατολὰς καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰς φροντίδας αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς τύχας τῆς φυλῆς, ἐξ ἧς κατήγετο.

Ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπειλήσας τὴν τελικὴν καταστροφὴν αὐτῆς κίνδυνος ἐφαίνετο ἤδη παρελθὼν διὰ παντός. Ἀπὸ τῆς 20 Ἰουνίου 1402, ὁ σουλτάνος Βαγιαζὴδ Ἰλδερὴμ κατὰ τὴν περὶ Ἄγκυραν μάχην κατὰ κράτος νικηθεὶς ἦν ὁ αἰχμάλωτος τοῦ Τιμούρ· ἡ Ὀθωμανικὴ δύναμις ὁ ἐφιάλτης οὗτος τῆς χριστιανοσύνης, δὲν ἐλογίζετο πλέον ἐπίφοβος. Καὶ ὁ μὲν Βαγιαζὴδ ἐσύρετο ὑπὸ τοῦ βαρβάρου αὐτοῦ νικητοῦ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας· οἱ δὲ υἱοὶ αὐτοῦ, ἀντὶ νὰ ἑνωθῶσιν ἀδελφικῶς πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους, ἐπολέμουν λυσσωδῶς ἀλλήλοις, διαμφισβητοῦντες μεταξὺ αὐτῶν τὰς ὑπὸ τῶν Τατάρων ἐρημωθείσας ἐπαρχίας. Ἐκ τῶν ἐρίδων τούτων ὠφελούμενοι οἱ πεπτωκότες τῆς Ἀσίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης δυνάσται, ἵδρυον πανταχοῦ μικρὰς ἡγεμονίας. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἡ νέα θύελλα, ἡ Ταταρική, ἥτις ἐπί τινα καιρὸν ἐφάνη μέλλουσα νὰ ἐπιπέσῃ

κατὰ τῆς Εὐρώπης διεσκεδάσθη, ἀναγκασθέντος τοῦ Τιμοὺρ νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, δὲν ὑπῆρχε πλέον κατὰ τὸ φαινόμενον τὶ τὸ δυνάμενον νὰ ταράξῃ τὴν ἡσυχίαν τῆς Δύσεως.

Τὴν ἡσυχίαν ταύτην συμμερισθέντες οἱ Βυζαντῖνοι, ἀντὶ νὰ ἐκστρατεύσωσι μεθ' ὅλων τῶν ὑπολειπομένων αὐτοῖς δυνάμεων κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζὴδ καὶ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἠρκοῦντο λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν δι' εἰρηνικῶν μέσων καὶ δίκην ἐλεημοσύνης ψιχία τινὰ αὐτῆς. Ὁ Σουλεϊμάν, ὅστις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὥριζεν ἐξ Ἀδριανουπόλεως τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ὀθωμανικὰς κτήσεις, ἀπεκοίμιζε τὸν ἐκ Παρισίων εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς περὶ Ἄγκυραν μάχης ἐσπευσμένως ἐπανελθόντα Μανουήλ, παραχωρῶν αὐτῷ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰ κατὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου φρούρια, ἀλλ' ἐκαιροφυλάκει τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ὑποσκελίσας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ καὶ γενόμενος κύριος ὅλης τῆς κληρονομίας τοῦ Βαγιαζὴδ ἤθελε δυνηθῆ νὰ συμπληρώσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρός του διὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου. Οἱ δὲ Βυζαντῖνοι οὐδὲν ὑποπτεύοντες, ἐλογίζοντο ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς *ἐπὶ τῇ ἐν τοῖς Θρᾳκῴοις μέρεσιν*, ὡς λέγει ὁ Δούκας, *εἰρήνῃ παντοίᾳ καὶ ἀστασιάστῳ γαλήνῃ*.

Ὑπῆρχεν ὅμως ἐν Πίσῃ ἔξοχος πολιτικός, γνωρίζων ἐκ πολυχρονίου πείρας τὴν ἀληθῆ τῆς Ἀνατολῆς κατάστασιν, θεωρῶν τὸν τότε καιρὸν ὡς τὸν μόνον κατάλληλον πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ χριστιανιακοῦ κόσμου ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ δυνάμενος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν νέον πάπαν τὸ ἱερὸν πῦρ, ἐξ οὗ ἐφλέγετο. Οὗτος ἦν ὁ *Φιλιβέρτος Ναλλιάκιος* (de Naillac), ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν, αὐτὸς ἐκεῖνος εἰς ὃν εἶχεν ἀναθέσῃ ἡ σύνοδος τὴν φρούρησιν αὐτῆς.

Ἡ τὴν Ῥόδον, τὴν Κῶν καὶ τὰς πέριξ νήσους κατέχουσα δημοκρατία ἐκ στρατιωτῶν μοναχῶν, τὸ τάγμα δηλαδὴ τῶν Ἰωαννιτῶν, ἦν μετὰ τὸ Βυζάντιον τὸ προπύργιον τῶν χριστια-

νῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἐν ᾧ ὅμως οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἀπὸ πολλοῦ εἰς τὴν ἄμυναν περιωρίζοντο, οἱ ἐν Ῥόδῳ διὰ τῶν ναυτικῶν αὐτῶν δυνάμεων ἐπολέμουν ἀμειλίκτως τοὺς Τούρκους. Ἀφ' ἧς μάλιστα τὰς ἡνίας τῆς δημοκρατίας ἀνέλαβεν ὁ Ναλλιάκιος, μεγαλεπίβολα σχέδια ἐπεδιώκοντο ὑπ' αὐτῆς. Ὅπως ἡ Ἐνετία ἐζήτει τότε νὰ γείνῃ ἀντὶ ναυτικῆς χερσαία δύναμις, προσκτωμένη Ἰταλικὰς ἐπαρχίας, οὕτω καὶ οἱ Ἰωαννῖται εἶχον βάλη κατὰ νοῦν νὰ κυριεύσωσι μέρη τινὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος[1]. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Ναλλιακίου ἐγένετο ἡ πώλησις, δι' ἧς ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος αἰσχρῶς παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἱππότας τούτους τὴν Σπάρτην, τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Κόρινθον. Καὶ ἡ μὲν παραχώρησις αὕτη ἐναυάγησεν ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῶν κατοίκων ἐρεθισθέντων ὑπὸ τοῦ κλήρου των κατὰ τῆς κυριαρχίας τῶν Λατίνων μοναχῶν. Μὴ ἀπαυδήσαντες ὅμως ἐκ τούτου οἱ Ἰωαννῖται, ἔλαβον ὡς ἀντάλλαγμα τὰς κομητείας τῶν Σαλώνων καὶ τοῦ Ζητουνίου. Ἀλλ' αἱ κτήσεις αὗται δὲν εἶχον οὐδεμίαν ἀξίαν, ἂν μὴ κατωρθοῦτο ἡ ἐξολόθρευσις τῶν Ὀθωμανῶν. Πρὸς σκοπὸν τοιοῦτον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1404 ἔτους τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ναλλιακίου συνωμολογεῖτο συμμαχία μεταξὺ τῶν Ἰωαννιτῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Θεοδώρου δουκὸς Σπάρτης, τοῦ Τόκκου δουκὸς Λευκάδος καὶ κόμητος Κεφαλληνίας καὶ ἄλλων μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς[2]. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ναλλιακίου ἐκτίζετο ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν ἀπέναντι τῆς Κῶ καὶ πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἁλικαρνασοῦ (*Βουδρούμ*) τὸ περίφημον φρούριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου ὡς παντοτινὴ ἀπειλὴ κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ὀθωμανῶν δυναστῶν.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Ναλλιάκιος ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν συνεκ-

(1) Herquet, Juan Ferrandez de Heredia, Mühlhausen, 1878, ἐν σελίδι 34.

(2) Bosio, Storia della militia di S. Giovanni Gierosolimitano, T. II, ἐν σελίδι 167.

στρατεύσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμούνδου, τοῦ δουκὸς τῆς Νεύερς (Nevers) καὶ τοῦ ἄνθους τῆς Γαλλικῆς ἀριστοκρατίας κατὰ τῶν Τούρκων, εἶδε περὶ τὴν Νικόπολιν πάντας σχεδὸν τοὺς συναγωνιστὰς αὐτοῦ σφαγέντας ἢ ζωγρηθέντας ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τοῦ Βαγιαζήδ, εἶχεν ὀμόση ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος αὐτῶν. Μετ' ἀφάτου λοιπὸν χαρᾶς παρέστη εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀναγόρευσιν πάπα πολυπείρου, ἱκανοῦ νὰ ἐμβατεύσῃ εἰς τὰ περὶ Ἀνατολῆς σχέδιά του, συμπονοῦντος ὡς Γραικοῦ τὴν κατάστασιν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ, καὶ δυναμένου διὰ τῆς ἰσχυρᾶς φωνῆς του νὰ ἀφυπνίσῃ πάντας τοὺς ἡγεμόνας ἐκ τοῦ κατέχοντος αὐτοὺς ληθάργου. Ὅ,τι ὁ Κάρολος Ζένος ᾐσθάνθη, ὅταν ἤκουσεν ἐν Κύπρῳ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦτο αὐτὸ ᾐσθάνθη πρότερον ὁ Ναλλιάκιος, ὅταν εἶδεν ἐν Πίσῃ στεφόμενον αὐτόν. Ὁ συνασπισμός, ὃν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ δραστηριότης αὐτοῦ ἐπετύγχανε μεταξὺ Ἰωαννιτῶν καὶ Βυζαντίνων, ἦτο ἐλπὶς νὰ γείνῃ ἤδη συνασπισμός, σταυροφορία πάντων τῶν μεγάλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γραικὸν πάπαν.

Κατὰ τὰς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου συνεντεύξεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θάρρος ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς αἱ ἐπιστολαὶ καὶ ἡ ἀγγελλομένη ἄφιξις τοῦ Καρόλου Ζένου, τοῦ Νέλσωνος τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἔχων ὁ Ἀλέξανδρος συναρωγοὺς τὸν Ζένον, τὸν Ναλλιάκιον, πρὸς δὲ τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμοῦνδον, ὅστις ἐπεκαλεῖτο ὡσαύτως τὴν ὑπὲρ τῆς Ἀνατολῆς πρόνοιαν αὐτοῦ, ἠδύνατο μετὰ πάσης πεποιθήσεως νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα.

Συνεννοηθέντες εὐκόλως ὅ,τε πάπας καὶ ὁ μέγας μάγιστρος τῆς Ῥόδου, ἅτε ὑπὸ τῶν αὐτῶν σκέψεων ἀγόμενοι, ἐπελάβοντο ἄνευ βραδύτητος τῶν ὑπὲρ ταύτης ἐνεργειῶν. Καὶ ὁ μὲν Ναλλιάκιος ἔπεμψεν ἐπιστολὰς καὶ ἀποστόλους πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως συγχαίρων αὐτοῖς ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει τοῦ νέου πάπα, ἐξ οὗ ἠλπίζετο ἡ ἐξάλειψις τοῦ σχίσματος καὶ ἡ

ἕνωσις τῆς ἐκκλησίας, προτρέπων δὲ αὐτοὺς εἰς συνομολόγησιν γενικῆς συμμαχίας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀποδεικνύων διὰ μακρῶν πῶς ἡ θεία πρόνοια παρεῖχε κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εὐκαιρίαν μοναδικὴν εἰς τοὺς χριστιανοὺς πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ὅσων κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀπώλεσαν, διότι οἱ Ὀθωμανοὶ μὴ ἀνακύψαντες εἰσέτι ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Τιμοὺρ ἐπενεχθείσης καταστροφῆς ἐσπαράσσοντο ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων[1]. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐκήρυττε γενικὴν σταυροφορίαν πέμπων πανταχόσε ἐπιστολὰς καὶ πρεσβευτάς, ὅπως ἐγείρῃ τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον.

Τοιαύτην κατὰ τὸ ἔτος 1407 ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ αὐτοῦ Σιγισμούνδου εἶχε κηρύξῃ σταυροφορίαν καὶ ὁ ἀντιπάπας Γρηγόριος ΙΒ′ κατὰ τῶν *Τεύκρων, Ἀρειανῶν, Μανιχαίων καὶ τῶν ἄλλων ἀπίστων*[2]. Ἡ διαφορὰ ὅμως εἶνε ὅτι τὸ μὲν τοῦ Γρηγορίου κήρυγμα ἄλλο δὲν φαίνεται ἢ ῥητορικὸν ἄσκημα γραφέως τινὸς ἐμφαῖνον ἐντελῆ τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων ἄγνοιαν, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου στηριζόμενον ἐπὶ συνεννοήσεων μετὰ τῶν καταλλήλων προσώπων δηλοῖ ὅτι ὁ πάπας οὗτος σπουδαίως ἐσκόπει νὰ ἐνεργήσῃ, ἂν μὴ προελάμβανεν αὐτὸν ὁ θάνατος[3].

Ἄπορον θὰ ἦτο, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος τοιαῦτα ἐν νῷ ἔχων ὑπὲρ τῶν Ἀνατολικῶν χριστιανῶν, δὲν ἤρχετο ἀπ' εὐθείας εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἂν δὲ καὶ ῥητὸν περὶ τούτου μαρτύριον δὲν διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία, ἔχομεν ὅμως διδόμενα, ἐξ ὧν νὰ εἰκάσωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ὑστέρησε κατὰ τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ μόνον ἔγραψεν ἐπιστολὰς ἀλλὰ καὶ ἔπεμψε πρεσβευτὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν

(1) Bosio, αὐτ. σ. 173—Vertot, Hist. des chevaliers de Malte, Paris 1819, T. II, σ. 328.

(2) Raynaldi, Annales Ecclesiastici ad annum 1047, ἐν σελίδι 192.

(3) Héfélé, Hist. des Conciles T. X, σ. 305.—Lenfant, Concile de Pise, T. I, σ. 323.

πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Γερσώνιος ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ προσλαλιᾷ ἀναφέρει ὅτι ὁ νέος πάπας Γραικὸς τὸ γένος καὶ ἐντεῦθεν κατάλληλος παρὰ πάντα ἄλλον εἰς εὕρεσιν τρόπου πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐπρεσβεύσατο ἤδη πρὸς τοὺς Γραικούς. Ὁ Συρόπουλος ἀφ' ἑτέρου μνημονεύει ὅτι *περὶ τὰ τέλη τῆς πατριαρχείας τοῦ πατριάρχου κύρου Ματθαίου ἐλθὼν ὁ κῦρος Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς διεκόμισεν αὐτῷ γράμμα καὶ λόγους τινὰς ἀπὸ τοῦ τότε πάπα, πρὸς οὓς καὶ ὁ πατριάρχης ἀπελογήσατο καὶ τῷ πάπᾳ ἔγραψεν*[1]. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θάνατος τοῦ πατριάρχου Ματθαίου συνέβη ἐν ἔτει 1410[2], ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐβασίλευε, δῆλον ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ἦν ὁ πάπας ὁ πέμψας τὸν Χρυσολωρᾶν. Ὅτι δὲ ὁ Χρυσολωρᾶς οὗτος ἦν ὁ καταλληλότατος πρεσβευτής, ὃν ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ, καὶ τοῦτο ἐκ πολλῶν λόγων ἀποδεικνύεται.

Ὁ Χρυσολωρᾶς ἐξ εὐγενοῦς καὶ ἀρχαίας οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταγόμενος καὶ μεταξὺ τῶν λογίων πρωτεύων, εἶχε πρὸ ἐτῶν μεταναστεύσῃ εἰς Ἰταλίαν ὑπὸ ἡγεμόνων καὶ μεγιστάνων παρακληθείς, ὅπως διδάσκῃ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ὧν ἡ ἐκμάθησις παρὰ πάντων μετὰ ἐμμανεστάτου ἔρωτος ἐπεζητεῖτο. Ἐδίδασκε δὲ ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου περὶ τὴν ἕδραν αὐτοῦ συνήγοντο οἱ πρῶτοι τῆς πολιτείας, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἐκ Μεδιολάνου διερχόμενος ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Γαλλίαν, ἐκάλεσεν αὐτὸν πλησίον του ὡς εἰδήμονα τῆς γλώσσης καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Δύσεως. Ὁ τοῦ Μεδιολάνου δοὺξ Βισκόντης λαβὼν ἐκ τούτου ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὸν ἄνδρα καὶ φθονῶν τὴν Φλωρεντίαν ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ ὅπως μείνῃ ἐκεῖ καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν[3]. Ὁ νέος πάπας, ὅστις ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βισκόντου εἶχε βεβαίως σχετισθῇ καὶ φιλιωθῇ μετὰ τοῦ

(1) Vera Historia Unionis non verae σ. 5.
(2) Art de vérifier les dates. IV, 120.
(3) Tiraboschi, T. VI, σ. 781 καὶ 678.

ἐνδόξου τούτου συμπολίτου αὐτοῦ, ὅταν ἐπέστη ἡ στιγμὴ τῆς μετὰ τοῦ Βυζαντίου συνεννοήσεως, δὲν εὕρισκεν ἄλλον ἀξιώτερον τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ὃν ἐπέμπετο[1].

(1) Ὁ εὐνοούμενος γραμματεὺς τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἦν ὁ ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ ἱστοριογράφος καὶ μετὰ ταῦτα καγκελλάριος τῆς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας διατελέσας Λεονάρδος Βρούνης Ἀρετῖνος, μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Χρυσολωρᾶ. Tiraboschi, VI, 679. —Vasari, Vite. Trieste 1862 σ. 176.—Καὶ ὁ λόγιος Οὐμβέρτος Δεκέμβριος, ἕτερος μαθητὴς τοῦ Χρυσολωρᾶ, ὑπῆρξε γραμματεὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅταν οὗτος ἦτο ἀκόμη Πέτρος ἐπίσκοπος Νουαρίας, ὠνόμασε δὲ ἕνεκα αὐτοῦ Πέτρον τὸν υἱόν του, ὅστις μετὰ ταῦτα διεκρίθη ὡς ἑλληνιστὴς καὶ ἱστοριογράφος καὶ γραμματεὺς τοῦ δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου καὶ τοῦ πάπα Νικολάου Ε'. Tiraboschi, VI, σ. 717.

ΙΖ΄

Ἂν γνώρισμα ἴδιον τῶν Ἑλλήνων εἰς πάντα καιρὸν ὑπῆρξε τὸ νὰ μὴ λησμονῶσι τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτῶν, ὅπου τῆς γῆς καὶ ἂν ἐκσφενδονισθῶσιν ὑπὸ τῆς τύχης, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γνωρίσματος τούτου ἡ Ἑλληνικὴ καρδία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φθάσας εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς παποσύνης, εἰς ὃ ἔκλινον τότε γόνυ αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς, ἐμνήσθη τοῦ τόπου, ὅπου παῖς ὢν ἐζήτει ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν διαβατῶν, ἐμνήσθη τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ κοινοβίου τῶν Φραγκισκανῶν, ὅπου εὗρεν ἄσυλον καὶ ἐκπαίδευσιν καὶ ἀντὶ τῶν ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀφαρπασθέντων γονέων πατέρας φιλοστόργους πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ μονάζοντας. Ἄχρι τῆς ἁλώσεως διετηροῦντο ἐν τῇ αὐτόθι μονῇ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου τὰ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου δωρηθέντα κειμήλια, δισκοπότηρα, μίτραι δύο διὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων λίθων κεκοσμημέναι καὶ σταυροὶ δύο ὧν εἷς περιέχων τεμάχιον τιμίου ξύλου[1]. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἰδίαις δαπάναις ᾠκοδόμησεν ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ παρεκκλήσιον μετὰ μεγάλης ἀψῖδος, ἐφ' ἧς ἐφαίνετο τὸ οἰκόσημον αὐτοῦ, ἔπεμψε δὲ ἐξ Ἰταλίας τὸν μέγαν πυλῶνα τῆς ἐκκλη-

(1) Creta Sacra T. II, σ. 14.

σίας ἐξ ἐκλεκτοῦ μαρμάρου διὰ σπανίας τέχνης ἐξειργασμένον[1]. Ἐν ᾧ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ καὶ οἱ διάδοχοι πᾶπαι ἐθησαύριζον, ὅπως πλουτίζωσιν ἀνεψιούς, ὅλος ὁ νεπωτισμὸς τοῦ

(1) Creta Sacra, αὐτ. σ. 365. — Φίλος τις γράψας εἰς Ἡράκλειον τῆς Κρήτης κατὰ παράκλησίν μου ἵνα πληροφορηθῇ ἂν σώζηται ἴχνος τῶν οἰκοδομῶν τούτων, ἔλαβε εἰς ἀπάντησιν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

« Ὁ ναὸς τὸν ὁποῖον λίαν καλῶς, ὡς παρατηρῶ, ἐνθυμεῖσθε, ὁ κείμενος ἐπὶ » τοῦ τείχους παρὰ τὴν πύλην τοῦ φρουρίου τὴν καλουμένην τοῦ λοιμοκαθαρ- » τηρίου καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ προμαχῶνος τῶν ἑπτὰ μπαλτάδων, ὁ ἔχων » τὰ ὑπερύψηλα ἐκεῖνα τείχη, ἅτινα ὑπερεῖχον ἁπασῶν τῶν οἰκοδομῶν τῆς πό- » λεώς μας καὶ αὐτῶν τῶν μιναρέδων καὶ ἅτινα καθεωρῶντο ἀπὸ μεγίστης ἀπο- » στάσεως ὑπό τε τῶν διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς ἐρχομένων εἰς Ἡράκλειον, » καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἅλωσιν μετατραπεὶς εἰς Τζαμίον ὠνομάσθη Χουνκιὰρ » Τζαμί, ὑποθέτω κἀγὼ ὅτι ἦτο ὁ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου. Οὗτος μέχρι τοῦ » 1849, ἐποχῆς καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἀνεχώρησα ἐντεῦθεν, ἐσώζετο ἀκέραιος ἐκτὸς » τῆς στέγης του, ἥτις ξυλίνη οὖσα εἶχε καταρρεύσει, διεκρίνοντο δὲ κάλλιστα » εἰς τὸ ἐσωτερικόν του, μεθ' ὅλα τὰ ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιτε- » θέντα κονιάματα, πλεῖσται ὅσαι τοιχογραφίαι κάλλιστα ἐπεξειργασμέναι, πρὸς » τὸν Βυζαντινὸν ἀποκλίνουσαι ῥυθμόν· πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν τοῦ ναοῦ ὑπῆρ- » χεν οἰκοδόμημα εὐμέγεθες, θολωτόν, συνεχόμενον μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅπερ κατὰ » πᾶσαν πιθανότητα ἐχρησίμευεν ὡς βαπτιστήριον, ὀλίγα δὲ βήματα μακρὰν » τῆς πρὸς δυσμὰς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ τῆς κοσμουμένης ὑπὸ τῆς ὡραιο- » τάτης καὶ μεγαλοπρεπεστάτης ἐκείνης μαρμαρίνης πύλης, ἣν ἐνθυμεῖσθε, » ἔκειτο κομψότατον θολωτὸν καὶ θαυμασίως διατηρούμενον μικρὸν παρεκκλήσιον, » πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ὁποίου ἵστατο στήλη μαρμαρίνη, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς » ὁποίας, ἂν δὲν λανθάνωμαι, ὑπῆρχε σφαῖρα ἐκ μαρμάρου καὶ αὐτη· ὅταν » περὶ τὰ τέλη τοῦ 1859 ἐπανῆλθον ἐνταῦθα, ἴχνος ἐλάχιστον τοῦ παρεκκλη- » σίου τούτου καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ ἱσταμένης στήλης δὲν ὑπῆρχε, καὶ τοῦτο διότι » αἰθίοψ τις, ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, διατελῶν ἀρχηγὸς » τῆς φρουρᾶς Ἡρακλείου κατὰ τὸ 1851 ἢ 1852, ὀνειρευθεὶς ὅτι ὑπὸ τὴν στή- » λην ἐκείνην ἐκρύπτετο θησαυρός, κατέρριψεν αὐτὴν καὶ προέβη εἰς ἀνασκαφάς, » μὴ εὑρὼν ὅμως τὸν θησαυρὸν ὑπ' αὐτὴν προέβη καὶ εἰς τὴν ἐκ θεμελίων » καταστροφὴν τοῦ παρεκκλησίου, ἵνα ἀνετώτερον διεξαγάγῃ τὰς ἐρεύνας του. » Ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ παρεκκλησίου νομίζω ὅτι ὑπῆρχεν ἐπιγραφή, καὶ ἄλλοι » δέ, οὓς ἠρώτησα, μοὶ εἶπον ὅτι νομίζουσιν ὅτι ὑπῆρχε τοιαύτη· ὅτι ὅμως » ὑπῆρχον οἰκόσημα ἄνω τῆς θύρας καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς, περὶ τούτου εἶμαι » βεβαιότατος. Ἐνθυμοῦμαι δὲ κάλλιστα ὅτι τὰ οἰκόσημα ταῦτα ἔφερον τρεῖς » κρίνους *. Ἄλλην λεπτομέρειαν τῶν οἰκοσήμων δὲν ἐνθυμοῦμαι. Καὶ τοιαύτη

(*) Δὲν ἐνθυμεῖται καλῶς ὁ γράψας, διότι οἰκόσημον τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἦν ἥλιος ἀνατέλλων. Ὅρα Cinagli, Le monete dei papi σ. 40, καὶ τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης σελ. 106.

Ἀλεξάνδρου περιωρίσθη εἰς τὰ δωρήματα ταῦτα πρὸς τὴν πατρίδα του Κρήτην, ὧν τὴν ἀξίαν αὐξάνει ἡ περίστασις ὅτι ὑπῆρξε πάπας πτωχός, τρεφόμενος διὰ δαπάνης τοῦ καρδιναλίου Κόσσα.

» μὲν ἡ τύχη τοῦ παρεκκλησίου, τοῦ δὲ ναοῦ ἡ καταστροφὴ ἤρξατο κατὰ τὸ » 1867, ὅτε ἡ κυβέρνησις ἐπεχείρησε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ » τοῦ 1856 καταπεσόντος Βεζὶρ Τζαμίου· καὶ πρῶτον μὲν κατεστράφη ἡ ὡραία » ἐκείνη πύλη ἵνα χρησιμοποιηθῶσι τὰ ὡραῖα καὶ ἄφθονα μάρμαρά της εἰς τὴν » οἰκοδομὴν τοῦ νέου τζαμίου, εἶτα δὲ ἤρξατο καὶ ἡ μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ » μόχθου καὶ τῇ χρήσει τῆς πυρίτιδος κατεδάφισις τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, διότι » καὶ οἱ λίθοι ἐχρειάζοντο· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ τζαμίου, ἡ διεύθυνσις » τῶν βακουφίων ἐξηκολούθει νὰ πωλῇ λίθους καὶ εἰς ἰδιώτας, τέλος δὲ πρὸ » δύο ἐτῶν συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν στρατιωτικός τις διοικητής, καταρρίψας » καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ναοῦ καὶ χρησιμοποιήσας τοὺς λίθους εἰς στρῶσιν τῆς » πλατείας τῶν τριῶν καμαρῶν· τώρα δὲν σώζεται εἰ μὴ μικρόν τι μέρος τῆς » βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ καὶ τὸ βαπτιστήριον σχεδὸν ἀκέραιον. Ὑπό τε » τὸν ναὸν καὶ τὸ βαπτιστήριον ὑπάρχουσιν ἐκτεταμέναι ὑπόγειοι στοαί, ἐν αἷς » ὑπῆρχον καὶ τάφοι, αἵτινες χρησιμεύουσι νῦν ὡς κατοικία πολλῶν πτωχῶν » οἰκογενειῶν αἰθιόπων. — Σώζεται παράδοσίς τις ἐνταῦθα, περὶ τῆς ἀκριβείας » τῆς ὁποίας οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἐγγυηθῇ, καθ' ἣν κληρικός τις καθολικὸς » παρεπιδημῶν ἐνταῦθα ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, ἔτυχε νὰ συναντήσῃ ἐπανειλημμέ-» νως κατὰ τὴν θέσιν ταύτην παιδίον τι πτωχῆς οἰκογενείας, ὅπερ ἐκεῖ κατὰ » προτίμησιν συνείθιζε νὰ βόσκῃ τὸ ἀρνίον του· ἡ συμπαθητικὴ φυσιογνωμία » τοῦ παιδίου καὶ ἡ νοημοσύνη του κατέθελξαν τὸν κληρικόν, δι' ὃ καὶ ἀνα-» χωρῶν ἐντεῦθεν ἐζήτησε παρὰ τῶν γονέων αὐτοῦ τὴν ἄδειαν ἵνα τὸ παραλάβῃ » μεθ' ἑαυτοῦ καὶ φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του, πρᾶγμα ὅπερ οὗτοι μετ' » εὐχαριστήσεως παρεδέχθησαν· ὁ παῖς οὗτος ἐκπαιδευθεὶς καὶ γενόμενος κλη-» ρικός, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕπατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα γενό-» μενος ἀρχιεπίσκοπος καὶ καρδινάλιος· οὗτος δὲ ᾠκοδόμησε τὸν ναὸν τοῦτον ἐν » τῇ θέσει ἐκείνῃ, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐγνωρίσθη μετ' ἐκείνου, ὅστις ἐγένετο εὐερ-» γέτης του καὶ ἀφορμὴ τῆς προαγωγῆς του ».

ΙΗ΄

Ἐν Πιστωρίᾳ ἔτι διατελῶν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς κράζων *ζήτω ἡ ἐκκλησία, ζήτω ὁ πάπας Ἀλέξανδρος*, ἤνοιξε τὰς πύλας τοῦ ἄστεος εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, εὑρέθη δὲ εἰς ἀπορίαν ἂν ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τῇ γνώμῃ τῶν Φλωρεντίνων, οἵτινες συνεβούλευον νὰ μεταβῇ ἀμέσως εἰς Ῥώμην, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν κατὰ τοῦ Λαδισλαυΐου μελετωμένην ἐκστρατείαν ἢ τῇ γνώμῃ τοῦ καρδιναλίου Κόσσα, ὅστις ἐπέμενε νὰ μεταβῇ προηγουμένως εἰς Βονωνίαν. Τὸ τελευταῖον προετίμησεν ὁ πάπας, ἐπὶ τούτῳ δὲ κατακρίνεται ὡς δουλικῶς ὑπείκων εἰς τὸν Κόσσαν. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἀρκούντως δικαιολογεῖται, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο ἀκόμη ὁλόκληρος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν παπικῶν, ὅτι μέρη αὐτῆς ὀχυρὰ κατείχοντο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὅτι ὁ ἄστατος τῶν Ῥωμαίων χαρακτὴρ δὲν παρεῖχε πλήρη ἀσφάλειαν κατὰ πάσης μεταβολῆς.

Ἐν ὥρᾳ δριμυτάτου χειμῶνος διὰ τῶν χιονοσκεπάστων Ἀπεννίνων ὀρέων μετέβαινεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν πόλιν τῆς Βονωνίας, ὅπου κατὰ τὴν 12 Ἰανουαρίου 1410 ἀφικόμενος ἐγίνετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ πανταχόθεν συρρεύσαντος πλήθους. Ὁ μαρκίων τῆς Φερράρας, τιμαριοῦχος τῆς

ἁγίας ἕδρας, εἶχε πορευθῇ μετὰ λαμπρᾶς συνοδείας εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ μέχρι τοῦ χωρίου *Πιανόρου*, κατὰ δὲ τὴν θριαμβικὴν εἴσοδον δύο ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Μαρκίωνος ἐπορεύοντο παρὰ τὸν ἀναβολέα, δύο δὲ παρὰ τὰς ἡνίας τοῦ ἵππου τοῦ φέροντος τὸν πάπαν[1].

Ὁ πολύπειρος ὅμως γέρων εἶχε δίκαιον θεωρῶν ἐπισφαλῆ τῶν λαῶν τὴν εὔνοιαν. Μόλις ἀναπαυθεὶς ἐκ τῶν κόπων τῆς ὁδοιπορίας, αἴφνης ἐμάνθανεν ὅτι ἡ πλησίον πόλις *Φόρον Πομπιλίου* (Forlimpopoli) ἐπανέστη τῇ 18 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατὰ τῆς παπικῆς ἐξουσίας, ἀνακηρύξασα ἑαυτὴν ἀνεξάρτητον καὶ καλέσασα εἰς τὴν ἡγεμονίαν τὸν Γεώργιον Ὀρδελάφιον, ὥστε ἠναγκάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῆς ὁ καρδινάλιος Κόσσας, ἵνα τὴν ἐπαναγάγῃ εἰς ὑποταγήν.

Τὴν ἐντεῦθεν ἀθυμίαν διεσκέδαζε μετ' ὀλίγον ἡ ἄφιξις μεγάλης πρεσβείας τῶν Ῥωμαίων, ἥτις κατὰ τὴν 12 Φεβρουαρίου ἐνεχείριζεν ἐν μεγάλῃ τελετῇ εἰς τὸν πάπαν καὶ τὰς κλεῖς καὶ τὴν σημαίαν τοῦ ἄστεος καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ καθολικοῦ κόσμου ἐπάνοδον[2]. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δεξάμενος ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ σύμβολα τῆς ἐπὶ τῆς Ῥώμης κυριαρχίας του, ἐπεκύρου τὰς δημοτικὰς αὐτῆς ἐλευθερίας. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἠσπάζοντο τὸν πόδα τοῦ ἄλλοτε ἐπαίτου Κρητός, ἐταράχθησαν ἐν τῷ τάφῳ τὰ ὀστᾶ τοῦ Ῥωμαίου Μετέλλου τοῦ πορθητοῦ τῆς Κρήτης. Ὁ Ἀλέξανδρος θεωρῶν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς ἐκ τῶν μάλιστα σπουδαίων τοῦ βίου αὐτοῦ, διέταξε νὰ κοπῇ νόμισμα εἰς παντοτινὴν τούτου μνήμην[3].

Τὴν ἐπιθυμίαν ὅμως τῶν Ῥωμαίων καὶ ἑαυτοῦ, νὰ πατήσῃ

(1) Antonio Frizzi, Memorie per la Storia di Ferrara, Ferrara 1793, T. III, σ. 395.

(2) Muratori Annali, anno 1410. — Gregorovius, T. VI. σ. 598.

(3) Angelo Cinagli, Le monete dei papi, Fermo 1848. σ. 40. σημ. 5. Ὁ εἰς τὸν πάπαν ἐγχειρίσας τὰς κλεῖς καὶ τὴν σημαίαν τῆς Ῥώμης ἦν ὁ Ἰάκωπος Ὀρσίνης, κόμης τῆς Tagliacozzo. Litta, Famiglia Orsini di Roma, Parte IV, Tavola XIX.

τὸ ἔδαφος τῆς Ῥώμης καὶ νὰ προσευχηθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν ἀποστόλων, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἀσθενήσας μετ' ὀλίγον καὶ βλέπων ἐγγίζουσαν τὴν ὥραν τοῦ θανάτου, συνεκάλεσε τοὺς καρδιναλίους καὶ προτρέψας αὐτοὺς νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐργαζόμενοι πρὸς ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας, συνέστησεν αὐτοῖς νὰ μένωσι προσκεκολλημένοι εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, εἰς οὗ τοὺς ἀγῶνας ὠφείλετο ἡ ἐξάλειψις τοῦ μακροῦ σχίσματος. Παρέδωκε δὲ τὸ πνεῦμα τῇ 4 Μαΐου 1410[1].

(1) Ἀνυπόστατος ἡ κατὰ τοῦ Κόσσα γινομένη κατηγορία ὅτι διὰ δηλητηρίου ἐπέσπευσε τὸν θάνατον τοῦ γέροντος πάπα.

« Fu portato il suo cadavere fra il pianto universale, nel Tempio di S. Francesco, dov' ebbe pompa di esequie e sepolcro ricco marmoreo, dove fu scolpita l'immagine di lui e posta la seguente inscrizione

SUMMUS PASTORUM ALEXANDER QUINTVS ET OMNIS
SCRIPTURAE LUMEN SANCTISSIMUS ORDO MINORUM
QUEM DEDIT, ET PROPRIO CRETENSIS NOMINE PETRUS.
MIGRAVIT ANNO 1410.

Giambattista Pagani dei Lavettini bolognese, mosso da pietà avendo ristaurato molte cose nel tempio predetto, riparò pure il mausoleo ad Alessandro Pontefice il 20 Settembre 1588. Esso mausoleo (come vedesi ora nel Cimitero Comunale dove fu trasferito in questo secolo) è composto di tre parti ben distinte fra loro. Un primo ordine d'architettura, con tre pilastri ornati semi-conici, con zoccolo inferiore di buono stile e semplice cornice alla cima; un secondo ordine con quattro pilastretti compositi, e cornice e fregio, di bell' intaglio e di eleganti membrature; un terz' ordine, dov' è la figura adagiata del Pontefice, di dietro alla quale sorgono tre mensole di fina scultura, sostenenti le statue di due Santi Francescani e di Nostra Donna Santissima Vergine e Madre. Fra' tre pilastri poi d'un ordine inferiore, veggonsi due nicchie a tutt' altezza, con due figure d'arcangeli, che reggono coll' una delle braccia una cornucopia colma di frutta, e che impongono l' altro ad uno scudo oblungo ottangolare curvilineo concavo. L'insieme del monumento segna l'epoca buona dei quattrocentisti; se non che certi festoni di coccole, certi piedi griffagni, certe figure chimeriche, danno sospetto che nel ristauro avvenuto quasi due secoli dopo l' erezione del sepolcro, non solo si racconciasse quanto di guasto vi si scontrava, ma parecchie parti con troppo ardimento vi venissero appieno modificate ». Eletta dei monu-

ΙΘ

Ἅπαντες οἱ σύγχρονοι ἱστοριογράφοι ἐξαίρουσι τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου. Μόνον ἐλάττωμα εὑρίσκομεν αὐτῷ ἀποδιδόμενον ὅτι ἦν γαστρὸς ἥττων καὶ ὅτι ἠγάπα τὴν πολυτέλειαν. Ἀλλ' ὁ ἰδιωτικὸς αὐτοῦ βίος πρέπει νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν τῶν προκατόχων καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἵνα δεόντως ἐκτιμηθῇ. Ἐκ δὲ τῆς ἱστορίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὡς συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐτίμησε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ ὅτι, ἄν ποτε ἡ Κρήτη ἐλευθέρα στήσῃ μνημεῖον εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας, οἵτινες εἶδον ἐν αὐτῇ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τοῦ πανθέου τούτου κόσμημα θέλει εἶναι μετὰ τῶν ἄλλων τὸ ὄνομα τοῦ Κρητὸς Πάπα.

menti più illustri e classici sepolcrali, Bologna 1840, T. II.

Τὸ Μαυσωλεῖον τοῦτο τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου εἶνε ἔργον τοῦ περιφανοῦς γλύπτου Νικολάου Ἀρετίνου. Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τοῦτο ὁ Vasari, Vite. Trieste 1861 σ. 176. «Fece (Nicolò di Piero Aretino) nel convento dei Frati minori la sepoltura di papa Alessandro V che in Bologna aveva finito il corso degli anni suoi. E, comechè egli molto ricusasse quell'opera, non potette però non condiscendere ai preghi di M. Lionardo Bruni Aretino che era stato molto favorito segretario di quel pontefice. Fece dunque Nicolò il detto sepolcro, e vi ritrasse quel papa di naturale. Ben è vero che per la incomodità dei marmi ed altre pietre fu fatto il sepolcro, gli ornamenti di stucchi e di pietre cotte; e similmente la statua del papa sopra la cassa, la quale è posta dietro al coro della detta chiesa».

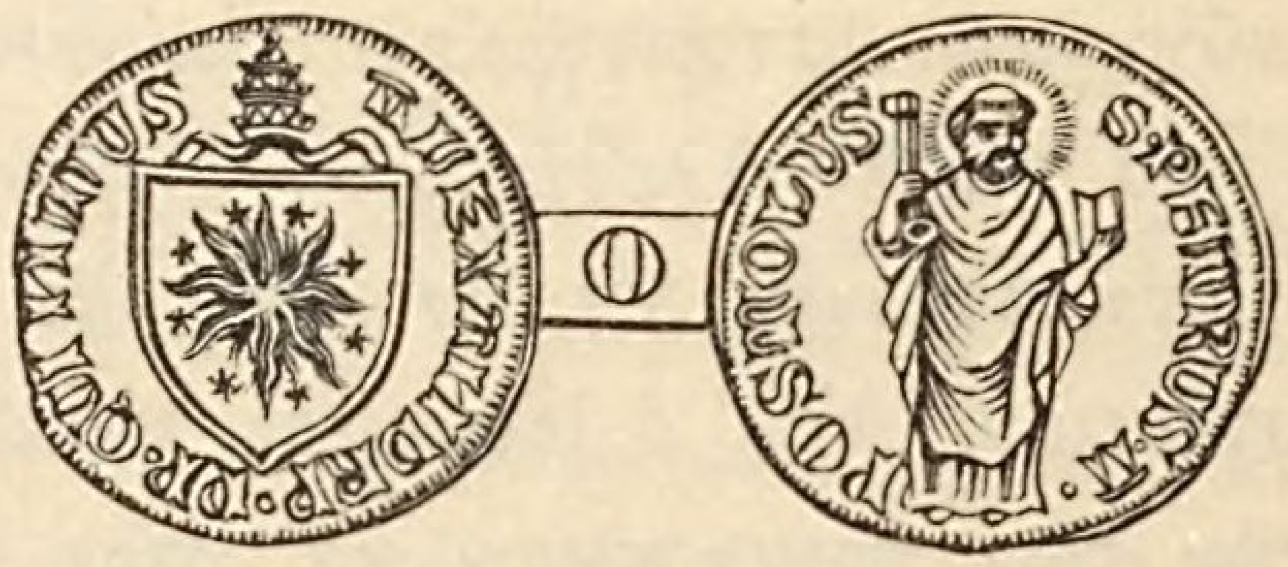

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

ΚΑΙ

Η ΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑι ΣΥΝΟΔΟΣ

« Concilii Basileensis insolentiam Concilio Florentino celebrato refrenavit ac fregit, in quo Joannes Palæologus Græciæ Imperator Romanum caput agnoscens eius pedibus se humilissime substravit ». Ἐπιτάφιος τοῦ Πάπα Εὐγενίου Δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Σωτῆρος ἐν Λαύρῳ τῆς Ῥώμης.

Ἵνα ζωγραφήσωμεν τοὺς χαρακτῆρας τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου Ε', ἐδέησε νὰ ἐκτυλίξωμεν τὸ πολύπλοκον δρᾶμα, ἐν ᾧ οὗτος ὑπῆρξεν ἓν τῶν πρωτευόντων προσώπων. Ὅτε ὅμως ὁ θάνατος ἀποσπᾷ αὐτὸν ἐκ τῆς σκηνῆς, τὸ δρᾶμα δὲν εἶχε φθάση ἀκόμη εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Μένει δὲ ὁ θεατὴς περίεργος νὰ μάθῃ πῶς ἐλύθη τοῦ μεγάλου δυτικοῦ σχίσματος ὁ κόμβος, οὗ ἐπιληφθεῖσα ἡ χεὶρ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔπιπτε νεκρά. Χάριν τοῦ θεατοῦ τούτου μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τοῦ δράματος, εἰς ἣν ἐμφανίζεται πάλιν Ἑλληνικὸν πρόσωπον, ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία, προωρισμένη νὰ θυσιασθῇ ἐπὶ τέλους ὡς σφάγιον ὑπὸ τῆς παποσύνης, ἵνα ἄρῃ αὕτη τὸν ὁριστικὸν θρίαμβον κατὰ τῶν πολεμίων της.

Α΄

Ἅμα ταφέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ἐν Βονωνίᾳ παρόντες καρδινάλιοι ἐκήρυττον διάδοχον αὐτοῦ τὸν Κόσσαν, ὅστις μετονομασθεὶς Ἰωάννης ΚΓ΄ ἀνέβαινεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη παμψηφεὶ γενομένη ἐδικαίου τὴν πρὸς τὸν Κόσσαν συμπεριφορὰν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀποδεικνύουσα ὅτι αὐτός, καίπερ μὴ ἀπολαύων ὑπολήψεως καλοῦ κληρικοῦ, ἐθεωρεῖτο ὅμως ὡς ὁ μόνος δυνάμενος νὰ κρατήσῃ διὰ τῆς στιβαρᾶς αὑτοῦ χειρὸς τὸ πηδάλιον τῆς νεὼς τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν καιρῷ τρικυμίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τὰ πράγματα ἔβαινον αἰσίως, καὶ ὁ νέος πάπας ἀπελάμβανε τὴν χαράν, ἧς ὁ προκάτοχός του ἐστερήθη, νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν Οὐατικανῷ. Μετ' ὀλίγον ὅμως, στραφείσης τῆς τύχης ἐναντίον του, ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν ὅπλων τοῦ Λαδισλαυΐου νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ῥώμην, ἐκδιωχθεὶς δὲ καὶ ἐκ Βονωνίας ὑπὸ τοῦ στασιάσαντος λαοῦ, μόλις εὕρισκεν ἄσυλον εἰς Φλωρεντίαν. Γυμνωθεὶς οὕτω πάσης ἐξουσίας καὶ ἕρμαιον γενόμενος τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πάντων πονηρότατον, συνεκάλει ἑκὼν ἄκων ἐν Κωνσταντίᾳ τὴν νέαν γενικὴν σύνοδον, ἣν ὁ πάπας Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐν Πίσῃ ὑποσχεθῇ. Μεταβὰς δὲ ἐκεῖσε, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἴδῃ κατὰ πόσον ἦτο τοῦ Ἀλεξάνδρου κατώτερος. Ἐν ᾧ

ὁ προκάτοχός του ἐτύγχανεν ἕνεκα τῶν ἀρετῶν του τοῦ σεβασμοῦ ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, τὸν Κόσσαν πάντες ἐβδελύσσοντο ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ καθαιρέσῃ καὶ φυλακίσῃ αὐτὸν ἡ σύνοδος. Παραιτηθέντος δὲ συγχρόνως τοῦ ἀντιπάπα Γρηγορίου καὶ ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ πάντων τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ τοῦ ἑτέρου ἀντιπάπα Βενεδίκτου, ὅστις ἐπὶ τέλους ἔμεινεν ὁ μόνος ἄνθρωπος ὁ πιστεύων εἰς τὴν ἑαυτοῦ παποσύνην, ἐξελέγετο τῇ 11 Νοεμβρίου 1417 πάπας ὁ Ῥωμαῖος καρδινάλιος *Ὄθων Κολόννας*. Μετονομασθεὶς οὗτος *Μαρτῖνος Ε'*, ἐνεφανίζετο ὡς ὁ μοναδικὸς καὶ ἀναμφισβήτητος ποιμήν, οὗτινος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἕνεκα τοῦ σχίσματος ἐστερεῖτο ὁ χριστιανικὸς κόσμος.

Ἡ παποσύνη ὅμως δὲν εἶχε νικήση τὸ σχίσμα ἄνευ μειώσεως τῶν ἐκ τῶν μέσων αἰώνων χρονολογουμένων προνομίων αὐτῆς. Ὁ Μαρτῖνος Ε' δὲν ἦτο πλέον ἀπόλυτος τῆς ἐκκλησίας μονάρχης, ὅπως ὁ Γρηγόριος Ζ', ὁ Ἀλέξανδρος Γ', ὁ Ἰννοκέντιος Γ'. Κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου τὰ ἐλευθερόφρονα σπέρματα, ἅτινα ἤδη ἐρρίφθησαν ἐν Πίσῃ, εἶχον ἀναπτυχθῆ, ἡ δὲ σύνοδος, ἀναλαβοῦσα δικαιώματα καὶ γλῶσσαν συντακτικῆς τῆς ἐκκλησίας συνελεύσεως, ἐπέβαλε φραγμοὺς εἰς τὴν παπικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκεῖ ἐν πρώτοις ἐκηρύχθη ἡ ἀρχή, ὅτι αἱ γενικαὶ σύνοδοι ἐκπροσωποῦσαι τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἀρύονται τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι ὁ πάπας, ὅπως πᾶς ἄλλος χριστιανός, εἶνε ὑπόχρεως νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰ παρ' αὐτῶν θεσπιζόμενα. Ἐκεῖ ὡρίσθη ὅτι αἱ σύνοδοι πρέπει περιοδικῶς νὰ συγκαλῶνται, καὶ ἤδη ἡ μὲν προσεχὴς κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ παρούσης, ἡ δὲ ἀκόλουθος ταύτης κατὰ τὸ ἕβδομον, αἱ δὲ ἄλλαι πᾶσαι κατὰ πᾶν δέκατον ἔτος. Πρὸς τούτοις, ἵνα φανῇ ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ νέου πάπα ἐπήγαζεν ἐκ τῆς ὁλομελείας τῆς ἐκκλησίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ καρδιναλικοῦ συλλόγου, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μαρτίνου ἐγένετο οὐ μόνον ὑπὸ τῶν 23 καρδιναλίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ 30 ἀντιπροσώπων τῶν ἀποτελούντων τὴν σύνοδον τεσσά-

ρων ἐθνῶν. Ἡ παποσύνη μετεσχηματίζετο οὕτω καὶ ἐγίνετο συνταγματικὴ μοναρχία.

Ἡ μὲν μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς, τὸ ὄνειρον τοῦτο τοῦ αἰῶνος, δὲν ἐξετελέσθη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντίᾳ πατέρων· ἤλπιζον ὅμως οὗτοι ὅτι διὰ τῶν μνημονευθέντων θεσπισμάτων ἐφύτευσαν τὸ δένδρον, ὅπερ ἤθελε καλλιεργηθῇ ὑπὸ τῶν μελλουσῶν περιοδικῶν συνόδων.

Ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς κοσμικὰς πολιτείας, ὅταν ὁ τέως ἀπόλυτος μονάρχης βλέπῃ ὑπὸ συντακτικῆς συνελεύσεως ἐλαττούμενα τὰ προγονικὰ προνόμια, τοῦτο συνέβη τότε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν. Ὁ Μαρτῖνος Ε΄ τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐκλογῆς του ἐσκέπτετο πῶς νὰ ματαιώσῃ τὸ ἔργον τῆς συνόδου καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ ἀκεραίαν τὴν παπικὴν ἐξουσίαν· πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς συνοδικῆς διατάξεως, καθ' ἣν νέα σύνοδος ἔπρεπε νὰ συγκληθῇ ἐντὸς πέντε ἐτῶν, συνεκάλει μίαν τοιαύτην ἐν Παπίᾳ διὰ τὸ 1423 ἔτος, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν μετέθετεν εἰς Σιένην καὶ εἶτα τὴν διέλυεν ἄπρακτον. Ἡ πίεσις τῶν ἡγεμόνων καὶ ἡ καταβοὴ τῆς κοινῆς γνώμης τὸν ἠνάγκασαν νὰ προκηρύξῃ ἑτέραν διὰ τὸ 1431 συναχθησομένην ἐν Βασιλείᾳ. Ὅτε αὕτη συνήρχετο, νέος πάπας ἐκάθητο ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἕδρας, ὁ *Εὐγένιος Δ΄*.

Β'

Ἅμα τῇ στέψει αὐτοῦ ὁ Εὐγένιος οὐχὶ αὐθόρμητος ἀλλὰ ὑποχρεωθεὶς ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐκλογήν του παρὰ τῶν καρδιναλίων ἐπιβληθέντων ὅρων, ἐπεκύρωσε τὴν διάταξιν τοῦ προκατόχου του περὶ συγκλήσεως τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου.

Μετ' ὀλίγον ὅμως μεταμελόμενος ἐξέδωκε βοῦλλαν (18 Δεκεμβρίου 1431), δι' ἧς ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι διέλυε τὴν σύνοδον μόλις ἀρξαμένην καὶ συνεκάλει νέαν μετὰ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος συγκροτηθησομένην ἐν Βονωνίᾳ, ὅπου ὡς κυρίαρχος τοῦ τόπου εἶχε πλείονα τὰ μέσα τῆς ἐπιδράσεως. Ἀλλ' οἱ ἐν Βασιλείᾳ πατέρες ἀντὶ νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰς παπικὰς διαταγάς, ἀντὶ νὰ φοβηθῶσι τοὺς ἀφορισμούς του, ἐστηρίχθησαν εἰς τὰ προσφάτως ἐν Κωνσταντίᾳ ψηφισθέντα καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὐδεὶς ἐπὶ τῆς γῆς κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ διαλύειν γενικὴν σύνοδον, καὶ ὅτι ὁ πάπας ἦν ὑφιστάμενος αὐτῆς· ἠπείλουν δέ, ἂν ἐντὸς ῥητῆς προθεσμίας δὲν ἐνεφανίζετο, νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ὑπόδικον.

Ἡ κοινὴ γνώμη καὶ οἱ ἰσχυροὶ τῆς Δύσεως ἡγεμόνες ὑπεστήριζον τότε τοὺς ἐν Βασιλείᾳ, ὁ δὲ Εὐγένιος ἰδὼν ὅτι ἡ τιάρα του ἐκινδύνευεν, ἠναγκάζετο νὰ ἀνακαλέσῃ πάσας ἀλλεπαλλήλως τὰς κατ' αὐτῶν βούλλας, ἐπὶ τέλους δὲ ταπεινούμενος

ἐνώπιον τῆς θελήσεως τῶν πατέρων ἐπέτρεπε τὴν ἀκώλυτον ἐξακολούθησιν τῶν ἔργων τῆς νομίμως συγκεκροτημένης συνόδου (15 Δεκεμβρίου 1433).

Τοῦ θριάμβου τούτου ἐπὶ τῆς παποσύνης καρπὸς ἦν ἡ πολυθρύλητος ἐκείνη σειρὰ ψηφισμάτων, δι' ὧν ἡ σύνοδος πάσας διαδοχικῶς περιέκοπτε τὰς μεσαιωνικὰς προνομίας τῆς ἁγίας ἕδρας, ἔφρασσε τοὺς ἀγωγούς, δι' ὧν τὰ πλούτη ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης συνέρρεον εἰς τὸ παπικὸν ταμεῖον, ἀφῄρει ἀπὸ τοῦ πάπα τὴν καταχρηστικῶς εἰς χεῖρας αὐτοῦ συγκεντρωθεῖσαν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων, ἀποδίδουσα αὐτὴν εἰς τοὺς κατὰ τοὺς κανόνας ἐκλογικοὺς συλλόγους, ὥριζε τύπον ὅρκου, ὃν ὤφειλον οἱ πᾶπαι νὰ ὀμόσωσι κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν, ὑπισχνούμενοι τὴν τήρησιν τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ συντάγματος, κατήργει τὴν εἰς Ῥώμην ἔκκλησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικῶν, ἐκανόνιζε τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ πάπας ὤφειλε νὰ διαχειρίζηται τὴν κοσμικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ ἔκλειε τὴν θύραν εἰς τὸν νεπωτισμόν, ἀπαγορεύουσα τὸν διορισμὸν συγγενῶν τοῦ πάπα ἄχρι τρίτου βαθμοῦ εἰς τὰ μεγάλα τοῦ παπικοῦ κράτους ἀξιώματα [1].

Οὕτως οἱ ἐν Βασιλείᾳ πατέρες, ἐμφορούμενοι τοῦ πνεύματος τῶν ἐν Κωνσταντίᾳ ἀνοιξάντων τὴν ὁδὸν τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐφήρμοζον τὰς ἐκεῖ κηρυχθείσας ἀρχάς, τὸν δὲ πάπαν τὸν ἄχρι τοῦδε ἀπόλυτον μονάρχην καὶ ἐπίγειον θεὸν μετέβαλλον εἰς συνταγματικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας. Αἱ συνεδριάσεις τῶν ἐν Βασιλείᾳ πολλὴν ἔχουσι τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς συνεδριάσεις τῆς συντακτικῆς τῶν Γάλλων συνελεύσεως, ἐν αἷς κατηργήθη τὸ φεουδαλικὸν σύστημα τὸ ἀπὸ αἰώνων πιέζον τὴν ἀνθρωπότητα.

Αἱ ἐπαναστάσεις ὅμως, ὅταν μεταβαίνωσιν ἀπὸ τῆς κηρύξεως γενικῶν ἀρχῶν, περὶ ὧν οἱ πάντες ὁμοφωνοῦσιν, εἰς τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἐφαρμογήν, προσβάλλουσι συμφέροντα, προ-

(1) Héfélé, Hist. des Conciles. T. XI, σ. 305 κἑξ. καὶ 346 κἑξ.—Voigt, Enea Silvio Piccolomini. Berlin 1856. T. I, σ. 109.

καλοῦσιν ἀντιρρήσεις καὶ διχονοίας καὶ προσκρούουσι συνήθως εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἀντιδράσεως. Οὕτω καὶ τότε ἡ ὁμὰς τῶν ἀνθρώπων ἡ καρπουμένη ἐκ τῆς ἄχρι τοῦδε καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐξουσίαν καὶ τιμὰς καὶ πλούτη, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἰταλοὶ ἐκκλησιαστικοί, εὐθὺς ὡς εἶδον τὸν πέλεκυν τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων ἐγγίζοντα τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου, ὑφ' οὗ τὴν σκιὰν ἐνετρύφων, συνησπίσθησαν περὶ τὴν ἁγίαν ἕδραν καὶ ἐνέπνευσαν θάρρος εἰς τὸν Εὐγένιον, ὅπως ἀντισταθῇ εἰς τὴν σύνοδον καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῶν παπικῶν προνομίων.

Ποῦ ὅμως στηριζόμενος ἠδύνατο οὗτος ν' ἀντιστρατευθῇ κατὰ συνόδου, ἣν αὐτὸς πρὸ ὀλίγου ἀνεγνώρισε καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ὑπεστήριζε; Ἔπρεπε μηχανή τις νὰ εὑρεθῇ, δι' ἧς τὴν κοινὴν ταύτην γνώμην νὰ στρέψῃ ὁ πάπας ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὴν μηχανὴν ταύτην παρέσχεν αὐτῷ ἡ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπιδιωκομένη ἕνωσις. Αὐτῆς εἶχε ποιήσῃ πρὸ ὀλίγου χρῆσιν ἀποτυχοῦσαν, διότι τὰ πράγματα δὲν ἦσαν ἀκόμη ὥριμα· ἀλλὰ μὴ ἀπελπισθεὶς ἐκ τῆς ἀποτυχίας, ἐφύλαττε καὶ ἐτελειοποίει τὴν μηχανὴν περιμένων τὸν εὔθετον καιρόν.

Ἵνα ὅμως κατανοήσωμεν ὅλην τὴν σειρὰν τοῦ τεχνάσματος, ἀνάγκη ν' ἀναδράμωμεν ὀλίγον εἰς τὰ ὀπίσω.

Γ΄

Ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας Ἕλλην πάπας εἶχεν ἀναβῆ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἡ ὑπὲρ ἑνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν εὐχὴ πανηγυρικῶς, ὡς εἴδομεν, ἐκδηλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γερσωνίου καὶ υἱοθετηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις ἀκαδημείας, εἶχε καταστῆ ἡ πρωτεύουσα ἰδέα τοῦ αἰῶνος. Ἡ ἐκπλήρωσις αὐτῆς εἶχεν ἀναγραφῆ ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἔργων τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου. Τοῦτο μὲν ὁ Γερσώνιος, εἷς τῶν κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην πρωταγωνιστησάντων, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀκαδημείας καὶ τοῦ Γαλλικοῦ κλήρου, τοῦτο δὲ ὁ καρδινάλιος Ζαβαρέλλας, ὁ ἕνεκα τῆς παιδείας καὶ τῆς εὐγλωττίας πρυτανεύων τοῦ Ἰταλικοῦ κλήρου [1], δὲν ἐπαύοντο ὑπενθυμίζοντες εἰς τοὺς πρὸς μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας συνελθόντας πατέρας τὴν ἱερὰν ταύτην ὑποχρέωσιν [2]. Τὴν ἕνωσιν τῶν δύο πολιτισμῶν, τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς σοφίας, παρίστανεν ἤδη ἐν αὐτῷ τετελεσμένην ὁ μέγας Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὅστις παρευρίσκετο συνοδεύων τὸν φίλον καὶ προστάτην του Ζαβαρέλλαν ἐπίσκοπον Φλωρεντίας καὶ ἐκεῖ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν,

(1) Tiraboschi, Letteratura Italiana. T. V, σ. 386.
(2) Héfélé, αὐτ. T. XI, σ. 67.

ὅπως μαρτυρεῖ ὁ αὐτόθι ἐγερθεὶς τάφος εἰς τιμὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τούτου τῆς παρὰ τοῖς Δυτικοῖς κλασικῆς παιδείας[1].

Τὰς διαθέσεις ταύτας τῆς Δύσεως πληροφορηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Παλαιολόγος, ἔπεμψεν εἰς τὴν σύνοδον μεγάλην πρεσβείαν. Ἡ σύνοδος ὅμως μόλις δυνηθεῖσα, ὡς εἴπομεν, νὰ ἐξαντλήσῃ μικρὸν μέρος τοῦ ἐκτεταμένου αὐτῆς προγράμματος, ἀνέθηκε κατὰ τὴν διάλυσίν της τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου διὰ τῆς τελειωτικῆς ἑνώσεως πασῶν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὸν πάπαν Μαρτῖνον καὶ τὴν ἑτέραν σύνοδον, ἥτις μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ τὴν διαδεχθῇ.

Κατὰ τὸν δεκατετραετῆ περίπου βίον τοῦ Μαρτίνου πολλὰ διημείφθησαν μεταξὺ τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου ἔγγραφα καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ἐπέμφθησαν ἀμφοτέρωθεν, ἵνα παρασκευασθῇ ἡ ἕνωσις ἐπὶ τῇ βάσει οἰκουμενικῆς συνόδου, ἐν ᾗ νὰ ἐξετασθῶσι τὰ τῆς διαφορᾶς *ἐλευθέρως, ἀβιάστως καὶ ἀφιλονίκως*. Ὅτε ὅμως ὁ Μαρτῖνος κατὰ τὴν 19 Φεβρουαρίου 1431 ἐξ ἀποπληξίας προσβληθεὶς ἐτελεύτησε, δὲν εἶχεν ἀκόμη συμφωνηθῆ ὁ τρόπος καὶ ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως.

Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὑρίσκετο τὸ ζήτημα, ὅταν ἐνώπιον τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Εὐγενίου Δ΄ ἐνεφανίζοντο νέοι πρεσβευταὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὰς ἐκκρεμεῖς διαπραγματεύσεις. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδέχθη αὐτοὺς ὁ νέος πάπας μετά τινος ψυχρότητος[2], ἀλλ' ὡς ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ μεταθέσῃ τὴν σύνοδον ἀπὸ Βασιλείας εἰς Ἰταλίαν, εἶδεν ἀμέσως ὁποίαν εὔλογον καὶ περιφανῆ ἀφορμὴν παρεῖχεν αὐτῷ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑνώσεως. Διὸ ὁρίσας ἐν τάχει τόπον μὲν τὴν Βονωνίαν, προθεσμίαν δὲ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους εἰς παρασκευὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἐκεῖσε ἀποδημίαν ἀναλώμασι τοῦ παπικοῦ θησαυροῦ γενησομένην καὶ λαβὼν τὴν

(1) Héfélé, αὐτ. T. X, σ. 410.

(2) Συρόπουλος, Vera Historia unionis non verae. Hagae Comitis 1660. σ. 15—16.

εἰς ταῦτα πλήρη συγκατάθεσιν τῶν Βυζαντίνων πρέσβεων, ἔσπευδε νὰ ἐκδώσῃ κατὰ τὴν 18 Δεκεμβρίου 1431 τὴν περιβόητον βοῦλλαν Quoniam altô.

Δι' αὐτῆς παριστάνων ὅτι ἡ μετὰ τῶν Γραικῶν συμφωνία κατηρτίσθη ἤδη, ὅτι πρὸς εὐκολίαν τῆς μεταβάσεως αὐτῶν ὡρίσθη ὡς κατάλληλος ἡ πόλις τῆς Βονωνίας, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑπόθεσις σπουδαιοτέρα διὰ τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν ταύτης, τοῦ νὰ ἴδῃ τέλος τὴν Γραικικὴν ἐκκλησίαν, ἣν τόσοι ἅγιοι καὶ περιφανεῖς ἄνδρες ἐλάμπρυναν, ἐπανερχομένην εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι δύο οἰκουμενικαὶ σύνοδοι δὲν δύνανται ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ νὰ συνυπάρχωσι, διέλυε τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον καὶ προσεκάλει τοὺς πατέρας νὰ συνέλθωσιν εἰς Βονωνίαν. Ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐπέστελλε πρὸς τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα Σιγισμοῦνδον κοινοποιῶν αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ παρακαλῶν νὰ προτρέψῃ τὸν Γραικὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν σεβαστὸν ἀδελφὸν πατριάρχην Ἰωσὴφ νὰ πέμψωσιν ἐμπροθέσμως τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν εἰς τὴν σύνοδον κατὰ τὰ ἐπισήμως συνομολογηθέντα.

Ἐξελάμβανεν ὅμως ὁ Εὐγένιος τὸν καθολικὸν κόσμον καὶ τοὺς συνοδικοὺς καὶ τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα παρὰ πολὺ ἁπλοῦς, ὥστε νὰ μὴ ἐννοήσωσιν ἀμέσως ὅτι ἡ Γραικικὴ ὑπόθεσις ἦν πρόφασις, ὅπως ματαιωθῇ τὸ ἔργον τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου. Γέλως κατέλαβε τοὺς ἐκεῖ συνηγμένους, ὅταν ἤκουσαν προσκαλουμένους αὐτοὺς νὰ ἀφήσωσι κατὰ μέρος τὰς περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ χειραφετήσεως τῆς ἐκκλησίας μελέτας καὶ τὰς πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Βοεμίας διαπραγματεύσεις αὐτῶν μετὰ τῶν Οὐσσιτῶν, ἐξ ὧν ἠλπίζετο ἡ κατάπαυσις τῶν λυμαινομένων τὴν Γερμανίαν αἱματηρῶν πολέμων, καὶ νὰ τρέξωσιν εἰς Βονωνίαν ὑπὸ τὰ νεύματα τοῦ πάπα πρὸς συμβιβασμὸν λίαν ἀβέβαιον τῶν παλαιῶν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἐρίδων. Αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ συνόδῳ φίλοι τοῦ πάπα ἀπεδοκίμασαν τὴν διαγωγήν του καὶ ἔσπευσαν νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ *ἀναμέλ-*

ψῃ *τὸ πεπαλαιωμένον τοῦτο ᾆσμα* (ista cantilena de Graecis, quae jam trecentis annis duravit), πρὶν λυθῶσι τὰ πρὸ ποδῶν μεγάλα καὶ ἐπείγοντα ζητήματα.

Εἴπομεν ἀνωτέρω πῶς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τῆς συνόδου ὑπεχρεώθη ὁ Εὐγένιος νὰ ὀπισθοδρομήσῃ καὶ ἐντελῶς νὰ ὑποκύψῃ, ἐκδοὺς τὴν ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1433 βοῦλλαν, δι' ἧς κατήργησε τὴν τῆς 18 Δεκεμβρίου 1431.

Δ΄

Ὁ μοχλὸς λοιπόν, δι' οὗ ἤλπισεν ὁ πάπας Εὐγένιος στηριζόμενος ἐπὶ τῶν Γραικῶν νὰ μετεωρίσῃ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον καὶ μεταστήσῃ αὐτὴν εἰς Ἰταλίαν, ἀπεδείχθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνίσχυρος· ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη οὔτε αὐτοῦ ἀπέκοψε πᾶσαν ἐλπίδα ὅτι μετ' οὐ πολύ, ἂν αἱ περιστάσεις μετεβάλλοντο καὶ νέα ῥῆξις ἐπήρχετο, ἠδύνατο μετὰ πλειοτέρας ἐπιτυχίας νὰ ἐπαναληφθῇ, καὶ τῶν συνοδικῶν ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποκαλύπτουσα αὐτοῖς ὅτι ἐκ τῶν Γραικῶν ἠδύνατό ποτε νὰ προέλθῃ κίνδυνος καὶ τροπὴ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν πραγμάτων. Στρεφομένης δὲ καὶ τούτων καὶ ἐκείνου τῆς προσοχῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤρξαντο αἱ παράλληλοι πρὸς τὴν Βυζαντίνην αὐλὴν ἑκατέρων διαπραγματεύσεις, δι' ὧν προσεπάθουν νὰ κερδήσωσιν ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν συμμαχίαν αὐτῆς.

Οὕτως, ἐν ᾧ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1433 ἔτους ὁ *Χριστόφορος Γαρατώνης*, ἐμπεπιστευμένος γραμματεὺς τοῦ Εὐγενίου, ἐπέμπετο παρ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, συγχρόνως οἱ ἐν Βασιλείᾳ πατέρες ἔπεμπον αὐτόσε πρέσβεις τὸν *Ἀντώνιον ἐπίσκοπον Σούσης* καὶ τὸν ἡγούμενον *Ἀλβέρτον Κρίσπην*·

ἑκατέρα δὲ τῶν πρεσβειῶν τούτων εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀντιθέτου μερίδος.

Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν συνοδικῶν ἤκουον μετ' ἐκπλήξεως ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσὴφ ὅτι *ἦν συνεστηκυῖα ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἐξ ἑπτακοσίων ἐπισκόπων καὶ ἐκ τῶν κρειττόνων καρδιναλίων, ἐπὶ διορθώσει τῶν ἀτόπων τῶν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας παρεισφρησάντων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ συστολῇ καὶ ὑποτυπώσει τοῦ πάπα καὶ τῆς Κούρτης αὐτοῦ· ὅτι ἡ σύνοδος αὕτη ἔχει τὸ κράτος καὶ τὴν ἰσχὺν πλέον τοῦ πάπα, καὶ οἱ πλείους καὶ κρείττονες τῶν Ῥηγῶν τῇ συνόδῳ πρόσκεινταί τε καὶ πείθονται, καὶ πρὸ πάντων ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀλαμανῶν Σιγισμοῦνδος· ὅτι ἡ σύνοδος κρεῖττον ἢ ὁ πάπας πράξει περὶ τῆς ἑνώσεως, καὶ ἐκεῖθεν γενήσεται μᾶλλον ἡ ὑπὲρ τῶν Γραικῶν βοήθεια ἀρκετή*[1].

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Εὐγένιος ὀσφρανθεὶς ὅτι οἱ ἐν Βασιλείᾳ ζητοῦσι νὰ προσελκύσωσι πρὸς τὸ μέρος αὐτῶν τοὺς Γραικοὺς καὶ εἰδὼς ὅτι πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ ἔσται, ἂν οἱ πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας προσερχόμενοι εἰς Βασίλειαν προσθέσωσι τὸν ὄγκον καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτόθι σύνοδον καὶ καταστήσωσιν αὐτὴν ὄντως οἰκουμενικήν, παρίστανεν ἐντέχνως διὰ τοῦ στόματος τοῦ Γαρατώνη ἐν πρώτοις μὲν ὅτι αὐτὸς καὶ ὁ προκάτοχός του Μαρτῖνος ἀνέκαθεν εἰργάζοντο ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, ὅπως ἐμαρτύρουν αἱ πολλαὶ ἑκατέρωθεν πρεσβεῖαι καὶ αἱ μὴ διακοπεῖσαί ποτε διαπραγματεύσεις, ἐν ᾧ οἱ ἐν Βασιλείᾳ ἤδη κατὰ πρῶτον κινοῦνται ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ταύτης, ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς τὴν ἐχλεύασαν· ὅτι ἑπομένως εἰς τὴν φιλίαν καὶ τὰς προσπαθείας αὐτοῦ ὀφείλουσιν οἱ Βυζαντῖνοι νὰ ἐμπιστευθῶσι μᾶλλον ἢ εἰς τὰς ὑποσχέσεις πολυκεφάλου καὶ ἐφήμερον ὕπαρξιν ἐχούσης συνόδου. Συγχρόνως δὲ γνωρίζων πόσον ὁ πατριάρχης καὶ ὁ Ἀνατολικὸς κλῆρος βαρέως ἔφερον νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὰς κακου-

(1) Συρόπουλος, σ. 17.

χίας μακροῦ πλοῦ καὶ νὰ διαμείνωσι κύριος οἶδε πόσον χρόνον ἐκτὸς τῆς πατρίδος, τρεφόμενοι δαπάνῃ τῶν ξένων[1], καὶ ἐρχόμενος εἰς θεραπείαν τοῦ αἰσθήματος τούτου, προέτεινεν ὅτι συγκατατίθεται νὰ γείνῃ ἡ σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη τοῦ πάπα συγκατάβασις λίαν εὐάρεστος ἐφάνη, ἔκλινε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς παραδοχὴν αὐτῆς, δὲν ἐτόλμα ὅμως καὶ ν' ἀπορρίψῃ τὰς προτάσεις τῶν ἐν Βασιλείᾳ, ὧν αὐτὸς ὁ πάπας ἐφοβεῖτο τὴν ὑπεροχήν. Ἵνα λοιπὸν *πρὸς τὰ πράγματα γίνωνται οἰκονομίαι*, ὅπερ ἦν τότε τὸ σύνθημα τῆς Βυζαντίνης διπλωματίας, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι πρεσβεῖαι καὶ πρὸς τὴν σύνοδον καὶ πρὸς τὸν πάπαν καὶ νὰ γείνωσι διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ τῶν δύο τούτων δυνάμεων τῆς Δύσεως, ἕως ἂν φανῇ ποία ἔμελλε νὰ ὑπερισχύσῃ.

Καὶ εἰς Βασίλειαν μὲν ἐπέμποντο ὁ μέγας στρατοπεδάρχης *Δημήτριος Παλαιολόγος*, ὁ καθηγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου *Ἰσίδωρος* καὶ ὁ *Ἰωάννης Δισύπατος*, ἐντολὴν ἔχοντες νὰ ζητήσωσι πρὸ πάντων νὰ γείνῃ ἡ σύνοδος ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει· ἂν ὅμως τοῦτο θεωρηθῇ ἀνέφικτον, τότε νὰ ὁρισθῇ πρὸς συνάθροισιν αὐτῆς τόπος τις τῆς Δύσεως, πρὸς ὃν νὰ εἶνε εὔκολος ἐκ τῶν μερῶν τῆς Ἀνατολῆς ἡ μετάβασις.

Ἐν ᾧ οἱ πρέσβεις οὗτοι ἀπήρχοντο περὶ τὰ τέλη τοῦ 1433 ἔτους εἰς Βασίλειαν διευθυνόμενοι, ὅπου ὅμως ἕνεκα περιπετειῶν πολλῶν μόλις ἔφθασαν κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τοῦ ἐπομένου ἔτους, ὁ Γαρατώνης ἀνεχώρει εἰς Ῥώμην κομίζων τὰς καταφατικὰς ἀπαντήσεις τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γενησομένης συνόδου, λαβὼν δὲ τὰς ὁριστικὰς τοῦ πάπα ὁδηγίας, ἐπανήρχετο κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1434. Καταρτισθέντων δὲ τῶν ἐπισήμων συμφωνητικῶν, ἀνεχώρει καὶ αὖθις κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο πρεσβευτῶν τοῦ Βυζαντίου, τοῦ *Γεωργίου* καὶ τοῦ *Μανουὴλ* τῶν *Δισυπάτων*.

(1) Συρόπουλος, σ. 13.

Ἂς ἀκολουθήσωμεν κατὰ πρῶτον τοὺς εἰς Βασίλειαν μεταβαίνοντας. Ἡ σύνοδος συναισθανομένη πόσον ἤθελεν αὐξήσῃ ἡ σημασία καὶ ἡ δόξα αὐτῆς, ἂν οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος προσήρχοντο εἰς αὐτὴν καὶ ἂν μετὰ τὴν συμβιβαστικὴν λύσιν τοῦ Οὐσσιτικοῦ σχίσματος κατωρθοῦτο ἡ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἕνωσις, ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλων τιμῶν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ τοὺς ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει ἐκφωνηθέντας λόγους τοῦ τε καρδιναλίου Ἰουλιανοῦ προέδρου τῆς συνόδου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου, καθ' οὓς ἡ μετὰ τῶν δύο ἐκκλησιῶν διαφορὰ παριστάνετο ὡς μικροῦ λόγου ἀξία συνισταμένη μᾶλλον εἰς λέξεις ἢ εἰς πράγματα, ὥστε ἐλπίδες πολλαὶ ὑπῆρχον νὰ εὑρεθῇ τρόπος πρὸς συμβιβασμὸν αὐτῆς, ἀφ' οὗ εἰς ἅπαντα τὰ κύρια τοῦ χριστιανισμοῦ δόγματα οὐδέποτε ἐπαύσατο ἡ συμφωνία, ἤρξαντο ἀμέσως αἱ συζητήσεις τῶν πρέσβεων καὶ τῆς ὑπὸ τῶν συνοδικῶν διορισθείσης ἐπιτροπείας. Συμφωνηθέντος ἐν πρώτοις ὅτι ἡ μόνη πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἑνώσεως ὁδὸς ἦν οἰκουμενικὴ σύνοδος συγκροτουμένη ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐζήτησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ὁδηγίας των νὰ ὁρισθῇ τόπος αὐτῆς ἡ Κωνσταντινούπολις, προσφερόμενοι νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν Λατινικὸν κλῆρον τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην δαπάνην. Ἀφ' ἑτέρου οἱ τῶν πατέρων ἐπίτροποι ἐπέμενον νὰ γείνῃ αὕτη ἐν Βασιλείᾳ. Μετὰ ματαίας προσπαθείας τοῦ νὰ μεταπείσῃ ὁ εἷς τὸν ἄλλον, ἐκρίθη ὅτι δὲν ἦτο εὔλογον ἕνεκα τῆς περὶ τοῦ τόπου διαφωνίας νὰ ἐγκαταλειφθῇ τοσοῦτον ἅγιον ἔργον. Συνωμολογήθη λοιπὸν ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἔπρεπε νὰ συνέλθῃ εἰς μέρος τι τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ὅτι ἤθελε καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης νὰ δεχθῶσι τὴν Βασίλειαν ὡς τόπον συναθροίσεως, ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει ὁ τόπος αὐτῆς ἔμελλε νὰ εἶνε κατ' ἐκλογὴν τῶν πατέρων ἐκ τῶν ἑξῆς· *ἐν Ἰταλίᾳ μέν*, ἡ *Καλαυρία*, ἡ *Ἀγκὼν* ἢ *ἄλλη τις παραθαλασσία πόλις*, οἷον ἡ *Βονωνία*, τὸ *Μεδιόλανον· ἐκτὸς δὲ τῆς Ἰτα-*

λίας, ἡ Βοῦδα ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἡ Βίεννα ἐν Αὐστρίᾳ, ἐπὶ τέλους δὲ ἡ Σαβαυδία. Ἑπομένως ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων πατριαρχῶν, οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἐπίσκοποι, κτλ. ὑπέσχοντο νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον αὐτοπροσώπως ἢ διὰ πληρεξουσίων. Οἱ δὲ ἐν Βασιλείᾳ πατέρες ὑπεχρεοῦντο νὰ πέμψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβείαν μέλλουσαν νὰ καταβάλῃ τὴν δαπάνην τῆς τῶν Ἀνατολικῶν συναθροίσεως καὶ μεταβάσεως, πρὸς δὲ νὰ θέσωσιν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν τέσσαρα μεγάλα πλοῖα διὰ τὸν ἀπόπλουν καὶ κατάπλουν, προϋπολογιζομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεταβησομένων μέχρι ἑπτακοσίων. Προσέτι ἡ σύνοδος ὑπέσχετο νὰ στείλῃ μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ προσεχοῦς 1435 ἔτους εἰς Κωνσταντινούπολιν τέσσαρας τριήρεις (galeres) μετὰ τριακοσίων στρατιωτῶν πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Παλαιολόγου. Πάντα τὰ κεφάλαια ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῶσι διὰ ψηφίσματος τῆς συνόδου, πρὸς δέ, κατ' ἐπίμονον αἴτησιν τῶν Ἑλλήνων, διὰ βούλλης τοῦ πάπα.

Τῇ 7 Σεπτεμβρίου 1434 συνελθόντες οἱ πατέρες εἰς τὴν μητρόπολιν ἐψήφιζον πανηγυρικῶς τὴν συνθήκην, οἱ δὲ πρέσβεις τοῦ Βυζαντίου ὤμνυον ἐν ὀνόματι τῶν ἐντολέων των τὴν τήρησιν τῶν συμπεφωνημένων[1].

Ποία ὅμως ἡ ἔκπληξις τῶν πρέσβεων τούτων, ὅταν μετ' ὀλίγον ἐλάμβανον ἐπιστολὰς τῶν δύο Δισυπάτων, οἵτινες φθάσαντες εἰς Ἐνετίαν μετὰ τοῦ Γαρατώνη ἀνήγγελλον αὐτοῖς ὅτι ἡ σύνοδος γενήσεται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτι μεταβαίνουσιν εἰς Ῥώμην, ἵνα ὑποβάλωσιν εἰς τὸν πάπαν τὰ περὶ τούτου συμβόλαια ἐνόρκως ἐπικυρωθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἑπομένως προσεκάλουν τοὺς συναδέλφους των νὰ διαρρήξωσιν, ἂν εἶνε ἀκόμη καιρός, τὰς μετὰ τῶν ἐν Βασιλείᾳ διαπραγματεύσεις[2];

(1) Cecconi Studii storici sul Concilio di Firenze. T. I, σ. 75 καὶ documento XXXII.

(2) Ὅρα τὴν ἐπιστολὴν εἰς τοῦ Cecconi, documento XLV.

Ἐπλησίαζεν οὕτως ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸ φῶς καὶ νὰ συγκρουσθῶσιν αἱ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὴν σύνοδον καὶ τὸν πάπαν ἀντίθετοι διαπραγματεύσεις· διότι ἡ μὲν σύνοδος ἔπεμψεν εἰς τὸν πάπαν τὸν *Σίμωνα Φρερώνιον* (Simon Fréron), ὅπως ζητήσῃ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν κατὰ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ψηφισθέντων, ὁ δὲ πάπας ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς παρὰ τῇ συνόδῳ τὰ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν συμφωνηθέντα. Ὅτε ὅμως τοῦτο συνέβαινεν, ὁ Εὐγένιος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς συνοδικούς. Διωχθεὶς ἐκ τῶν στασιασάντων Ῥωμαίων καὶ μόλις δυνηθεὶς νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του, εἶχεν εὕρη καταφύγιον εἰς Φλωρεντίαν, ἀλλ' ἄνευ κράτους καὶ χρημάτων, κάλαμος ὑπὸ ἀνέμων σαλευόμενος, ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ὑποβληθῇ πάλιν εἰς τὰς θελήσεις τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων. Προσποιούμενος ἔκπληξιν ἐπὶ τῇ ἄνευ γνώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς συνόδου πρὸς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ἀρξαμένῃ διαπραγματεύσει, δι' ἧς οἱ πατέρες ἀνεμιγνύοντο εἰς ὑπόθεσιν ἀνήκουσαν τῇ ἁγίᾳ ἕδρᾳ καὶ παρ' αὐτῆς ἐπὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Μαρτίνου καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του δι' ἀδιακόπων ἐνεργειῶν ἀχθεῖσαν εἰς αἴσιον σημεῖον, ἀποβλέπων ὅμως εἰς τὸ καλὸν τῆς χριστιανοσύνης καὶ ὑπεράνω πάσης φιλοτιμίας τιθέμενος τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἕνωσιν, ἔπεμπεν εἰς Βασίλειαν τὸν Γαρατώνην μετὰ τῶν δύο Δισυπάτων, ἵνα μετ' αὐτῶν συζητηθῇ τί τὸ πρακτέον, ἐκήρυττε δὲ ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐπικυρώσῃ ὅ,τι ἐκεῖ ἤθελεν ἀποφασισθῇ.

Ἡ σύνοδος ἤκουσε τὸν Γαρατώνην, ἤκουσε τοὺς Δισυπάτους, ἀλλὰ δὲν ἐπείσθη ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς 7 Σεπτεμβρίου, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι συνάθροισις ἐν Κωνσταντινουπόλει γινομένη, καθ' ἣν ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία θέλει ἀντιπροσωπευθῇ ὑπὸ μόνων τῶν Ληγάτων τοῦ πάπα καὶ ὀλίγων Λατίνων κληρικῶν, δὲν θέλει ἔχει τὸ κῦρος οἰκουμενικῆς, εἰς ἣν μόνην εἶπον οἱ Ἕλληνες ὅτι ὑποτάσσονται.

Συναινεσάντων ἐπὶ τέλους καὶ τῶν δευτέρων πρέσβεων τοῦ

Βυζαντίου εἰς τὰ παρὰ τῆς πρώτης πρεσβείας συμφωνηθέντα, καὶ ἐπικυρώσαντος ταῦτα τοῦ πάπα Εὐγενίου, πλήρης ἐφαίνετο ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων κατά τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

Δευτέραν λοιπὸν φορὰν συγκρουσθεὶς ὁ Εὐγένιος πρὸς τὴν σύνοδον, ἠναγκάζετο νὰ ὑποχωρήσῃ· δευτέραν φορὰν ἡ προτεινομένη μετὰ τῶν Γραικῶν ἕνωσις, ἣν ὡς ὅπλον μετεχειρίζετο, ἀπέβαινε κωφὸν βέλος. Ἤδη μάλιστα ἡ σύνοδος ἀποσπάσασα τὸ ὅπλον ἐκ τῶν χειρῶν του καὶ ἀναλαβοῦσα αὐτὴ ἀποκλειστικῶς τὴν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν συνεννόησιν, ἤλπιζε διὰ τοῦ ὄγκου μεγάλης ἐπιτυχίας, εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ὀφειλομένης, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπὶ τῆς παποσύνης ὁριστικὴν νίκην.

Μάταιαι ὅμως ἐλπίδες! Ἡ παποσύνη δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ἡττημένην· ἄγρυπνος μένουσα καὶ τὰ διαβήματα τοῦ πολεμίου κατασκοπεύουσα, ἐφύλαττε νέαν εὐκαιρίαν, ὅπως καὶ ἐκ τρίτου δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς.

Ε΄

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1434 ἡ σύνοδος ἦν ὑπόχρεως νὰ πέμψῃ πρεσβείαν εἰς Βυζάντιον ἔχουσαν ἐντολὴν νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἀποδημίαν αὐτῶν καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ κλήρου καὶ νὰ καταβάλῃ τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπαιτουμένας δαπάνας. Οἱ τρεῖς ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκλεχθέντες πρεσβευταὶ ἦσαν ὁ Ἰωάννης *Ῥαουσαῖος*, ὁ *Ἑρρίκος Μέγγερος* καὶ ὁ *Σίμων Φρερώνιος*, ἀναχωρήσαντες μετὰ τῶν ἄνω μνημονευθέντων Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων τῇ 24 Ἰουνίου 1435.

Καταβάντες εἰς Ἐνετίαν, εὗρον τὴν πόλιν ταύτην ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ μαστιζομένην, διὸ ἔσπευσαν ν' ἀπέλθωσιν ἐκεῖθεν ναυλωσάμενοι Ἐνετικὸν πλοῖον, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐφωδιάσθησαν διὰ συναλλαγματικῶν τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ τραπεζικοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων πληρωτέων εἰς Πέραν Κωνσταντινουπόλεως καὶ συστατικῆς τοῦ δουκὸς Μεδιολάνου πρὸς τοὺς ἐν Πέρᾳ Ἰταλούς· προσορμισθέντες δὲ εἰς τὸν λιμένα τῆς *Πόλας*, ἔγραφον ἐκεῖθεν πρὸς τὴν σύνοδον τὴν ἀπὸ 6 Αὐγούστου 1435 ἐπιστολὴν ἐξιστοροῦσαν τὰ τοῦ πλοῦ, τὴν πρὸς τοὺς συνοδοιπόρους Ἕλληνας ἐξακολουθοῦσαν ἀρίστην σύμπνοιαν καὶ ἁρμονίαν,

πρὸς δὲ καταγγέλλουσαν ὕποπτόν τι γεγονός, οὗ ἐν Πόλᾳ ἀντελήφθησαν. Ὁ Χριστόφορος Γαρατώνης, ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ πάπα, ἠκολούθει τὰ ἴχνη των· συνήντησαν δὲ αὐτὸν ἀπροσδοκήτως ἐκεῖ διευθυνόμενον ἐπίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν. *Πρὸς τίνα σκοπόν*, ἔγραφον, *ἀγνοοῦμεν, μὴ ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν εἰς συνέντευξιν*. Ὑποψίαι μετὰ ταῦτα βεβαιωθεῖσαι ἠγείροντο εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν ἡ ἀντίπραξις εἰς τὴν ἀποστολήν των[1].

Τῇ 24 Σεπτεμβρίου, ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν καθ' ὁδὸν ἐκ τῶν πυρετῶν καὶ τοῦ λοιμοῦ πολλοὺς ἐκ τῆς ἀκολουθίας των, ἀφίκοντο εἰς τὸν λιμένα Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου νέοι ἀγῶνες περιέμενον αὐτούς.

Ὁδηγηθέντες μετὰ τῶν πρὸς πρέσβεις ἀποδιδομένων τιμῶν εἰς τὴν δι' αὐτοὺς ὁρισθεῖσαν βασιλικὴν κατοικίαν, ἐγένοντο εἶτα δεκτοὶ εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις φιλοφρόνως ὑπεδέχθη αὐτούς, διέταξε δὲ νὰ δεχθῶσι τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν αἱ αὐτοκράτειραι ἤτοι ἡ μήτηρ του δέσποινα Ἑλένη Δραγάση ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Σερβίας, καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία Κομνηνὴ ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐπεσκέφθησαν μετὰ ταῦτα ἐν ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸν πατριάρχην, πρὸς δὲ ἐνεχείρισαν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνον καὶ Δημήτριον τὰς πρὸς αὐτοὺς συστατικὰς τῆς συνόδου ἐπιστολάς. Μετὰ τὰς φιλοφρονήσεις ταύτας ἐπελήφθησαν ἀμέσως τοῦ ἔργου τῆς ἀποστολῆς των.

Οἱ ἐκ Βασιλείας πρεσβευταὶ ὑπέβαλον τρία αἰτήματα· α^ον νὰ ἐπικυρωθῶσι τὰ ἐν Βασιλείᾳ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου συνομολογηθέντα· β^ον νὰ ὁρισθῇ χρόνος ἐπαρκής, οὗ ἐντὸς ταῦτα νὰ ἐκτελεσθῶσι· γ^ον νὰ γείνῃ παραδεκτὴ ἡ πόλις τῆς Βασιλείας ὡς τόπος συναθροίσεως· πρὸς δὲ προσεφέροντο νὰ ποιήσωνται ἀρχὴν τῆς ἐκτελέσεως τῶν συμφωνιῶν κατὰ τὸ ψήφισμα (*Δεκρέτον*)

(1) Ὅρα τὴν ἐπιστολὴν εἰς Cecconi, documento LI.

τῆς συνόδου, ὅπερ ἐνεχείρισαν φέρον τὰς ἐπισήμους σφραγῖδας.

Πρὸς συζήτησιν τῶν ὅρων τούτων διωρίσθη συμβούλιον ἐξ ὑπουργῶν καὶ ἄλλων ὑπερτάτων πολιτικῶν λειτουργῶν ὡς καὶ ἀρχιερέων καὶ ἄλλων κληρικῶν, τὸ ὅλον δεκαέξ.

Ἐν τῷ περικαλλεῖ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως κειμένῳ πλησίον τοῦ ἱπποδρόμου, τῷ ὑπὸ μὲν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἱδρυθέντι καὶ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀνακαινισθέντι, νῦν δὲ Μεχμὲτ Πασᾶ Τζαμί[1], συνήρχοντο καὶ συνεζήτουν οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας τῶν δύο τούτων μερίδων τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ἦν πλέον ἡ μεσαιωνικὴ Δύσις, ἥτις ἔνευεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν νὰ κλίνῃ ἐνώπιον τοῦ πάπα τὸ γόνυ· ἦν ἡ νεωτέρα Δύσις, ἥτις συγκροτήσασα συντακτικὴν συνέλευσιν, προσεκάλει τοὺς σεβαστοὺς πατέρας τῆς Ἀνατολῆς νὰ συνεργασθῶσι μετ' αὐτῆς εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ δικάσωσι τὴν μεσαιωνικὴν παποσύνην.

Ἡ παποσύνη ὅμως αὕτη συναισθανομένη ὅτι καίριον τραῦμα ἤθελε λάβῃ, ἂν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἐν Βασιλείᾳ συνεδρίου προσετίθετο τὸ κῦρος τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι τὸ ζήτημα, ὅπερ συνεζητεῖτο ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως, ἦν δι' αὐτὴν ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, καίπερ ἐκ τῶν συζητήσεων τούτων ἀποκεκλεισμένη, εἶχε τὰς ἐλπίδας της εἰς τὸν Γαρατώνην, ὅπως διὰ τῶν τεχνασμάτων του ματαιώσῃ τὴν συμφιλίωσιν καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Βασίλειαν τῶν Βυζαντίνων μετάβασιν.

Ὁ Γαρατώνης ἐφάνη ἄξιος ὑπηρέτης τῆς εἰς αὐτὸν ἀνατεθείσης ἀποστολῆς. *Σταλείς*, ὅπως λέγει ὁ Συρόπουλος[2], *κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἵνα συμπράξῃ καὶ ἀκολουθήσῃ τοῖς συνοδικοῖς, τὸ δὲ ἀληθὲς ἵνα ἐπιτηδείως ἀντιπράξῃ, εἰ δυνηθῇ*, ἐνόησεν ὅτι ἄλλην γλῶσσαν ἔπρεπε νὰ μετέλθῃ πρὸς

(1) Α. Γ. Πασπάτη, Βυζαντιναὶ μελέται τοπογραφικαὶ καὶ ἱστορικαί. Κωνσταντινούπολις 1877, σ. 364.

(2) σ. 22.

τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας, ἄλλην δὲ πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὸν κλῆρον.

Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ μέρος τῶν ὑπουργῶν ἐπεδίωκον κυρίως διὰ τῶν μετὰ τῆς συνόδου διαπραγματεύσεων τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως κατὰ τῆς ἐπικειμένης Ὀθωμανικῆς ἐφόδου. Ἀτελῶς τὰ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης γνωρίζοντες, ἐνόμιζον ὅτι τοῦ σχίσματος ἐκλιπόντος ἅπαντες οἱ ἡγεμόνες ἤθελον ἑνώσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς μεγάλην σταυροφορίαν πρὸς διάσωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ προπυργίου τούτου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τοὺς φόβους καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν πολιτικῶν τοῦ Βυζαντίου ἐκμεταλλευόμενος ὁ Γαρατώνης, παρίστανεν ἐπιτηδείως αὐτοῖς ὅτι παρὰ τοῦ πάπα καὶ οὐχὶ παρὰ συνόδου ἐπαναστατικῆς καὶ βραχυβίου ἔπρεπε νὰ προσδοκῶσι τὴν σωτηρίαν των· ὅτι ἡ σύνοδος δὲν εἶχεν οὔτε τὸν σκοπὸν οὔτε τὰ μέσα νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν· ὅτι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑνώσεως ἐνηγκαλίσθη αὕτη πρὸς ἴδιον αὐτῆς ὄφελος, ὅπως παρατείνῃ τὸν βίον της· ὅτι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγκαταλειπομένη ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἤθελε καταρρεύσῃ ἀφίνουσα τοὺς Βυζαντίνους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ὀθωμανῶν. Ποῦ θὰ εὕρῃ ἡ σύνοδος, ἔλεγεν ὁ Γαρατώνης, τὰ χρήματα καὶ τὰς τριήρεις καὶ τοὺς στρατούς, οὓς ὑπισχνεῖται; Αὐταὶ αἱ συναλλαγματικαὶ τῶν Μεδίκων, ἃς ἔφερον οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῆς, δὲν θέλουσι πληρωθῆ. Ταῦτα δὲ ἐγίνωσκον οἱ ὑμέτεροι ἐν Βασιλείᾳ πρέσβεις, καὶ ὁ ἡγούμενος Ἰσίδωρος ἀντέστη εἰς τὰς πρὸς τοὺς ἐκεῖ συμφωνίας, ἀλλ' οἱ δύο ἄλλοι, ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης Δισύπατος δὲν τὸν ἤκουσαν καὶ προέβησαν εἰς τὴν συνθήκην, ἣν τούτου ἕνεκα ὑμεῖς ὀφείλετε ν' ἀπορρίψητε, ἵνα ἑτέραν πολὺ πλέον στερεὰν καὶ ἐπωφελῆ μετὰ τοῦ πάπα Εὐγενίου συνομολογήσητε. Ὅτε δὲ πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς κληρικοὺς ἀπετείνετο, ἐννοήσας πόσον βαρέως ἔφερον οὗτοι, γέροντες ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τοιαύτην μακρὰν καὶ ἐπίπονον ἀποδημίαν, ᾤκτειρεν αὐτοὺς ὡς θύματα τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ᾤκτειρε τὴν κατά-

στασιν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, εὐπειθοῦς καὶ ταπεινῆς θεραπαίνης τῆς αὐλῆς, συνέκρινε δὲ ταύτην πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κλήρου, ὅστις τοὺς ἰσχυροτέρους ἡγεμόνας ὡς ὑποδεεστέρους αὐτοῦ μετεχειρίζετο· προτρέπων δὲ τὸν πατριάρχην, τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, τὸν πάπαν τῆς Ἀνατολῆς, νὰ μιμηθῇ τὰ παραδείγματα τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν συναδέλφου αὐτοῦ καὶ ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος ἐκολάκευεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐλπίδος, ὅτι μετὰ τοῦ πάπα συνεννοούμενος ἠδύνατο ἀκόμη νὰ κατορθώσῃ, ὅπως ἡ σύνοδος συγκληθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τοὺς πόθους τοῦ Ἀνατολικοῦ κλήρου.

Ὁ πατριάρχης, ὅστις εἰ καὶ ἐνάρετος καὶ εἰλικρινής, ἦν ὅμως ἀσθενοῦς χαρακτῆρος, διετέθη διὰ τῶν λόγων τούτων φιλικῶς πρὸς τὸν Γαρατώνην καὶ τὸν πάπαν· ὁ δὲ ἡγούμενος Ἰσίδωρος, ὅστις μετὰ ταῦτα ὡς μητροπολίτης Ῥωσσίας ἐγένετο μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος ἐν Φλωρεντίᾳ ὄργανον τῆς παπικῆς αὐλῆς, ἔκτοτε ἠσπάσατο τὴν μερίδα αὐτῆς. Μετ' αὐτοῦ συνεμάχησαν ἐκ τῶν ἀρχόντων ὁ μέγας δομέστικος *Καντακουζηνὸς* καὶ ὁ *Ἐμμανουὴλ Δισύπατος*. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὑπερίσχυσαν αἱ τοῦ Γαρατώνη διαβολαί, ὥστε αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐφαίνοντο τότε φιλικῶς πρὸς τοὺς ἐκ Βασιλείας πρέσβεις διακείμενοι καὶ ὑπερασπισταὶ αὐτῶν, ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος καὶ ὁ Ἰωάννης Δισύπατος, συνεβούλευον αὐτοῖς νὰ ἀναχωρήσωσιν ὅσον τάχος χωρὶς ν' ἀποχαιρετίσωσιν οὔτε αὐτοκράτορα οὔτε πατριάρχην, ἅτε μὴ σωζομένης παραμικρᾶς ἐλπίδος ἐπιτυχίας[1].

Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως, εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς κλονούμενος ὑπὸ τῶν εἰσηγήσεων τοῦ Γαρατώνη, δὲν ἐβράδυνε νὰ διίδῃ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰ μετὰ τῆς συνόδου συνομολογηθέντα καὶ ἐνεργήσῃ εἰλικρινῶς εἰς πραγματοποίησιν αὐτῶν.

(1) Ὅρα τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ῥαουσαίου εἰς Cecconi σ. ccccxciv.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Παλαιολόγου συνετέλεσεν ἡ πληρωμὴ τῶν συναλλαγματικῶν τῶν Μεδίκων, ἀποδείξασα ψευδεῖς τὰς ἀπαισίας τοῦ Γαρατώνη προρρήσεις. Ὁ αὐτὸς ἐξηλέγχθη ἐπίσης ψευδόμενος εἰς ὅσα περὶ διαφωνίας τῶν ἐν Βασιλείᾳ Ἑλλήνων πρέσβεων διεκωδώνισε, διότι γενομένης ἐξετάσεως ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου οἱ πρέσβεις οὗτοι κατέθεσαν ὅτι ὅσα ἐκεῖ παρ' αὐτῶν ἐπράχθησαν ὁμοφώνως ἐγένοντο, τοῦτο δὲ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ αὐτὸς ὁ ἡγούμενος Ἰσίδωρος. Μετὰ τὴν ἐξέτασιν ταύτην ἀποφηναμένου τοῦ βασιλέως ὅτι *φαίνεται ἄρα ὡς ἐκ συμφώνου καὶ καλῶς ἔπραξαν οὗτοι καὶ οὐκ ἔχει τις κατηγορεῖν τῆς πρεσβείας αὐτῶν, οὐδὲ ἔδει λαληθῆναι, ἅπερ ἠκολούθησαν*[1], ἠθέλησε νὰ ἀντείπῃ ὁ πατριάρχης, διακοπεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ βασιλέως γελάσαντος καὶ ὀργισθεὶς παρῄτησε τὸν λόγον. Ἄλλως δὲ αἱ ἐξ Ἰταλίας εἰδήσεις δὲν ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ παραθαρρύνωσι τὸν Παλαιολόγον νὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν Εὐγένιον. Ὁ πάπας διατελῶν πάντοτε ἐξόριστος εἰς Φλωρεντίαν ἔβλεπε τὰς ἐπαρχίας του ἐρημουμένας ὑπὸ αἱμοβόρων στιφῶν ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν μεγάλων τότε στρατηλατῶν *Σφόρτσα, Φορτεβρακίου, Πικινίνου*, οἵτινες περὶ τῶν παπικῶν δικαιωμάτων οὐδόλως φροντίζοντες, κατεγίνοντο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ κράτους αὐτοῦ νὰ ἀνεγείρωσιν ἕκαστος ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν[2]. Ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἐξηκολούθει ἐκδίδουσα ψηφίσματα, δι' ὧν περιέκοπτε τὰ μεσαιωνικὰ προνόμια τῆς παποσύνης, ὁ δὲ πάπας δὲν ἐτόλμα ν' ἀποδοκιμάσῃ φανερὰ τὰς συνοδικὰς πράξεις φοβούμενος τὴν καθαίρεσίν του. Ὁ τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ Σιγισμοῦνδος, εἰ καὶ κρύφα μετὰ τοῦ πάπα συνεννοούμενος καὶ ἐπὶ τῇ πορείᾳ τῆς συνόδου δυσαρεστούμενος, συνεβούλευεν ὅμως τῷ φίλῳ Εὐγενίῳ ὑπομονήν, λόγῳ ὅτι ἔχων ἀνάγκην τῆς συμπράξεως τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων πρὸς εἰρηνοποίησιν τοῦ Βοεμικοῦ σχίσματος, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς φανερὰν πρὸς

(1) Συρόπουλος, σ. 24.
(2) Gregorovius, VII, 52.

αὐτοὺς ῥῆξιν[1]. Ἡ μετὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου σύμπραξις ἐφαίνετο ἡ μόνη ὁδὸς ἡ ὑπισχνουμένη βοήθειαν εἰς τὸ Βυζάντιον, διὸ ὁ αὐτοκράτωρ σύμφωνον ἔχων τὸν ὑπουργὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, τὸν ἄσπονδον τῆς παποσύνης πολέμιον, καὶ μὴ σπουδαίαν θεωρῶν τὴν ἀντιπολίτευσιν τοῦ κλήρου, διέταξε τὴν πρόοδον τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν ἐκ Βασιλείας ἀπεσταλμένων.

(1) Aschbach, Geschichte Kaisers Sigismund, Hamburg 1845, T. IV, σ. 361.

ΣΤ΄

Εὐθὺς ὅμως ἐξ ἀρχῆς ἅμα τῇ ἀναγνώσει τοῦ προοιμίου τοῦ συνοδικοῦ ψηφίσματος (*δεκρέτου*), ὅπερ οἱ πρέσβεις ἐκόμιζον, ἀνεφάνη ἀπροσδόκητον πρόσκομμα εἰς ὃ ἐκινδύνευσαν νὰ ναυαγήσωσιν αὐτῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος αἱ προσπάθειαι. *Κύριον μέλημα ἡμῶν*, ἔλεγε τὸ προοίμιον τοῦτο, *ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐξάλειψις τῆς νέας τῶν Βοεμῶν διαφορᾶς, ὅπως καὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Γραικῶν, ἵνα συνενώσωμεν αὐτοὺς καὶ ἐκείνους ἡμῖν ἐς ἀεὶ δι' ἀδιαρρήκτων πίστεως καὶ ἀγάπης δεσμῶν*. Huius sanctae synodi ab initio suae congregationis pæcipua cura fuit, recens illud Bohemorum antiquumque Graecorum dissidium prorsus extinguere, et eos nobiscum in eodem fidei et caritatis vinculo perpetuo copulare.

Ἀκούοντες οὕτω τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς Οὐσσίτας ἐξισουμένην, κατελήφθησαν πάντες ὑπὸ ἀγανακτήσεως καὶ εἶπον πρὸς τοὺς Δυτικοὺς πικροὺς λόγους· «Καὶ πῶς λέγετε »τοῦτο περὶ ἡμῶν», ἀνεφώνησαν· «ποίαν αἵρεσιν ἔχομεν ἡμεῖς, »οἱ μηδὲν ὅλως παρεκβάντες ἢ παρασαλεύσαντές τι ἀπὸ τῶν »ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν καὶ πατρικῶν παραδόσεων; σκάν»δαλον μέγα προξενεῖ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν καὶ ζητοῦμεν πρὸ

»παντὸς ἄλλου θεραπείαν εἰς αὐτό». Μάτην διεμαρτύροντο οἱ Δυτικοὶ ὅτι ἡ φράσις αὕτη τοῦ δεκρέτου δὲν ἐγράφη οὕτω μετὰ κακοῦ σκοποῦ ἀλλ' ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ γραμματέως· «ἡμεῖς γὰρ καὶ οἱ ἡμέτεροι πάντες οὔτε εἴπομέν ποτε περὶ »ὑμῶν οὔτε λέγομεν νῦν ὅτι ἔχετε αἵρεσιν, καὶ δυνάμεθα βε-»βαιῶσαι καὶ ἀνακηρῦξαι τοῦτο παρρησίᾳ εἰς ἐπήκοον πάντων, »εἴγε βούλεσθε, καὶ ἔσται τοῦτο ὡς νομίζομεν ἀρκετὴ θερα-»πεία πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ δεῖ σκανδαλίζεσθαι διὰ λάθος τοῦ »γραμματικοῦ». Ἀλλὰ τὴν θεραπείαν ταύτην δὲν παρεδέχοντο οὐδ' αὐτοὶ οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ λαϊκοὶ οἱ εὐνοϊκῶς ἔχοντες πρὸς τοὺς ἐκ Βασιλείας, ἀντιτάσσοντες ὅτι «οὐκ ἔστι θεραπεία, ἣν »λέγετε ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς λόγοις· ποῦ γὰρ φανήσεται ἡ »διὰ λόγων θεραπεία, ἢ πῶς ἔσται ἡμῖν τίμιον, ὅταν δεξώμεθα »τὸ Δεκρέτον ὡς ἔχει; αὐτὸ δὲ συντάττει ἡμᾶς μετὰ τῶν »Ποεμίων τῶν ἐχόντων πολλὰς καὶ κακίστας αἱρέσεις, καὶ »κατὰ τί συμφέρει τοῖς ἡμετέροις παραδέξασθαι τοῦτο;»[1].

Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν καὶ ἐπαινέσωμεν τὸ αἴσθημα ὑφ' οὗ κατεχόμενοι ἄρχοντες καὶ κληρικοὶ τοῦ Βυζαντίου διεμαρτύροντο κατὰ τῆς προσβλητικῆς αὐτοῖς φαινομένης φράσεως ταύτης τοῦ δεκρέτου. Εἰς τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων ἐκτεθειμένοι, ἧς οἱ πλείονες αὐτῶν ἔμελλον μετ' ὀλίγον ἔργον νὰ γείνωσι, προετίμων νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν ἔρημοι εἰς τὴν σκληρὰν τύχην ἢ νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Ἐξετάζοντες ὅμως μετὰ ψυχροῦ αἵματος τὰ πράγματα, εὑρίσκομεν ὅτι δὲν ἔπρεπεν ὡς ὕβριν νὰ θεωρήσωσι τὴν μετὰ τῶν Βοεμῶν ἀφομοίωσιν. Κακῶς ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Λατίνων οἱ Οὐσσῖται ὡς αἱρετικοί, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἐζήτουν ἢ τὴν κατάργησιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τῶν κληρικῶν, τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου διὰ τοὺς λαϊκούς, ὅπως ἐτήρησεν αὐτὴν ἡ

(1) Συρόπουλος, σ. 29.

Ἀνατολικὴ ἐκκλησία[1]. Αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς Βοεμοί, οὓς δὲν κατεδέχοντο τότε ὡς ὁμοίους καὶ ἀδελφοὺς οἱ ἡμέτεροι ὀρθόδοξοι, αὐτοὶ οὗτοι, ὅτε ἐγίνοντο δεκτοὶ κατὰ τὸ 1433 ἔτος εἰς τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον, ἵνα παραστήσωσι τὰ δίκαια αὐτῶν, ὡς πρῶτον ὅρον εἶχον προβάλη νὰ ἔλθωσιν εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἀδελφοί, ἐλπίζοντες νὰ ἔχωσιν αὐτοὺς συμμάχους, ἅτε διατηρήσαντας μᾶλλον τῶν Λατίνων τὰ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας[2]. Πρὸ ὀλίγου οἱ ἐν Βασιλείᾳ πατέρες εἶχον ἐγκρίνη αἰτήματα αὐτῶν (τὰ περιβόητα compactata) καὶ παραδεχθῇ αὐτοὺς εἰς τὸν κόλπον τῆς ἐκκλησίας, εἰς οὐδὲν λογιζόμενοι τοὺς κατὰ τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου γογγυσμοὺς τοῦ πάπα. Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Βοεμοὶ ἔμελλον μετ' ὀλίγα ἔτη (1451) νὰ γράψωσι πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν ζητοῦντες τὴν μετ' αὐτῆς ἕνωσιν, ἔμελλε δὲ αὕτη κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως εὐνοϊκῶς νὰ ἀπαντήσῃ[3].

Ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς ἐκθέσεις τοῦ Ἰωάννου Ῥαουσαίου,

(1) Lichtenberger, Encyclopédie des sciences religieuses, art. Huss σ. 433.

(2) Héfélé, Hist. des conciles, T. XI. σ. 238.

(3) Gieseler, Lehrbuch der Kirchengeschichte II 4. σ. 450. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τοὺς Οὐσσίτας εὕρηται παρὰ Freherus, Rerum Bohemicarum antiqui scriptores σ. 235—237. Hanoviæ 1602, φέρει δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου Σιλβέστρου Συροπούλου τοῦ συντάξαντος τὰ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθέντα ἀπομνημονεύματα, λέγει δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἑξῆς· «Οὐκ ἀμφιβάλλει ἡ τοῦ » Χριστοῦ ἐκκλησία ἐξ ὧν περὶ ὑμῶν ἤκουσεν ἀνενεχθέντων αὐτῇ, ὡς ἄρα ταῖς » ἐπικινδύνοις καινοτομίαις τῆς Ῥώμης ἀνθιστάναι διέγνωτε... καὶ γὰρ πρό- » τερον οὐκ ἀγαθὰς περὶ ὑμῶν εἴχομεν φήμας ὡς οὐ ταῖς ῥωμαϊκαῖς ἐφευρέ- » σεσιν ἀνθισταμένων ἀλλὰ μᾶλλον ταῖς ἀρχαίαις τῶν χριστιανῶν παραδόσεσιν » ἐναντιουμένων ἐν πλείοσιν, ἀλλ' ἐξ ὀλίγου καιροῦ μᾶλλον ἀναβιώσκειν, ὡς » εἰπεῖν, ὑμᾶς ἐπληροφορήθημεν, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν τῶν χριστιανῶν ἀληθῆ » εὐσέβειαν ἐπανιέναι». Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀντίγραφον, μὴ εὑρισκομένου ἐν Ἀθήναις τοῦ συγγράμματος τοῦ Freherus, μοὶ ἔπεμψεν ἐκ Παρισίων ὁ λόγιος φίλος κύριος Σπ. Κόμνος, ἔφορός ποτε τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Βιβλιοθήκης, ὅστις καὶ πολλὰς ἄλλας ἀφορώσας εἰς τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον πληροφορίας καὶ σημειώσεις μοὶ ἔπεμψεν, ἐρανισθεὶς αὐτὰς ἐκ τοῦ ἀφθόνου θησαυροῦ τῶν ἐν Παρισίοις βιβλιοθηκῶν· ἐφ' ᾧ ὁμολογῶ αὐτῷ δημοσίᾳ πλείστας ὅσας χάριτας.

πρὸς τὴν σύνοδον, πειθόμεθα ὅτι ἡ ἀτυχὴς ἐκείνη φράσις, ἥτις τοσοῦτον χόλον ἐκίνησεν, ἐξ ἀπροσεξίας παρεισέφρησε, καὶ ὅτι οἱ συνοδικοὶ ἐν ᾗ στιγμῇ εἶχον ἀνάγκην τῆς τῶν Γραικῶν φιλίας, δὲν ἐσκόπουν βεβαίως νὰ ἐξυβρίσωσιν αὐτούς· Εἰλικρινεῖς ἄρα ἦσαν οἱ πρεσβευταί, ὅταν ἔλεγον πρὸς τοὺς ἡμετέρους· »Διαβεβαιούμεθα μεθ' ὅρκων ὡς οὐ γέγονε τοῦτο πανούργως ἢ »ἐπιτηδευτῶς, ἀλλ' ἔστι λάθος καὶ σφάλμα, καὶ τὸ πλέον τοῦ »σφάλματος ἀνάγεται εἰς τοὺς πρέσβεις ὑμῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν »ἐν τῇ συνόδῳ, καὶ εἶδον καὶ τὸ Δεκρέτον καὶ πρὸ τοῦ τελε»σθῆναι καὶ μετὰ τὸ τελεσθῆναι, καὶ εἴπερ ἔλεγόν τι περὶ »τούτου καὶ ἐζήτουν διόρθωσιν, εὐθέως ἂν διωρθοῦτο χωρὶς »λόγου τὸ τοιοῦτον· αὐτῶν δὲ μὴ εἰπόντων ἐκεῖ τι, καὶ ἡμῶν »ἐλθόντων ἐνταῦθα μετὰ τούτου τοῦ Δεκρέτου, οὐκ οἴδαμεν τίνα »ἄλλην ἂν θεραπείαν ποιήσαιμεν. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ὑμᾶς σκέψα»σθαι καὶ εἴπατε ἄλλην θεραπείαν ἀρκετὴν ὑμῖν, δυναμένην »τε γενέσθαι καὶ παρ' ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ταύτην διαπραξόμεθα»[1].

Συζητουμένου μετὰ τῶν ἡμετέρων τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας, οἱ μὲν ἐκ Βασιλείας προέτεινον νὰ γείνῃ ἡ διόρθωσις δι' ἰδιαιτέρου γράμματος παρ' αὐτῶν συνταχθησομένου, οὗτινος ὑπέσχοντο τὴν ὑπὸ τῆς συνόδου παραδοχὴν καὶ ἐπικύρωσιν· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέμενον ὅπως αὐτὸ τὸ δεκρέτον μεταγραφῇ καὶ διορθωθῇ· ἀντέτεινον οἱ πρῶτοι ὅτι δὲν ἠδύναντο τοῦτο νὰ πράξωσιν αὐτοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, μὴ δικαιούμενοι νὰ φέρωσι μεταβολὰς εἰς τὸ κείμενον, μηδὲ ἔχοντες τὴν ἐπίσημον σφραγῖδα τῆς συνόδου, ὅπως τὰς νομιμοποιήσωσι. Τέλος συνεφωνήθη ὅπως οἱ πρεσβευταὶ συντάξωσι προοίμιον ἕτερον, ὁποῖον ἤθελεν ἀρέσῃ εἰς τοὺς Ἀνατολικοὺς καὶ μεταγράψωσι τοῦτο εἰς τὸ δεκρέτον, μεθ' ὃ τὸ τοιοῦτον ἤθελε σταλῇ εἰς Βασίλειαν, ὅθεν βεβουλλωμένον καὶ ἐγκεκριμένον ἤθελεν ἐπιστραφῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν αὐτῶν ὅτι ἡ σύνοδος θέλει καὶ τοῦτο στέρξῃ ἄνευ ἀντιλογίας.

(1) Συρόπουλος, σ. 29.

Ζ΄

Οὕτω φιλικῶς συμβιβασθείσης τῆς προκαταρκτικῆς δυσκολίας, οὐδὲν ὑπῆρχε πλέον κώλυμα πρὸς συζήτησιν τῶν ἑτέρων τῆς συνθήκης οὐσιωδεστέρων κεφαλαίων. Πρὶν ὅμως προβῶσιν οἱ ἡμέτεροι, συνεκάλεσεν αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπὶ προφάσει μὲν ἵνα μάθῃ παρ' αὐτῶν εἰς τί μέχρι τοῦ νῦν περιέστησαν, πράγματι ὅμως ἵνα ἀκούσωσι τὴν ἀπόφασίν του καὶ προτραπῶσι νὰ μὴ παρεμβάλωσι νέα προσκόμματα.

Καὶ ἐν πρώτοις κατέκρινεν αὐτοὺς ὡς δώσαντας πολλὴν σημασίαν εἰς μίαν φράσιν τοῦ δεκρέτου· «Κατὰ τί γὰρ ἐγγίζει ἢ λυμαίνεται ἡμᾶς τί λέγει ἡ σύνοδος πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς; Ἐκεῖνοι οἱ ἐν τῇ συνόδῳ ἠθέλησαν καυχήσασθαι πρὸς τοὺς ἰδίους ὅτι κατορθοῦσι πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἀξιέπαινα πράγματα, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων διώρθωσαν καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν Ποεμίων, καὶ ἤδη βούλονται διορθῶσαι καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν Γραικῶν. Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς, εἰ λέγουσι τοῦτο πρὸς τοὺς ἰδίους; ἐπεὶ οὐ πρὸς ἡμᾶς εἰσιν οἱ λόγοι, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἰδίους, καυχάσθωσαν καὶ λεγέτωσαν καθὼς ἂν ἐθέλωσι πρὸς ἐκείνους· διὸ οὐκ ἐδόκει μοι ἀναγκαία ἡ πολλὴ περὶ τοῦ προοιμίου ἔνστασις· ὅμως ἐπεὶ ἔταξαν ἀμεῖψαι τοῦτο, φαίνεται καὶ ἐμοὶ καλόν».

Ἐλέγξας οὕτω τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου ὡς περὶ μικρῶν ἐρίζοντα, ἠθέλησε μετὰ ταῦτα διὰ προσλαλιᾶς ἐμβριθοῦς καὶ πολιτικῆς ἐκ τῶν μικρῶν εἰς τὰ μεγάλα νὰ μετεωρίσῃ αὐτούς, καὶ ἀνέπτυξε τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν χριστιανοσύνην ἐν γένει καὶ διὰ τὴν Βυζαντίνην βασιλείαν ἰδίως.

Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν ἕνα τῶν τότε παρόντων, τὸν μέγαν ἐκκλησιάρχην Σίλβεστρον Συρόπουλον, διηγούμενον ἡμῖν ταῦτα.

«.... Τῶν λοιπῶν καθημένων ὡμίλει ὁ Βασιλεὺς χαριέντως καὶ δημηγορῶν ἔφη καὶ τάδε·

Ὡς εἰ ὁ Θεὸς δοίη συναθροῖσαι ἡμᾶς καὶ συστῆσαι σύνοδον οἰκουμενικὴν παραγενομένους καὶ ἡμᾶς ἐκεῖσε καὶ κατὰ τὸ ἀνῆκόν μοι συνεργήσοντας, εἰ συναιρομένου Θεοῦ ἕνωσις γένηται τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁμοφωνήσωσι καὶ εἰρηνεύσωσιν οἱ χριστιανοί, μέγα πρᾶγμα ἔσται τοῦτο καὶ ἐξαίσιον κατὰ τὸν παρόντα καιρόν.— Εἰρηκότων δέ τινων ὅτι οὕτως ἔχει καὶ κατὰ πολὺ ἔσται μέγα, καθὼς ὁρίζεις, εἰ γένηται, εὐθὺς ἀνθυπενεγκεῖν τοῦτον — οὐχ ἁπλῶς ἔσται μέγα ἀλλὰ μεῖζον πάντων τῶν γεγονότων ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, πλέον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ τῆς πρώτης συνόδου, εἰρηνικῆς οὔσης τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ ὑγιῶς ἐχούσης περὶ τὰ δόγματα, ὁ Ἄρειος ἦν ἐναντίος καὶ ἀντιλέγων· εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἴκοσιν ἢ τριάκοντα ἴσως, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἦσαν ὀρθόδοξοι· ἦν δὲ καὶ ἡ αἵρεσις ὀλίγου καιροῦ· τριῶν γὰρ χρόνων ἐντὸς ἤρξατό τε καὶ ἐκρίθη καὶ κατεδικάσθη· συνῆξεν οὖν ὁ Βασιλεὺς τοὺς ἐπισκόπους, οἵτινες ἦσαν πάντες ὁμογνώμονες καὶ ὀρθόδοξοι, καὶ κατεδίκασαν τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον ὀλίγους ὄντας καὶ πρὸ ὀλίγου καιροῦ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρξαμένης. Ἐν δὲ τῷ παρόντι πολλοὶ μὲν καὶ ἀναρίθμητοι σχεδὸν οἱ πρὸς τὴν ἐκείνων

(τῶν Λατίνων δηλαδὴ) δόξαν ἑαλωκότες. Ἀναλογίσθητε γὰρ πόσοι εἰσὶν ἄνθρωποι ἐν τοῖς γένεσι τῶν Ἰταλῶν, τῶν Ἀλαμανῶν, τῶν Ἱσπανῶν, τῶν Βρετταν ῶν καὶ πάντων τῶν δυτικῶν μερῶν, καὶ πόσοι ἐπίσκοποι ἐν αὐτοῖς καὶ μοναχοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ φιλόσοφοι, καὶ γένη ἐπηρμένα τε καὶ ὑπέροχα. Πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ μέρους ἡμῶν οἱ τὴν ἀρχαίαν τὴν ἡμετέραν δόξαν πρεσβεύοντες καὶ ἐκείνοις σχεδὸν ἐξισούμενοι, ὅσον πρὸς ἀριθμόν. Ἔχομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐγγὺς ἡμῶν, ἔν τε τῷ δυτικῷ μέρει καὶ τῷ ἀνατολικῷ, εἶτα γένη τῶν Τραπεζουντίων, τῶν Ἰβήρων, τῶν Τζαρκασίων, τῶν Μιγκρελίων, τῶν Γότθων, τῶν Ῥώσων, τῶν Βλάχων, τῶν Σέρβων, τῶν ἐν ταῖς νήσοις, καὶ ἔτι τοὺς πατριάρχας μετὰ τῶν περὶ ἐκείνους. Ἀκούω δὲ καὶ ἐντὸς τῆς Αἰθιοπίας ἔνι γένος μέγα καὶ πολυάνθρωπον ὀρθόδοξον καὶ κατὰ πάντα τοῖς ἡμετέροις ἐξακολουθοῦν δόγμασιν. Ἐν οἷς, ὡς νομίζω, δεῖ σταλῆναι καὶ πρέσβυν προσκαλεσόμενον καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον. Πολλοὶ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, καὶ οἱ ἡμέτεροι· πολυχρόνιον δὲ καὶ τὸ σχίσμα· Φ′ γὰρ ἔγγιστα χρόνους ἔχουσιν ἐμπαγέντες τῇ τοιαύτῃ δόξῃ· πόσον οὖν ἐστὶ τὸ τὰ τοσαῦτα γένη καὶ ἐπὶ τοσούτων διεῤῥωγότα χρόνων συνάψαι τε καὶ ἑνῶσαι, καὶ ὑπὸ μίαν ἐκκλησίαν τοὺς καθόλου ἀποκαταστῆσαι· λίαν ἐστὶ τοῦτο μέγα, εἰ γενήσεται, καὶ ὑπερβαῖνον ἅπαντα ὁμοῦ τὰ ἐν πάσαις ταῖς οἰκουμενικαῖς γεγονότα συνόδοις· ἐλπίζομεν δὲ ἀφ᾽ ὧν γράφουσιν ἡμῖν καὶ ἐξ ὧν ἀκούομεν γενέσθαι σὺν θεῷ τὴν ἕνωσιν· εἰ γοῦν γένηται, εἰς πολλὰ μέλλομεν διορθώσειν τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην. Εἶπέ μοι δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἀλαμανῶν, ὅτε εἰς ἐκεῖνον παρεγενόμην, ὅτι ἐπιμελήθητι ἵνα ποιήσῃς τὴν ἕνωσιν· ἂν γὰρ τοῦτο ποιήσῃς, αὐτὸς διορθώσεις καὶ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην· εἰς πολλὰ γὰρ παρεξῆλθον οἱ ἡμέτεροι· οἱ δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλη-

σίας ἔχουσι καλλίονα τάξιν· εἰ οὖν ποιήσῃς τὴν ἕνωσιν, διορθώσεις καὶ τοὺς ἡμετέρους. Εἶπέ μοι δὲ καὶ ἕτερα πολλὰ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ καλῶς οἶδα ἐγὼ τὸν ἀγαθὸν ἐκείνου σκοπόν, καὶ ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν βούλεται, εἴπερ γένηται ἡ ἕνωσις. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων εἶπε ποιήσειν ἐμὲ καὶ τῆς ἰδίας βασιλείας διάδοχον. Ταῦτα δημηγορῶν ἔφη ὁ βασιλεὺς μετὰ θυμηδίας πολλῆς».

Διὰ τῶν λόγων τούτων ἀπεκάλυπτεν ὁ προτελευταῖος βασιλεὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ συμβούλους τὰ κρυπτὰ μεγαλείου σχέδια, εἰς ἃ ἐνησμένιζεν ἔτι ἡ Βυζαντίνη αὐλὴ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεως τοῦ κράτους[1]. Ἐπὶ τοῦ θεμελίου τῆς προσδοκωμένης ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἀνύψου λαμπρὸν οἰκοδόμημα, ὃ ἔμελλε νὰ ἐπιστεγάσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς οἰκουμένης στέμμα, ὅπως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἡ ἕνωσις δὲν ἤθελεν ἐπενέγκη ὡς μόνον ἀποτέλεσμα τὸν συνασπισμὸν τῆς Δύσεως κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τὴν ἐξολόθρευσιν αὐτῶν. Τοῦτο ἐν μιᾷ μόνῃ μάχῃ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου κατορθωθέν, δὲν ἐφαίνετο εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Παλαιολόγου ἔργον δύσκολον καὶ ἀνώτερον τῶν ἡνωμένων δυνάμεων τῆς Δύσεως. Τὴν θρησκευτικὴν ἕνωσιν ἤθελεν ἐπακολουθήσῃ ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα, ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἕνωσις, ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου γενομένου διχασμοῦ τῆς χριστιανοσύνης εἰς δύο αὐτοκρατορίας. Ὁ διχασμὸς οὗτος, ὃν οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπαύσαντό ποτε

(1) Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ὀρθῶς ἔκρινεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μανουήλ, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὸν Φραντζῆν, βλέπει καὶ φρονεῖ μεγάλα καὶ τοιαῦτα, οἷα οἱ καιροὶ ἔχρῃζον ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν· πλὴν τὴν σήμερον ὡς παρακολουθοῦσι τὰ πράγματα οὐ βασιλέα θέλει ἡμῶν ἡ ἀρχὴ ἀλλ' οἰκονόμον. Φοβοῦμαι γὰρ μήποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμὸς τοῦ οἴκου τούτου. Φραντζῆς, σ. 179.

θρηνοῦντες[1], ἡ ὕπαρξις δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἀπέναντι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει νομίμου διαδόχου τῶν Ῥωμαίων Καισάρων, δὲν θὰ εἶχε πλέον λογικὴν βάσιν, εὐθὺς ὡς ἤθελον ἐξαλειφθῆ αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ αἱ ἐπὶ τόσους αἰῶνας χωρίσασαι τὴν νέαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. Ἕνεκα τῶν διαφορῶν τούτων, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἀλλὰ ἱστορικῶς ἀνυπόστατον θεωρίαν[2], ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἶχεν ἐπὶ Καρόλου μεταβιβασθῆ ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς τοὺς Φράγκους. Ἀπό τινος οἱ πᾶπαι εἶχον ἀρχίσει νὰ ὀπισθοδρομῶσιν ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἐκείνης ἀποφάσεως, καὶ εἰς τὰς πρὸς τοὺς Παλαιολόγους ἐπιστολὰς προσηγόρευον αὐτοὺς ὡς αὐτοκράτορας, οὐχὶ ὅμως Romanorum ἀλλὰ Romæorum, κατὰ διάκρισιν τῶν Γερμανῶν βασιλέων, εἰς οὓς μόνους ἀπεδίδετο ὁ τίτλος *αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων*. Εὐθὺς ὡς ἤθελε κηρυχθῆ ἡ ἕνωσις, ὁ Παλαιολόγος ἐνόμιζεν ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ μένῃ ὁ μόνος αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων κατά τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν[3]. Εἰς τοῦτο δὲ διισχυρίζετο ὅτι εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὑπόσχεσιν καὶ συγκατάθεσιν τοῦ τότε Γερμανοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου.

(1) Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς (ἔκδ. Migne, T. CXXVII, σ. 390)

Οὕτως ὁ πρῴην σύνδεσμος τῶν πόλεων ἐρράγη·
Οὕτω μητρὸς καὶ θυγατρὸς μέσον ἐπέπτη σπάθη,
Διχάζουσα καὶ τέμνουσα μετὰ θυμοῦ ῥομφαίας
Νεᾶνιν τὴν εὐπρόσωπον, τὴν νεωτέραν Ῥώμην
Ἐκ τῆς ῥυσσῆς καὶ παλαιᾶς καὶ τριπεμπέλου Ῥώμης.

(2) Döllinger, Das Kaiserthum Karls des Grossen εἰς Münchner Hist. Jahrbuch 1865.

(3) Καὶ ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 1167 ἐβοήθησε τὸν Πάπαν Ἀλέξανδρον Γ' καὶ τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φριδερίκου πάλην, ἐζήτησεν ὡς ἐπακολούθημα καὶ ἀντάλλαγμα τῆς ἑνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὸν Ῥωμαῖον ποντίφικα, τὴν ἀναγνώρισιν ἑαυτοῦ ὡς μόνου αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων. Reuter, Gesch. Alexanders des III. Leipzig 1860, T II, σ. 246.

Η΄

Ὁ δισχυρισμὸς οὗτος ἦν ἄρα ἀληθής; Οἱ λόγοι, οὓς ὁ Παλαιολόγος ἔθετεν εἰς τὸ στόμα τοῦ Σιγισμούνδου, εἶνε πιθανὸν ὅτι προηνέχθησαν;

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν μικρὰ παρέκβασις πρὸς τὴν ἐξέτασιν ταύτην.

Ἡ συνέντευξις, ἣν αἰνίττεται ὁ Παλαιολόγος, δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλη ἢ ἡ κατὰ τὸ 1424 ἔτος γενομένη, ὅτε οὗτος ζῶντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ μεθ' οὗ συνεβασίλευε, μετέβη δι' Ἐνετίας εἰς Βοῦδαν τῆς Οὐγγαρίας πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ τότε διαμένοντος Γερμανοῦ αὐτοκράτορος[1]. Εἶχεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐντολὴν νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτὸν πόσον λυσιτελὲς ἦν νὰ ἐπιτεθῶσιν οἱ Οὗγγροι διὰ ξηρᾶς κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, οὓς οἱ Ἐνετοὶ ἔμελλον συγχρόνως νὰ προσβάλωσι διὰ θαλάσσης, διότι οὕτως οἱ Ὀθωμανοὶ ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ ἀποστῶσιν ἐκ τῆς ἐκστρατείας των κατὰ τῶν Βλάχων, ὑποτελῶν ὄντων τοῦ ὑπὸ τὸν Σιγισμοῦνδον Οὐγγρικοῦ βασιλείου. Εὑρίσκετο ὁ Σιγισμοῦνδος εἰς μέγαν ἀγῶνα, ἔχων νὰ πολεμήσῃ

(1) Φραντζῆς, σ. 118.—Συρόπουλος, σ. 8.—Muralt, σ. 814. Ὁ Aschbach, Gesch. Kaisers Sigismund, T. III, σ. 194 κατὰ λάθος ἀναφέρει ὡς μεταβάντα τὸν Μανουὴλ ἀντὶ τοῦ Ἰωάννου.

τοῦτο μὲν τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐπανάστασιν τῶν Βοεμῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιβοήτου Ζίσκα πολλάκις ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ κατὰ κράτος κατέστρεψαν τοὺς Γερμανικοὺς στρατούς, τοῦτο δὲ τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, οἵτινες, ἀποδίδοντες τὰς ἥττας ταύτας καὶ τὴν παράτασιν τοῦ Βοεμικοῦ πολέμου εἰς τὴν ἀνικανότητα καὶ ἀδιαφορίαν τοῦ Σιγισμούνδου, ἐβουλεύοντο νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰς ἡνίας τοῦ κράτους[1]. Μόνη θεραπεία τῶν κακῶς κειμένων ἐφαίνετο εἰς τὰ ὄμματα πάντων ἀλλ' ἰδίως τοῦ Σιγισμούνδου ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου προκηρυχθεῖσα οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἐξ ἧς ἠλπίζετο ἡ μετὰ τῶν Βοεμῶν συνδιαλλαγή. Μεγάλως δὲ ἐθεωρεῖτο ὅτι ἤθελε συντελέσῃ εἰς τὸ κῦρος τῆς νέας συνόδου καὶ ἑπομένως εἰς τὴν ἐξάλειψιν παντὸς σχίσματος διαιροῦντος τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς ἡ εἰς τὴν σύνοδον παρουσία τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐγνώσθη ἡ εἰς Ἐνετίαν ἄφιξις τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, ἡ τότε ἐν Σιένῃ συνεδριάζουσα σύνοδος, ἥτις μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ πάπα Μαρτίνου διελύθη, ἵνα συγκαλέσῃ νέαν εἰς Βασίλειαν, ἀνεκοίνωσεν ἀμέσως τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τὸν πάπαν, ὅπως προσκαλέσῃ τὸν Βυζαντῖνον βασιλέα νὰ παρευρεθῇ[2].

Εἶχε λοιπὸν λόγους ἰσχυροὺς ὁ Σιγισμοῦνδος νὰ περιποιηθῇ τὸν Παλαιολόγον, οὗτινος ἡ συνέργεια ἐφαίνετο ἀναγκαία εἰς ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του. Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον ὅτι κατὰ τὰς μυστικὰς μετ' αὐτοῦ συνεντεύξεις μετεχειρίσθη τὸ δέλεαρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, ὅπως νικήσῃ τοὺς δισταγμούς του καὶ καταστήσῃ αὐτὸν πρόθυμον εἰς τὴν ἕνωσιν. Ἔχων τὴν ἕξιν νὰ μὴ φείδηται ὑποσχέσεων, ἃς ὕστερον δὲν ἐξεπλήρου, παρέστησεν, ὡς ὑποθέτομεν, εἰς τὸν Βυζαντῖνον τὰς δυσχερείας ἃς παρεῖχον αὐτῷ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ ὧν ἕνεκα ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος εἶχεν ἀπολέσῃ πᾶν δι' αὐτὸν θέλγη-

(1) Aschbach, ἀν. Τ. III, σ. 182.

(2) Héfélé, T. XI σ. 140. Monumenta conciliorum generalium seculi XV. Vindobonae 1857, T. I. σ. 37.

τρον· παρέστησεν ὅτι μὴ ἀποκτήσας ἐκ γάμου ἄρρενα τέκνα καὶ ὢν ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ Λουξεμβουργικοῦ οἴκου ἔβλεπεν ὅτι τὸ στέμμα ἔμελλε κατ' ἀνάγκην νὰ περιέλθῃ εἰς ξένην οἰκογένειαν. Δὲν ἦν λοιπὸν ὅλως ἀδύνατον νὰ ἐκλεχθῇ διάδοχός του ὁ Παλαιολόγος, καὶ οὕτω νὰ θεραπευθῇ τὸ ἐπὶ Καρόλου γενόμενον ἀδίκημα, εὐθὺς ὡς οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤθελον γείνῃ κατὰ τὴν πίστιν ἴσοι πρὸς τοὺς Δυτικούς. Δὲν ἔμελλον δὲ νὰ φανῶσιν οὗτοι ἀποστάται καὶ ἀρνησίθρησκοι· τῆς ἑνώσεως ἤθελε προηγηθῇ ἡ δι' οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας, ὥστε ν' ἀφαιρεθῶσι πᾶσαι αἱ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα παρεισφρήσασαι μεταβολαί, αἵτινες ἦσαν σκάνδαλον εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἀνατολικῶν. Τοιαῦτα λέγων ἦν πιστευτὸς ὁ Σιγισμοῦνδος, διότι τὴν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὑποστηρίξῃ ἐκθύμως ἐν Κωνσταντίᾳ, ἀπαιτήσας μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἰωάννου ΚΓ' νὰ προηγηθῇ αὕτη τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου πάπα[1], ἂν δὲ εἰσηκούετο, πολλὰ τῶν μετὰ ταῦτα ἀναφανέντων δεινῶν ἤθελον προληφθῇ.

Ἤδη ὅμως τὴν μεταρρύθμισιν ταύτην δὲν ἠδύνατο κατὰ τὰ φαινόμενα οὐδεὶς πλέον νὰ παρεμποδίσῃ, συγκαλουμένης ἐπὶ τούτῳ νέας οἰκουμενικῆς συνόδου, ἧς εἶχεν ὁ Σιγισμοῦνδος ἀπόφασιν σταθερὰν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν διάλυσιν πρὶν ἢ περατωθῇ τὸ ἔργον. Εἰς τοῦτο δὲ συνεργαζόμενος ὁ Ἀνατολικὸς κλῆρος ἤθελε συντελέσῃ τὰ μέγιστα, καθὸ διατηρήσας πιστότερον τὰς ἀρχαίας τῆς ἐκκλησίας παραδόσεις.

Τοιαύτην περίπου φανταζόμεθα τὴν μεταξὺ Σιγισμούνδου καὶ Ἰωάννου συνέντευξιν, ἥτις τοσαύτας ἀφῆκεν εἰς τοῦτον ζωηρὰς ἐντυπώσεις, ὥστε μετὰ ἕνδεκα ἐτῶν πάροδον νὰ ἀναμνησθῇ αὐτῆς καὶ ποιήσηται χρῆσιν ἐν ἐπισήμῳ στιγμῇ ἐνώπιον τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους.

(1) Héfélé, τ. XI. σ. 39.

Θ΄

Ἡ προσλαλιὰ τοῦ Παλαιολόγου ἔσχεν, ὡς εἰκός, τὸ ἀποτέλεσμα νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν ἀντιπολίτευσιν καὶ νὰ ἐξομαλίσῃ τὴν πορείαν τῶν διαπραγματεύσεων. Εἰς δύο μόνον κεφάλαια ἐφαίνοντο ἀνένδοτοι ὁ πατριάρχης καὶ οἱ κληρικοί· δὲν ἤθελον νὰ δεχθῶσι κατ᾽ οὐδένα τρόπον τὴν πόλιν τῆς Βασιλείας ὡς τόπον συναθροίσεως· ἐπέμενον δὲ ἀπαιτοῦντες, ὡς ὅρον ἀπαραίτητον, τὴν εἰς τὴν σύνοδον παρουσίαν τοῦ πάπα. Μάτην οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες, ἐννοοῦντες πλειότερον τὸ ἀληθῶς συμφέρον, ἔλεγον ὅτι *εἰ οὐ θελήσῃ ὁ πάπας παραγενέσθαι ἐν τῇ συνόδῳ, κάλλιον ἡγεῖται ὁ βασιλεὺς πορρωτέρω γενέσθαι τὴν σύνοδον· ἀπέσται γὰρ οὕτω ἡ τοῦ πάπα ὑπεροχή, καὶ μετὰ πλείονος ἐλευθερίας πράξει ὁ βασιλεὺς τὰ λυσιτελοῦντα αὐτῷ·* οἱ δὲ κληρικοὶ ἀντέλεγον· *πολὺ τὸ διάστημα· καὶ πῶς δυνήσεται ὁ πατριάρχης ἀσθενὴς ὢν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς γέροντες καὶ ἀνίσχυροι ἀπελθεῖν ἐκεῖσε·* προσέθετον δὲ ὅτι τοῦ πάπα ἀπουσιάζοντος καὶ ἀνθισταμένου εἰς τὰς μελλούσας ἀποφάσεις τῆς συνόδου, τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως δὲν ἤθελεν ἐμπεδωθῇ.

Τοιαύτης ὑπαρχούσης περὶ τῆς προθέσεως τοῦ πάπα ἀμφιβολίας, προὐτάθη λίαν εὐλόγως νὰ προσκληθῇ εἰς τὸ συμβού-

λιον ὁ τοῦ πάπα ἀπεσταλμένος Χριστόφορος Γαρατώνης, ἵνα περὶ τούτου δώσῃ πληροφορίαν, εἰς ὃ ἔστερξαν οἱ ἐκ Βασιλείας πρέσβεις. Βέβαιοι ἦσαν οὗτοι ἐκ τῶν προτέρων ὅτι, ὅπως ὁ Εὐγένιος ἐν Φλωρεντίᾳ, καίπερ τὸν χαλινὸν δάκνων, δὲν ἐτόλμα νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τὴν σύνοδον, οὕτω καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει γραμματεὺς αὐτοῦ, καίπερ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ ἀντενεργῶν, δὲν θέλει τολμήσῃ ν' ἀναιρέσῃ τοὺς λόγους των· διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν προθύμως τὴν εὐκαιρίαν τῆς προσκλήσεως τοῦ Γαρατώνη, ὅπως ἐπιδείξωσι διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων συμπεριφορᾶς των πῶς αὐτοὶ οἱ ἀπεσταλμένοι *τῆς ὑπεραγίας οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νομίμως συγκεκροτημένης καὶ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν ἐκπροσωπούσης*[1], ἐθεώρουν καὶ μετεχειρίζοντο ὡς ὑποδεέστερον τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς παπικῆς ἀρχῆς.

Καὶ πραγματικῶς ὁ Γαρατώνης ἐφάνη δημοσίᾳ ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων πάντῃ ἀλλοῖος ἢ ὡς ἐφαίνετο ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν πρὸς αὐτοὺς συνεντεύξεσιν. Ἀπεπειράθη μὲν κατ' ἀρχὰς νὰ ἀντείπῃ εἰς τοὺς ἐκ Βασιλείας, ἀφ' οὗ ὅμως σκληροῖς λόγοις ἐπεπλήχθη παρ' αὐτῶν, ἀπεδειλίασε *καὶ ἐδέετο καὶ παρεκάλει καὶ ἔλεγε στέργειν πάντα τὰ παρ' ἐκείνων γενόμενα· καὶ ἀγράφως καὶ ἐγγράφως καὶ καθὼς ἂν ἐθέλωσιν ἐκεῖνοι αὐτὸν τοῦτο ὑποσχεθῆναι, καὶ ταῦτα στέρξειν καὶ τὸν πάπαν*[2]. Ἐνεφάνισε δὲ *ἔγγραφον οἰκειόχειρον τοῦ Εὐγενίου διαλαμβάνον ἀρκούντως καὶ πεπλατυσμένως ὅπως ἔχει πᾶσαν ἄδειαν καὶ ἔνδοσιν ἀπὸ τοῦ πάπα, ἵνα συνεργήσῃ καὶ αὐτὸς τοῖς συνοδικοῖς εἰς εἴτε ἂν ἐθέλωσι, καὶ στέρξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ πάπα πᾶν ὅ,τι ἂν ποιήσωσιν· ἤδη οὖν στέργει αὐτὸς πάντα τὰ παρ' αὐτῶν πραττόμενα καὶ στέρξει καὶ ὁ πάπας ταῦτα ἀναμφιβόλως*[3].

(1) Τοιοῦτον τίτλον ἐλάμβανεν ἡ σύνοδος εἰς πάντα τὰ ἐπίσημα αὐτῆς ἔγγραφα.
(2) Συρόπουλος, σ. 37.
(3) Ὁ αὐτός, σ. 39.

Αἱ ὑποσχέσεις αὗται ἔπρεπε νὰ διαλύσωσι πᾶσαν ἀπορίαν· ἐν τούτοις βλέπομεν παραδόξως ὅτι ἡ ἀπορία ἐξηκολούθει καὶ μετ' αὐτάς· διότι βεβαίως ὁ Γαρατώνης δὲν ἐπαύετο λέγων εἰς τὸ οὖς τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ Παλαιολόγου ὅτι ὁ πάπας δὲν θέλει παρασταθῇ. Ἔβλεπον καὶ οἱ ἐκ Βασιλείας πρέσβεις τὸν παναγιώτατον κατ' ἰδίαν καὶ παρεκίνουν αὐτόν, λέγει ὁ Συρόπουλος, *συνθέσθαι πρὸς τὸ εἰς τὴν σύνοδον ἀπελθεῖν, ὁ δὲ ἀνεβάλλετο καὶ ἀνένευε.* Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ζητησάντων τῶν πρέσβεων νὰ πληροφορηθῶσι θετικῶς ἂν θὰ ἔλθῃ ἢ μή, εἶπεν· *εἴπερ ἐπιδημήσει ὁ πάπας εἰς τὴν σύνοδον, ἐλεύσομαι καὶ ἐγώ·* ἀποκριθέντων δὲ ἐκείνων ὅτι *ἡμεῖς τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου ζητοῦμεν ἔχειν ἐκεῖσε καὶ τὴν σὴν ἐπιδημίαν περὶ πλείστου ποιούμεθα, ὁ δὲ πάπας ἰδικός μας καὶ ἔχομεν αὐτόν,* ἀντεῖπεν ὁ πατριάρχης· *καὶ πῶς ἔχετε αὐτόν; ὅπου γε ἐγὼ οἶδα ὡς οὐκ ἐλεύσεται ἐν τῇ συνόδῳ;* πόθεν ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Γαρατώνη ἐπήγαζεν ἡ τοιαύτη πεποίθησις; — Τότε εἶπον οἱ πρέσβεις· *ἐλθέτω ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου ἀπαραιτήτως, ἡμεῖς δὲ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἕξομεν πάπαν ἐν τῇ συνόδῳ,* αἰνιττόμενοι ὅτι, ἂν ὁ Εὐγένιος ἀπειθήσῃ καὶ ἀρνηθῇ τὴν παρουσίαν του, ἡ σύνοδος θέλει καθαιρέσῃ αὐτὸν καὶ ἐκλέξῃ ἄλλον πάπαν. — Ὁ δὲ πατριάρχης· *ἂν τοῦτο, πάλιν ἐστὶ κάλλιον δι' ἐμὲ ἵνα ἔχητε αὐτὸν ἢ ἄλλον πάπαν, οὐκ ἐλεύσομαι ἐγὼ μετὰ τοιούτων λόγων.* Τότε δὲ οἱ πρέσβεις· *πληροφοροῦμεν τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου ὅτι αὐτὸς ὁ πάπας καὶ οὐχὶ ἄλλος ἐλεύσεται ἐν τῇ συνόδῳ ἀπαραιτήτως·* καὶ οὕτω *συνέθετο ὁ πατριάρχης ἀπελθεῖν εἰς τὴν σύνοδον*[1].

Πόθεν ἆρά γε ἡ τοσαύτη ἐπιθυμία τοῦ πατριάρχου νὰ μὴ λείπῃ ὁ Εὐγένιος ἐκ τῆς συνόδου; διατί τὸ πρόβατον ἀπῄτει τόσον ἐπιμόνως τὴν παρουσίαν τοῦ λύκου; Καὶ πῶς δὲν ἐσκέπτετο ὁ ἀρχιερεὺς τῆς νέας Ῥώμης ὅτι τοῦ πάπα ἀπουσιάζοντος εἰς αὐτὸν ἀνῆκον ἐν τῇ συνόδῳ τὰ πρωτεῖα;

(1) Συρόπουλος, σ. 41.

Ὁ ἀφελὴς Ἰωσήφ, ὡς ὑπὸ τοῦ Συροπούλου μανθάνομεν[1], *ἀναδοχὴν μεγάλην καὶ διάθεσιν καὶ πληροφορίαν ἐθάρρει εὑρήσειν ἀπὸ τοῦ πάπα·* ἔλεγε δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους του· *ἐγὼ ἔστησα εἰς ἐμαυτὸν ἵνα, εἰ μὲν ὁ πάπας πρωτεύῃ μου κατὰ τοὺς χρόνους, ἔχω αὐτὸν ὡς πατέρα μου· εἰ δὲ ἰσότης ἔνεστιν ἡμῖν κατὰ τοὺς χρόνους, ἔχω αὐτὸν ὡς ἀδελφόν μου· εἰ δὲ νεώτερός μου τυγχάνει, ἔχω αὐτὸν ὡς υἱόν μου· καὶ θέλω ἵνα, εἰ ἔστιν οἰκία καλὴ πλησίον τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἔχουσα καὶ δίοδον μετέωρον ὕπερθεν τῆς ὁδοῦ, δώσῃ μοι ταύτην, ὡς ἂν πρὸς αὐτὸν ἰδίως διερχόμενος ἢ κακεῖνος αὖ πρὸς ἐμὲ συμβουλεύω αὐτῷ τὰ δέοντα, καὶ ἔσται τοῦτο εἰς μεγάλην ὠφέλειαν αὐτοῦ· οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ ἔχει περὶ αὐτὸν συμβούλους καλούς. Διὰ τοῦ πάπα δὲ ἐθάρρει ἐλευθερῶσαι τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἐπιτεθείσης αὐτῇ δουλείας παρὰ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν προνομίων. Καὶ πολλάκις ἔλεγεν ὅτι ἐγὼ κἀκεῖσε ἀλλοῖος φανήσομαι καὶ τὴν ἀρχήν μου καθώς μοι προσήκει ἀνακαλέσομαι*[2].

Τοιαῦται ἦσαν αἱ σκέψεις δι' ὧν ὁ πανοῦργος Γαρατώνης ἐπότιζε καθ' ἡμέραν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἱεράρχου· καὶ ὧν ἕνεκα ἐφάνη οὗτος τόσον ἀνένδοτος εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν ἐκ Βασιλείας πρέσβεων· τότε δὲ μόνον, εἰ καὶ βραδέως, ἔπεσε τὸ κάλυμμα, ὅπερ ἀπέκρυπτεν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν εἰς Ἰταλίαν ἀφικόμενος ἔμαθεν ὅτι *ὁ πάπας ἐκδέχεται ἵνα ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη του ἐλθὼν προσκυνήσῃ κάτω τὸν πόδα αὐτοῦ !*

Αἱ ἐπὶ τοσοῦτον παραταθεῖσαι διαπραγματεύσεις ἔφθασαν τέλος εἰς τὸ ἑξῆς συμπέρασμα. Οἱ μὲν πρεσβευταὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ προσαγάγωσιν ὅσον τάχιστα ἢ τὸ βραδύτατον σὺν τῇ ἀφίξει τῶν πλοίων, τῶν μελλόντων νὰ μετακομίσωσι τοὺς

(1) σ. 92.

(2) Le lecteur, λέγει ὁ Gibbon, rira peut-être de l' ingénuité avec laquelle il fit part de ses espérances à ses favoris; mais il lui aurait été difficile de pratiquer les leçons de Grégoire VII.

Ἕλληνας εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, τὰ ψηφίσματα ἐπιδιωρθωμένα συμφώνως τῇ ἀπαιτήσει τῶν Ἀνατολικῶν. Ὁ δὲ ἀπόπλους ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὡρίσθη νὰ γείνῃ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1436. Τῆς πόλεως τῆς Βασιλείας μὴ γενομένης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δεκτῆς, παρεχωρήθη εἰς τὴν σύνοδον νὰ ἐκλέξῃ ἄλλον τόπον ἐκ τῶν ἐν τῷ συνοδικῷ ψηφίσματι ὡρισμένων. Εἷς τῶν τριῶν πρέσβεων, ὁ Ἑρρίκος Μέγγερ, ἀπεφασίσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως εἰς Βασίλειαν, ἵνα ἀνακοινώσῃ εἰς τὴν σύνοδον τὰ συνταχθέντα ἐπίσημα συμβόλαια· οἱ δὲ ἄλλοι δύο, ὁ Φρερώνιος καὶ ὁ Ῥαουσαῖος νὰ μείνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεργασθῶσιν εἰς τὰ τῶν προπαρασκευῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἐν πληθούσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀναστάσεως, ἀνεγνώσθησαν Λατινιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον, αἱ πατριαρχικαὶ ἐπιστολαὶ καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα, δι' ὧν ἐκυροῦτο ἡ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως συμφωνία περὶ τῆς μελλούσης οἰκουμενικῆς συνόδου.

Ι΄

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ 1435 ἔτους ἀπέπλευσεν ὁ Ἑρρίκος Μέγγερ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀκολουθούμενος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Γαρατώνη[1] ἀπερχομένου εἰς Φλωρεντίαν πρὸς τὸν πάπαν Εὐγένιον. Νοσήσας ὅμως καθ' ὁδὸν ὁ Ἑρρίκος καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ βραδύνῃ ἐν Ἐνετίᾳ πρὸς θεραπείαν, ἀφίκετο μόλις περὶ τὸν Μάρτιον 1436 εἰς τὴν σύνοδον.

Κατὰ τὴν 24 Ἀπριλίου συνελθόντες οἱ πατέρες εἰς γενικὴν συνεδρίασιν, ἐπεκύρουν πληρέστατα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμφωνηθέντα. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει· ὑπελείπετο ἔτι νὰ εὑρεθῶσι τὰ ἀναγκαῖα χρήματα, ἅτινα προϋπελογίζοντο εἰς 71,000 δουκᾶτα[2] διὰ μόνην τὴν μεταφορὰν τῶν Ἑλλήνων, εἰς 200,000 διὰ τὴν διαμονὴν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν· πρὸς δὲ ἔδει νὰ ὁρισθῇ ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως[3]. Τὰ ζητήματα δὲ ταῦτα ἀπῄτουν ταχεῖαν τὴν λύσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ

(1) Οὗτος εἶνε ὁ διασώσας τότε καὶ μετενεγκὼν εἰς Ἰταλίαν τὸ χειρόγραφον Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου (Tiraboschi, VI, 65.)

(2) Τὸ δουκᾶτον εἶχεν ἀξίαν ἴσην πρὸς δώδεκα φράγκα.

(3) Voigt, Enea Silvio T. I, σ. 113.

τῆς τοῦ πάπα κατὰ τῆς συνόδου ἀντιπολιτεύσεως, ἥτις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ σπουδαίας τῶν πατέρων μερίδος.

Τὰ μέτρα, εἰς ἃ προσέφυγεν ἡ σύνοδος, ἦσαν τὰ ἑξῆς· Παρέτεινεν ἐν πρώτοις τὴν προθεσμίαν τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἑλλήνων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τοῦ Μαΐου τοῦ προσεχοῦς 1437 ἔτους· ἐκήρυξε δὲ πλήρη ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς ὅντινα ἤθελε συνεισενέγκη διὰ τὴν Γραικικὴν ὑπόθεσιν χρηματικὸν ποσὸν ἴσον τῇ πρὸς διατροφὴν τῆς οἰκογενείας του ἀπονεμομένῃ ἑβδομαδιαίᾳ δαπάνῃ, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ τῶν χρημάτων συλλογὴ ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης ἤθελε βραδύνῃ, ἀπεφασίσθη συγχρόνως νὰ προτιμηθῇ ὡς ἕδρα τῆς συνόδου ἡ πόλις ἐκείνη, ἥτις ἤθελε προκαταβάλῃ λόγῳ δανείου τὸ ποσὸν 60,000 ἕως 80,000 δουκάτων.

Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἡ συνάθροισις γενικῆς συνόδου ἐθεωρεῖτο μεῖζον ἢ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ παγκόσμιος ἔκθεσις εὐεργέτημα μέγιστον τῆς πόλεως, ἥτις ὡρίζετο ὡς τόπος αὐτῆς. Πρὸς τῇ τιμῇ τῇ ἐκ τούτου προσγινομένῃ, δι᾽ ἧς ἡγιάζετο μὲν ὁ χῶρος ὁ πατούμενος ὑπὸ τῶν πατέρων ὅλης τῆς ἐκκλησίας, ἐλαμπρύνετο δὲ εἰς ἀεὶ τὸ ὄνομα τῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐλογουμένης ἕδρας, ὑλικαὶ σκέψεις, προσδοκία πλούτου ἀμυθήτου μέλλοντος νὰ συρρεύσῃ πανταχόθεν, ἐγαργάλιζον τὴν φαντασίαν τῶν πολιτῶν. Ἡ προσεχὴς σύνοδος, εἰς ἣν ἔμελλον νὰ συνέλθωσι σὺν τῷ πάπᾳ καὶ τῷ κλήρῳ καὶ τοῖς ἡγεμόσι τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν κληρικῶν, τῶν προὐχόντων καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν, ὑπερβαινόντων τὸν ἀριθμὸν τῶν πεντακοσίων, ὑπέσχετο νὰ ὑπερακοντίσῃ κατὰ τὴν λαμπρότητα τῶν τελετῶν καὶ τῶν πανηγύρεων, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν συναθροισθησομένων, τὴν ἐν Κωνσταντίᾳ, ἧς ζωηραὶ ἔτι διετηροῦντο αἱ ἀναμνήσεις καὶ ἀφ᾽ ἧς ἐπήγαζον ἡ εὐημερία καὶ ὁ πλοῦτος τῶν αὐτῆς κατοίκων[1].

(1) Raumer, die Kirchenversammlungen von Pisa, Kostnitz und Basel, σ. 48-50 ἐν τῷ Historisches Taschenbuch 1849.

Δὲν περιεμένετο μὲν εἰς τὴν νέαν σύνοδον τὸ θέαμα τῆς πυρᾶς τοῦ Ἰωάννου Οὔσσίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου τοῦ ἐκ Πράγης· ἀλλ' αἱ γενειάδες καὶ αἱ στολαὶ τῶν Βυζαντίνων ὑπισχνοῦντο νὰ ἀποζημιώσωσι τοὺς θεατὰς διὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην.

Ἡ Ἐνετία καὶ ἡ Φλωρεντία ἔπεμψαν ἀμέσως πρέσβεις εἰς τὴν σύνοδον δεχόμεναι τὴν πρότασιν· ἀλλὰ ὡς λίαν εὐνοοῦσαι τὸν πάπαν δὲν ἤρεσκον τοῖς συνοδικοῖς. Ὁ δοὺξ τοῦ Μεδιολάνου, πολέμιος τοῦ πάπα, προσέφερε τὴν πόλιν αὐτοῦ Παπίαν, ἥτις ὅμως ὡς πολὺ τῆς θαλάσσης ἀπέχουσα, δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Σιγισμοῦνδος προσεπάθει νὰ ἑλκύσῃ τὴν σύνοδον εἰς Βοῦδαν τῆς Οὐγγαρίας ὡς πλησιεστέραν παρὰ πᾶσαν ἄλλην τῇ Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' ἡ γνωστὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου ἀπορία δὲν παρεῖχεν ἐγγύησιν περὶ τῆς καταβολῆς τῶν χρημάτων. Ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, δοὺξ τῆς Αὐστρίας, προέτεινε 30,000 δουκάτων ἂν ἡ Βίεννα προετιμᾶτο. Ἡ μεγαλητέρα ὅμως μερὶς τῶν συνοδικῶν, ἐκ Γάλλων συγκειμένη ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν καρδινάλιον Ἀρελάτου (Arles), ἀπεφάσισεν, εἰ ἀπέβαινεν ἀδύνατον νὰ μεταπεισθῶσιν οἱ Ἕλληνες ὅπως δεχθῶσι τὴν Βασίλειαν, νὰ ὁρίσῃ τὴν πόλιν τῆς Αὐενιῶνος, τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἕδρας τῶν παπῶν.

Ὁ δῆμος τῆς πόλεως ταύτης ἐδέχθη προθύμως τοὺς ὅρους τῆς συνόδου, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν παρ' αὐτοῦ καταβληθησομένων χρημάτων προέβησαν οἱ πατέρες κατὰ τὸν Νοέμβριον μῆνα τοῦ 1436 ἔτους εἰς συμφωνίας μετὰ τοῦ *Νικοδήμου* ἢ *Νικολάου ἐκ Μοντώνης*, καθ' ἃς οὗτος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ ἕτοιμα ἐν τῷ λιμένι τῆς Νικαίας (Nizza), ἐντὸς ὡρισμένου χρόνου καὶ ἐπὶ πληρωμῇ 30,800 δουκάτων, δύο μεγάλα καὶ δύο μικρότερα πλοῖα μετὰ τριακοσίων τοξοτῶν· τῇ δὲ 19 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡ σύνοδος παρέδωσεν ἐν μεγάλῃ πομπῇ εἰς τὸν νέον ναύαρχον τὴν σημαίαν τῆς ἐκκλησίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτου ὁ Εὐγένιος εἶχε κατορθώσῃ νὰ δαμάσῃ τὰς κατὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του ἐπαναστάσας

ἐπαρχίας καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἰσχύν του, ὅπως παλαίσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς παρὰ τῆς συνόδου καταπολεμουμένης πνευματικῆς του ἐξουσίας. Ὁ αἱμοβόρος ληγᾶτος αὐτοῦ *Ἰωάννης Οὐϊτελλέσκης* (Vitelleschi), ἐπίσκοπος Ῥικινέτου (Recanati), ποτὲ μὲν τὴν ἀλωπεκῆν, ποτὲ δὲ τὴν λεοντῆν ὑποδυόμενος, οὐδενὸς ἐγκλήματος ἐφείδετο ὅπως τύχῃ τῶν σκοπῶν του· ἀπαγχονίζων, ἀποκεφαλίζων, ἔστιν ὅτε ἰδίᾳ χειρὶ σφάζων τοὺς ἐπαναστάτας, ἀνηλεῶς κατασκάπτων τὰς ἐκπολιορκηθείσας πόλεις, εἶχεν ὑποτάξῃ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ κράτους εἰς τὸν Εὐγένιον· οὗτος δὲ πρὸς ἀνταμοιβὴν προεβίβασε τὸν κακοῦργον αὐτοῦ Βεζύρην εἰς ἀρχιεπίσκοπον Φλωρεντίας καὶ πατριάρχην Ἀλεξανδρείας[1]. Τοιαύτη δὲ ἦν ἡ ἔπαρσις τοῦ πάπα ἐπὶ τῇ αἰφνιδίᾳ μεταβολῇ τῆς τύχης, ὥστε νὰ ἀποπέμψῃ ὑπεροπτικῶς πρεσβείαν τῶν Ῥωμαίων ἱκετευόντων αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου. Μὴ ἐμπιστεύων ἀκόμη εἰς τὸν ἄστατον τοῦ ἄστεος λαόν, ὁ Εὐγένιος εἶχε μεταβῇ ἐκ τῆς φιλοξενησάσης αὐτὸν Φλωρεντίας εἰς τὴν ὑποταχθεῖσαν Βονωνίαν· ἐκεῖθεν δ' ἐκαραδόκει τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἤθελε δυνηθῇ τέλος νὰ ἀποβάλῃ τὸ προσωπεῖον καὶ νὰ κεραυνοβολήσῃ τοὺς ἐν Βασιλείᾳ ἀντάρτας.

(1) Gregorovius, T. VII, σ. 50-51, 55. — Muratori, Annali, anni 1434, 1435, 1436.

ΙΑ΄

Ἀκροβολισμοὶ προηγοῦντο τῆς ἐπικειμένης μάχης. Ὁ πάπας οὗτινος οἱ προκάτοχοι καὶ διάδοχοι ἐπὶ αἰῶνας ἐποιοῦντο κατάχρησιν τῆς ἐμπορίας τῶν ἀφέσεων (indulgentiæ), ἀπεποιεῖτο νὰ ἐγκρίνῃ τὸ ἄνω μνημονευθὲν ψήφισμα τῆς συνόδου περὶ τῆς δι' ἀφέσεων συλλογῆς χρημάτων, ἐθεώρει δὲ τὴν πρᾶξιν ταύτην ὡς σφετερισμὸν τῶν προνομίων τῆς ἁγίας ἕδρας· πρὸς τούτοις ἔπεμπε πρέσβεις πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἡγεμόνας μεθ' ὑπομνήματος ἐκθέτοντος τὰ κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν πατέρων παράπονα αὑτοῦ. Ἐπὶ τέλους ἀνθίστατο κατὰ τῆς ἐκλογῆς τῆς Αὐενιῶνος καὶ ἐπέμενεν ἵνα ἐκλεχθῇ πόλις τις τῆς Ἰταλίας, εἰς ἣν νὰ εἶνε εὔκολος ἡ μετάβασις αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ Παλαιολόγος λαβὼν τὰ ἐπίσημα τῆς συνόδου ἔγγραφα, δι' ὧν ἐπεκυροῦντο τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμπεφωνημένα, ἔπεμψε πρέσβεις ἑτέρους, εἰς Βασίλειαν μὲν τὸν Ἰωάννην Δισύπατον, εἰς τὸν πάπαν δὲ τὸν Μανουὴλ Ταρκανιώτην Βουλωτήν, ἵνα δώσωσιν εἴδησιν ὅτι ἦσαν ἕτοιμα τὰ πάντα καὶ ὅτι αὐτὸς μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν θέλουσιν ἀποδημήσῃ ἄνευ ἀντιλογίας ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν πλοίων, ὧν προέτρεπε νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ ἀποστολή[1].

(1) Συρόπουλος σ. 48.

Ὁ Δισύπατος φθάσας εἰς Βασίλειαν κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα τοῦ 1437 ἔτους καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι πρόκειται περὶ Αὐενιῶνος, διεμαρτύρετο εὐθὺς κατὰ τῆς ἐκλογῆς τῆς πόλεως ταύτης ὡς μὴ συμπεριειλημμένης ἐντὸς τῶν συμφωνιῶν· ἠπείλει δὲ ὅτι, ἂν ἡ σύνοδος ἐπιμείνῃ, οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ προσέλθωσι καὶ ἕνωσις οὐδέποτε θέλει γείνῃ.

Οἱ πατέρες ἀντέταξαν εὐλόγως εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Βυζαντίου ὅτι ἦν ἀδύνατον νὰ ἔχῃ ἐντολὴν πρὸς τοιαύτην διαμαρτυρίαν, διότι, ὅταν ἀνεχώρει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ πόλις τῆς Αὐενιῶνος δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁρισθῇ οὐδὲ ἦν γνωστὸν ἐκεῖ τότε τοιοῦτόν τι· προσέθηκαν δὲ ὅτι πιθανῶς τοιαῦτα ἔλεγεν ἐξ οἰκείας βουλήσεως, παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἢ τοῦ πάπα καὶ ὅτι ἡ σύνοδος ἐπεφυλάσσετο νὰ στείλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ἑτοιμασθέντων πλοίων πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐλπίζουσα νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως δεχθῇ τὴν Βασίλειαν ἢ τὴν Αὐενιῶνα ἢ ἐπὶ τέλους τὴν Γενεύην ὑπαγομένην τότε εἰς τὸν δοῦκα τῆς Σαβαυδίας, προσεκάλει δὲ αὐτὸν νὰ συνοδεύσῃ τὴν πρεσβείαν ταύτην, ὅπερ ὅμως οὗτος ἀπεποιήθη [1].

Ἄπορον πόθεν ἡ τοιαύτη τοῦ Δισυπάτου σπουδὴ πρὸς ῥῆξιν τῶν μετὰ τῆς συνόδου διαπραγματεύσεων. Αἱ ὁδηγίαι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου φέρουσαι χρονολογίαν 20 Νοεμβρίου 1436 [2] ἐνετέλλοντο αὐτῷ τότε μόνον νὰ στραφῇ πρὸς τὸν πάπαν, ὅταν ἤθελεν εὕρῃ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον ἀδυνατοῦσαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ συμπεφωνημένα. Ἐκ τῶν ἄνω δὲ ἐκτεθέντων πειθόμεθα ὅτι ἡ περίπτωσις αὕτη δὲν ὑπῆρχεν ὅτι τοὐλάχιστον ἔπρεπεν ὁ Δισύπατος νὰ ζητήσῃ νέας ὁδηγίας. Ἡ ἀπορία δὲ ἡμῶν αὐξάνει, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Δισύπατος οὗτος προσεποιεῖτο φιλίαν καὶ ἀγάπην τοσαύτην πρὸς τὸν ἐκ Βασιλείας πρεσβευτὴν Ἰωάννην Ῥαουσαῖον, ὥστε νὰ τυγχάνῃ τῆς πλη-

(1) Héfélé, T. XI, σ. 358-359. — Cecconi, Doc. 124.

(2) Ὅρα αὐτὰς παρὰ Cecconi, Doc. 94 καὶ 95.

ρεστάτης αὐτοῦ ἐμπιστοσύνης[1]. Ὡς ἄνθρωπος δὲ ἐμπεπιστευμένος τοῦ Ῥαουσαίου ἐξελέχθη πρεσβευτὴς πρὸς τὴν σύνοδον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος· παρὰ δὲ τοῦ Ῥαουσαίου εἶχον καταβληθῇ τὰ τῆς ἀποστολῆς του ἔξοδα, βεβαίως οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἔλθῃ ἀμέσως εἰς ῥῆξιν μετὰ τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων, ἀλλὰ ἵνα ἐπενέγκῃ διὰ συμπεριφορᾶς ἁρμοζούσης εἰς διπλωματικὸν πράκτορα τὴν ποθουμένην συνεννόησιν. Ὁ Γαρατώνης, ὅστις εἶχεν ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέτρεπεν ὅλαις δυνάμεσι τὸν Παλαιολόγον ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Δισυπάτου· ἡ τοιαύτη μάλιστα τοῦ Γαρατώνη δυσμένεια ἦν ὁ λόγος ὁ πείσας τὸν Ῥαουσαῖον νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἀποστολήν του[2]. Μεγίστη ἐντεῦθεν ἐγείρεται ἐν ἡμῖν ἡ ὑπόνοια ὅτι πάντα ταῦτα ἦσαν προσποίησις καὶ ἀπάτη· ὅτι ὁ Γαρατώνης ὢν ἔκτοτε συνεννοημένος μετὰ τοῦ Δισυπάτου ὑπεκρίνετο ἀντιπάθειαν κατ' αὐτοῦ, ἵνα πλανηθῇ ὁ Ῥαουσαῖος· ὅτι ὁ Δισύπατος εἶχεν ἤδη δεκασθῆ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ πάπα ἵνα ἐξυπηρετήσῃ ἐν Βασιλείᾳ τὰ σχέδια τῆς παπικῆς αὐλῆς. Ἡ ὑποψία δὲ αὕτη ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Βαρβερίνῃ εὑρεθέντος διπλώματος τῆς 12 Ἰουλίου 1437, δι' οὗ ὁ πάπας Εὐγένιος ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως τοῦ Ἰωάννου Δισυπάτου, διορίζει αὐτὸν ὑπασπιστὴν (scutiferum) μετὰ ἐτησίας συντάξεως χιλίων χρυσῶν φλωρίων! Ἡ τοῦ Δισυπάτου ἐν Βασιλείᾳ διαγωγὴ ὡς παραπρεσβεία ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Συροπούλου χαρακτηρίζεται[3].

Ἐν τοιαύτῃ ἦσαν θέσει τὰ πράγματα, ὅταν ἔφθασεν εἰς Βασίλειαν ἀπεσταλμένος τοῦ Εὐγενίου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Τάραντος, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ῥέκτης, κομίζων τὰς ὁριστικὰς διαταγὰς

(1) « De Iohanne Dissipatô (λέγει ὁ Ῥαουσαῖος ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ), de quô non minus confidebam quam de me ipsô ». Cecconi, Doc. 178, σ. D.

(2) « Ego igitur, considerans dispositionem negotiorum et conditionem rerum, et præcipue ne alius, locô Iohannis Dissipati, mitteretur, quem maxime præfatus dominus Christoforus refutabat, annui et solvi pecuniam quam petebat » αὐτ. σ. DI.

(3) Σ. 48-49.

τοῦ πάπα πρὸς τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Συμφώνως δὲ αὐταῖς προέτεινεν εὐθὺς ἄνευ ἀναβολῶν ὅπως ὁρισθῇ ἄλλη πόλις παρὰ τὴν Αὐενιῶνα. Ἡ ἑβδόμη τοῦ Μαΐου 1437 ἐτάχθη ὡς ἡμέρα γενικῆς συνεδριάσεως πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Ἀπὸ πρωΐας αἱ δύο ἀντίθετοι μερίδες ἀντιπαρετάχθησαν ἐν τῇ μητροπόλει, ἔχουσαι ἐπὶ κεφαλῆς ἡ μὲν τὸν καρδινάλιον τοῦ Ἀρελάτου, ἡ δὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Τάραντος. Εἰς τοιαύτην δὲ ἀκμὴν εἶχε φθάση ὁ ἐρεθισμός, ὥστε καὶ γρονθοκοπήματα ἀντηλλάχθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ξίφη ἐγυμνώθησαν. Μετὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν εἰθισμένην ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλβέγκης ἔχων ἀπὸ ὡρῶν κατειλημμένον τὸν ἄμβωνα, ἀναγινώσκει ψήφισμα προσχεδιασθὲν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν πατέρων, ὁρίζον τόπον τῆς συνόδου τὴν Βασίλειαν ἢ ἐν ἀρνήσει τῶν Γραικῶν τὴν Αὐενιῶνα ἢ πόλιν τινὰ τῆς Σαβαυδίας. Ἀλλὰ ταὐτοχρόνως ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἐπισκόπου Λισσαβῶνος ἀναγινώσκοντος ἀπὸ ἄλλου ὑψηλοῦ μέρους ψήφισμα ἐναντίον, καθ᾿ ὃ ἡ σύνοδος γενήσεται ἐν Φλωρεντίᾳ ἢ Οὐθίνῃ (Udine) ἢ ἄλλῃ πόλει τῆς ἀρεσκείας τοῦ πάπα καὶ τῶν Γραικῶν. Ὡς ἐτελείωσεν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀντιψηφίσματος συντομωτέρου ὄντος, εὐθέως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πάπα ἀνέκραξαν placet, placet καὶ ἤρχισαν νὰ ψάλλωσι τὸ *εὐλογητὸς εἶ Κύριος*. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν διακόπτεται ὁ ἕτερος ἐπίσκοπος, ἐξακολουθῶν ἄχρι τέλους τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ψηφίσματός του, ὅπερ οἱ ὀπαδοί του πολυπληθέστεροι τὸν ἀριθμὸν διὰ τῶν αὐτῶν φωνῶν καὶ τῆς αὐτῆς ψαλμῳδίας ἐπεκύρωσαν.

Τὸ ψήφισμα τῆς πλειονοψηφίας περιεβάλλετο εὐθὺς τὴν ἐπίσημον σφραγῖδα, ἀλλ᾿ ὅμως ὁ Τάραντος δεκάσας τὸν σφραγιδοφύλακα καὶ ὑποκλέψας τὴν συνοδικὴν σφραγῖδα προσήρτα ἄλλην βοῦλλαν εἰς τὸ ψήφισμα τῆς μειονοψηφίας. Προσκληθεὶς δὲ ἕνεκα τῆς πλαστογραφίας ταύτης εἰς ἀπολογίαν, ἡγείρετο ἀτρόμητος, καὶ ὁμολογῶν τὴν πρᾶξιν ἔλεγεν αὐθαδῶς πρὸς τὴν ἐπιπλήττουσαν αὐτὸν ὁμήγυριν: quid vos tantopere factum vituperatis? Rectum et laude dignum quod re-

prehenditis. Suasi ego rem, fieri mandavi, operam dedi, et nisi fecissem, hodie facerem. Verum ego decretum plumbavi, vos adulterinum. Vî vos impedistis plumbare; cur arte non vindicabimus quod nobis vî rapitur?[1] « *Τί με κατηγορεῖτε; ὀρθὸν καὶ ἀξιέπαινον ὅ,τι ὑμεῖς μέμφεσθε. Ἐγὼ ὁ ὑπαγορεύσας, ἐγὼ ὁ κατορθώσας· εἰ δὲ ἦν ἔτι ἄπρακτον, σήμερον ἔπραττον ἂν τοῦτο. Ἐγὼ τὸ γνήσιον δεκρέτον ἐσφράγισα, ὑμεῖς δὲ τὸ νόθον. Διὰ τῆς βίας ἐμὲ ἐκωλύσατε· τῇ βίᾳ ὑμῶν τὴν τέχνην ἐμοῦ ἀντέταξα* ».

Συλληφθεὶς δὲ ἵνα δικασθῇ ἐπὶ τῷ ὁμολογουμένῳ ἐγκλήματι καὶ καθαιρεθεὶς παντὸς ἀξιώματος, ἐδραπέτευσε μετ' ὀλίγον πρὸς τὸν πάπαν, ὅστις προεβίβασεν αὐτὸν εἰς καρδινάλιον, συνάδελφον τοῦ Οὐϊτελλέσκη.

Ὁ πάπας εἶχεν ἤδη ποῦ νὰ σταθῇ, ὅπως κινήσῃ ὁλόκληρον κόσμον. Τὸ ψήφισμα τῆς μειονοψηφίας ἐκηρύσσετο ὑπὸ τῶν θεολόγων του ὡς τὸ μόνον νόμιμον καὶ ὑπεβάλλετο κατὰ τὴν 24 Μαΐου 1437 ἐν Βονωνίᾳ ὑπὸ τῶν δύο Βυζαντίνων πρέσβεων Ἰωάννου Δισυπάτου καὶ Βουλωτῆ εἰς τὴν παπικὴν ἐπικύρωσιν[2]. Ὁ δὲ Εὐγένιος παραδεχόμενος τοῦτο ὡς ἀπόφασιν τῆς ὁλομελείας τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου καὶ ἐγκρίνων αὐτήν, διέταξεν ἀμέσως νὰ ἑτοιμασθῶσιν ἐν Ἐνετίᾳ τέσσαρα πλοῖα, ἵνα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀντωνίου Κονδουλμέρη ἀποπλεύσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς παραλαβὴν τῶν Γραικῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπέπλευσαν μετ' ὀλίγον (26 Ἰουλίου), φέροντα τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀνισχύρου ψηφίσματος διωρισμένους δῆθεν πρέσβεις, τοὺς ἐπισκόπους Δινίας (Digne) καὶ Πορτογαλλίας καὶ τὸν Νικόλαον Κουσαῖον (de Cusâ). Εἰς αὐτοὺς εἶχε προσθέσῃ ὁ πάπας ὡς ἰδίους αὐτοῦ ἀπεσταλμένους τὸν Μάρκον ἐπίσκοπον Ταραντασίας (Tarantaise) καὶ τὸν πιστὸν Γαρατώνην ἄρτι προβιβασθέντα Κορώνης ἐπίσκοπον, ἐπεκύρωσε δὲ προσέτι ὡς πρεσβευτὴν ἑαυτοῦ, λόγῳ ἀβροφρο-

(1) Héfélé, T. XI, σ. 365.
(2) Cecconi, σ. 171.

σύνης ἢ μᾶλλον ὅπως περιπλέξῃ αὐτόν, τὸν ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντα πρεσβευτὴν τῆς συνόδου, τὸν πολλάκις μνημονευθέντα Ἰωάννην Ῥαουσαῖον[1].

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ὅρον ἀπέπλεεν ἐκ Γενούης ὁ στόλος τῆς συνόδου, φέρων τοὺς πρεσβευτὰς τῆς ἑτέρας μερίδος.

(1) Cecconi, Doc. 149.

ΙΒʹ

Ἐν ᾧ οἱ δύο στόλοι φέροντες τοὺς πρέσβεις τῶν ἀντιθέτων μερίδων τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου πλέουσι τὰς θαλάσσας, ἂς ἴδωμεν τί ἐγίνετο ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀφήκαμεν τοὺς δύο ἀπεσταλμένους τῆς Βασιλείας Ἰωάννην Ῥαουσαῖον καὶ Σίμωνα Φρερώνιον μείναντας ἐκεῖ, ὅπως μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεργασθῶσιν εἰς τὰ τῆς παρασκευῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Φρερώνιος ὑπὸ πανώλους προσβληθεὶς ἀπέθανεν, ὥστε τὸ βάρος ὅλον καὶ ἡ εὐθύνη συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τέλους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἰωάννου.

Καιρὸς ἤδη ἐπέστη νὰ ἐξετάσωμεν τίς ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις πρόκειται νὰ γείνῃ ἓν τῶν πρωτευόντων προσώπων κατὰ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ δράματος.

Ὁ Ἰωάννης Στόϊκοβιτζ, ὁ κατὰ τὴν Δύσιν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Johannes de Ragusa ἢ Ragusius, παρὰ δὲ τοῖς Βυζαντίνοις ὡς *φρὰ Ἰωάννης*, ἐγεννήθη περὶ τὸ 1396 ἔτος ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Ῥαούσης. Εὐνοηθεὶς ἕνεκα τῆς εὐφυΐας του καὶ τῶν γνώσεών του ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἀρχιεπισκόπου καὶ καρδιναλίου Ἰωάννου Δομινίκου, κατε-

τάχθη τῇ προτροπῇ αὐτοῦ εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν (Ordo fratrum prædicatorum), συνώδευσε δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἐν Κωνσταντίᾳ σύνοδον, ὅπου ἔγεινεν ἀγαπητὸς τῷ αὐτοκράτορι Σιγισμούνδῳ. Τοιαύτη δὲ ἦν ἡ πρὸς αὐτὸν εὔνοια τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, ὥστε ὅταν ὁ Ἰωάννης μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπως συμπληρώσῃ τὰς θεολογικὰς σπουδὰς ἐν τῇ αὐτόθι ἀκαδημείᾳ, ἐφωδιάσθη διὰ συστατικῶν τοῦ Σιγισμούνδου ἐπιστολῶν πρὸς τὸν δοῦκα τῆς Βουργουνδίας. Ἡ ἀκαδήμεια δὲ ἐκείνη χορηγήσασα τῷ Ἰωάννῃ κατὰ τὸ 1418 ἔτος τὸ διδακτορικὸν ἀξίωμα καὶ κατατάξασα αὐτὸν μετὰ τῶν καθηγητῶν τῆς θεολογίας, ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τὴν τότε δεσπόζουσαν ἰδέαν τῆς δι' οἰκουμενικῶν συνόδων θεραπείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνωμαλιῶν. Πρὸς πραγματοποίησιν ταύτης ἀπεφάσισεν ὁ Ἰωάννης ν' ἀφιερώσῃ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δι' ἐπιστολῶν τῆς ἀκαδημείας διωρίσθη ἀντιπρόσωπος αὐτῆς παρὰ τῷ πάπᾳ, τῷ Σιγισμούνδῳ καὶ τῇ μελλούσῃ συνόδῳ μετέβη εἰς Ῥώμην, ὅπου δι' ἰδίων αὐτοῦ ἐξόδων διατηρούμενος διέμεινεν ἓν περίπου ἔτος ζητῶν παρὰ τοῦ τότε πάπα Μαρτίνου καὶ τοῦ καρδιναλικοῦ συλλόγου τὴν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διατάξεων τῶν ἐν Κωνσταντίᾳ πατέρων σύγκλησιν νέας συνόδου. Μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας συγκατατεθέντος τοῦ πάπα Μαρτίνου νὰ συγκαλέσῃ τοιαύτην ἐν Παπίᾳ τῆς Ἰταλίας, παρέστη εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν πρώτων ὁ Ῥαουσαῖος ἐπιφορτισθεὶς μάλιστα νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐναρκτήριον λόγον. Ἡ ἀναφανεῖσα ὅμως πανώλης ἠνάγκασε τοὺς συναθροισθέντας πατέρας νὰ μεταθέσωσι τὴν ἕδραν των εἰς Σιένην τῆς Τοσκάνης, ὅπου ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι τῆς συνόδου· ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνησαν διαφωνίαι, τῆς μὲν Γαλλικῆς μερίδος, ἧς ὁ Ἰωάννης ἦν ὁ ῥήτωρ, σπευδούσης νὰ ἐπιληφθῇ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀπαιτούσης τῶν Γραικῶν τὴν πρόσκλησιν καὶ σύμπραξιν, τῆς δὲ παπικῆς ἀντιπραττούσης καὶ πάντα λίθον κινούσης πρὸς ματαίωσιν τῶν ἔργων. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ σύνοδος μετ' οὐ πολὺ (κατὰ Φεβρουάριον 1424) διελύετο ἄπρακτος,

ὁρίσασα μόνον τὴν Βασίλειαν ὡς τόπον τῆς διαδεχθησομένης αὐτὴν συνόδου.

Ἔκτοτε παρῆλθον ἓξ ἔτη χωρὶς νὰ φροντίσῃ πλέον ὁ πάπας περὶ συγκλήσεως τοιαύτης. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην δὲν ἐπαύετο καὶ δι' ἰδιαιτέρων ὁμιλιῶν καὶ διὰ δημοσίων ἀγορεύσεων σύνοδον ζητῶν καὶ πάντας τοὺς ἰσχυροὺς ἐκλιπαρῶν, ὅπως παρακινήσωσι τὸν Μαρτῖνον εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος. Ὁ πάπας ὅμως, ὅστις καὶ τὸ ὄνομα τῆς συνόδου δὲν ἠδύνατο ἄνευ ἀποστροφῆς νὰ ἀκούῃ προφερόμενον, δὲν ἤθελέ ποτε ἐνδώσῃ, ἂν πρωΐαν τινὰ δὲν εὑρίσκοντο τετοιχοκολλημέναι εἰς τὰς ἀγυιὰς τοῦ ἄστεος καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τοῦ παλατίου προκηρύξεις ἀπειλοῦσαι τὸν πάπαν καὶ τοὺς καρδιναλίους διὰ καθαιρέσεως καὶ καταδίκης, ἂν ἐξηκολούθουν ἀδιαφοροῦντες. Ἡ τολμηρὰ αὕτη πρᾶξις, ἧς ὁ Ῥαουσαῖος δὲν ἦν ἴσως ἀμέτοχος, τοιοῦτον προὐξένησε φόβον εἰς τὴν παπικὴν αὐλήν, ὥστε ἄνευ ἀναβολῆς διωρίζετο πρόεδρος τῆς ἐν Βασιλείᾳ συγκαλουμένης συνόδου ὁ ἐνάρετος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ζηλωτὴς καρδινάλιος Ἰουλιανὸς Καισαρίνης μετ' ἐντολῆς ν' ἀναχωρήσῃ ἐν τάχει εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐνέργειαν τῶν περαιτέρω. Προσελάμβανεν οὗτος τότε ὡς συμπράκτορα τὸν Ῥαουσαῖον, κατὰ σύστασιν δὲ τίνος; τοῦ καρδιναλίου τῆς Σιένης, τοῦ μετὰ ταῦτα γενομένου πάπα Εὐγενίου, ὅστις τότε ἐφαίνετο ἐκ τῶν ὑπερμάχων τῆς συγκροτήσεως συνόδου.

Βλέπων οὕτως ὁ Ἰωάννης ἔργον γινόμενον τὸ ὄνειρον τῆς νεότητός του, ἑαυτὸν δὲ ἐπὶ οἰωνοῖς τοιούτοις καλούμενον νὰ μετάσχῃ αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν οὐ μόνον νὰ ἐπιδοθῇ ὅλος εἰς τὸ ἀνοιγόμενον στάδιον καὶ νὰ ἀναδειχθῇ διὰ τῆς ἐπιμελείας, τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς καρτερίας του, ἓν τῶν πρώτων τῆς συνόδου προσώπων, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰς μελλούσας γενεὰς τὴν ἱστορίαν τῶν πράξεων αὐτῆς, ἐξ ἧς κατὰ τὰς προσδοκίας αὐτοῦ καὶ τῶν συγχρόνων του ἔμελλε νὰ χρονολογηθῇ νέα περίοδος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Νομίζων

ἑαυτὸν τρόπον τινὰ ὑπόλογον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, ἠγωνίζετο ἐν ταὐτῷ καὶ συνέγραφε, ἦν καὶ δρῶν πρόσωπον καὶ ἱστοριογράφος. Τὰ ὑπομνήματα ταῦτα κατὰ τὸ 1857 ἔτος ἐν Βιέννῃ δημοσιευθέντα[1] ἀνέστησαν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ποικίλα πρόσωπα καὶ τὰς ποικίλας πράξεις τῆς πολυταράχου ταύτης περιόδου τῆς ἱστορίας, καθ' ἣν ἐγένετο καὶ ἀπέτυχεν ἡ μεγάλη ἀπόπειρα τῆς συμφιλιώσεως τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Δύσεως, τῶν στοιχείων τοῦ παρελθόντος μετὰ τῶν νέων θεωριῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

Οὐδὲν σχεδὸν ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων μέγα ἔργον ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ἐκ Ῥαούσης μοναχοῦ, ἀλλ' ἰδίως ὅταν οἱ ἥρωες τῆς Βοεμίας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Οὐσσιτῶν, μετέβησαν εἰς Βασίλειαν, ὅπως συζητήσωσι τὰς βάσεις τοῦ μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας συμβιβασμοῦ, ὅταν ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου ἔλαβον τὸν λόγον ὅπως ὑπερασπίσωσι τὰς ἀρχάς, ὑπὲρ ὧν ὁ Οὔσσιος ὑπέστη τὸν θάνατον καὶ μυριάδες ἀνθρώπων ἔπεσον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης, ὁ Ῥαουσαῖος ἀνέστη καὶ ἠγόρευσεν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ὑπερασπίζων τὰ καθεστῶτα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀντεμετρήθη ἀνδράσιν οἵῳ Προκοπίῳ τῷ μεγάλῳ καὶ Ῥοκυκάνῃ τῷ δεινοτάτῳ τῶν χρόνων ἐκείνων ῥήτορι.

Ὡς ἔχων λοιπὸν ὁ Ἰωάννης τὴν πλήρη τῶν πατέρων ἐμπιστοσύνην, ἐξελέχθη, ὡς εἴδομεν, κατὰ τὸ 1435 ἔτος μετὰ τοῦ Γάλλου Σίμωνος Φρερωνίου καὶ τοῦ Γερμανοῦ Ἑρρίκου Μέγγερ, ἵνα ἀνατεθῇ αὐτοῖς ἡ σπουδαιοτάτη εἰς Βυζάντιον πρεσβεία, ἐξ ἧς τῆς ἐπιτυχίας ἤρτητο ἤδη ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ὕπαρξις τῆς συνόδου. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἑρρίκου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σίμωνος τοῦ ἑτέρου τῶν συμπρακτόρων ἔμελλε νὰ μείνῃ μόνος ὁ Ἰωάννης παλαίων κατὰ τῶν δυσχερειῶν τοῦ ἔργου, τῶν ῥᾳδιουργιῶν τοῦ πάπα καὶ τῶν δισταγμῶν τῶν Ἑλλήνων.

(1) Monumenta Conciliorum Generalium Seculi XV. Vindobonae 1857, T. I. εἰς ἃ προέταξεν ὁ Palacky τὸν βίον τοῦ Ῥαουσαίου.

Ἐννοήσας ὅτι οἱ δισταγμοὶ προήρχοντο ἰδίως ἐκ τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, εἰς οὗ τὴν ψυχὴν εἶχεν ἀφήση ὁ Γαρατώνης σπέρματα τοιούτων οὐκ ὀλίγα, κατέβαλε πᾶσαν τέχνην, ὅπως κερδήσῃ τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ· εὗρε δὲ ἀπροσδοκήτως συναρωγὸν εἰς τὸν ἀγῶνά του τὴν κοινότητα τῆς φυλῆς καὶ τῆς γλώσσης. *Ὁ Ἰωσήφ*, ἔγραφεν ὁ Ραουσαῖος πρὸ τὸν πρόεδρον τῆς συνόδου καρδινάλιον Καισαρίνην[1], *τυγχάνει Βούλγαρος τὸ γένος καὶ ὁμόγλωσσός μοι*, Bulgarus est natione et de linguâ meâ. Ἐκ τούτου δ' ὠφελούμενος ἐσχετίσθη καὶ ἐφιλιώθη τόσον πρὸς αὐτόν, ὥστε νὰ συνδιαλέγωνται συχνότατα ἐπὶ τέσσαρας ἢ πέντε ὥρας ἄνευ διακοπῆς καὶ νὰ ποθῶσιν ἀποχωριζόμενοι νέας συνδιαλέξεις· Συνέβη δὲ τὸ παράδοξον ὅτι, ἐν ᾧ ὁ φρὰ Ἰωάννης, ὅπως ἐκάλουν αὐτὸν οἱ Ἕλληνες, προσεπάθει νὰ κερδήσῃ τὸν Ἰωσὴφ καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἀνατολῆς, αὐτὸς οὗτος λεληθότως ἀπέβαλλε τὰς κατὰ τῶν Ἀνατολικῶν κομισθείσας ἐκ τῆς Δύσεως προκαταλήψεις καὶ ἐνεφορεῖτο ὁσημέραι πλείονος θαυμασμοῦ πρὸς τὰς ἀρετὰς αὐτῶν, πλείονος σεβασμοῦ πρὸς τὰς ἱεροπραξίας τῶν ὀρθοδόξων. — *Ἔστιν ὁ Ἰωσήφ*, ἐξακολουθεῖ γράφων ὁ Ῥαουσαῖος, *ὡς εἷς τῶν ἀρχαίων τῆς ἐκκλησίας πατέρων· ὅπως δὲ ἡ ἡλικία, ἡ πολιὰ κεφαλή, ἡ μακρὰ γενειὰς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ προσώπου καθιστῶσιν αὐτὸν πᾶσι τοῖς θεωμένοις σεβάσμιον, οὕτως ἡ νοημοσύνη του, ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων καὶ ἡ χρηστότης ἑλκύουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγομένων. Οὐδέποτε προσεδόκων κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς νὰ εὕρω ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτον Πατέρα. Ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸ μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν σχίσμα, θεωρῶ αὐτὸν τελειότατον ἱεράρχην καὶ ὥσπερ ἕνα τῶν ἁγίων ἐκείνων πατέρων, ὧν μετὰ εὐλαβείας ἀναγινώσκομεν τοὺς βίους. Ἂν δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ζήσῃ οὗτος καὶ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἡ πανιερότης ὑμῶν θέλει ὑπερ-*

(1) Cecconi ἄν. σ. 112.

βαλλόντως παρηγορηθῇ, ὅταν δὲ γνωρισθῆτε, θέλετε ἐκτιμήσῃ δεόντως ἀλλήλους. — Ἄλλοτε περιέγραφεν οὕτω μίαν τῶν ἀνατολικῶν τελετῶν· *Τὴν παρελθοῦσαν δευτέραν, ὁ σεβασμιώτατος πατριάρχης διέταξε νὰ γείνῃ λιτανεία ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ ἔργου ἡμῶν καὶ ὑπὲρ διασώσεως τῆς πόλεως ταύτης ἐκ τῆς μάστιγος τῆς πανώλους, ὑφ' ἧς καθ' ἡμέραν πλεῖστοι ὅσοι ἀποθνήσκουσι. Μέγα πλῆθος λαοῦ γυμνόποδες συνῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ὅπου τρία εἶδον, ἅτινα πώποτε ἄλλοτε δὲν εἶδον, ἤτοι τὴν πληθὺν τῶν ἀνθρώπων, τὴν εὐταξίαν τοῦ κλήρου, καὶ τὴν εὐλάβειαν.* (Σημειωτέον ὅτι ὁ Ῥαουσαῖος εἶχεν ἴδῃ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ῥώμῃ τὰς τελετὰς τῆς Λατινικῆς ἐκκλησίας). *Ἐκεῖ παρίσταντο ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του Κωνσταντίνου καὶ Δημητρίου καὶ αἱ αὐτοκράτειραι, ἤτοι ἡ βασιλομήτωρ καὶ ἡ σύζυγος· τοσαύτη δὲ πληθὺς λαοῦ, οἵαν οὐδέποτε εἶδον ἐν ναῷ συνηγμένην. Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱερέων δὲν τολμῶ νὰ ὁρίσω, ἀλλ', ὡς μοὶ ἐφάνη, ἦσαν περὶ τοὺς δισχιλίους φοροῦντες τὰς ἱερατικὰς στολάς των. Οἵτινες ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας σχηματίζοντες ἡμικύκλιον καὶ ἐστραμμένοι τὰ πρόσωπα πρὸς τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἣν ὁ ἅγιος Λουκᾶς ἐζωγράφησε καὶ ὁ Ἡράκλειος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ὅταν ἐνίκησε τοὺς Πέρσας, ὄρθιοι ἱστάμενοι ἐπὶ πολλὰς ὥρας ηὔχοντο πρὸς τὴν Θεομήτορα. Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τῆς παρακλήσεως, ὁ πατριάρχης, ὅστις ἕνεκα τοῦ γήρως καὶ τῆς ἀσθενείας ἐκάθητο, ἠγέρθη ἐκ τῆς ἕδρας καὶ πλησιάσας ἔπεσε πρηνὴς πρὸ τῆς εἰκόνος καρτερήσας ἐπὶ μίαν σχεδὸν ὥραν ἐν εὐχαῖς καὶ δακρύοις. Αὐτοῦ δὲ προσκειμένου καὶ προσευχομένου, τοιαύτη ἦν τοῦ λαοῦ ἡ συγκίνησις, τοσοῦτοι ἠκούοντο κοπετοὶ καὶ λυγμοί, τοσαῦτα ἐχύνοντο δάκρυα, ὥστε εἴτε διὰ γραφῆς εἴτε διὰ λέξεων ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω. Ἐθεώρουν τοὺς βασιλεῖς, ἐθεώρουν κλῆρον καὶ λαόν, ἐθεώρουν ἕνα ἕκαστον, οὐδένα*

δὲ εἶδον, οὗτινος τὸ πρόσωπον καὶ ἡ γενειὰς νὰ μὴ εἶνε βεβρεγμένη δακρύοις. Ἐνόησα τότε, βλέπων τὸν γέροντα ἐκεῖνον χαμαὶ προσκείμενον καὶ λαὸν ὁλόκληρον δακρύοντα, πῶς ὁ ἅγιος Βασίλειος εὐχαῖς καὶ δακρύοις ἐλύτρωσε τὴν Καισάρειαν ἐκ τῶν ἀπειλῶν Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Ὦ ποιμένες, ὦ ἐπίσκοποι ἡμέτεροι, ποῦ εἶσθε; Ἰδοὺ τὰ ὑμέτερα πρόβατα, ὑμῶν παρόντων, οἱ βάρβαροι ἑτοιμάζονται νὰ καταφάγωσιν. Ἰδοὺ οἱ λύκοι πρὸ τῶν πυλῶν καὶ οὐδεὶς ὁ βοηθῶν. Ἰδού, ἐγὼ ὁ ἄθλιος εἶδον ἀγρυπνῶν ἐν Ἑλλάδι ὅ,τι ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις οὔτε κἂν κατ' ὄναρ ποτὲ ἀντελήφθην. Κοπασάντων τῶν κοπετῶν καὶ τῶν δακρύων τοῦ λαοῦ, ὁ ἅγιος πατὴρ ὅστις μόνος του δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ, ἐσηκώθη ὑπὸ τεσσάρων ἱερέων βοηθούμενος. Ἤθελες ἴδη, πανιερώτατε, τὴν μακρὰν ἐκείνην γενειάδα καὶ τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο πρόσωπον τοῦ πατριάρχου ὡς σπόγγον τινὰ δακρύων καὶ κονιορτοῦ πεπληρωμένον. Ἐγερθεὶς λοιπὸν καὶ ἐπανελθὼν βασταζόμενος εἰς τὴν ἕδραν του, σιωπῆς γενομένης, ἔλαβε βιβλίον καὶ ἀνέγνωσεν ἐξ αὐτοῦ μετὰ τρεμούσης φωνῆς σειρὰν εὐχῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀναστὰς ἵνα εὐλογήσῃ τοὺς παρισταμένους, ἐκάθισε πάλιν πρὸς διανομὴν τοῦ ἄρτου. Τότε τοιαύτη ἐγένετο συρροὴ καὶ συνώθησις, ὥστε ἐγώ, ὃν πάντοτε εἰς τὰς τελετὰς θέλει ὁ πατριάρχης πλησίον του, μόλις ἠδυνήθην νὰ ἐξέλθω ζῶν. Ταῦτα γράφω σοι ἐκ περιουσίας τῆς καρδίας κλαίων τὴν ἐμὴν καὶ τῶν ἡμετέρων χλιαρότητα.

Τοῦ πατριάρχου τὴν ψυχὴν κατώρθωσεν ὁ φρὰ Ἰωάννης νὰ καταλάβῃ παριστῶν αὐτῷ, (ὃν ἐνόησεν, λέγει ὁ Συρόπουλος[1], *χαίροντα τῇ φιλοδοξίᾳ καὶ τῇ τιμῇ καὶ τῇ δοκούσῃ εὐκοσμίᾳ*), ὅτι, *εἰ παρεγένετο ἐν ταῖς Γαλλίαις, μεγάλως τιμηθήσεται καὶ δοξασθήσεται παρὰ πάντων τῶν ἐκεῖσε καὶ μάλιστα παρὰ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ καὶ δορυφορήσουσιν*

(1) σ. 144.

αὐτῷ πάντες, καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς βουλεύμασιν αὐτοῦ ἀκολουθήσουσιν ὡς κρείσσονος τῶν ἐκεῖσε καὶ ὄντος καὶ φανησομένου. Ἐκ τῶν λόγων τούτων πεισθεὶς ὁ γέρων Ἰωσὴφ ὁ πρὶν δυσχεραίνων, πρόθυμος ἔγεινε πρὸς τὴν ἀποδημίαν καὶ κατὰ μικρὸν πρὸς ταύτην παρεσκευάζετο.

ΙΓ΄

Ἐν τούτοις ὁ τρίτος μὴν παρήρχετο, ἀφ' ἧς ἀνεχώρησεν εἰς Βασίλειαν ὁ Μέγγερ καὶ οὐδεμία ἤρχετο ἐκεῖθεν εἴδησις. Φῆμαι δὲ ἀπαίσιοι διεδίδοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἕνεκα ἀναφανεισῶν διχονοιῶν ἐπέκειτο τῆς συνόδου ἡ διάλυσις. Τεταραγμένοι ἐκ τούτου οἱ πρέσβεις (ἔζη ἀκόμη ὁ Φρερώνιος) ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσι δύο ἐκ τῆς ἀκολουθίας των, ἵνα ἐγχειρίσωσιν εἰς τοὺς συνοδικοὺς ἐπιστολάς, δι' ὧν ζωηρῶς παρίστων τὴν δεινὴν αὐτῶν θέσιν. «Ἐλησμονήθημεν», ἔλεγον, «παρ' ὑμῶν ὡσανεὶ εἴμεθα νεκροί. Συνεχῶς ἀφικνοῦνται ἐπιβάται ἐξ Ἐνετίας, Γενούης, Ἀγκῶνος, Ῥαούσης, οὐδεὶς δὲ ὁ ἀναγγέλλων ἡμῖν τί τὸ πρακτέον, ἂν πρέπῃ νὰ μείνωμεν ἢ νὰ φύγωμεν· ἀπαντήσατε ἡμῖν ἀνυπερθέτως ἂν ἡ σύνοδος εἶνε ἀκόμη μεταξὺ τῶν ζώντων, διότι ἐνταῦθα θεωρεῖται ποτὲ μὲν νεκρά, ποτὲ δὲ ζῶσα κατὰ τὰς καθ' ἡμέραν μεταβαλλομένας φήμας· ἄν, ὃ μὴ δοίη ὁ Θεός, δὲν θέλει ἢ δὲν δύναται ἡ ἱερὰ σύνοδος νὰ προβῇ περαιτέρω εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἧς ἕνεκα ἤλθομεν, ἂς γράψῃ ἡμῖν τί λέξωμεν ἢ τί ποιήσωμεν[1]».

(1) Cecconi, σ. 117 καὶ Doc. 81.

Πρὶν ἔλθῃ ἀπάντησις, ὁ Φρερώνιος ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀνηρπάζετο (21 Ἰουλίου 1436), ὁ δὲ Ἰωάννης, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν αὐτὴν τύχην ἀπεμακρύνετο πρὸς ὥραν τῆς πόλεως περιοδεύων τὰς πλησίον νήσους. Ἐπανέκαμπτεν ὅμως ἐν τάχει πληροφορηθεὶς ὅτι ἐξ Ἐνετίας ἀφίκοντο πλοῖα, ἐλπίζων βεβαίως ὅτι φέρουσι τὰς ἐναγωνίως περιμενομένας ἐπιστολάς. Ματαία ἐλπίς! Οὔτε ἐπιστολὴ οὔτε ἀγγελία οὐδεμία.

Τέλος περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἔφθασεν ἐκ Δυρραχίου πλοῖον, οὗ ἐπέβαινεν ἄγγελος τῆς συνόδου φέρων ἐπιστολὰς καὶ τὴν συνοδικὴν ἐπικύρωσιν τῶν μεταξὺ τῶν πρέσβεων καὶ τῶν Ἀνατολικῶν συμφωνιῶν. Ἐκ τούτου ἀρυόμενος νέον θάρρος ὁ φρὰ Ἰωάννης καὶ τοιοῦτον εἰς τοὺς ἡμετέρους ἐμπνέων, ἔγραφε τῇ 17 Νοεμβρίου 1436 εἰς τὴν σύνοδον βεβαιῶν ὅτι ἀκμαία ἐξακολουθεῖ ἡ πρὸς τὴν ἕνωσιν προθυμία τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ κλήρου καὶ ὅτι ἂν παρῆσαν τὰ πλοῖα ἤθελον ἐπιβιβασθῇ ἀμέσως καὶ ἀναχωρήσῃ· προέτρεπε δὲ τοὺς πατέρας νὰ μελετήσωσιν ἀπὸ τοῦδε τὰ τῆς ἑνώσεως, ὅπως ἐγίνοντο συγχρόνως μελέται ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ, ἵνα εὑρεθῇ τρόπος τις, δι' οὗ ἄνευ βλάβης τῆς πίστεως νὰ ἐπέλθῃ ἡ τῶν ἐκκλησιῶν συμφωνία καὶ οὕτω δυνηθῇ ἡ χριστιανοσύνη ἀπηλλαγμένη παντὸς ἐσωτερικοῦ σπαραγμοῦ ν' ἀπωθήσῃ ἀθρόα τοὺς βαρβάρους· περιέγραφεν ἐπὶ τέλους ἐν ἐκτάσει τὰς παρ' αὐτῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐνεργουμένας ὠμότητας· καὶ τὰ περὶ ἀνδραποδισμοῦ ὅλων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν μιαιφόνα αὐτῶν σχέδια [1].

Εἶχον ἤδη πεμφθῇ αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ὅτε ἀνεφάνη αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς μεγάλην ἀδημονίαν τοῦ Ῥαουσαίου ὁ Χριστόφορος Γαρατώνης, ὁ πιστὸς γραμματεὺς τοῦ Εὐγενίου, διαδίδων ὅτι ἡ σύνοδος δὲν εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ ἐκτελέσῃ τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὅτι μάτην ἡ Ἀνατολὴ ἤρτησεν ἀπὸ αὐτῆς τὰς ἐλπίδας της. Ἤδη δὲ ἐξιστορήσαμεν ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ πῶς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν τῆς εἰς

(1) Cecconi, σ. 119. καὶ Doc. 93.

Βασίλειαν ἀποστολῆς τοῦ Ἰωάννου Δισυπάτου, καθ' ἣν ὁ φρὰ Ἰωάννης ἐγένετο θῦμα τῆς παπικῆς πονηρίας.

Ἀπὸ τῆς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1436 ἔτους γενομένης ἀναχωρήσεως τοῦ Δισυπάτου τούτου μετὰ τοῦ Βουλωτῆ καὶ τοῦ Γαρατώνη, ἔμεινε πάλιν ὁ Ῥαουσαῖος ἄνευ εἰδήσεων ἐκ Βασιλείας ἄχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1437, ὅτε ἀφίκετο ταχυδρόμος κομίζων ἐπιστολὰς τῆς συνόδου χρονολογουμένας ἀπὸ 14 Ἀπριλίου 1436. Ἐξ αὐτῶν ἐπληροφορήθη ὅτι ἡ προθεσμία, ἧς ἐντὸς ἔπρεπε νὰ φθάσωσι τὰ συνοδικὰ πλοῖα παρετείνετο μέχρι τοῦ Μαΐου μηνὸς 1437, καὶ ὅτι ἡ Αὐενιὼν προὔκειτο νὰ ὁρισθῇ ὡς τόπος συναθροίσεως, ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον συγκατατεθῆ νὰ ἔλθωσιν εἰς Βασίλειαν. Ἤρχισε λοιπὸν ὁ Ἰωάννης νὰ μεταχειρίζηται ὅλην τὴν εὐγλωττίαν του, ὅπως τοὺς προετοιμάσῃ εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἀλλὰ μάταιοι ἀπέβαινον οἱ ἀγῶνές του διότι οἱ Βυζαντῖνοι δὲν ἐδέχοντο οὐδὲ κατὰ κεραίαν νὰ τροποποιηθῶσι τὰ περὶ τόπων συμπεφωνημένα.

Ἐν τῷ μεταξὺ παρῆλθεν ὁ Μάϊος μήν, ἡ προθεσμία ἔληξε χωρὶς νὰ φανῶσι τὰ πλοῖα, οὐδεμία ἐπιστολὴ ἤρχετο διασαφοῦσα τὴν βραδύτητα, καὶ ὁ δυστυχὴς φρὰ Ἰωάννης ἀγνοῶν πῶς νὰ δικαιολογήσῃ ταῦτα δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ οἴκου, ἵνα μὴ ἐκτεθῇ εἰς τὰ σκώμματα τῶν Ἑλλήνων. « Ego palam vel in publicum pro verecundiâ ambulare non audebam; omnes enim subsannabant me et digitô ostendebant »[1].

Τοῦ Ἰωάννου εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν διατελοῦντος, αἴφνης εἴδησις ἐλθοῦσα περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἀνέστησε τὰς ἐλπίδας του καὶ ἐθάρρυνε πάντας. Γενουάτης τις στελλόμενος πρόξενος εἰς Δαμασκὸν καὶ διὰ Κωνσταντινουπόλεως διαβαίνων ἐβεβαίου ὅτι ἰδίοις ὄμμασιν εἶδεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Γενούης ἑτοιμαζόμενον καὶ ἐφοπλιζόμενον τὸν στόλον τῆς συνόδου, οὗτινος ἡ ἄφιξις δὲν ἠδύνατο, ὡς ἔλεγε, νὰ βραδύνῃ. Ἐπιστολαὶ ἐμπόρων ἐκ Γενούης ἐλθοῦσαι κατόπιν πρὸς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ

(1) Cecconi, σ. 128 καὶ σ. DV.

ἀνταποκριτὰς αὐτῶν ἐπεβεβαίουν ταῦτα· περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου ἀφίκετο ἔμπορός τις Τραπεζούντιος φέρων ἐπιστολὰς τοῦ Ἰωάννου Δισυπάτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Ῥαουσαῖον ἀγγελλούσας ὅτι κοινῇ συναινέσει τοῦ πάπα καὶ τῆς συνόδου ἡ πόλις Φλωρεντία ὡρίσθη ὡς τόπος συναθροίσεως καὶ ὅτι ἤδη πολλοὶ ἐκ τῶν καρδιναλίων καὶ τῶν ἄλλων πατέρων ἡτοιμάζοντο ἐκεῖσε νὰ μεταβῶσιν.

Ἡ ἀγγελία αὕτη ἐπλήρωσε χαρᾶς τοὺς πάντας καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην, ὅστις συνδυάζων αὐτὴν μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ προξένου τῆς Δαμασκοῦ διαδοθείσης, ἐσχημάτισε πεποίθησιν ὅτι, ἐπιτευχθείσης τῆς εἰρήνης μεταξὺ πάπα καὶ συνόδου, ἔρχεται ὁ στόλος αὐτῆς, ἵνα μετακομίσῃ τοὺς Ἀνατολικοὺς εἰς τὸν λιμένα τῆς Φλωρεντίας Porto Pisano. Τὴν γνώμην ταύτην συμμεριζόμενοι ὅ,τε αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης παρεσκευάζοντο δραστηρίως εἰς τὰ τῆς ἀποδημίας.

Τοῦ Αὐγούστου μηνὸς μεσοῦντος, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης συνδιελέγετο μετὰ τοῦ πατριάρχου, ἐπῆλθεν ὁ βάϊλος (Bailo) τῶν Ἐνετῶν, ἀνὴρ ἀξιότιμος, κομίζων ἐπιστολὰς ἄρτι ληφθείσας, ἐν αἷς ἀνεφέρετο ὡς βέβαιον ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος κοινῇ συναινέσει τοῦ πάπα καὶ τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων θέλει συνέλθῃ οὐχὶ ἐν Φλωρεντίᾳ ἀλλ' ἐν Οὐθίνῃ (Udine) ἢ ἐν Παταυΐῳ καὶ ὅτι πλοῖα τοῦ πάπα ἐξαρτιζόμενα ἤδη ἐν Ἐνετίᾳ θέλουσι φθάσῃ ἐν βραχεῖ, ὅπως παραλάβωσι τοὺς Γραικούς.

ΙΔ΄

Ἡ ἕνεκα τῶν ἀντιφατικῶν τούτων εἰδήσεων ἀπορία ἐβασάνιζε τὸν νοῦν πάντων περιμενόντων ἐναγωνίως τὴν λύσιν, ὅτε τῇ 3 Σεπτεμβρίου εἰσέρχεται εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον πλοῖον φέρον τοὺς ὑπὸ τῆς μειονοψηφίας τῆς συνόδου ἐκλεχθέντας, ὡς εἴρηται, πρέσβεις, ἤτοι τοὺς ἐπισκόπους Δινίας καὶ Πορτογαλλίας μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα διωρισμένου Γαρατώνη. Ὁ Ῥαουσαῖος πιστεύων πάντοτε ὅτι εἰσὶν οἱ γνήσιοι τῆς συνόδου ἀπεσταλμένοι, τρέχει ἀμέσως νὰ προϋπαντήσῃ αὐτούς, οἵτινες φιλοφρόνως τὸν δέχονται ὡς συνάδελφον καὶ συμπρεσβευτήν. Ἀφ᾽ οὗ ὅμως μετέβησαν εἰς τὸ κατάλυμα καὶ τῷ ἐπεδείχθησαν ἀντὶ βούλλης συνοδικῆς ἐπιστολαὶ ἁπλῶς τῶν προέδρων πιστοποιοῦσαι τὴν ἐντολήν των, ἠπόρησεν ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τῷ νεωτερισμῷ καὶ ἠρώτησε, διότι τὸ μολυβδόβουλλον παρελείφθη. — Διότι, ἀπεκρίθησαν, ἕνεκα τοῦ ἐπείγοντος τῆς ὑποθέσεως δὲν ἔμενε καιρὸς πρὸς τοῦτο καὶ ἀνετέθη εἰς τοὺς προέδρους ἡ ὅσον τάχος ἀποστολὴ τῆς πρεσβείας. — Ἐρωτήσας ἔπειτα καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι καὶ τὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην ἔγγραφα ἦσαν

κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον, ἐθαύμαζε καὶ ὑπώπτευε μή τι ὑποκρύπτηται. Εἰς τὰς περαιτέρω ἐρεύνας αὐτοῦ πῶς μετεβλήθη ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως καὶ ἐγκατελείφθη ἡ πόλις τῆς Αὐενιῶνος καὶ τί γίνεται ὁ κατά τινας φήμας ἐκ Γενούης ὁρμώμενος στόλος τῆς συνόδου, εἶπον ὅτι μὴ ἐκπληρώσαντος ἐμπροθέσμως τοῦ δήμου τῆς Αὐενιῶνος, ἃς ἀνέλαβεν ὑποχρεώσεις, ἔδει νὰ προβῇ ἡ σύνοδος εἰς ἄλλης πόλεως ἐκλογήν· ἔχουσα δὲ ὑπ' ὄψιν τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Δισυπάτου, καθ' ἃς οἱ Ἀνατολικοὶ δὲν ἤθελόν ποτε μεταβῇ εἰς τόπον μὴ προβλεπόμενον ὑπὸ τῶν συμφωνιῶν, καὶ ἐκ τούτου πεισθεῖσα ὅτι ἐπιμένουσα ὑπὲρ τῆς Αὐενιῶνος ἤθελε δαπανήσῃ τὰ χρήματα ἄνευ ἀποτελέσματος, ἀπεφάσισε νὰ ἐκλέξῃ τὴν Φλωρεντίαν ἢ τὴν Οὔθιναν ἢ ὁποίαν ἄλλην ἐκ τῶν ἐν ταῖς συμφωνίαις περιειλημμένων πόλεων, ἥτις ἤθελε καταβάλῃ τὴν πρὸς διατροφὴν τῶν Γραικῶν ἀναγκαίαν δαπάνην.

Ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔφερε τότε τὴν ἐξακρίβωσιν, ἂν ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς συνόδου, ἐφ' ἧς ἐστηρίζοντο οἱ νεωστὶ ἀφικόμενοι πρέσβεις ἦν πρᾶξις τῆς ὁλομελείας. Ἐδῶ ἦν ὁ κόμβος, ὅστις ὅμως δακτυλουργικῶς ἐλύθη ὑπὸ τῶν πρέσβεων. Ὡμολόγησαν μὲν ὅτι ὑπῆρξε διχογνωμία, ἀλλ' ὅτι ὑπερίσχυσεν ἡ γνώμη τῆς ὑγιεστέρας μερίδος.—Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Ἰωάννου ἂν ἡ μερὶς αὕτη ἦν ἡ πολυπληθεστέρα, ἤρξαντο σοφίζεσθαι ὅτι ἡ ὑγιὴς μερὶς θεωρεῖται ὡς ἡ ὅλη σύνοδος, διότι εἰς τὰς ἐκλογὰς τὸ δικαίωμα τοῦ ὅλου σώματος ἔχει ἡ μερὶς ἡ τηροῦσα τοὺς ὅρους τοῦ νόμου, καὶ ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ τῆς θεωρίας ταύτης τὴν γνωμοδότησιν τοῦ ἐπιφανεστάτου θεολόγου Ἰωάννου Πολαμὰρ[1], οὗ τὸ κῦρος ἦν μέγιστον παρὰ τῷ Ῥαουσαίῳ, ὡς μετ' αὐτοῦ συναγωνισθέντος ἄλλοτε ἐν Βασιλείᾳ

(1) Ὅρα παρὰ Cecconi Doc. 123, τὴν γνωμοδότησιν ταύτην, ἀριστούργημα σοφιστικῆς πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ μειονοψηφία εἶνε πλειονοψηφία, λήγουσαν εἰς τὸ συμπέρασμα factum per eos non a minori parte sed a toto Concilio factum esse censetur.

κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Οὐσσίτας πολυήμερον συζήτησιν. Προσέθεσαν δὲ ὅτι δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ γνώμη τοῦ πλήθους ἀλλὰ τῆς ὑγιοῦς μερίδος· φανερὸν δὲ ὅτι ἐκείνη πρέπει νὰ θεωρῆται ὑγιὴς μερίς, πρὸς ἣν κλίνουσιν οἱ κρείττονες καὶ οἱ σοφώτεροι· ὅπερ συμβαίνει εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν, καθ' ἣν καὶ οἱ πρόεδροι καὶ τἄλλα ἐκλεκτότερα μέλη τῆς συνόδου συνεφώνησαν πρὸς τὴν ὑπερισχύσασαν γνώμην, ἣν ἀπεδέχθησαν καὶ ἐπεδοκίμασαν ὁ ἱερώτατος πάπας καὶ οἱ καρδινάλιοι πάντες καὶ ὅλη ἡ *Κουρία* αὐτοῦ, καὶ προσηνέχθησαν νὰ βοηθήσωσι πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς, ὅπερ μόνη ἡ σύνοδος ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ μὴ ἔχουσα ἐπαρκῆ τὰ μέσα.— Καὶ τί γενήσεται, ἐπέφερε τότε ὁ Ἰωάννης, ἂν φθάσωσι τὰ ἐκ Γενούης πλοῖα φέροντα ἄλλους πρέσβεις;—Ἀδύνατον, εἶπον, νὰ ἔλθωσιν· οὐδεὶς τούτου φόβος, ὡς ἡμεῖς θετικῶς διαβεβαιοῦμεν, γινώσκοντες ὅτι ἡ ἀντίθετος μερὶς δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς συνόδου.—Ἐζήτησεν ἐπὶ τέλους ὁ Ἰωάννης τὴν πληροφορίαν ἂν ἡ μερὶς αὕτη ἐξακολουθῇ ἔτι ἐπιμένουσα ἀπέναντι τῆς ἄλλης, ἀπάντησιν δὲ ἔλαβεν ὅτι οἱ νουνεχέστεροι καὶ προκριτώτεροι ἐγκατέλιπον ἤδη αὐτήν, ὅτι ὁσημέραι ἀποσπῶνται αὐτῆς ἄλλοι καὶ μεταβαίνουσι πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου πάντες οἱ ὑπολειφθέντες θὰ προσέλθωσι καὶ οὐδεὶς χάριτι θείᾳ θὰ μένῃ διαφωνῶν.

Ἠδύνατο ὁ δυστυχὴς Ἰωάννης νὰ μὴ γείνῃ θῦμα πλεκτάνης τόσον ἐντέχνως ἐξυφασμένης; Πρῶτον μὲν ἰδιαίτεραι ἐπιστολαὶ τῶν προέδρων καὶ ἄλλων ἐκ Βασιλείας γνωρίμων ἐπεβεβαίουν τοὺς λόγους τῶν πρέσβεων, ἔπειτα ἐστερεῖτο καὶ πάσης ἄλλης ἐκ τῆς συνόδου ὁδηγίας. Tantis patribus credidi, *εἰς τόσον σεβάσμια πρόσωπα ἐπίστευσα*, λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὴν πρὸς τὴν σύνοδον λεπτομερῆ ἔκθεσιν, ἐξ ἧς ἠρύσθημεν τὰ ἀνωτέρω[1]· εὐλογῶν δὲ τῷ θεῷ ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἔργου προαποθανόντος συναδέλφου του δὲν

(1) Cecconi, Doc. 178. — Καὶ ὁ Συρόπουλος σ. 52—53.

ἀπέβησαν μάταιοι, ἀπεφάσισε νὰ παράσχῃ εἰλικρινῶς πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τοὺς πρέσβεις, καὶ ἐν ᾧ ἕως τότε ἕνεκα τῶν ἀμφιβόλων εἰδήσεων εἶχε παύσῃ χορηγῶν χρήματα εἰς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὰς ἑτοιμασίας τοῦ ἀπόπλου, ἤδη τῇ συμβουλῇ τῶν νέων συναδέλφων ἀφειδῶς ἐδαπάνα ἐκ τῶν εἰς χεῖράς του συνοδικῶν χρημάτων.

Καθ' ὃν χρόνον κατώρθουν οὕτως οἱ πρέσβεις ν' ἀπατήσωσι τὸν φρὰ Ἰωάννην καὶ νὰ τὸν καταστήσωσι συνεργὸν αὐτῶν εἰς καταστροφὴν τῆς ὑποθέσεως, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησεν, ὁ Ἰωάννης Δισύπατος (ὁ ἀπὸ τῆς 12 Ἰουλίου ἀσπιδοφόρος, scutifer, καὶ συνταξιοῦχος τοῦ Εὐγενίου) καὶ ὁ Βουλωτής, οἵτινες μετὰ τῶν πρέσβεων ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνέφερον τῷ αὐτοκράτορι, ὅτι *ὁ πάπας συνεβιβάσθη μετὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου καὶ ἡνώθησαν, καὶ οἱ πλείονες τῶν ἐπισκόπων συνῆλθον καὶ εἰσὶ μετὰ τοῦ πάπα, ἄλλοι δὲ ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια καὶ ἡ σύνοδος ἔπαυσεν· ἔχει δὲ τὸ κράτος καὶ τὴν ἰσχὺν πᾶσαν ὁ πάπας· διὸ καὶ τὰ κάτεργα καὶ τοὺς ἐξόδους ἔστειλεν, ἵνα μετ' ἐκείνου συγκροτηθῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος*· ἐβεβαίουν δὲ καὶ αὐτοὶ ὅτι ἄλλος συνοδικὸς στόλος οὔτε ὑπάρχει οὔτε ἐλεύσεται εἰς Κωνσταντινούπολιν[1].

Ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν διαβεβαιώσεων τούτων στηριζόμενοι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης πρὸς τὴν ἀποδημίαν παρεσκευάζοντο, ἀφίκετο περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου ἐκ Κρήτης προερχόμενος ὁ ὑπόλοιπος παπικὸς στόλος ἐκ τριῶν μεγάλων τριήρων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κονδουλμέρη ἀνεψιοῦ τοῦ Εὐγενίου, ἔφερε δὲ τοὺς δύο ἄλλους πρέσβεις, ἤτοι τὸν Ταραντασίας καὶ τὸν Νικόλαον Κουσαῖον (de Cusâ)[2] καὶ τριακοσίους στρατιώτας στρατολογηθέντας ἐν Κρήτῃ καὶ προωρισμένους πρὸς φρούρησιν τῆς Πόλεως. Συνώδευεν αὐτοὺς ὁ ἀδελφὸς τοῦ

(¹) Συρόπουλος σ. 52.

(²) Λυπεῖται τις βλέπων τὸν μέγαν τοῦτον φιλόσοφον ἀναμιγνυόμενον εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν.

Βασιλέως Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐκ Πελοποννήσου μετεκλήθη εἰς Βυζάντιον, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ἐπικειμένην αὐτοῦ ἀπουσίαν.

Ἐν τοιαύτῃ ἀκμῇ εὑρισκομένων τῶν πραγμάτων, ἤρκει μία μόνη ἐπιστολὴ ἢ ἀγγελία ἐκ Βασιλείας προερχομένη καὶ ἐξελέγχουσα ὅπερ οἱ πρέσβεις καὶ ὁ Δισύπατος μετήρχοντο ψεῦδος, ὅπως ἀνατρέψωσιν ὅλον τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἐπὶ τῶν παπικῶν πλοίων ἐπιβίβασιν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς πρόληψιν τοῦ τοιούτου ἄκρα κατεβάλλετο προσοχὴ καὶ ἀόρατος πολιορκία ἐφύλαττε τὰς εἰσόδους, δι' ὧν μήνυμά τι ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ καὶ ἀφυπνίσῃ τὸν Ῥαουσαῖον ἢ τοὺς Κωνσταντινουπολίτας.

Συμβεβηκός τι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας γνωσθὲν ἀπεδείκνυε πόσον ἡ προσοχὴ αὕτη ἦν ἀναγκαία.

Ὅταν τὰ πλοῖα ἐκίνησαν ἐκ Κρήτης, ἄνθρωπός τις ἐκ Πεδεμοντίου *Ἑράλδος* τὸ ὄνομα, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὰ ὡς κοινὸς ἐπιβάτης. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδεμία κατ' αὐτοῦ ἠγέρθη ὑποψία καὶ οὕτω δεκτὸς ἐγένετο· ὅταν ὅμως ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πόλεως, προὐδόθη οὗτος ὡς φέρων μυστικὰ ἔγγραφα· καὶ δὴ συλληφθεὶς καὶ εἰς σκληρὰ βασανιστήρια ὑποβληθεὶς καὶ εὑρεθεὶς κάτοχος τοιούτων, ἐπνίγη εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἔμεινε μυστικόν, ἔφθασε δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ φρὰ Ἰωάννου, ὅστις μετέβη εἰς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ταραντασίας ζητῶν πληροφορίας. Ἀπεκρίθη αὐτὸς ὅτι ἀληθῶς ἐφωράθη ἐν τῷ πλοίῳ κακοῦργός τις φέρων ἔγγραφα ἐναντίον τοῦ κράτους τῶν Ἐνετῶν καὶ τοῦ πάπα καὶ σκοπὸν ἔχων νὰ πυρπολήσῃ τὸν στόλον. Τί δὲ ἔγεινεν οὗτος; ἠρώτησεν ὁ Ἰωάννης. — Οὐκ οἶδα ἀκριβῶς, ἀπήντησεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος, νομίζω ὅμως ὅτι ὁ ναύαρχος ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Ἐνετίαν, ἵνα δικασθῇ. Ἐκ τῆς αὐτῆς φήμης ὁρμώμενος, ἀπήτησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐξηγήσεις καὶ τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε[1].

(1) Περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἑράλδου, ὅρα Cecconi, σ. DIX, καὶ DXXXVII —Zhishman, die Unionsverhandlungen, σ. 196.

Τίς δὲ ὁ Ἑράλδος οὗτος; αὐτὸς ὁ ταχυδρόμος, ὅστις ἐπέμπετο παρὰ τῆς συνόδου πρὸς τὸν Ῥαουσαῖον καὶ τὸν αὐτοκράτορα μετ' ἐπιστολῶν ἀναγγελλουσῶν τὴν προσεχῆ τοῦ συνοδικοῦ στόλου ἄφιξιν. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐκ οἴδαμεν διὰ ποίας εὐκαιρίας μεταβὰς εἰς Κρήτην καὶ εὑρὼν ἐκεῖ τὰ παπικὰ πλοῖα πρὸς ἀπόπλουν ἕτοιμα, ἐνόμισε πρόσφορον νὰ ἐπιβιβασθῇ ἐπ' αὐτῶν ὅπως φθάσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν συγχρόνως μετὰ τῶν πολεμίων τῆς συνόδου· δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ δυστυχὴς ν' ἀποφύγῃ τὰ δίκτυα τῆς Ἐνετικῆς καὶ τῆς παπικῆς ἀστυνομίας.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐπὶ τοῦ Ἑράλδου εὑρεθέντων ἐγγράφων ἀποδεικνύουσα εἰς τοὺς παπικοὺς πρέσβεις ὅτι ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἠδύναντο ν' ἀνατραπῶσι τὰ σχέδια αὐτῶν, ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ ἐπισπεύσωσι μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος τὴν ἐπιβίβασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ πλοῖα πρὶν ἢ φανῇ ὁ συνοδικὸς στόλος, οὗ τινος ἐν ᾧ ἠρνοῦντο τὴν ὕπαρξιν ἐφοβοῦντο τὴν ἄφιξιν. Ὅση ὅμως καὶ ἂν κατεβλήθη ἐπιμέλεια, ἡ παρασκευὴ τῆς ἀποδημίας δὲν εἶχεν ἀκόμη τελειωθῆ, ὅτε πρωΐαν τινά, τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν παπικῶν, διεδόθη καθ' ὅλην τὴν Πόλιν ὅτι στόλος ὁλόκληρος ὑπὸ τῆς συνόδου πεμπόμενος καὶ κομίζων τοὺς ἀληθεῖς πρέσβεις τῆς Βασιλείας προσωρμίσθη εἰς Χίον.

Εἰς τὴν πρώτην διάδοσιν οἱ παπικοὶ καὶ ὁ Δισύπατος, μὴ ἀπολέσαντες τὸ θάρρος, ἐπέμενον διαβεβαιοῦντες ὅτι *ψεῦδός ἐστι τοῦτο· ἡμεῖς γὰρ οἴδαμεν ὡς οὐκ ἐλεύσονται κάτεργα ἐκ τῆς συνόδου*[1]· μετὰ τέσσαρας ὅμως ἡμέρας ἐφαίνοντο ἤδη τὰ τέσσαρα πλοῖα ἐρχόμενα καὶ δὲν ἐχώρει πλέον ἀμφιβολία.

Ἤνοιξε τότε τὰ ὄμματα ὁ Ῥαουσαῖος καὶ εἶδε πόσον αἰσχρῶς ἠπατήθη· ἀλλ' ὁ ἐνάρετος ἀνὴρ δὲν ἐκυριεύθη ἀμέσως ὑπὸ αἰσθήματος ὀργῆς· ἄφατος λύπη, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ἐπλήγωσε τὴν καρδίαν του (illicô percutitur cor meum

(1) Συρόπουλος, σ. 54.

inexplicabili tristitiâ)· ἣν ἡ λύπη τοῦ χριστιανοῦ βλέποντος σεβασμίους ποιμενάρχας, οὓς ἄχρι πρὸ ὀλίγου ἐθεώρει κόσμημα τοῦ Δυτικοῦ κλήρου, διὰ μιᾶς ὡς ἀπατεῶνας ἐξελεγχομένους, προορῶντος τὸ σκάνδαλον, ὅπερ ἤθελε γεννηθῇ παρὰ τοῖς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν δυσμενῶς διατεθειμένοις λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, εὐθὺς ὡς ἤθελεν αὕτη φωραθῇ διῃρημένη εἰς δύο ἀντιθέτους μερίδας. Μολονότι δὲ τὸ σκάνδαλον τοῦτο ἦν ἀδύνατον πλέον νὰ προληφθῇ, ἐσκέφθη ὁ Ῥαουσαῖος νὰ μετριασθῇ τοὐλάχιστον διὰ τῆς ἀμοιβαίας καλῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπων τῶν μερίδων τούτων. Διὸ κρύπτων εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του τὴν εὔλογον αὐτοῦ ἀγανάκτησιν, ἔδραμε πρὸς τοὺς παπικοὺς καὶ ἐξώρκιζεν αὐτοὺς ὅπως κατὰ τὴν ἄφιξιν τῶν συνοδικῶν ὑπάγωσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἢ πέμψωσι κἂν τινας ἐκ τῆς ἀκολουθίας των εἰς προϋπάντησιν καὶ δεξίωσιν αὐτῶν. Καὶ εἰσηκούσθη μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἡ φρόνιμος τοῦ Ῥαουσαίου προτροπὴ καὶ ἐπείσθησαν οἱ πρέσβεις τοῦ πάπα νὰ δεχθῶσι μετὰ φιλοφροσύνης τοὺς περιμενομένους πρέσβεις τῆς συνόδου. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ἤλπιζεν οὕτως ὁ Ἰωάννης νὰ ὑποκρύψῃ κἂν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Βυζαντίνου ὄχλου τὴν ῥῆξιν, αἴφνης ἀκούεται ὅτι ὁ παπικὸς στόλος ἑτοιμάζεται νὰ προσβάλῃ τὸν συνοδικόν. Καὶ ὄντως ὁ ἀρειμάνιος Κονδουλμέρης, ὁ ἀνεψιὸς καὶ ναύαρχος τοῦ πάπα, τοιαύτην εἶχε δώσῃ διαταγήν. Ὁ δὲ ναύαρχος τῶν συνοδικῶν μὴ πτοηθεὶς παρεσκευάζετο νὰ ἀποκρούσῃ γενναίως τὴν ἔφοδον. Προὔκειτο δὲ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Πόλεως ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν Ἑλλήνων νὰ διακριθῇ διὰ φονικῆς ναυμαχίας τίς ἡ ὑγιεστέρα μερὶς τῆς συνόδου ἡ δικαιουμένη νὰ παραλάβῃ αὐτοὺς πρὸς ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν! Εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ αὐτοκράτορος ὀφείλεται τοῦ τοιούτου αἴσχους ἡ παράλειψις. Ἀπαγορεύσαντος αὐτοῦ ἐντόνως πᾶσαν μεταξὺ τῶν στόλων ἐχθροπραξίαν κατὰ τὴν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ θάλασσαν καὶ δοθείσης ἑκατέρωθεν ὑποσχέσεως περὶ τηρήσεως τῆς εἰρήνης, αἱ συνοδικαὶ τριήρεις ἀναπετάσασαι τὰς σημαίας των καὶ

διὰ μουσικῶν ὀργάνων χαιρετίζουσαι τὴν πόλιν, εἰσῆλθον μετὰ τῶν τότε εἰθισμένων τιμῶν καὶ προσωρμίσθησαν εἰς τὸν Κυνηγόν[1].

(1) Δὲν δυνάμεθα νὰ παραλίπωμεν τὰς ὀρθὰς περὶ τῶν τότε γεγονότων σκέψεις τοῦ Ἰταλοῦ ἱστορικοῦ Λουδοβίκου Σαούλη. « È impossibile restarci d' all' osservare che se gli sforzi fatti in Europa per ottenere la preferenza nelle deliberazioni del Paleologo, fossero stati concordi e diretti ad un fine più generoso, si sarebbe potuto per allora provvedere alla sicurezza di Costantinopoli e restaurare in parte la fortuna dell' Impero cadente..... Non sarebbe stato impossibile ai due navigli del Concilio e del Papa congiunti insieme rimettere in podestà dei cristiani siti più essenziali dell' Ellesponto, per cui erano fatti agevoli ad Amurat gli spessi suoi passaggi tra l'Asia e l'Europa, di dividerne le forze e farle per conseguenza meno terribili. Ma un tale altissimo soggetto non entrava nelle mire dei condottieri delle due schiere. Spinti da quelle stesse animosità ond'erano pieni coloro che gli avevano mandati, amavano meglio di contrastare all'impresa l'uno dell'altro, che menare concordemente afine qualsivoglia onorata fazione; e se il Condolmieri non venne, nel porto istesso di Costantinopoli, alle mani col capitano delle navi spedite dal Concilio, come portavano le sue commissioni, ei se ne rimase ad istanza dell' Imperatore. Dove i principi fossero stati più uniti e meglio consigliati, il Papa avrebbe potuto anche adoperare le forze dei Genovesi che avevano fatta lega con lui; ma Eugenio invece di usare le armi dei Genovesi in pro della cristianità, le adoperava nelle guerre di Napoli ». L. Sauli, Della Colonia dei Genovesi in Galata. Torino 1831. T. II, σ. 127—129.

ΙΕ΄

Οὕτως ἅπασαι αἱ ῥᾳδιουργίαι τοῦ Εὐγενίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προλάβωσι τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔγκαιρον ἄφιξιν τῶν ἐναντίων· οὕτως ἀπὸ τῆς ψήφου τῶν Ἑλλήνων ἐκρέματο ἤδη ἡ τύχη τῶν δύο μερίδων, αἵτινες ἐχώριζον τὴν Δύσιν. Φανερὸν καθίστατο ὅτι ἂν οἱ Ἀνατολικοὶ ἀπεφαίνοντο ὑπὲρ τῶν ἐκ Βασιλείας πεμφθέντων πρέσβεων καὶ αὐτοῖς ἠκολούθουν, ἡ σύνοδος ἤθελεν ἄρῃ μέγιστον κατὰ τοῦ πάπα θρίαμβον, ἤθελε συγκρατήσῃ τοὺς ἤδη περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς ἀμφιβάλλοντας καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς τὰ πρόσω πορείαν της πρὸς μεταρρύθμισιν τῆς ἐκκλησίας· ἂν δὲ πάλιν οἱ Ἀνατολικοὶ ἀπεφαίνοντο ὑπὲρ τῶν πρέσβεων τοῦ πάπα καὶ μετέβαινον παρ' αὐτῷ, ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος στερουμένη πλέον παντὸς ἠθικοῦ κύρους ἤθελε θᾶττον ἢ βραδύτερον διαλυθῇ.

Τὸ Βυζάντιον, εἰς οὗ τὰς χεῖρας κατὰ τελευταῖον μειδίαμα τῆς τύχης ἐτίθετο ἡ νικῶσα ψῆφος, ὤφειλε κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν νὰ συμβουλευθῇ τὰ συμφέροντα αὐτοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ γένους. Καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα ἐδείκνυον αὐτῷ τὴν αὐτὴν ὁδόν. Ἀσπαζόμενοι οἱ Ἀνατολικοὶ τὴν ὑγιᾶ μερίδα, τὴν τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων, κατέφερον καιρίαν πληγὴν εἰς τὴν παποσύνην καὶ συνέτρεχον τοὺς ἐν τῇ Δύσει πολυπλη-

θεῖς θιασώτας τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως ἀπαλλάξωσιν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν ἐκ τοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας γεννηθέντος τούτου ἐφιάλτου. Ἀναμφίβολον δὲ ἦν ὅτι ἀντὶ τῆς τοιαύτης σωτηρίου συνδρομῆς οἱ ἐν Βασιλείᾳ ἤθελον παραδεχθῇ τοὺς ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου προταθησομένους ὅρους περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἑνώσεως, ὅπως συνομολογηθῇ αὕτη ὅσον ἔνεστιν ἔντιμος διὰ τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν.

Ὁ ἱστορικὸς ὁ ἀναλογιζόμενος ποίαν ἄλλην πορείαν ἤθελον τραπῇ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἂν τὸ Βυζάντιον ὀρθῶς ἐξετίμα τότε τὸ σπουδαῖον τῶν περιστάσεων, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀπεριγράπτου λύπης.

Πιθανῶς ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν ἤθελε καὶ οὕτω σωθῇ, ὅπως καὶ ἄλλως δὲν ἐσώθη. Ἀλλ' ἡ ἕνωσις δὲν ἤθελε διεξαχθῇ καθ' ὃν τρόπον διεξήχθη ἐν Φλωρεντίᾳ, προξενήσασα τὴν διαιώνισιν τοῦ σχίσματος καὶ γεννήσασα μείζονας ἢ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀντιπαθείας μεταξὺ Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν, ἐξ ἐναντίας δὲ ἤθελεν ἐπαναγάγη τὰς πρὸ τοῦ σχίσματος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διατηρηθείσας αὐτῶν σχέσεις ἀμοιβαίας ἀγάπης[1]. Οἱ Ἕλληνες ὑποκύπτοντες μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν δὲν ἤθελον ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῶν Δυτικῶν θεωρούμενοι ὡς σχισματικοὶ ἄξιοι τῆς τύχης αὐτῶν. Ἡ δὲ μεταρρύθμισις τῆς ἐκκλησίας βαθμηδὸν γινομένη διὰ τῶν περιοδικῶς συνερχομένων γενικῶν συνόδων κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ, ἤθελε προλάβη τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου, τὸν διχασμὸν τῆς Δύσεως, τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, ἐξ ὧν ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐκωλύθη ἡ εὐημερία καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης καὶ διηυκολύνθη ἡ πρόοδος τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀπὸ πολλοῦ ἡ Τουρκικὴ δυναστεία θὰ εἶχε παύση μολύνουσα τὴν κοίτην τοῦ πολιτισμοῦ· ἀπὸ πολλοῦ οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀνα-

(1) Αὐτὸς ὁ Cecconi ὁ κατ' ἐντολὴν τοῦ πάπα Πίου Θ' ἐκδοὺς τὸ πολλάκις μνημονευθὲν βιβλίον Cenni Storici sul Concilio di Firenze ὁμολογεῖ ἐν σελ. 199 ὅτι ὁ Παλαιολόγος, ἂν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ πολιτικὰ τοῦ κράτους συμφέροντα, ἔπρεπε νὰ προτιμήσῃ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον παρὰ τὸν Εὐγένιον.

τολῆς θὰ ἦσαν ἐλεύθεροι· ἀπὸ πολλοῦ Ἀνατολικοὶ καὶ Δυτικοὶ ἡνωμένοι εἰς ἓν ποίμνιον θὰ ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας.

Ἀλλὰ μωραίνει ὁ Θεὸς ὃν βούλεται ἀπολέσαι. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῶν συνοδικῶν πρέσβεων, ἀπαιτησάντων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μετὰ τῆς συνόδου συμπεφωνημένων καὶ τὴν μετάβασιν αὐτῶν εἰς Αὐενιῶνα ἢ εἰς Βασίλειαν, ἐφάνησαν εὐθὺς ἀμφότεροι ἐναντιούμενοι καὶ κλίνοντες πρὸς τὸ μέρος τοῦ πάπα. Τὰς ἡμέρας καθ' ἃς οἱ πρέσβεις τοῦ Εὐγενίου εἶχον ἀποκοιμίση τὸν Ῥαουσαῖον, εἶχον λάβη οὗτοι καιρὸν βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Δισυπάτου καὶ τοῦ Βουλωτῆ, νὰ μεταβάλωσιν ἐντελῶς τὰς διαθέσεις τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωσὴφ καὶ νὰ πείσωσιν αὐτοὺς ὅτι ἡ σύνοδος ἦν ἤδη περὶ τὸ διαλύεσθαι, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐγκατέλιπον αὐτήν, ὅτι αὕτη δὲν ἔχει μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑπεσχημένων. Ἰδίως ὡς πρὸς τὸν πατριάρχην, ὅστις γέρων καὶ ἀσθενὴς ὢν ἐφοβεῖτο τὰς κακουχίας τῆς ἀποδημίας, μετεχειρίσθησαν ἐπιτηδείως τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ συνοδικοὶ θέλουν ν' ἀποπλανήσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κόσμου. Ἡ παποσύνη, ἧς ἡ ἰσχὺς ἦν ἤδη παρηκμακυῖα κατὰ τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, ἐφαίνετο ἀκόμη εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Ἀνατολικῶν οἵαν ἐγνώρισαν αὐτὴν οἱ πρόγονοι αὐτῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, δυναμένη δι' ἑνὸς νεύματος νὰ ἑνώσῃ πάλιν τὰ ἔθνη εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν[1]. Εἶχον ἀρχίση οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ζητήσωσι πόρον ζωῆς ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων· λαμβάνοντες δὲ δῶρα καὶ συντάξεις παρὰ τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ τῶν αὐτῇ εὔνων ἡγεμόνων τῆς χερσονήσου, ἔγραφον ἐκεῖθεν πρὸς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι ἐκθειάζοντες

(1) Ὁ Shepherd (Vita di Poggio Bracciolini, Firenze 1825. Tom. II, σ. 10) εὑρίσκει ὡς λόγον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Παλαιολόγου ὅτι οὗτος ἐκ βασιλικῆς προλήψεως ἐθεώρει ἐντιμοτέραν δι' αὐτὸν τὴν παρὰ βασιλέως ποντίφικος, πρόσκλησιν ἢ τὴν παρ' ἐκκλησιαστικῆς συνόδου.

τοῦ πάπα τὰ πλούτη καὶ τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὸν φιλελληνισμὸν καὶ καταφερόμενοι κατὰ τῶν ἐν Βασιλείᾳ μωρῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ μεταθέσωσι τὴν ἕδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου πέραν τῶν Ἄλπεων μεταξὺ τῶν βαρβάρων Γαλατῶν καὶ Ἀλαμανῶν[1]· ταῦτα πάντα ἐξηγοῦσι τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς κατὰ τὴν ψυχολογικὴν στιγμὴν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα ὑπερίσχυσαν.

Μάτην πλέον οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς συνόδου καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ὁ Ῥαουσαῖος προσεπάθουν ν' ἀναιρέσωσι τοὺς λόγους τῶν ἐναντίων· μάτην εἰς τὴν ἔνστασιν, ὅτι δὲν ἔχουσι νὰ κα-

(1) Ἑνὸς τῶν λογίων τούτων, τοῦ Γεωργίου Τραπεζουντίου, σώζεται ἡ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Παλαιολόγον προτρεπτικὴ ἐπιστολὴ (Migne, Τομ. CLXI, σ. 895), ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς τεμάχια. «Ἡ ἐν τῇ λεγομένῃ Βασιλείᾳ Γερμανῶν πόλει συναχθεῖσα σύνοδος, νόμον θεῖσα εὐθὺς κατὰ τὸ συναχθῆναι, εἰ τῷ νῦν προκαθεζομένῳ τῶν ἐκκλησίας οἰάκων οἷα ἀνθρώπῳ θανεῖν συμβῇ συνισταμένης τῆς συνόδου, αὐτῇ μόνῃ ἐξεῖναι τὸν ἄκρον αἱρεῖσθαι ἀρχιερέα, ἔκδηλον ἐποίησεν, ὡς ἐπὶ τὸ μεταθεῖναι εἰς Γερμανοὺς καὶ Γάλλους συναχθείη τὴν τῆς Ῥώμης ἀρχήν, καὶ νῦν ὅσα ἂν ποιῇ ἢ λέγῃ πρὸς τοῦτο ποιεῖ καὶ λέγει, οὐ πᾶσα μέν, καὶ γὰρ οἱ κρείττους ἀρετὴν ἐκείνων καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, συνεῖδον ἤδη τὰ βελτίω· οἱ δὲ πονηρότεροι οὐ μᾶλλον φροντίζουσι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἑνώσεως, Γραικῶν λέγω καὶ Ἰταλῶν, ἢ τοῦ διασπᾶν τὴν Ἰταλίαν ταύτην καὶ εἰς πολλὰ κατατέμνειν οἱ ἄθλιοι, οὗ χάριν καὶ τριήρεις λέγεται παρασκευάσαι αὐτοὺς ἐν Ἀβιῶνι, αἷς σὲ καὶ τὴν μετὰ σοῦ σύνοδον ἔξω τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ πέρα Γαδείρων ἐξάξουσι..... Οὐχ οἷόν τε βασιλέα Ῥωμαίων μετὰ τοσούτου πλήθους ἁγίων πατέρων πλεῖν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης...... Τὸν νέον τοῦτον Μωσέα Εὐγένιον λέγω, τὸν ἄκρον ἀρχιερέα... Συνέκλεισεν ὁ Θεὸς εἰς τοῦτ' ἀνάγκης τὰ πράγματα, ὥστε σὲ μόνον εἶναι ὡς ἔδει κύριον καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ τρόπου καὶ τῆς ἑνώσεως αὐτῆς..... Τοσοῦτον γὰρ ὁρμῶσι πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐφετὸν Γερμανῶν καὶ Γάλλων τινές, τὸν μὲν νῦν ὄντα (τὸν Εὐγένιον) καθελεῖν ἀδίκως βουλόμενοι, ἄλλον δὲ ἀντεισάγειν ἀρχιερέα, Γάλλον ἢ πάντως βάρβαρον... Μέγα τοι κῦδος ὀρέξαι Θεὸς βούλεται, ὦ Βασιλεῦ, τῇ σῇ παρακληθεὶς ἀρετῇ καὶ τῷ ἐρᾶν σε τῆς ἑνώσεως χαίρων, ὥσπερ τι προοίμιον τῶν μελλόντων σοι καὶ τῷ γένει τῶν Ῥωμαίων διὰ σοῦ ἀγαθῶν.... Σὺ δὲ τήν τε ἐκκλησίαν εἰς Ἰταλίαν πλεύσας ἀκέραιον συντηρήσεις, καὶ τὰ διαιρεθέντα κακῶς συζεύξεις καλῶς, καὶ τὰ τῆς βασιλείας ἐπανορθώσεις, καὶ παρέξεις τοῖς μετὰ σὲ πολλῶν ἐθνῶν βασιλεύουσαν τὴν ἧς κρατεῖς πόλιν.

ταβάλωσι τὰ τῆς ἀποδημίας ἔξοδα, ἤνοιγον τὰ κιβώτια αὐτῶν πλήρη χρυσῶν νομισμάτων καὶ ἐδείκνυον πιστωτικὰς ἐπιστολάς, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ λάβωσιν ὅσα χρειασθῶσιν ἐκ τῶν ἐμπόρων τοῦ Γαλατᾶ[1]· μάτην εἰς τὴν ἔνστασιν, ὅτι τὰ πλοῖα ὑστέρησαν κατὰ τὴν προθεσμίαν, ᾐτιῶντο τοῦ Δισυπάτου, ὅστις δολίως τοὺς προέτρεψε νὰ ἔλθωσι κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν ἀμπέλων καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν οἴνων, ὅπως μὴ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ στόλου κινήσωσιν οἱ Τοῦρκοι πόλεμον καὶ εὑρεθῶσι τὰ προϊόντα ἔξω ἐκτεθειμένα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ λόγοι οὗτοι τῶν συνοδικῶν, εἰ καὶ μετὰ μεγάλης παρρησίας παρὰ τοῦ Ῥαουσαίου ἀναπτυχθέντες, δὲν ἔφερον καρπόν, διότι ἤδη ἐν τῷ νῷ τοῦ αὐτοκράτορος εἶχε σχηματισθῇ ἡ ἀμετάτρεπτος ἀπόφασις νὰ ἐπιβῇ τῶν παπικῶν πλοίων.

Βλέπων οὕτως ὁ Ῥαουσαῖος ἀναπόφευκτον τὴν ἀποτυχίαν, μετέβαλε τακτικήν, ὅπως ματαιώσῃ τῶν ἐναντίων τὰ σχέδια.

Ἡ γνώμη τῶν πλείστων κληρικῶν καὶ ἀρχόντων τοῦ Βυζαντίου δὲν συνεφώνει τῇ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἔλεγον σχεδὸν πάντες, ὡς βεβαιοῖ ὁ Συρόπουλος[2], *ὅτι οὐ συμφέρει τῷ Βασιλεῖ ἀπελθεῖν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸν παρόντα καιρόν, καὶ οὐδὲ ἔχει αἰτιάσασθαι αὐτὸν ἐν ὁποιονοῦν μέρος· ἔχει γὰρ αἰτίαν νόμιμον καὶ εὐλογωτάτην εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ ἔχομεν συμφωνίαν ἵνα ὑπάρχωσιν ὅ,τε πάπας καὶ ἡ σύνοδος ἡνωμένοι, καὶ οὕτως ἵνα ἔλθωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐκεῖνοι δὲ εἰσὶν ἐσχισμένοι καὶ πρὸς ἀλλήλους μάχονται, ἄπιτε καὶ ὑμεῖς, καὶ εἰρηνευσάτωσαν πρῶτον ἐκεῖνοι καὶ ἑνωθήτωσαν, καὶ τότε ἐλευσόμεθα καὶ ἡμεῖς.*

Ἐπὶ τῆς τοιαύτης κοινῆς γνώμης στηριζόμενος ὁ φρὰ Ἰωάννης, ἐπαύσατο ἀπαιτῶν τὸν ἄμεσον τῶν Ἀνατολικῶν ἀπόπλουν· προσεφέρετο δὲ νὰ διατηρήσῃ διὰ τῶν ἐν χερσὶν αὐτοῦ χρη-

(1) Συρόπουλος, σ. 55.
(2) σ. 66.

μάτων ἐπὶ ἓξ ἔτι μῆνας τὸν στόλον ἐν Κωνσταντινουπόλει, συνεβούλευε δὲ τῷ αὐτοκράτορι νὰ πέμψῃ ἐντὸς τοῦ χρόνου τούτου πρεσβείαν πρὸς τὴν σύνοδον καὶ τὸν πάπαν προτρέπουσαν αὐτοὺς εἰς συμφιλίωσιν καὶ συμβιβασμὸν περὶ τοῦ τόπου τῆς συναθροίσεως. Καὶ ἂν μὲν ἡ πρεσβεία ἐπανέλθῃ πληροφοροῦσα ὅτι ἀποκατέστη ἐν τῇ Δύσει πλήρης ὁμόνοια, τότε ἀπελθέτωσαν ἐπὶ τοῦ στόλου ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· ἂν δὲ ἔλθῃ ἐναντία πληροφορία, τότε αὐτοὶ μὲν οἴκοι μενέτωσαν, ἡμεῖς δὲ ἀπελευσόμεθα. Μεταβὰς δὲ εἰς τὸν πατριάρχην ἔλεγεν αὐτῷ τάδε· *ἐγὼ προσέμεινα ταύτῃ τῇ πόλει ἐπέκεινα τῶν δύο χρόνων, καὶ ἀγαπῶ καὶ τὸ συμφέρον τῆς σῆς ἁγιότητος καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς πόλεως· εἰ οὖν καὶ πρότερον τοὺς ἐξόδους κατεβαλόμην ἐγώ, δι' ὧν καὶ οἱ ἐνταῦθα συνῆλθον, καὶ παρεκίνουν καὶ τὴν ὑμῶν πρὸς τὴν σύνοδον ἐπιδημίαν· ἀλλὰ νῦν αἰδούμενος καὶ τὴν ἀναδοχὴν καὶ τὴν ἀγάπην ἣν εὗρον ἀφ' ὑμῶν, καὶ τὸ συμφέρον ὑμῖν περιποιούμενος, συμβουλεύω ὅτι οὐ συμφέρει ὑμῖν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν πρὸς ἡμᾶς ἢ τὸν πάπαν παραγενέσθαι*[1].

Ἀπροσδοκήτως δέ πως ἀφίκετο κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἕτερος Δισύπατος, ὁ Μανουήλ, ἐξ Οὐγγαρίας ὅπου εἶχε σταλῆ πρεσβευτὴς παρὰ τὸν Σιγισμοῦνδον, ἔφερε δὲ ἐπιστολὰς αὐτοῦ ὑποστηριζούσας τὴν τελευταίαν πρότασιν τῶν συνοδικῶν. Ὁ Σιγισμοῦνδος, ὅστις καίπερ μὴ ἐγκρίνων τὴν μεταξὺ πάπα καὶ συνόδου ῥῆξιν δὲν ἤθελεν ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μετατεθῇ ἡ ἕδρα αὐτῆς εἰς Ἰταλίαν, ἐμήνυε τῷ φίλῳ Παλαιολόγῳ *μὴ πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπελθεῖν κατὰ τὸν παρόντα καιρόν*[2].

Ἀλλὰ τὸ πεπρωμένον δὲν ἀπετρέπετο. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφάνθη ὁριστικῶς πρὸς τὸν Ῥαουσαῖον καὶ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ ὅτι θέλει ἀναχωρήσῃ ἐπὶ τῶν παπικῶν πλοίων· προσέθεσεν ὅμως, ἵνα ἀφήσῃ ἐλπίδας εἰς αὐτούς, ὅτι ὅταν ἀποβι-

(1) Συρόπουλος, σ. 57.
(2) Συρόπουλος, σ. 57.

βασθῇ εἰς Ἰταλίαν θέλει προσπαθήσῃ νὰ συμβιβάσῃ τὴν μεταξὺ πάπα καὶ συνόδου διάστασιν· ἂν δὲ δὲν εἰσακουσθῇ, θέλει ἐπανέλθῃ εἰς Βυζάντιον.

Ἐν ᾧ τοιαύτη ἐδίδετο εἰς τὸν Ῥαουσαῖον διαβεβαίωσις, ἐλάμβανεν οὗτος παρ' αὐλικῶν φίλων του ἐμπιστευτικῶς μήνυμα ὅτι προὔκειτο νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν παπικῶν, ἵν' ἀναγκασθῇ ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὰ ὧν ἦν κάτοχος συνοδικὰ χρήματα. Ὅπως μὴ πάθῃ, μετέβη ἀμέσως διὰ λέμβου εἰς Πέραν, καλῶς πράξας· διότι μετ' ὀλίγην ὥραν δεκαὲξ τοξόται τοῦ Κονδουλμέρη κατελάμβανον τὴν ἐν Βυζαντίῳ κατοικίαν του.

Ματαιωθείσης οὕτω τῆς ἐλπιζομένης ἄγρας, ὁ ληγᾶτος τοῦ πάπα ἀρχιεπίσκοπος Ταραντασίας ἐζήτησεν, ὡς πρεσβευτὴς ἔχων δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του, τὴν παράδοσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πραγμάτων· οἱ ἐν Γαλατᾷ ὅμως Ἰταλοὶ πολῖται ἀπεποιήθησαν νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν σύλληψιν τοῦ Ῥαουσαίου ὡς προσώπου ἀσύλου. Ὁ ληγᾶτος τότε ἐδοκίμασεν ὑποσχόμενος δῶρα καὶ τιμὰς εἰς τὸν Ἰωάννην νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅπως παραδώσῃ τὸν θησαυρὸν καὶ συνεκπλεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν[1]. Ὁ τίμιος Ῥαουσαῖος ἀπέρριψε μετὰ περιφρονήσεως τὰς παπικὰς προτάσεις, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας (2 Νοεμβρίου) κατέλειπε μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Φθάσας δὲ εἰς Βασίλειαν τῇ 19 Ἰανουαρίου 1438, ἔδιδεν εἰς τοὺς πατέρας λόγον τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἀποτυχίας του.

(1) Cecconi, σ. DXXI.

ΙΣΤ΄

Τῇ 27 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ἀναχωρήσαντες καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν παπικῶν πλοίων, ἀφίκοντο μετὰ δυσχερῆ πλοῦν εἰς Ἐνετίαν τῇ 8 Φεβρουαρίου 1438. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ Εὐγενίου δὲν ἦτο ἀκόμη τετελεσμένον. Ὑπῆρχεν ἡ ἐπιφύλαξις τοῦ αὐτοκράτορος νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τῷ πάπᾳ, ἂν μὴ συμβιβασθῇ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς συνόδου διαφωνία καὶ ἀποκαταστῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰρήνη. Ἡ δὲ εἰρήνη αὕτη κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα ἀπέβαινεν εἴπερ ποτὲ ἀκατόρθωτος μετὰ τὰ νέα μέτρα, εἰς ἃ ὅ,τε Εὐγένιος καὶ ἡ σύνοδος προέβησαν. Διότι ὁ μὲν πάπας ἀπὸ τῆς 30 Δεκεμβρίου 1437 εἶχε διατάξῃ ὁριστικῶς τὴν μετάθεσιν τῆς συνόδου ἐκ Βασιλείας εἰς Φερράραν, ἡ δὲ σύνοδος εἶχε κηρύξῃ ἄκυρον τὴν διάταξιν ταύτην, ἀπειλοῦσα τὴν καθαίρεσιν τοῦ πάπα ἀπειθοῦντος.

Ἀνεφάνη λοιπὸν ἐν Ἐνετίᾳ πάλιν ζήτημα *περὶ τοῦ* (λέγει ὁ Συρόπουλος[1]) *εἰ δεῖ τοὺς ἡμετέρους πρὸς τὸν πάπαν ἢ τὴν ἐν Βασιλείᾳ ἀφικέσθαι*. Ὁ δὲ δοὺξ τῆς Ἐνετίας βλέπων τὴν ἀμφιβολίαν τῶν Ἑλλήνων συνεβούλευεν αὐτοῖς νὰ μὴ σπεύσωσιν εἰς ὁριστικὴν ἀπόφασιν. *Εἶπεν ὁ δοὺξ τῷ βασιλεῖ ὅτι ἡ Βενετία ἐστὶν ὡς ἂν ἰδική σας· δύνασθε*

(1) σ. 85.

ἀναπαυθῆναι καλῶς ἐν αὐτῇ μέχρις ἂν ἐθέλητε· συμβουλεύω οὖν, ὅτι κρεῖττόν ἐστιν ἵνα προσμείνητε ἐν τῇ Βενετίᾳ καὶ ἀποπειράσησθε καὶ τοῦ πάπα καὶ τῆς συνόδου· ἐλεύσονται γὰρ ἑκατέρωθεν, καὶ ζητήσουσι καὶ ἀξιώσουσι πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ἀπελθεῖν· καὶ τότε ζητήσετε καὶ ὑμεῖς τὰ ὑπὲρ ἑαυτῶν· καὶ ὅπως ἂν εὕρητε τὰ μᾶλλον λυσιτελοῦντα ὑμῖν, οὕτως ἐκεῖσε ἀπέλθετε· προσμείνατε οὖν ἵνα εἰδῆτε τί λέγουσιν ὑμῖν ἑκάτεροι, καὶ οὕτως εὑρήσετε τὸ συμφέρον ὑμῖν [1].

Γενομένου μεγάλου συμβουλίου, πάντες ἐκτὸς τριῶν (ἐν οἷς αὐτὸς ὁ Συρόπουλος) ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς εἰς Φερράραν ἐλεύσεως, ὅπου περιέμενον νὰ εὕρωσι κατὰ τὰς τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Εὐγενίου διαβεβαιώσεις τοὺς πλείστους τῶν πρώην ἐν Βασιλείᾳ συνεδριασάντων πατέρων καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν μεγάλων τῆς Δύσεως ἡγεμόνων.

Οὕτως ὁ σκοπὸς ὁ παρὰ τοῦ Εὐγενίου μετὰ τοσαύτης τέχνης καὶ ἐπιμονῆς ἐπιδιωκόμενος ἐξεπληρώθη. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1438 ἔτους οἱ Βυζαντῖνοι εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἐν Φερράρᾳ σύνοδον. Καὶ ἀληθῶς μὲν ἠπόρουν ἀμέσως μὴ εὑρίσκοντες ἐκεῖ συνηγμένον τὸ προσδοκώμενον πλῆθος πατέρων καὶ ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης μόνον τὸν δοῦκα τῆς Βουργουνδίας διὰ πρεσβείας ἐκπροσωπούμενον· ἀλλὰ δὲν ἦν πλέον καιρὸς πρὸς μεταμέλειαν καὶ ὑποχώρησιν. Ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐνέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Εὐγενίου, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἀνθρωπίνη δύναμις ἱκανὴ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ αὐτῶν [2], πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ τοῦ πάπα ὅλον τὸ σχέδιον. Συνίστατο δὲ εἰς τοῦτο· διὰ τῆς συναινέσεως καὶ ὑπογραφῆς τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ν' ἀναγνωρισθῇ οὗτος ἀπόλυτος μονάρχης τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τοῦτο ὡς δόγμα καὶ εἰς τοὺς σκληροτραχήλους τῆς Δύσεως κληρικούς, οἵτινες ἤθελον ν' ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν αὐτοῦ.

(1) Συρόπουλος, αὐτ.

(2) Συρόπουλος, σ. 196.

Εἷς τῶν λόγων, οἵτινες εἶχον πείσῃ τοὺς ἡμετέρους νὰ ἀκολουθήσωσι τῇ μερίδι τοῦ Εὐγενίου, ἦν ἡ πίστις αὐτῶν εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ πλούτη αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἤλπιζον τὴν σωτηρίαν των· ἀλλ' ἡ πίστις αὕτη ἔμελλε νὰ ἀποβῇ φρούδη. Μετὰ ἐννεάμηνον ἐν Φερράρᾳ διατριβήν, ὁ Εὐγένιος ὡμολόγει εἰς τὸν Παλαιολόγον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ περαιτέρω τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, διότι ἡ Βονωνία καὶ ἄλλαι πόλεις τοῦ κράτους ἐστασίασαν βοηθούμεναι ὑπὸ τῶν στρατῶν τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἤδη δὲ ἠπειλεῖτο αὐτὴ ἡ πόλις τῆς Φερράρας· ὅτι προσέτι δὲν εἶχε πλέον χρήματα πρὸς διατήρησιν τῶν Ἑλλήνων· ἡ δὲ Φλωρεντία προσεφέρετο νὰ καταβάλῃ τὰς δαπάνας αὐτῶν, ἂν ἡ σύνοδος ἐκεῖ μετετίθετο, καὶ ὅτι ἦν ἀνάγκη νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τοῦτο[1].

Ἔστερξαν ἑκόντες ἄκοντες οἱ Ἕλληνες· τότε δὲ ὁ πατριάρχης καὶ οἱ ἄλλοι γέροντες, οἵτινες ἄλλοτε φοβούμενοι τὰς κακουχίας τῆς διὰ ξηρᾶς πορείας τοσοῦτον ἀντέστησαν εἰς τὴν ἄχρι Βασιλείας ἀποδημίαν, διῆλθον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἔφιπποι τὰ χιονοσκεπῆ Ἀπέννινα ὄρη[2] καὶ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1439 ἔτους μετῳκίζοντο εἰς Φλωρεντίαν.

Ἐκεῖ τὰ πράγματα ἔσπευδον πρὸς τὴν ὁριστικὴν λύσιν. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἐβιάζοντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, ὁ δὲ Εὐγένιος κηρυχθεὶς σιμωνιακός, ἐπίορκος, σχισματικὸς καὶ αἱρετικὸς καὶ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἔφοδον ταύτην ὡς ἀσπίδα τὸ τετελεσμένον ἔργον τῆς ἑνώσεως καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς παπικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο δὲ ἐγένετο τῇ 6 Ἰουλίου 1439, ὅτε ὑπεγράφη ὁ περιβόητος ὅρος, καθ' ὃν Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἐν οἰκουμενικῇ συνόδῳ δῆθεν συνηγμέναι ὡμολόγουν *τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*

(1) Συρόπουλος, σ. 205. — Muratori, Annali, ἔτος 1439.

(2) Περὶ τῆς μεταβάσεως ταύτης λέγει ὁ Συρόπουλος οὐκ ἐᾷ με τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ ὁδῷ δυσχερῶν ἐκτραγῳδεῖν. σ. 212.

τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίτου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλήν, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν πατέρα καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν καὶ διιθύνειν καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδόσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται [1].

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον εἶχε δίκαιον ὁ Εὐγένιος νὰ ἐκφωνήσῃ ἐν τῇ χαρᾷ αὐτοῦ· ego nescissem plura a Graecis petere, quia quae quaesivimus et petivimus habuimus. Τὸ τραῦμα ὅπερ ἐκ Φλωρεντίας ἔλαβεν ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἦν θανατηφόρον, διότι καὶ ἡ κοινὴ γνώμη καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης στραφέντες τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς ἑνώσεως κατορθώσαντος πάπα, ἐγκατέλιπον αὐτήν [2]. Αἱ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ περιορισμοῦ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας τῆς Ῥώμης ἀρχαὶ αἱ ἕως τότε ὑπὸ τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἐκλεκτοῦ μέρους τοῦ κλήρου ἐπιδιωκόμεναι ἀπώλεσαν τὴν αὔραν τῆς δημοτικότητος. Ἡ παποσύνη, εἰ καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς καιροὺς τοῦ Γρηγορίου Ζ', διέσωσεν ἐκ τοῦ σάλου τοῦ μακροχρονίου Δυτικοῦ σχίσματος ἀμείωτα τὰ προνόμια αὐτῆς· πολὺ δὲν διέφερεν εἰς αὐτὴν ἂν ἡ ἕνωσις ὡς ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξεβιάσθη,

(1) Περὶ τῶν ζητημάτων, εἰς ἃ ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ κείμενον τοῦ ὅρου τούτου, ὅρα τὸ σύγγραμμα Janus (Dœllinger). Le pape et le Concile, traduit par Giraud-Telon fils. Paris 1869, — καὶ Th. Fromman, Zur Kritik des Florentiners Uniondecrets, Leipzig 1870, καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως Kritische Beiträge zur Geschichte der Florentiner Kircheneinigung, Halle 1872.

(2) «Il Concilio di Basilea in poco tempo ridussesi a nulla, col mezzo di questo Concilio dei Greci». Vespasiano da Bisticci, Vite di uomini illustri del secolo XV, Firenze 1859, σ. 13.

ἐναυάγησε παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς καὶ τοῖς Σλαυϊκοῖς λαοῖς. Κύριος σκοπὸς τοῦ Εὐγενίου ὑπῆρξε νὰ καρποφορήσῃ ἡ σύνοδος ὑπὲρ τοῦ παπικοῦ θρόνου παρὰ τοῖς καθολικοῖς τῆς Δύσεως λαοῖς, τοῦτο δὲ ἐπετεύχθη, καὶ διὰ Ἑλληνικῶν χειρῶν ἐχαλκεύθησαν αἱ ἁλύσεις αἱ κρατοῦσαι αὐτοὺς ὑπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγόν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν συνῆλθεν ἡ ἐν Οὐατικανῷ σύνοδος, ἵνα στερεώσῃ τὰς ἁλύσεις ταύτας διὰ τῆς προσθήκης τοῦ δόγματος περὶ τοῦ παπικοῦ ἀναμαρτήτου, ἐπεκαλέσατο πάλιν τὸν ὅρον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ὁμολογίαν τῶν Ἑλλήνων[1].

(1) Constitutio dogmatica prima de ecclesiâ Christi, edita in sessione quartâ Concilii Vaticani, caput IV. — Fromman, Kritische Beiträge σ. V.

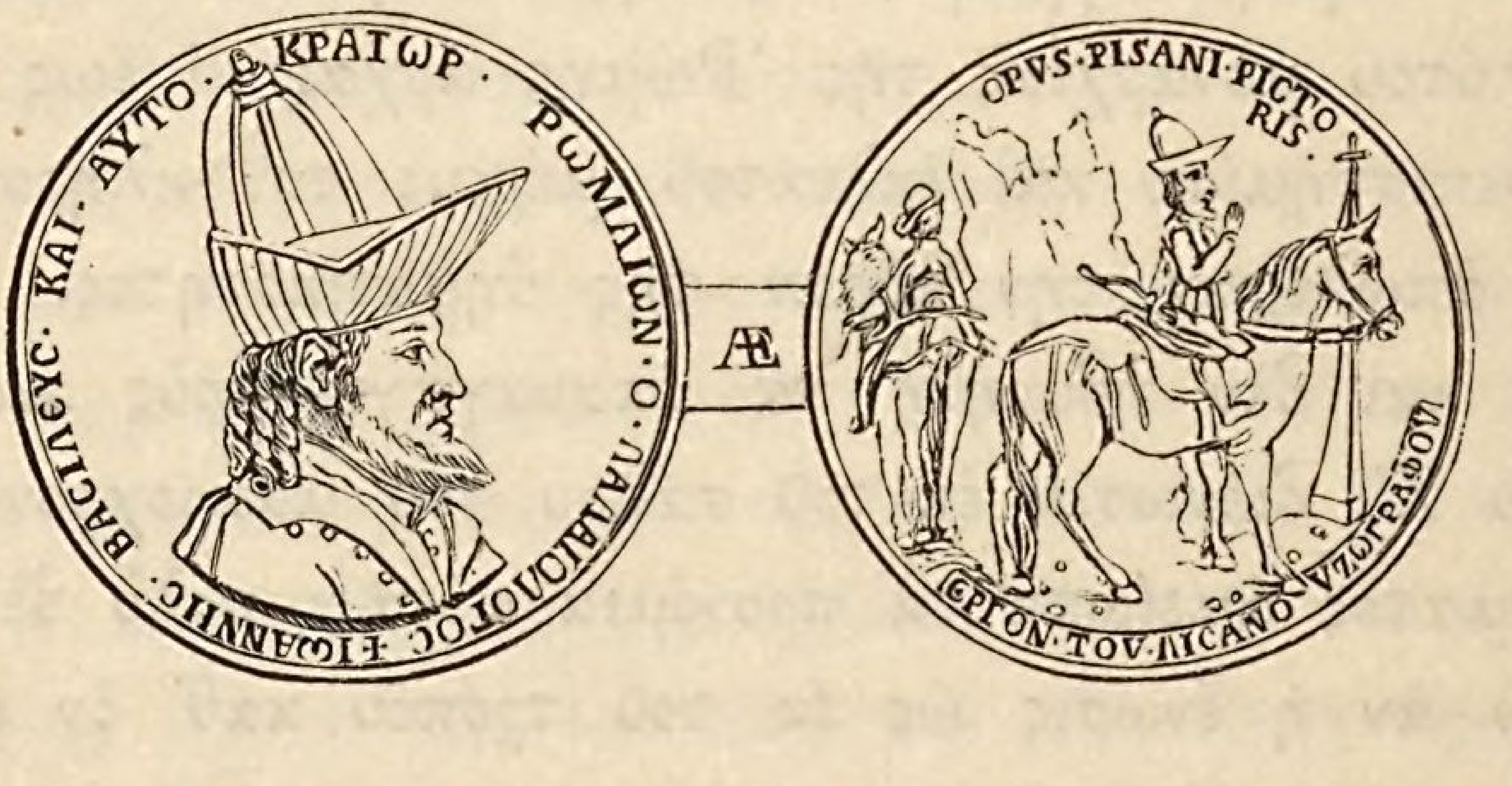

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

σελ.	26	στ.	18	ἀντὶ	τοῦ	νὰ διορίσῃ	γρ.	νὰ μὴ διορίσῃ
»	45	»	9	»	»	ὀπαδοὺς καὶ πολλοὺς	»	ὀπαδούς. Καὶ πολλοὺς τῶν συνοδικῶν καίπερ κτέ.
»	86	»	4	»	»	τὸ Πιστώριον	»	τὴν Πιστωρίαν
»	94	»	29	»	»	Ναλλιάκιος ἀπὸ	»	Ναλλιάκιος, ὅστις ἀπὸ
»	134	»	10	»	»	pæcipua	»	præcipua
»	152	»	15	»	»	μεῖζον	»	πολὺ μᾶλλον
»	156	»	27	»	»	ὅτι	»	ὥστε
»	173	»	13	»	»	διότι	»	διατί

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Ἡ προτασσομένη εἰκὼν τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ Ε′ εἶνε ἡ μόνη αὐθεντικὴ σωζομένη ἐν τῇ τῆς Ῥώμης ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Παύλου ἐν μωσαϊκῷ. Περιέχεται δὲ ἐν σελίδι 105 τοῦ συγγράμματος Chronologia Romanorum Pontificum superstes in pariete australi Basilicæ Sancti Pauli Apostoli. Romæ 1751.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΜΑΪΟΝ 1881

Β', 40

J. Gruber

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Renierēs, Markos,

[Nichtlateinische Schriftzeichen]

1881

H.eccl. 973 u
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11613935-8